T.C
BİLECİK ŞEYH EDEBALİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
PROTOHİSTORYA VE ÖNASYA ARKEOLOJİSİ PROGRAMI
(Anadolu Üni. Ortak)

İLK TUNÇ ÇAĞI'NDA MALATYA-ELAZIĞ BÖLGESİ MİMARİSİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ufuk ÖZDEMİR

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Mustafa Erkan FİDAN

Bilecik, 2019

10125964

T.C
BİLECİK ŞEYH EDEBALİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
PROTOHİSTORYA VE ÖNASYA ARKEOLOJİSİ PROGRAMI
(Anadolu Üni. Ortak)

İLK TUNÇ ÇAĞI'NDA MALATYA-ELAZIĞ BÖLGESİ MİMARİSİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ufuk ÖZDEMİR

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Mustafa Erkan FİDAN

Bilecik, 2019

10125964

BİLECİK ŞEYH EDEBALİ ÜNİVERSİTESİ	SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ YÜKSEK LİSANS TEZ SAVUNMA SINAVI JÜRİ ONAY FORMU	BŞEÜ-KAYSİS Belge No	DFR-172
		İlk Yayın Tarihi/Sayısı	03.01.2017 / 28
		Revizyon Tarihi	
		Revizyon No'su	00
		Toplam Sayfa	1

Öğrencinin Adı Soyadı: Ufuk Özdemir

Anabilim Dalı : Arkeoloji

Programı : Protohistorya ve Onasya Arkeolojisi

Tez Danışmanı : Doç. Dr. Mustafa Erkan Fidan

Tezin Özgün Adı : İlk Tunç Çağı'nda Malatya - Elazığ Bölgesi Mimarisi

Tezin İngilizce Adı. : The Architecture of Malatya - Elazığ Region in Early Bronze Age

Tez Savunma Sınavı Tarihi: 20 / 05 / 2019

Yukarıda bilgileri verilen tez çalışması ilgili EYK kararıyla oluşturulan jüri tarafından OY BİRLİĞİ /OY ÇOKLUĞU ile Arkeoloji Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri	*İmza*
Tez Danışmanı: Doç. Dr. Mustafa Erkan FİDAN	
Üye Dr. Öğr. Üyesi Sinem TÜRKTEKİ	
Üye : Dr. Öğr. Üyesi Umay OĞUZHANOĞLU AKAY	
Üye :	
Üye :	

ONAY

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun ..... / ..... / 20..... tarih ve ...../..... sayılı kararı.

İMZA/MÜHÜR

BEYAN

"İlk Tunç Çağı'nda Malatya-Elazığ Bölgesi Mimarisi" adlı yüksek lisans tezinin hazırlık ve yazımı sırasında bilimsel ahlak kurallarına uyduğumu, başkalarının eserlerinden yararlandığım bölümlerde bilimsel kurallara uygun olarak atıfta bulunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, tezin herhangi bir kısmını Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi ve Anadolu Üniversitesi veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı beyan ederim.

Ufuk ÖZDEMİR

2019

ÖNSÖZ

Doğu Anadolu Arkeolojisi için önemli bir kesim olan Malatya-Elazığ Bölgesi 1960'ların sonlarında başlayan baraj kurtarma kazıları ile ön plana çıkmıştır. Tezimizin ana amacı söz konusu kurtarma kazıları ile bilgi sahibi olduğumuz yerleşmelerin İlk Tunç Çağı mimari özelliklerini bir araya getirerek, Malatya-Elazığ Bölgesi İlk Tunç Çağı mimarisinin Anadolu arkeolojisindeki yerini göstermektir. Bu kapsamda mimari planlar tekrar çizilerek bir araya getirilmiş ve görsellerle desteklenerek sunulmuştur. Ayrıca ele alınan bölgenin mimari özellikleri kendi içinde ve çevre bölgeler ile karşılaştırılarak bölge ve Anadolu arkeolojisi için Malatya-Elazığ Bölgesi'nin konumu ortaya konulmuştur.

Öncelikle tezin konusunun seçimi ve daha sonra da öneri ve fikirleri ile beni yönlendirerek bana her türlü kolaylığı sağlayan tez danışmanı Doç Dr. Erkan FİDAN'a en içten teşekkürlerimi sunarım. Çalışmalarım sırasında bana karşı hoşgörülü davranan ve her türlü desteği esirgemeyen değerli hocalarımdan başta şuan emekli olan Prof. Dr. Turan EFE olmak üzere Bilecik Arkeoloji Bölümü öğretim üyeleri ve elemanlarından Doç. Dr. Murat TÜRKTEKİ, Dr. Ögr. Üye. Deniz SARI, Dr. Ögr. Üye. Sinem TÜRKTEKİ, Dr. Ögr. Üye. Hüseyin ERPEHLİVAN, Öğr. Gör. Sezer SEÇER FİDAN, Arş. Gör. Sevingül BİLGİN, Arş. Gör. Haralambos NİKOLAYİDİS'e teşekkür ederim. Ayrıca tez savunma jürimde yer alan Dr. Öğr. Üye. Umay OĞUZHANOĞLU AKAY'a da değerli görüşlerinden dolayı teşekkür ederim.

Yazım aşamasından sonra tezimi baştan sona titizlikle inceleyip, fikirler veren Atatürk Üniversitesi Arkeoloji Bölümü öğretim üyelerinden Prof. Dr. Mehmet IŞIKLI'ya sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca, tezin hazırlanmasında yardımları ve değerli fikirleri ile her zaman yanımda olan nişanlım Ayşe GÜRSOY ve kardeşim Nesrin ÖZDEMİR ile ablam Esra ÖZDEMİR başta olmak üzere arkeolog Hasan KARATAŞ, İsmail AYDIN, Kaan TURGUT, Muhammet ORHAN, Osman DENGİZ, Sümeyya DİNÇ, Şemsettin AKYOL, Yusuf TUNA ve ayrıca Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Arkeoloji Bölümü lisans öğrencilerinden Bilal AÇAR, Rabia KARAKAŞ ve Yunus Emre ARAS'a teşekkürü borç bilirim.

Son olarak, bugünlere gelmemde her türlü maddi ve manevi desteğini esirgemeyen, beni yalnız bırakmayan aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Bu yüksek lisans tezi Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından desteklenmiştir (Proje No: 2017-02.BŞEÜ.04-02). Maddi desteklerinden dolayı Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi yetkililerine ve çalışanlarına teşekkürlerimi sunarım.

Ufuk ÖZDEMİR

2019

ÖZET

Bugüne kadar Doğu Anadolu'da Tarih Öncesi Dönem ile ilgili yapılan çalışmalar, daha çok bölge arkeolojisinin kronoloji sorunları üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu nedenle arka planda kalan bölge yerleşmelerinin İlk Tunç Çağı mimari özellikleri, "İlk Tunç Çağı'nda Malatya-Elazığ Bölgesi Mimarisi" başlıklı yüksek lisans teziyle ortaya konulmaktadır. Malatya-Elazığ Bölgesi'nin seçilmesinin nedeni ise bölgenin, Keban Barajı (1968-1975) ve bunun devamında gelen Karakaya Barajı (1978-1987) nedeniyle yapılan kurtarma kazıları sayesinde, Doğu Anadolu Bölgesi'nin en çok araştırılan kesimi olmasıdır. Ayrıca bölgede Arslantepe gibi çok uzun yıllardır kazılan ve İlk Tunç Çağı mimarisi için yeni ve önemli bilgiler sunan bir yerleşme de yer almaktadır.

Bölgede görülen yerleşim yapısı, hem Anadolu hem de çağdaşı olan çevre bölgeler açısından çok önemlidir. Diğer önemli bir nokta ise mimarideki şekil ve inşa anlayışıdır. Bölgede yerel mimari tarz ve kuzeyden gelen göçebe insanlara ait farklı mimari unsurların birlikte görülmesi, dikkat çekici noktalardan biridir. Bunun yanı sıra yerleşmelerde dönem içinde yaşanan mimari farklılıkların kültürel değişimle ilişkisi net bir şekilde ön plana çıkmıştır. Ayrıca Transkafkasya ve çevre bölgelerdeki yerleşmeler ile karşılaştırmalar yapılarak mimari anlayıştaki farklılıklar ve benzerlikler ortaya konulmuştur. Böylelikle bölge mimarisinin Doğu Anadolu ve çevre bölgeler içerisindeki yeri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İlk Tunç Çağı, Mimari, Doğu Anadolu, Malatya Elazığ Bölgesi, Karaz Kültürü.

ABSTRACT

Studies on the prehistory of Eastern Anatolia have mostly concentrated on the chronological problems until recently. Therefore, Early Bronze Age architectural features of the settlements in the region are presented as a master thesis under the title of "Malatya-Elazığ Region Architecture in the Early Bronze Age". Malatya-Elazığ has been chosen since the region is the most researched in Eastern Anatolia through rescue excavations, due to the constructions of Keban (1968-1975) and Karakaya (1978-1987) dams. In addition to that, Arslantepe excavations offer new and important information for the Early Bronze Age architecture.

The settlement structure of the region is very important for both Anatolia and contemporary neighbouring regions. Another important point is the understanding of form and construction in architecture. The local architectural style in the region and the different architectural elements which belong to the nomadic people immigrated from the north are one of the highlights. In addition to this, the relationship between the architectural differences and the cultural change in the settlements has appeared clearly. Finally, the differences and similarities in architectural understanding vehave been determined by comparing the settlements in Transcaucasia and surrounding regions.Thus, the aim of the study is to determine the position of the regional architecture in Eastern Anatolia and the surrounding regions within the time period.

Key Words: Early Bronze Age, Eastern Anatolia, Architecture, Malatya Elazığ Region, Karaz Culture.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ……....i
ÖZET……iii
ABSTRACT……...iv
İÇİNDEKİLER……..v
KISALTMALAR LİSTESİ……...viii
ÇİZİM LİSTESİ……...ix
RESİM LİSTESİ……xii
TABLO LİSTESİ……xvii
HARİTA LİSTESİ……..xviii
GİRİŞ……..1

BİRİNCİ BÖLÜM

MALATYA-ELAZIĞ BÖLGESİ

1.1. COĞRAFİ ÖZELLİKLER……..…….…3
1.2. ARAŞTIRMA TARİHÇESİ……..…….……..…6

İKİNCİ BÖLÜM

MALATYA-ELAZIĞ BÖLGESİ İLK TUNÇ ÇAĞI YERLEŞMELERİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ

2.1. DEĞİRMENTEPE ……..…….…….….12
2.2. KORUCUTEPE…….….13
2.3. NORŞUNTEPE...…….....14
2.4. TEPECİK……...…….....17
2.5. TÜLİNTEPE.…….....18
2.6. HAN İBRAHİM ŞAH…….……..…….……...…….19
2.7. TAŞKUN KALE…….20
2.8. TAŞKUN MEVKİİ……..…….…….….21
2.9. YENİKÖY…….……...……..22
2.10. PULUR/SAKYOL…….....23
2.11. ŞEMSİYETEPE…….....24
2.12. İMAMOĞLU…..…….….25
2.13. KÖŞKERBABA...…….…...26
2.14. PİROT…...…….…...27
2.15. GELİNCİKTEPE...…….…..28

2.16. ARSLANTEPE……28

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
İLK TUNÇ ÇAĞI'NDA MALATYA-ELAZIĞ BÖLGESİ MİMARİSİ

3.1. İLK TUNÇ ÇAĞI I……..……..…31
3.1.1. Korucutepe……...……...31
3.1.2. Norşuntepe…….……33
3.1.3. Tepecik…...…….35
3.1.4. Tülintepe.....……37
3.1.5. Han İbrahim Şah…….38
3.1.6. Taşkun Mevkii……...…….40
3.1.7. Pulur/Sakyol…….……..……..44
3.1.8. Şemsiyetepe…...…….56
3.1.9. Arslantepe……...56
3.2. İLK TUNÇ ÇAĞI II ……71
3.2.1. Değirmentepe ……..……...71
3.2.2. Korucutepe…...……...74
3.2.3. Norşuntepe……..79
3.2.4. Tepecik……....91
3.2.5. Han İbrahim Şah…….93
3.2.6. Yeniköy……...97
3.2.7. Pulur/Sakyol.……...99
3.2.8. Şemsiyetepe…….……104
3.2.9. Gelinciktepe…...……...106
3.2.10. Arslantepe……...107
3.3. İLK TUNÇ ÇAĞI III……...109
3.3.1. Değirmentepe ……..……109
3.3.2. Korucutepe...……112
3.3.3. Norşuntepe…...……118
3.3.4. Tepecik..……....137
3.3.5. Han İbrahim Şah……..……143
3.3.6. Taşkun Kale…….……146

3.3.7. İmamoğlu……..…….….147
3.3.8. Köşkerbaba……..……...157
3.3.9. Pirot……..……..159
3.3.10. Arslantepe…….…...159

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

GENEL DEĞERLENDİRME ve KARŞILAŞTIRMA

4.1. İLK TUNÇ ÇAĞI I……...……..…..168
4.1. İLK TUNÇ ÇAĞI II……...……...171
4.1. İLK TUNÇ ÇAĞI III……...…….....174

SONUÇ……...……...178
KAYNAKÇA…….….181

KISALTMALAR

bkz : Bakınız

cm : Santimetre

DSİ : Devlet Su İşleri

fig. : Figure

İTÇ : İlk Tunç Çağı

km : Kilometre

km^2 : Kilometrekare

m : Metre

m^2 : Metrekare

MÖ : Milattan Önce

OTDÜ : Orta Doğu Teknik Üniversitesi

s : Sayı

ss : Sayfa Sayısı

vd. : Ve Diğerleri

vol : Volume

yy : Yüzyıl

ÇİZİM LİSTESİ

Çizim 1: Korucutepe İTÇ I-IIA, C Safhası (XLVIII-XLIV-L-LI-LII)…….....31

Çizim 2: Korucutepe İTÇ I-IIA, C Safhası (LIII-LIV)…….32

Çizim 3: Norşuntepe İTÇ I, XXVI. Tabaka……..33

Çizim 4: Tepecik İTÇ Genel Mimari Planı……...36

Çizim 5: Tülintepe İTÇ I Mimari Kalıntıları…….37

Çizim 6: Han İbrahim Şah İTÇ I, XI. Tabaka……...39

Çizim 7: Han İbrahim Şah İTÇ I, X. Tabaka…….39

Çizim 8: Taşkun Mevkii İTÇ I, 4. Evre……40

Çizim 9: Taşkun Mevkii İTÇ I, 3. Evre……42

Çizim 10: Taşkun Mevkii İTÇ I, 2. Evre……...43

Çizim 11: Taşkun Mevkii İTÇ I, 1. Evre ……...…...44

Çizim 12: Pulur Sakyol İTÇ I, XI. Tabaka……...…….45

Çizim 13: Pulur Sakyol İTÇ I, X. Tabaka 23 ve 24 No'lu Tapınaklar……..52

Çizim 14: Pulur Sakyol İTÇ I, X Tabaka ……..……...54

Çizim 15: Pulur Sakyol İTÇ I, IX Tabaka ……55

Çizim 16: Arslantepe İTÇ I VI B1 Dönemi 2. Evre Planı…….58

Çizim 17: Arslantepe VI B1 Dönemi 4. Evre Planı……...60

Çizim 18: Arslantepe VI B1 Dönemi Son Yapı Katı…….63

Çizim 19: Arslantepe VI B2 Dönemi 1. Yapı Katı……66

Çizim 20: Arslantepe VI B2 Dönemi 2. Yapı Katı……67

Çizim 21: Değirmentepe İTÇ II, IV. Tabaka……72

Çizim 22: Değirmentepe İTÇ II, III. Tabaka……74

Çizim 23: Korucutepe İTÇ II, D Safhası LXXII Tabaka……..75

Çizim 24: Korucutepe İTÇ II, D Safhası LXXIII-LXXIV Tabakaları…….76

Çizim 25: Korucutepe İTÇ II, D Safhası LXXV Tabaka……..77

Çizim 26: Korucutepe İTÇ II, D Safhası a) LXXVI Tabaka b) LXXVII Tabaka……78

Çizim 27: Norşuntepe İTÇ II, XXIV. Tabaka……...79

Çizim 28: Norşuntepe İTÇ II, XXII. Tabaka……81

Çizim 29: Norşuntepe İTÇ II, XXI. Tabaka…….83

Çizim 30: Norşuntepe İTÇ II, XIX. Tabaka…….84

Çizim 31: Norşuntepe İTÇ II, XVIII. Tabaka……..87

Çizim 32: Norşuntepe İTÇ II, XVII. Tabaka……88

Çizim 33: Norşuntepe İTÇ II, XVI. Tabaka…….90

Çizim 34: Tepecik İTÇ Genel Mimari Planı……92

Çizim 35: Han İbrahim Şah İTÇ II, IX. Tabaka……...94

Çizim 36: Han İbrahim Şah İTÇ II, VIII. Tabaka……95

Çizim 37: Han İbrahim Şah İTÇ II, VII. Tabaka……..96

Çizim 38: Yeniköy İTÇ II, III. ve II. Tabaka……..……98

Çizim 39: Pulur Sakyol İTÇ II, VIII. Tabaka…….100

Çizim 40: Pulur Sakyol İTÇ II, VII. Tabaka……...101

Çizim 41: Pulur Sakyol İTÇ II, VI. Tabaka……102

Çizim 42: Pulur Sakyol İTÇ II, V. Tabaka…….103

Çizim 43: Şemsiyetepe İTÇ II-III Genel Mimari Planı……..105

Çizim 44: Arslantepe VI C Dönemi'nin Son Yapı Katının Mimari Planı……..108

Çizim 45: Değirmentepe İTÇ III, II. ve I. Tabaka…..…….111

Çizim 46: Korucutepe İTÇ IIIA, E Safhası (LXXVIII-LXXIX-LXXX)……112

Çizim 47: Korucutepe İTÇ IIIA, E Safhası (LXXXII)……114

Çizim 48: Korucutepe İTÇ IIIA, E Safhası (LXXXVI)……..115

Çizim 49: Korucutepe İTÇ IIIA, E Safhası (LXXXIX)……..116

Çizim 50: Korucutepe İTÇ IIIB, F Safhası (XC-XCI-XCII)……..118

Çizim 51: Norşuntepe İTÇ III, IX. Tabaka…….120

Çizim 52: Norşuntepe İTÇ III, VIII. Tabaka……...122

Çizim 53: Norşuntepe İTÇ III, VII. Tabaka……127

Çizim 54: Norşuntepe İTÇ III, VI. Tabaka…….132

Çizim 55: Tepecik İTÇ Genel Mimari Planı……...139

Çizim 56: Han İbrahim Şah İTÇ III, VI. Tabaka……144

Çizim 57: Han İbrahim Şah İTÇ III, V. Tabaka……..145

Çizim 58: Taşkun Kale S9 Açmasında Tespit Edilen İTÇ III Yapısı…….146

Çizim 59: İmamoğlu İTÇ Genel Mimari Planı……...149

Çizim 60: İmamoğlu İTÇ Genel Mimari Planı……...151

Çizim 61: Arslantepe İTÇ IIIB VI D2 Dönemi Yuvarlak Yapıları…….……...161

Çizim 62: Arslantepe İTÇ IIIA, VI D1 Dönemi Genel Mimari Planı…….……...162

Çizim 63: Arslantepe İTÇ IIIB, VID2A-VID2B Dönemi Genel Mimari Planı.....164

Çizim 64: Arslantepe İTÇ IIIB, VID2C-VID2D Dönemi Genel Mimari Planı…….165

Çizim 65: Arslantepe İTÇ IIIC, VID3A Dönemi Genel Mimari Planı……..166

Çizim 66: Arslantepe İTÇ IIIC, VID3B Dönemi Genel Mimari Planı……..167

Çizim 67: Transkafkasya Kültürüne Ait Bir Evi Gösteren Çizim…….170

RESİM LİSTESİ

Resim 1: Değirmentepe Höyüğü **a)** Kuzeyden Görünümü, **b)** 1974 Yılında Keban Baraj Suları Altında Kalmadan Önceki Son Hali……...12

Resim 2: Korucutepe Höyüğü **a)** Havadan Görünümü, **b)** 1976 Yılında Keban Baraj Suları Altında Kalmadan Önceki Son Hali……...14

Resim 3: Norşuntepe Höyüğünün Havadan Görünümü ……...15

Resim 4: Tepecik Höyüğünün Genel Görünümü …….....17

Resim 5: Tülintepe Höyüğünün Genel Görünümü……...19

Resim 6: Han İbrahim Şah Höyüğünün Güneyden Görünümü……19

Resim 7: Taşkun Kale Höyüğünün Güneyden Görünümü……...21

Resim 8: Yeniköy (Gâvur) Höyüğünün Güneyden Görünümü……23

Resim 9: Sakyol Köyü ile Pulur (Sakyol) Höyüğünün Güneyden Görünümü…….23

Resim 10: Şemsiyetepe Höyüğünün Kuzeydoğudan Görünümü…….24

Resim 11: İmamoğlu Höyüğü, Karakaya Baraj Suları Yükselirken…….26

Resim 12: Kökerbaba Höyüğünün Genel Görünümü ……..27

Resim 13: Gelinciktepe'nin Genel Görünümü ……...28

Resim 14: Arslantepe'nin Genel Görünümü…….....29

Resim 15: Norşuntepe İTÇ I **a)** Savunma Duvarına Ait Taş Temeller, **b)** XXVI. Tabakada Mimari Kalıntıları…….34

Resim 16: Norşuntepe XXV. Tabaka Mimari Kalıntılar……..35

Resim 17: Tepecik İTÇ I, 14 İ-K Açmasında Tespit Edilen Savunma Duvarı……36

Resim 18: Tülintepe İTÇ I Mimari Kalıntıları…….38

Resim 19: Han İbrahim Şah İTÇ I **a)** XI. Tabaka Taş Temelli Yapı **b)** X. Tabakada Ortaya Çıkartılan Yapı ve Depolama Küpleri……..40

Resim 20: Taşkun Mevki İTÇ I **a)** 3. Evrenin Genel Görünümü, **b)** 3. Evre Çamur Dal Örgü Tekniği İle Yapılmış Yapı……...42

Resim 21: Pulur Sakyol İTÇ I, XI. Tabaka 3, 4, 5, 8, 10 No'lu Odalar……...46

Resim 22: Pulur Sakyol İTÇ I, XI. Tabaka 4, ve 8 No'lu Odalardaki At Nalı Ocaklar……..46

Resim 23: Pulur Sakyol İTÇ I, X. Tabaka 17-23 No'lu Odaların Genel Görünümü...48

Resim 24: Pulur Sakyol İTÇ I, X. Tabaka 17 No'lu Tapınağın Genel Görünümü ve İçindeki At Nalı Ocak (Heykel)……49

Resim 25: Pulur Sakyol İTÇ I, X. Tabaka 23 ve 24 No'lu Tapınaklardaki At Nalı Ocaklar (Heykel)……...52

Resim 26: Pulur Sakyol İTÇ I, X. Tabaka 25 No'lu Odadaki Seki……..53

Resim 27: Pulur Sakyol İTÇ I, IX. Tabaka Yapılarının Genel Görünümü……..55

Resim 28: Pulur Sakyol İTÇ I, IX. Tabaka 36 No'lu Tapınakda Bulunan At Nalı Ocak……..56

Resim 29: Arslantepe VI B1 Dönemi, Ahşap Direk Yerlerinin Genel Görünümü…..57

Resim 30: Arslantepe VI B1 Dönemi, Ahşap Direk Sıraları……....58

Resim 31: Arslantepe VI B1 Dönemi, Höyüğün Tepesindeki Bey Kulübesi..…….61

Resim 32: Arslantepe VI B1 Dönemi a) Kamu Yapısının İkinci Evresi, b) Ahşap Kaplı Oval Alan……..62

Resim 33: Arslantepe VI B1 Dönemi Son Yapı Katına Ait Odalar…….64

Resim 34: Arslantepe VI B1 Dönemi, Kral Mezarı ve Buluntuları…….65

Resim 35: Arslantepe VI B2 Dönemi, Savunma Duvarı…….66

Resim 36: Arslantepe VI B2 Dönemi a) 8 ve 9 No'lu Odalar b) Sokakta Bulunan Kanal…….69

Resim 37: Arslantepe VI B2 Dönemi a) 8-10 No'lu Odalar b) 19 No'lu Oda ve Çevresi……..70

Resim 38: Değirmentepe İTÇ II **a)** IV.c ve IV b Evresinin Yapı Kalıntıları, **b)** III c Evresindeki Yapının Ahşap Dikme Yerleri ile III b Evresinin Fırını ……..72

Resim 39: Norşuntepe İTÇ II, XXIV. Tabakanın Genel Görünümü……80

Resim 40: Norşuntepe İTÇ II, XXII. Tabakanın Genel Görünümü……..82

Resim 41: Norşuntepe İTÇ II, XXI. Tabakanın Genel Görünümü……...83

Resim 42: Norşuntepe İTÇ II, XIX. Tabakanın Genel Görünümü……...84

Resim 43: Norşuntepe İTÇ II, XVIII. Tabakanın Yapı Kalıntıları……...87

Resim 44: Norşuntepe İTÇ II, XVII. Tabakadaki İki Odalı Ahşap Dikmeli Yapı…...88

Resim 45: Norşuntepe İTÇ II, XVI. Tabakanın Genel Görünümü……...90

Resim 46: Tepecik İTÇ II Mimari Kalıntılar……...93

Resim 47: Han İbrahim Şah İTÇ II, IX. Tabaka Yapılarının Kuzeyden Görünümü ve Çöp Çukuru……...94

Resim 48: Han İbrahim Şah İTÇ II, VII. Tabaka Yapılarının Kuzeydoğudan Genel Görünümü…….96

Resim 49: Yeniköy İTÇ II, III. Tabaka Yapılarının Doğudan Genel Görünümü ve 5 ile 6 No'lu Odaların Genel Görünümü……..97

Resim 50: Yeniköy İTÇ II, II. Tabaka 9 No'lu Yapı……98

Resim 51: Pulur Sakyol VIII. Tabaka 48 No'lu Tapınak ve Çevresi……...99

Resim 52: Pulur Sakyol VII. Tabaka Yapılarının Genel Görünümü……..101

Resim 53: Pulur Sakyol VI. Tabakadaki Bazı Yapıların Genel Görünümü……...102

Resim 54: Pulur Sakyol V. Tabaka Yapılarının Belli Bir Kısmı……104

Resim 55: Şemsiyetepe Güney Evi…….106

Resim 56: Gelinciktepe'de Açığa Çıkartılan Yapı Kalıntıları……106

Resim 57: Arslantepe VI C Dönemi'nin Son Yapı Katına Ait Yapı……..109

Resim 58: Değirmentepe İTÇ III **a)** II. Tabakanın Yapı Kalıntıları, **b)** Önde I b Evresinin kulübesi, Arkada I a Evresi Yapısının Genel Görünümü……...110

Resim 59: Korucutepe LXXXII Tabakasına Ait Salonun Genel Görünümü…….114

Resim 60: Korucutepe LXXXII Tabakasındaki Salonda Yer Alan İç İçe Geçmiş Üç Andiron……...115

Resim 61: Korucutepe LXXXIX Tabakasında O-P 15 Açmasındaki Bodrum Katı..117

Resim 62: Norşuntepe Batı Yamaç L 19 Açması **a)** XII/XIII Tabaka Yapıları **b)** XI. Tabakada Yokuş Kenarında Ortaya Çıkartılan Yapı……..119

Resim 63: Norşuntepe VIII. Tabaka **a-b)** Tepe Düzlüğünün Doğusundaki Yapıların Genel Görünümü (R-S 21/23)…….124

Resim 64: Norşuntepe VIII. Tabaka **a)** Tepe Düzlüğünün Batısındaki (M-O 19) Sokak ve Yapılar **b)** M-O 18 Açmaları İçinde Kalan Yapılar……...124

Resim 65: Norşuntepe VIII. Tabaka O 19 Açmasında Yer Alan 31 No'lu Odadaki Üçlü At Nalı Büyük Ocak……126

Resim 66: Norşuntepe VII. Tabaka Fırın Odasının (55) ve Depo Odasının (54) Genel Görünümü……...129

Resim 67: Norşuntepe VII. Tabaka R 23 Açmasında Yer Alan Yokuş Yol ve Yolun Güneyindeki Üç Oda (60-62) ve Küpler…….129

Resim 68: Norşuntepe VII. Tabaka Batı Zirve Düzlüğündeki (O-N 18) Yapılar…...130

Resim 69: Norşuntepe VI. Tabaka Pithos Yapısı (R 20 ve R 19 Açmalarından Genel Görünüm)…….....133

Resim 70: Norşuntepe VI. Tabaka Oturma Odaları (R 20 Açması (86) ve R 21 Açması (89-91))……...134

Resim 71: Norşuntepe VI. Tabaka **a)** R-T 22/23 Açmasındaki Yokuş Yolun ve Su Kanalının Genel Görünümü **b)** Yokuş Yolun Hemen Güneyindeki Fırın Odası (95)……..134

Resim 72: Norşuntepe VI. Tabaka P 20 Açmasındaki 102 No'lu Depo Odası……..136

Resim 73: Tepecik İTÇ IIIA Yapı Kalıntıları…….140

Resim 74: Tepecik İTÇ IIIB Yapı Kalıntıları…….143

Resim 75: Han İbrahim Şah **a)** VI. Tabaka Büyük Açmanın Kuzeyden Görünümü **b)** V. Tabakaya Ait Yapının Kuzeyden Görünümü……..146

Resim 76: İmamoğlu, Basamaklı Açmanın Genel Görünümü……147

Resim 77: İmamoğlu, a ve c Tabanında Yer Alan Küllüklü At Nalı Ocaklar……150

Resim 78: İmamoğlu, 4 ve 2 No'lu Odalar…….150

Resim 79: İmamoğlu, Merdivenli Yapının Genel Görünümü ve Merdiven……...151

Resim 80: İmamoğlu, Merdivenin İlk Evresi……..152

Resim 81: İmamoğlu, 7 No'lu Kiler Odası ile Depolama Küpleri ve 8 No'lu Mutfak (Güney Mutfak)……...153

Resim 82: İmamoğlu, 16 no'lu Yuvarlak Yapı……...156

Resim 83: Köşkerbaba İTÇ III Dönemi Yapı Kalıntıları……....158

Resim 84: Arslantepe İTÇ IIIB, VI D2 Dönemi Yuvarlak Yapılar……161

Resim 85: Arslantepe İTÇ IIIA, VI D1 Dönemi Yapı Kalıntılarının Genel Görünümü.....163

Resim 86: Arslantepe İTÇ IIIB, VI D2 Dönemi Savunma Duvarı…….166

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Değirmentepe İTÇ Kronolojisi……..13

Tablo 2: Korucutepe İTÇ Kronolojisi……..14

Tablo 3: Norşuntepe İTÇ Kronolojisi……..16

Tablo 4: Tepecik İTÇ Kronolojisi……18

Tablo 5: Han İbrahim Şah'ın İTÇ Kronolojisi…….20

Tablo 6: Taşkun Kale – Taşkun Mevkii İTÇ Kronolojisi……22

Tablo 7: Şemsiyetepe'nin İTÇ Kronolojisi……..25

Tablo 8: Arslantepe İTÇ Kronolojisi……...29

Tablo 9: Malatya-Elazığ Bölgesi'nin Genel İTÇ Kronolojisi…….....30

Tablo 10: Malatya-Elazığ Bölgesi Mimari Karşılaştırma Tablosu…….177

HARİTA LİSTESİ

Harita 1: Doğu Anadolu Bölgesi……..……...4

Harita 2: Keban - Karakaya Barajları ve Tezde Adı Geçen Yerleşmeler……..8

Harita 3: Erken Transkafkasya Kültürünün Yayılım Alanı..……....11

GİRİŞ

Bu tezin ana konusunu, Malatya-Elazığ Bölgesi'nde Keban Barajı (1968-1975) ile Karakaya Barajı (1978-1987) nedeniyle yapılan kurtarma kazıları ve ayrıca bir asırdır kazılar gerçekleştirilen ve günümüzde halen devam eden Arslantepe kazılarında ortaya çıkartılan İlk Tunç Çağı'na ait mimari kalıntılar oluşturmaktadır. Yerel veya farklı kültüre sahip insanların bu bölgede geçici veya zamanla kalıcı olmak üzere yaşadıkları kanıtlayan ve yerleşmelerde belli zaman aralıklarında mimaride yaşanan değişimler tezin akışı içerisinde vurgulanan diğer bir konudur.

Tez kapsamında, ilk olarak Malatya-Elazığ Bölgesi'nin coğrafi ve çevresel koşulları, kazıları gerçekleştirilen höyüklerin konumu ve şekilsel özellikleri incelenmiş ve daha sonra ele alınan döneme dair mimari kalıntılar ayrı ayrı dönem içerisinde belirtildikten sonra ayrı bir bölüm altında hem kendi içinde hem de çevre bölgelerle karşılaştırmaları yapılmıştır.

Bu tez çalışmasında genel olarak mimari planların tekrar çizilmesi, kaynak taraması ve son olarak yazım aşaması gerçekleştirilmiştir. İlk aşamada, Malatya-Elazığ Bölgesi'nde gerçekleştirilen kazılar sonucunda İlk Tunç Çağı'na ait daha önce çizilen ve yayınlanan mimari planların tekrar en baştan bilgisayar (Corel Draw programı ile) ortamında çizimleri yapılmıştır. Böylelikle hem tüm çizimler tek elden aynı biçimsel özelliklerle çıkmış hem de boyut olarak aynı ölçekte tez içerisinde sunulmuştur. Bu durum yerleşme içlerindeki mekânların oranlarının doğru karşılaştırılmasını sağlamıştır.

Yayın taraması aşamasında, özellikle ODTÜ Keban Projesi Yayınları, ODTÜ Aşağı Fırat Projesi Yayınları, Türk Arkeoloji Dergisi, Kazı Sonuçları Toplantısı ve kazılara ait ana kitaplar ile makaleler incelenmiş ve Malatya-Elazığ Bölgesi'nin coğrafi özellikleri ile araştırma tarihçesi için de gerekli araştırmalar gerçekleştirilmiştir.

Toplamda dört bölümde toplanan bu tez çalışmasında yerleşmeler kabaca doğudan batıya doğru (Altınova, Aşvan Ovası, Baskil Ovası, Malatya Ovası) gidecek şekilde sıralanmıştır. Resimler, tablolar ve mimari çizimler metin içinde verilmiştir.

Birinci bölümde tezin sınırlarını oluşturan bölgenin coğrafi konumu, araştırma tarihçesi hakkında bilgiler verilmiş, bölge coğrafyasını ve ele alacağımız yerleşmelerin haritaları bu bölümde sunulmuştur.

İkinci bölümde ele alınan yerleşmelerin konumları, şekilsel özellikleri, araştırma tarihçeleri, kazılar sonucunda belirlenen İTÇ tabakaları tablolar halinde belirtilmiştir. Ayrıca bu bölümde yerleşmelerin resimleri Corel Draw programında düzenlenerek metin içerisinde verilmiştir.

Üçüncü bölümde ise yerleşmelerin, İTÇ I, İTÇ II, İTÇ III mimari kalıntıları ayrı ayrı yazılmıştır. Burada mimari kalıntılar tüm detayları ile vurgulanarak mimari çizimler ve görseller ile sunulmuştur. Ayrıca mimari çizimlerin bazılarında anlatımda karışıklığı önlemek için numaralandırılarak anlatım gerçekleştirilmiştir.

Son bölümde ise ele alınan bölge hem kendi içinde hem de bölgeye yakın olan Doğu Anadolu Bölgesi'nin diğer bölümleri, Güneydoğu Anadolu Bölgesi, Orta Anadolu Bölgesi ve bölgenin içinde bulunduğu kültürün ana yeri olan Trankafkasya Bölgesi'ndeki bazı yerleşmeler ile karşılaştırılarak genel değerlendirme yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM
MALATYA-ELAZIĞ BÖLGESİ

1.1. COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ

171.000 km^2'lik (%21) alanı kaplayan Doğu Anadolu Bölgesi, Anadolu'nun en büyük coğrafi bölgesi olmasının yanı sıra kendine has coğrafi özellikleri ile diğer bölgelerden farklılık göstermektedir (Güngördü, 2010: 85). Batı ucu Orta Anadolu'ya değen, kuzey ve güneyden dağlarla sınırlı olan Doğu Anadolu Bölgesi, genel şekil itibariyle üçgene benzemektedir. Yüksek ülke olarak da isimlendirilen bölgenin sınırları, I. Türk Coğrafya Kongresi'nden çıkan karara göre;

> *...güneyde Maraş meridyenine kadar Güneydoğu Toroslar kavsinin dış etekleri, batıda kabaca Kızılırmak ile Fırat arasındaki su bölüm çizgisi, kuzeyde yine takribi olarak Karadeniz hidrografya havzasının güney hududu ve nihayet doğuda Türkiye Cumhuriyeti sınırları ile çevrelenmiştir.* (Erinç, 1953: 2).

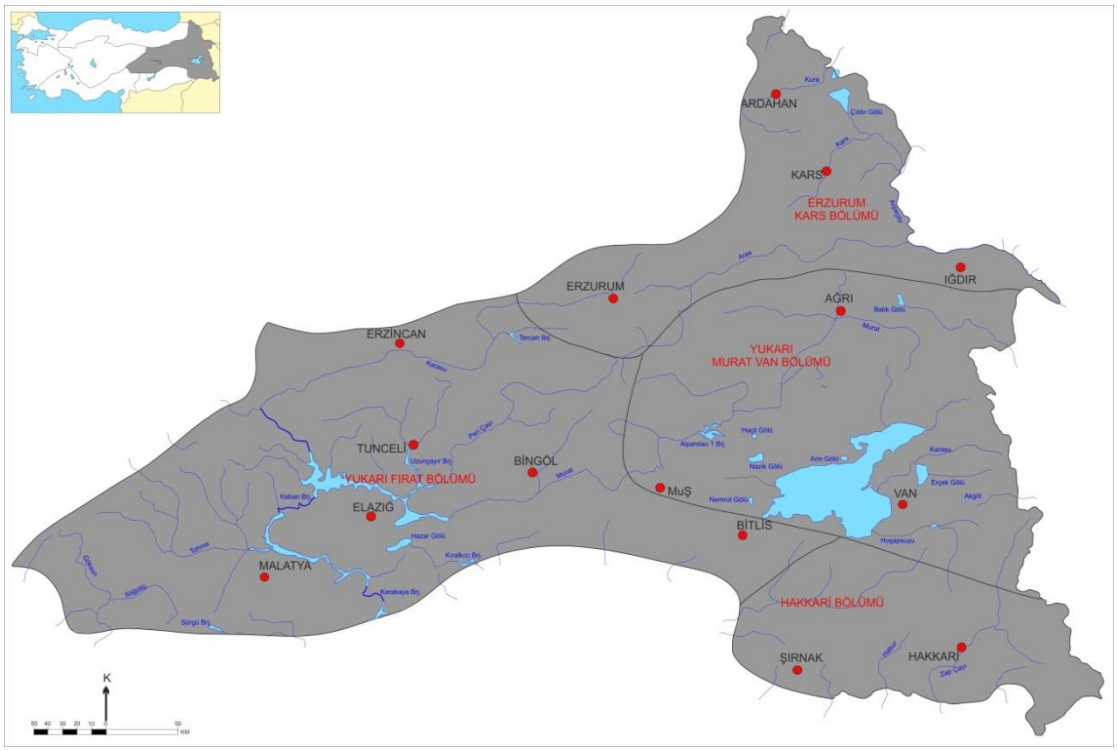
Doğu Anadolu Bölgesi'ni diğer bölgelerden ayıran coğrafi özelliklerinden birisi, ortalama yükseltisinin fazla olmasıdır. Ortalama 2000 m ortalama yükseltiye sahip olan Doğu Anadolu Bölgesi'nin en alçak yeri 875 m ile Iğdır Ovası'dır (Erzen, 1992: 1). Bölgenin yükseltisi fazla olmasına rağmen, Yüksekova (2000 m), Başkale (2400 m) ve Erzurum Ovası (1950 m) gibi düzlük alanları ile Orta ve Batı Anadolu'ya ait bazı dağ zirveleri aynı yükseltiye sahiptir (Güngördü, 2010: 85).

Doğu Anadolu Bölgesi'ni yüksek ülke olarak isimlendirilmesinin sebebi düzlük alanları birbirinden ayıran dağlarıdır. Bu dağların uzantısı orta kısımda doğu-batı, doğu yarısında kuzeydoğu-güneydoğu, batı yarısında kuzeybatı-güneybatı yönündedir. Dağ uzantıları arasında en göze çarpanı ise bölgenin güney kenarında yay şeklinde uzanan, yükseklileri ise doğu ve batı uçunda fazla olan Güneydoğu Toroslar'dır. Duvar görevi gören Güneydoğu Toroslar'ın kuzey eteğinden başta Elbistan Havzası olmak üzere, Malatya-Elazığ, Bingöl, Muş, Van Gölü, Başkale ve Yüksekova havzalarından oluşan çöküntü alanları uzanmaktadır. Bu çöküntü alanlarının kuzeyinde yüksekliği 3000 m'yi aşan Menzur, Mercan, Palandöken ve Karasu-Aras Dağ sıraları bulunmaktır. Bölgenin önemli dağ sırasından biri olan Karasu-Aras Dağları'nın kuzeyinde Erzincan, Tercan, Erzurum ve Aras Nehri boyunca çöküntü alanları bulunmaktadır. Ayrıca bu çöküntü alanlarını batıdan yükseklikleri 3000 m'yi aşan Keşiş, Kargapazarı, Gavurdağ, Yeserçöl Dağları ile çevrelenmiştir (Güngördü, 2010: 86).

Doğu Anadolu Bölgesi'nin coğrafi özellikleri içerisinde yükselti kadar platolar, ovalar, havzalar ve nehirler önemli yer tutmaktadır. Ayrıca bitki örtüsü bozkır olan bölgede karasal iklime bağlı olarak kışları çok uzun ve sert yaşanırken, kısa süren yaz mevsimi ise sıcak geçmektedir (Erzen, 1992: 4). Yaz aylarında bölgenin verimli ovaları, dağlık arazilere göre daha ılımandır. Tarih öncesi dönemlerde önemli yerleşimlere ev sahipliği yapan ve günümüzde Keban Barajı'nın suları altında kalan Altınova'nın (Elazığ), söz konusu dönemlerdeki iklimsel yapısıyla kuru tarıma elverişli alanlara ve birçok ağaç türlerini barındıran ormanlara sahip olduğu düşünülmektedir.(Yakar, 2007: 336).

Yukarıda belirtilen genel coğrafi özellikleri itibariyle Doğu Anadolu Bölgesi, 4 bölüm ve 15 şehirden oluşmaktadır (Harita 1). Bunlar;

- Ardahan, Erzurum, Iğdır, Kars illerini bulunduran Erzurum - Kars Bölümü,
- Ağrı, Muş ve Van illerini bulunduran Yukarı Murat - Van Bölümü,
- Şırnak ve Hakkâri illerini bulunduran Hakkâri Bölümü,
- Bingöl, Bitlis, Erzincan, Tunceli ve tezin ana konusu olan Malatya ile Elazığ illerini bulunduran Yukarı Fırat Bölümü'dür.

Harita 1: Doğu Anadolu Bölgesi

Malatya–Elazığ Bölgesi'nin içinde bulunduğu Yukarı Fırat Bölümü, doğudan Muş ovasının güney kenarından Şerafettin ve Bingöl dağlarının batısına, oradan Tercan ovasının doğusundan geçerek Kop dağlarına, kuzeyde Karadeniz Bölgesi'nden ayıran Kop-Çimen ve Kızıldağlar üzerinden geçen su bölümü çizgisi ile batıda İç Anadolu Bölgesi'nden ayıran Kızıldağ ve Tahtalı Dağlarına, güneyde ise Binboğa, Nurhak Dağları ve Güneydoğu Torosların güney eteği ile sınırlandırılmış alanı teşkil eder (Güngördü, 2010: 126-127).

Malatya-Elazığ illeri arasında kuzey güney yönünde akan Fırat Nehri, bu iki şehir arasında doğal sınır görevi görmektedir. Fırat Nehri ve kollarının suladığı verimli ovalar bölgenin günümüzde ve prehistorik dönemlerde birçok insan toplulukları için doğal yaşam alanı sağlamıştır. En çok yerleşim gören Elazığ alüvyon ovası deniz seviyesinde 1050 m yükseklikte bulunmaktadır. Bunların içinden en verimli havza olan Altınova (Uluova) güneyden Mastar, Çelemik, Sivrice ve Kamışlık dağları tarafından sınırlandırılmıştır. Keban Baraj suları altında kalmadan önce Haringet Çay'ının suladığı Altınova bölgedeki en büyük havzadır (Yakar, 2007: 335). Elazığ ilindeki diğer önemli yer Aşvan Havzası'dır. Kapalı bir havza niteliğinde olan bu havza deniz seviyesinde 720 m yükseklikte bulunmaktadır. Buradaki yerleşmelerde Murat Nehri'nin kolunu takip eden Kuruçay üzerinde yoğunlaşmıştır (Sagona, 1994: 1). Ayrıca su kaynakları dışında yerleşime cazip olan diğer özellikleri verimli toprakları ve geniş otlak alanlarıdır. Elazığ'da yerleşime uygun diğer bir alan 1500 m yükseklikte bulunan Baskil platosudur (Yakar, 2007: 336). Bu plato doğudan Altınova ve Murat Nehri, batıda Fırat kavsi ile çevrelenmiş alan içerisinde yer alır (Erinç, 1953: 111). Dağlar platodan Fırat Nehri'nin kavsine doğru alçalmaya başlar. Buradaki küçük akarsu ve nehirlerin oluşturduğu ovalar bulunmaktadır. Baskil eşiği Elazığ Ovası'nı Malatya Ovası'ndan ayırmaktadır (Yücel, 1987: 134). Malatya'da yer alan ve Doğu Anadolu'nun en büyük havzası olan Malatya Ovası'nın ortalama yüksekliği 900 m'dir (Yakar, 2007: 336). Ova doğudan Fırat Vadisi ve diğer taraflardan da dağlar ile sınırlanan geniş düzlük alanı kapsamaktadır. Ovanın kuzeyinden Kuruçay, ortasından Tohma Çayı, güneyinde de Derme ve Sultan Çayı geçmektedir (Erinç, 1953: 111). Malatya'nın batısında ise geniş bir alanı kapsayan ve bölgede çeşitlilik bakımından farklı ürünlerin yetiştirilebildiği Elbistan Ovası yer almaktadır (Yakar, 2007: 337).

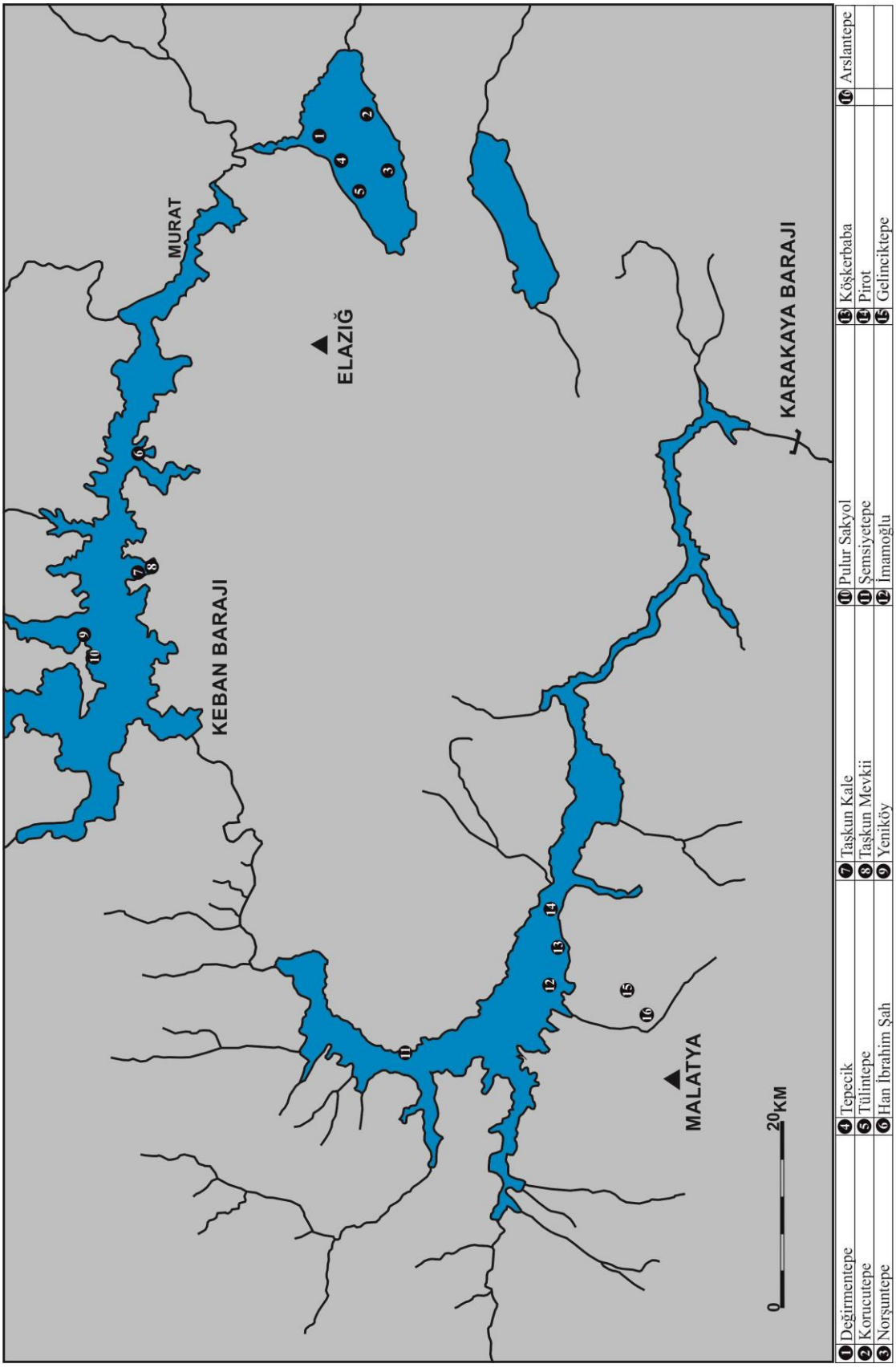
Bölge verimli toprakları ve su kaynakları dışında maden kaynakları bakımından da zengindir. Bunun en iyi örneğin tarihöncesi dönemlerde de işletildiği bilinen Ergani'de bulunan bakır yataklarıdır (Erinç, 1953: 122).

1.2. ARAŞTIRMA TARİHÇESİ

Malatya-Elazığ Bölgesi'nde yaklaşık bir asırdır devam eden arkeolojik araştırmaların sonucunda, söz konusu bölgenin Paleolitik Çağ'dan günümüze kadar kendi içinde farklı kültürleri barındırarak bir gelişim ve değişim gösterdiği anlaşılmaktadır. Bölgeye arkeoloji bilimi açısından ilk ilgi, 1894 yılında Arslantepe'deki kabartmaların fark edilip İstanbul'a götürülmesiyle başlamıştır (Kökten, 1947:439). 20. yy başlarıyla beraber bu ilgi bölgedeki höyükleri gezen ve bu höyükler hakkında kısa bilgiler aktaran seyyahlar tarafından bir adım öteye taşınmıştır.

Bölgenin bilimsel olarak ilk araştırması 1928 yılında Chicago Üniversitesi'nden Von Der Osten tarafından Malatya ili odaklı yapılan çalışmalar ile gerçekleştirmiştir (Von Der Osten, 1930). Bu çalışmaları 1930'lu yıllarda L. Delaporte başkanlığında bir Fransız ekip tarafından Arslantepe'de gerçekleştirilen kazılar takip etmiş ve bu kazılarda Geç Hitit dönemini aydınlatıcı birçok eser ele geçmesi bölgenin giderek önem kazanmasını sağlamıştır (Delaporte, 1940). 1945 yılında Türk Tarih Kurumu adına K. Kökten tarafından Anadolu'nun Tarihöncesi Araştırmaları adlı proje kapsamında Malatya–Elazığ Bölgesi'nde mağaralar, düz yerleşimler, höyükler tespit edilmiş olup bu arkeolojik yerlerin yanında çok sayıda yüzey buluntusu ele geçirilmiştir (Kökten, 1947: 431-472). İngiliz araştırmacı C. A. Burney'in 1956 yılında özellikle Malatya–Elazığ Bölgesi olmak üzere Doğu Anadolu'nun genelinde yaptığı yüzey araştırmalarında Kalkolitik Çağ, İlk Tunç Çağı ve Demir Çağı'na ait 150 yerleşim yeri tespit etmiştir (Burney, 1958: 157-209).

Günümüzde bölgede devam eden tek kazı olan Arslantepe'de, 1960'lı yılların başında İtalyanlar tarafından sistemli kazılar başlamıştır. Aynı ekip tarafından höyüğe yakın yerlerde küçük çapta yüzey araştırmaları da gerçekleştirilmiştir. Ayrıca 1967 yılında P. Meriggi bölgenin genelinde yaptığı araştırmalardan sonra incelediği höyüklerin resimlerini ve şekil özellikleri hakkında kısa bilgiler veren makalesini yayınlar (Meriggi, 1967).

Harita 2: Keban - Karakaya Barajları ve Tezde Adı Geçen Yerleşmeler
Kaynak: Conti – Persiani, 1993: Map 3'den yeniden çizilerek düzenlenmiştir.

Malatya–Elazığ Bölgesi'ndeki araştırmalar 1968 yılında başlayan Keban Barajı kurtarma kazılarıyla hız kazanmıştır. Fırat üzerinde yapılan ilk baraj ve Cumhuriyet tarihinin en büyük eserlerinden biri olma özelliğine sahip olan Keban, Doğu Anadolu Arkeolojisi'ne yeni bilgiler sağlamasının yanı sıra genç arkeologların yetişmesine de olanak sağlamıştır (Işıklı, 2014: 5). OTDÜ Keban Eski Eserleri Kurtarma Projesi kapsamında 1967 yılında R. Whallon - S. Kantman tarafından sular altında kalacak Altınova ile Aşvan ovalarının yaklaşık 700 km^{2}'lik alanı taranmıştır. Yapılan bu tarama sonucunda toplam 52 yerleşim yeri tespit edilmiştir (Whallon ve Kantmann, 1970: 1-12). Buna daha sonra 11 yerleşim yeri eklenerek bu sayı 63'e yükselmiştir. 1968-1975 yılları arasında yani Keban Barajı bitimine kadar devam eden yüzey araştırmalarının yanı sıra tespit edilen höyüklerde kazı ve sondaj çalışmaları yapılmaya başlamıştır. Bu kazı ve sondaj çalışmaları sekiz türk beş yabancı arkeolog başkanlığında gerçekleştirilmiştir (Özdoğan, 2006: 15). Ancak tespit edilen 63 yerleşim merkezinden 19'unda sistemli kazılar ve belgeleme yapılabilmiştir. Buda yaklaşık olarak % 30'luk bir orana denk gelmektedir. Kazısı gerçekleştirilen höyüklerden sadece Hamit Zübeyir Koşay başkanlığındaki Pulur Sakyol yerleşmesinin tamamı kazılabilmiştir. Diğer kazı çalışmaları gerçekleştirilen höyükler arasında kalın dolgulara sahip Korucutepe ve Norşuntepe gibi yerleşmeler bulunurken bölgenin köy yerleşimini yansıtan Değirmentepe gibi küçük boyutlu yerleşmelerde söz konusudur (Harita 2) (Özdoğan, 2006: 16).

Keban Barajı'nı takip eden Karakaya ve Atatürk Barajları sayesinde yapılan araştırmalarda bölgeye ve Anadolu arkeolojisine önemli bilgiler kazandırmaya devam edilmiştir. Bölge içinde kalan Karakaya Barajı sayesinde OTDÜ Keban Projesine bağlı olarak Aşağı Fırat Havzası'nda yüzey araştırmaları başlamıştır (Özdoğan, 1977: 3). İlk yüzey araştırmaları 1975 yılında Ankara Dil Tarih Coğrafya Fakültesi'nde Ü. Serdaroğlu başkanlığında, daha çok su altında kalacak yapısal kalıntıların belgelenmesine yönelik yapılmıştır (Serdaroğlu, 1975). Daha sonra detaylı bir araştırma yapma amacıyla 1977 yılında M. Özdoğan başkanlığında ikinci bir yüzey araştırması gerçekleştirilmiştir (Özdoğan 1977). Bu iki yüzey araştırması sonucunda baraj suları altında kalacak 210 buluntu yeri belgelenmiştir (Özdoğan, 1977: 4). Tespit edilen buluntu yerlerinin yanı sıra belgelenen çok sayıda tarihi cami, kilise, mezarlık, köprü ve sivil mimari örnekleri de göz ardı edilmemelidir. Ayrıca bölgede kazıları yapılan

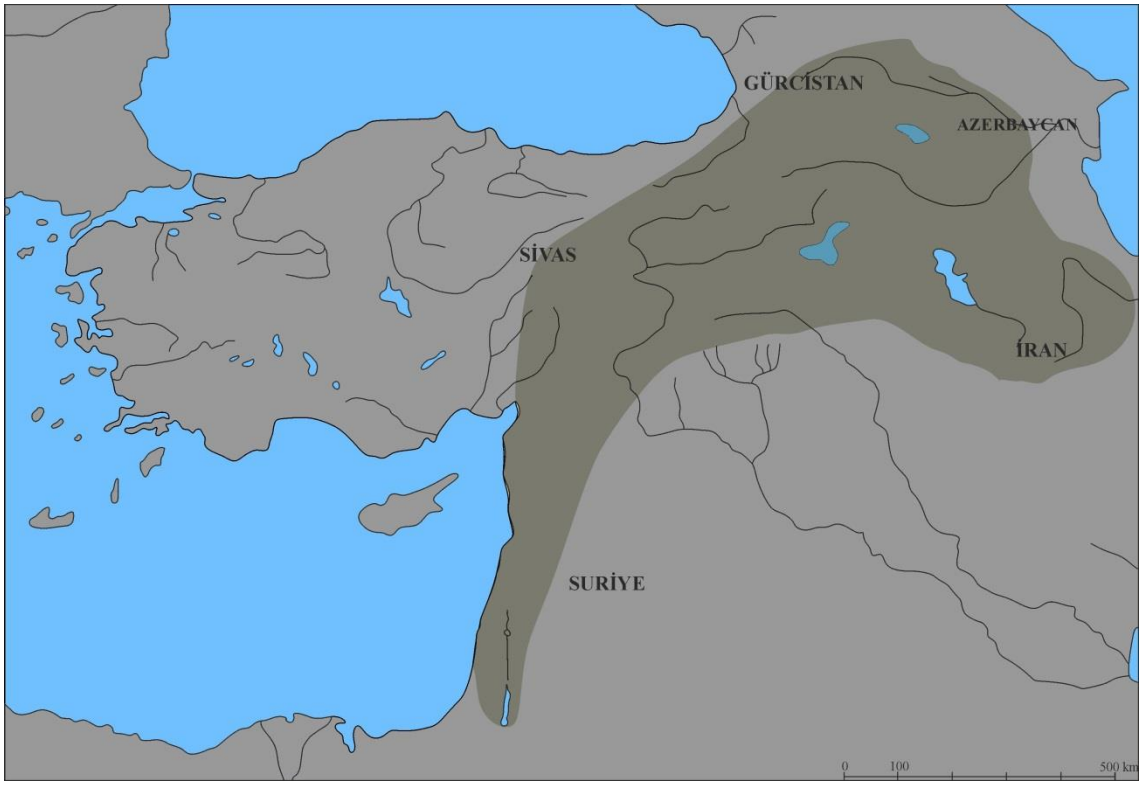
höyükler arsında Değirmentepe, Şemsiyetepe, İmamoğlu, İmikuşağı, Köşkerbaba, Pirot Höyük, Cafer Höyük gibi önemli yerleşim merkezleri sağladıkları bilgiler açısından dikkat çekicidir (Harita 2).

Baraj yapımları bittikten sonra, bölgede herhangi yeni bir kazı çalışması maalesef yapılmamıştır. Ancak belli yıl aralıklarında yüzey araştırmaları gerçekleştirilmeye devam etmiştir. Bunların en başında 1970'li yılların sonunda J. Yakar ve A. Gürsan Salzmann tarafından özellikle Transkafkasya Kültürü'nün sınırını belirlemek için üç ayrı dönemde gerçekleştirilen yüzey araştırmaları gelmektedir (Yakar ve Gürsan Salzmann, 1978: 59-62; Yakar ve Gürsan Salzmann, 1979: 34-53; Yakar ve Gürsan Salzmann, 1982: 173-179). Daha sonra 1985, 1987 yılları arasında V. Sevin tarafından daha çok Urartu'nun yayılım alanına, 1987 yılında M. B. Aşan tarafından Ortaçağ ve H. Bahar tarafından prehistorik dönemlere yönelik Elazığ ilinin içinde olduğu bir yüzey araştırması yapılmıştır (Sevin, 1987: 279-300; Sevin, 1988: 1-44; Sevin 1989: 451-500; Bahar, 1989: 501-528; Aşan, 1989: 529-554).

Ayrıca ele alınan bölge ile ilişkili olarak az sayıda yüksek lisans ve doktora tezleri de hazırlanmıştır. Malatya Elazığ bölgesi, daha çok Doğu Anadolu Bölgesi altında konu olarak ele alınsa da bölgenin kendi içinde barındırdığı yerleşmelerin de konu olarak belirlendiği bilinmektedir. Bunlardan en önemlisi, M. Işıklı tarafından 2005 yılında tamamlanan "Doğu Anadolu Erken Transkafkasya Kültürünün Karaz, Pulur ve Güzelova Malzemesi Işığında Tekrar Değerlendirilmesi" adlı doktora tezidir (Işıklı, 2005). Ayrıca bu doktora tezi 2011 yılında "Doğu Anadolu Erken Transkafkasya Kültürü Çok Bileşenli Gelişkin Bir Kültürün Analizi" adlı kitaba dönüştürülmüştür (Işıklı, 2011).

Bu ana başlık altında son olarak bölgede yapılan bu araştırmalar sonucunda özellikle İTÇ'de gözlemlenen ve Anadolu'nun sadece doğusunda hüküm sürmüş olan Erken Transkfkasya Kültürü hakkında kısa bir bilgi vermek doğru olacaktır. Aslında kültür Erken Trankafkasya dışında farklı bilim adamları tarafından, Khirbet Kerak (Amiran, 1952: 89), Kura-Aras (Kuftin, 1943: 92-123), Karaz (Koşay ve Turfan, 1959: 359), Yanık (Dyson, 1973: 686-715) gibi isimlerle anılmıştır. Terminolojik olarak sıkıntıları olduğu görülen kültürün kronoloji ve kökeni hakkında belli başlı problemleri olduğunu da belirtmek gerekir. Kültür varlığını kabaca MÖ 4. binyılın ortalarından

başlayarak bölgesel değişimlerle MÖ 2. binyılın sonuna kadar sürdürmüştür (Işıklı, 2018: 72). Geniş bir alana yayılan kültürün sınırları, kuzeyde Kafkas Dağları, güneyde Güneydoğu Toroslar, batıda Sivas ili, doğuda Hazar Denizi kıyıları, güneybatıda Fırat Havzası'ndan Levant düzlüklerine, güneydoğuda da Urmiye Havzası'ndan İran içlerine kadar uzanmaktadır.

Harita 3: Erken Transkfkasya Kültürünün Yayılım Alanı
Kaynak: Işıklı, 2018: 72'den düzenlenmiştir.

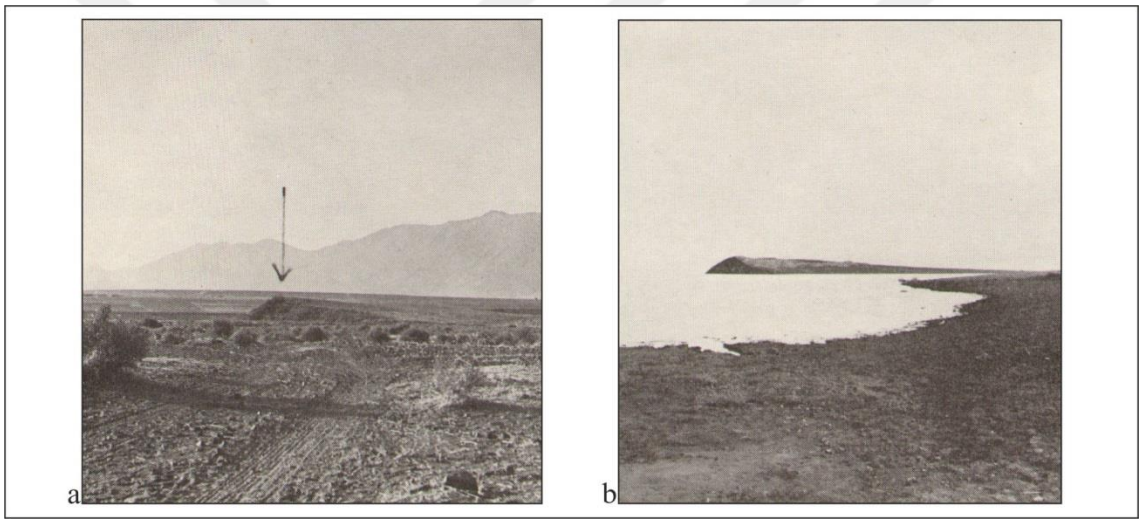
Yukarıdaki haritada da görüldüğü gibi geniş bir coğrafyaya yayılan kültürün çanak çömlek, mimari, ölü gömme ve madencilik gibi birçok alanda kendine özgü özellikleri bulunmaktadır. Ancak diğer kültürlere göre en büyük farklılık mimari ve çanak çömlek geleneğinde hissedilir. Kültürün tipik çanak çömleğini elde biçimlendirilmiş kırmızı-siyah astarlı mal gurubu yansıtırken, mimarisini genellikle tek odalı, köşeleri yuvarlatılmış dal örgü tekniğindeki yapılar tanımlamaktadır (Frangipane, 2003b: 45). Elimizde Karaz Kültürü'ne ait sosyo-politik ve ekonomik veriler sınırlı olsa da, toplumda daha çok eşitlikçi bir sistemin olduğunu ve ekonominin hayvancılık ile tarıma dayalı yaşandığını söyleyebiliriz.

İKİNCİ BÖLÜM

MALATYA-ELAZIĞ BÖLGESİ İLK TUNÇ ÇAĞI YERLEŞMELERİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ

2.1. DEĞİRMENTEPE

Keban Baraj suları altında kalan Değirmentepe Elazığ ilinin 22 km doğusunda, Altınova'nın kuzey ucunda yer almaktaydı (Duru, 2000: 130). Tahribata uğradığı için tam ölçüleri bilinmeyen höyüğün uzunluğu kuzey-güney yönünden 130 m, doğu-batı yönünden 120 m olup ova seviyesinden yüksekliği 11 m olarak belirtilmiştir (Duru, 1979a: 5) (Resim 1).

Resim 1: Değirmentepe Höyüğü **a)** Kuzeyden Görünümü, **b)** 1974 Yılında Keban Baraj Suları Altında Kalmadan Önceki Son Hali
Kaynak: Duru, 1979b: Levha 2

Değirmentepe Altınova'da bulunan diğer yerleşmelere göre oldukça küçük boyutludur. Ancak buna karşın, bölgenin köy düzeni hakkında da bilgi edinmek amacıyla 1973 yılında R. Duru başkanlığında ve Keban Eski Eserleri Kurtarma Projesi kapsamında höyükte tek sezonluk kazı gerçekleştirilmiştir (Duru, 1979a: 5-6). Höyükte A, B ve C olarak adlandırılan alanlarda yapılan çalışmalarda ana kayaya inilememiştir. B ve C alanlarında yapılan çalışmalarda Demir Çağı'na ait kalıntılar ele geçerken A alanında yapılan çalışmalarda İlk Tunç Çağı'na ait 4 tabaka saptanmış ve bu tabakalar İlk Tunç Çağı'nın son iki evresine tarihlendirilmiştir (Duru, 2000: 130) (Tablo 1).

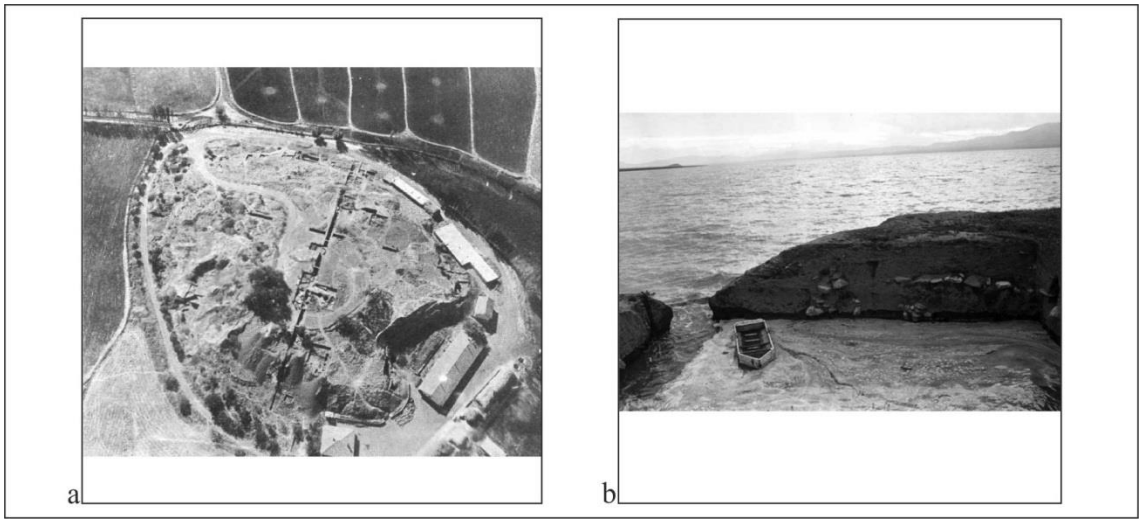
Tablo 1: Değirmentepe İTÇ Kronolojisi:

TABAKA	DÖNEM
I II III IV	İlk Tunç Çağı

Kaynak: Duru, 1979a: 8

2.2. KORUCUTEPE

Altınova'nın en büyük beş höyüğünden biri olan ve günümüzde Keban Baraj suları altında kalan Korucutepe, Elazığ ilinin 30 km doğusunda yer almaktaydı (Resim 2). Yerleşme ilk olarak C. A. Burney tarafından bölgede yapılan yüzey araştırmalarından sonra Aşağı İçmeler adında belgelenmiştir (Burney, 1958; Harita 3). Höyük 1967 yılında Keban Eski Eserleri Kurtarma Projesi kapsamında yapılan yüzey araştırmalarında R. Whallon ve S. Kantman tarafından tekrar incelenmiştir. Yapılan bu incelemeler sonucunda höyüğün 500 m uzunluğa, 300 m genişliğe ve yaklaşık 17 m yüksekliğe sahip olduğu belirtilerek, orta büyüklükteki höyük grubu içerisinde değerlendirilmiştir (Whallon ve Kantmann, 1970: 3, Grup V). Höyükteki kazılar aynı proje kapsamında iki ayrı ekip tarafından yapılmıştır. İlk kazılar, 1968-1970 yılları arasında M. van Loon ve H. G. Güterbock başkanlığında, Chicago, California, Amsterdam Üniversite'lerinden oluşan bir ekip tarafından yapılmıştır. İkinci dönem kazıları ise 1973-1975 yılları arasında Ankara Üniversitesi Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi Hititoloji Kürsüsü'nden H. Ertem başkanlığında gerçekleştirilmiştir. Korucutepe'de yapılan bu kazılar sonucunda Kalkolitik Çağ'dan Orta Çağ'a kadar yerleşim gören 12 tabaka saptanmıştır (van Loon, 1978: 6). İlk Tunç Çağı'na ait tabakalar ve tarihler aşağıdaki tabloda ayrıntılı bir şekilde verilmiştir (Tablo 2).

Resim 2: Korucutepe Höyüğü **a)** Havadan Görünümü, **b)** 1976 Yılında Keban Baraj Suları Altında Kalmadan Önceki Son Hali
Kaynak: van Loon – Güterbock, 1970/71: 13; Özdoğan, 2015: 47

Tablo 2: Korucutepe İTÇ Kronolojisi:

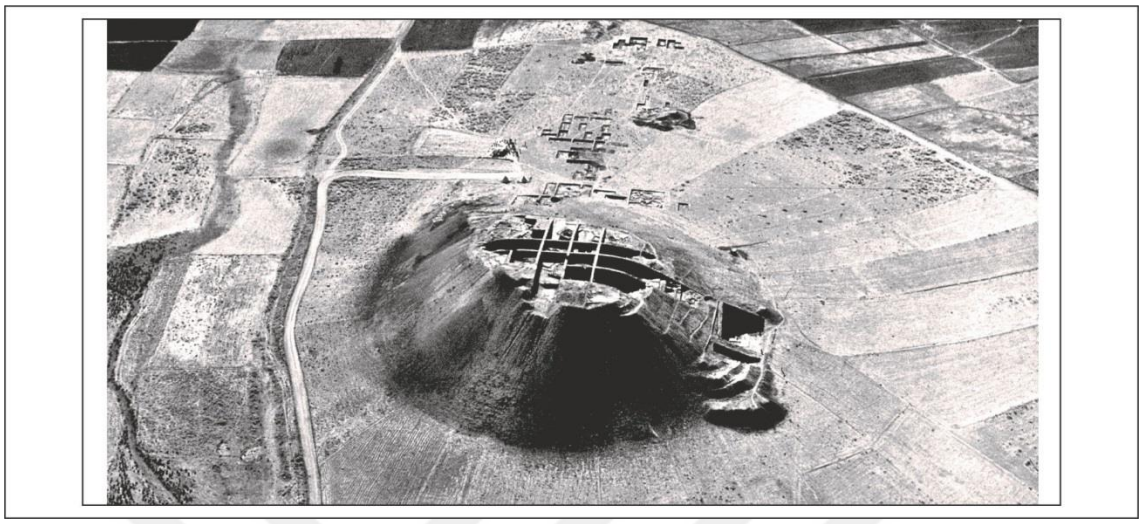
TABAKA	DÖNEM	TARİH/MÖ
F XC-XCII	İlk Tunç Çağı IIIB	2150-2000
E LXXVIII-LXXXIX	İlk Tunç Çağı IIIA	2300-2150
D LV-LXXVII	İlk Tunç Çağı IIB	2600-2300
C (XLV-LIV)	İlk Tunç Çağı I-IIA	3000-2600

Kaynak: von Loon, 1978: 6

2.3. NORŞUNTEPE

Günümüzde Keban Baraj suları altında kalan Norşuntepe Elazığ ilinin 26 km güneydoğusunda, Alişam (Harmanpınar), Yukarı Ağınsı (Elmapınar) ve Aşağı Ağınsı

(Kavakaltı) köyleri arasında kalan Uluova diğer adıyla Altınova'da yer almaktaydı (Hauptmann, 1970: 103) (Resim 3).

Resim 3: Norşuntepe Höyüğünün Havadan Görünümü
Kaynak: Hauptmann, 2003a: 23

Norşuntepe, Altınova bölgesinde yapılan araştırmalar sonucunda tespit edilen 38 yerleşim yeri arasında en çok dikkat çeken yerleşmedir (Whallon ve Kantman 1970: 2, Grup III). Höyük, boyutları sebebiyle birçok araştırmacının ilgisini çekmiştir. Eski kaynaklarda, bölgede ele geçen bazı buluntuların merkezi olarak gösterilen Norşuntepe, 1914 yılında ovayı gezen V. Pietschmann tarafından Tell Morschon olarak adlandırılmıştır (Hauptmann, 1970: 103, dipnot 3). K. Kökten'in 1945 yılında Türk Tarih Kurumu adına yaptığı Tarihöncesi Araştırmalar kapsamında buraya Alişam (Norşin) adında değinerek, höyüğün bölge açısından önemine dikkat çekmiştir (Kökten, 1947: 161). P. Meriggi 1965 yılında yaptığı yüzey araştırmasından sonra höyüğün fotoğraflarını yayınlamış ve genel özellikleri hakkında bilgi vermiştir (Meriggi, 1967: 279, 280, Levha 78.2). Keban Eski Eserleri Kurtarma Projesi kapsamında 1967 yılında bölgede yapılan yüzey araştırmalarında R. Whallon ve S. Kantman tarafından tekrar gündeme getirilen Norşuntepe, etrafında yer alan höyüklere nazaran daha büyük olmasından dolayı küçük yerleşimlerin bağlı olduğu merkez olarak yorumlanmıştır (Whallon ve Kantmann, 1970: 2).

Kuzey-güney uzantısı 500 m, doğu-batı uzantısı 300 m'yi aşan höyüğün, ova seviyesinden yüksekliği yaklaşık olarak 35 m'dir (Hauptmann, 1970: 103). Höyükteki kazılar Keban Eski Eserleri Kurtarma Projesi altında Alman Arkeoloji Enstitüsü adına

H. Hauptman başkanlığında 1968-1974 yılları arasında yapılmıştır. Norşuntepe'de yapılan bu kazılar sonucunda Kalkolitik Çağ'dan Demir Çağı'na kadar kesintisiz yerleşim gördüğü tespit edilmiştir. Yaklaşık 18 m'lik kültür dolgusuna ve 25 tabakaya sahip olan İlk Tunç Çağ'ının kronolojisi aşağıdaki tabloda ayrıntılı bir şekilde verilmiştir (Tablo 3).

Tablo 3: Norşuntepe İTÇ Kronolojisi:

TABAKA	DÖNEM	TARİH/MÖ
VI VII VIII	İlk Tunç Çağı IIIC İlk Tunç Çağı IIIB	2400-2000
IX X XI XII XIII	İlk Tunç Çağı IIIA	2500-2400
XIV XV XVI XVII XVIII XIX XX	İlk Tunç Çağı IIB	2500
XXI XXII XXIII XXIV	İlk Tunç Çağı IIA	2700
XXV XXVI XXVII XXVIII XXIX XXX	İlk Tunç Çağı IB	2900-2700
Yok	İlk Tunç Çağı IA Çanak çömlek ile temsil ediliyor	3100-2900

Kaynak: Hauptmann, 2000: 428

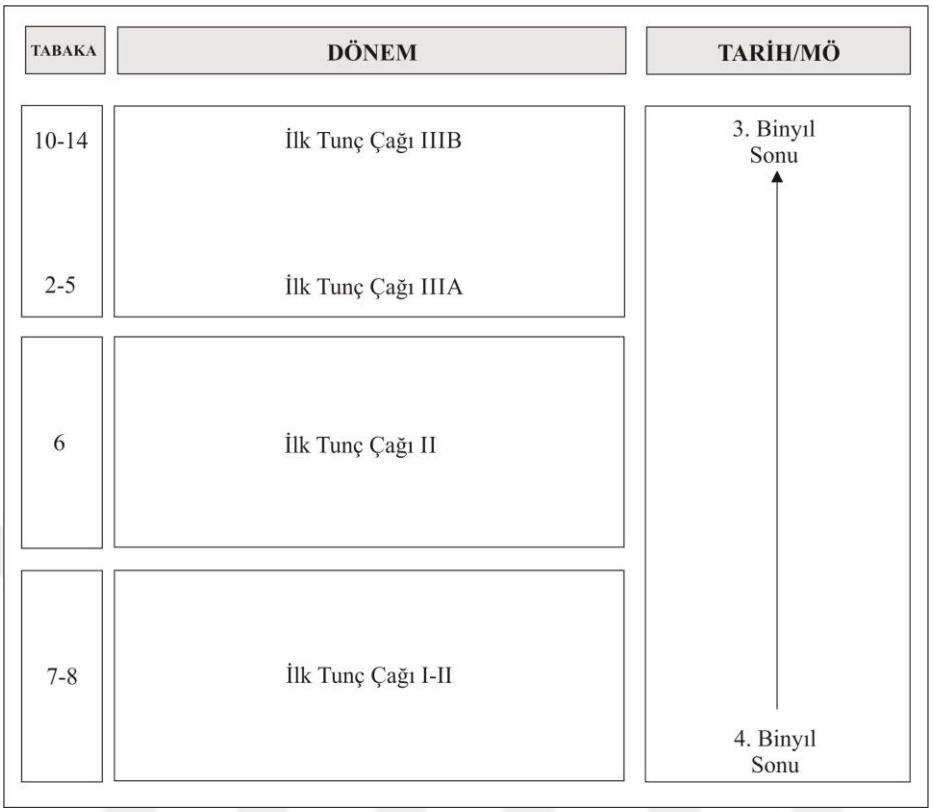
2.4. TEPECİK

Altınova'nın önemli höyüklerinden biri olan ve günümüzde Keban Baraj suları altında kalan Tepecik diğer adıyla Makaraz Tepe, Elazığ ilinin 31 km doğusunda yer almaktaydı (Esin, 1970: 147; Esin, 2000a: 123) (Resim 4). Höyük 1956 yılında C. A. Burney tarafından Doğu Anadolu Bölgesi'nde yapılan yüzey araştırmasında tespit edilmiştir (Burney, 1958: Harita 3). 1965 yılında P. Meriggi tarafından ziyaret edilen Tepecik, Keban Eski Eserleri Kurtarma Projesi kapsamında R. Whallon ve S. Kantman tarafından 1967 yılında yapılan yüzey araştırmalarından sonra tekrar incelenmiş ve orta büyüklükteki höyük grubuna dahil edilmiştir (Meriggi, 1967: 280, Levha 78.1; Whallon ve Kantmann, 1970: 3-4). Höyük 200x300 m ve yaklaşık 17 m yüksekliğe sahiptir. Kazıları 1968-1974 yılları arasında Keban Eski Eserleri Kurtarma Projesi kapsamında, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nden U. Esin başkanlığında yapılmıştır (Esin, 1997a: 1760; Esin, 2000a: 123). Gerçekleştirilen bu kazılar sonucunda höyükte Son Neolitik, Kalkolitik, Tunç Çağları, Erken Demir Çağı ve Orta Çağ'a ait tabakalar tespit edilmiştir (Esin, 1997a: 1760-1761). İlk Tunç Çağı'na ait tabakalar aşağıdaki tabloda ayrıntılı olarak verilmiştir (Tablo 4).

Resim 4: Tepecik Höyüğünün Genel Görünümü
Kaynak: Esin, 2003: 47

Tablo 4: Tepecik İTÇ Kronolojisi:

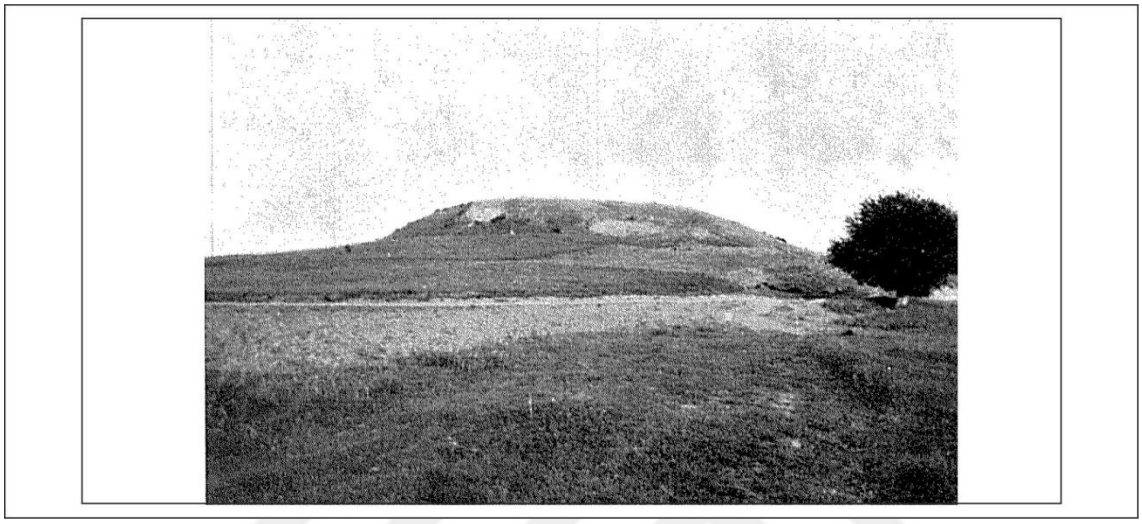

Kaynak: Esin, 1982: 91-92

2.5. TÜLİNTEPE

Keban Baraj suları altında kalan ve Tepecik yerleşmesine 4 km uzaklıkta olan Tülintepe, Elazığ ilinin 21 km doğusunda, Altınova'da yer almaktaydı (Esin ve Arsebük, 1974: 137). 1956 yılında C. A. Burney tarafından bölgede yapılan yüzey araştırmasından sonra höyüğün malzemesi hakkında bilgi verilmiştir (Burney, 1958: 194). P. Meriggi 1965 yılında yaptığı yüzey araştırmasından sonra normalin üstünde bir höyük olarak belirttiği Tülintepe'nin tahrip olmadan önceki fotoğraflarını yayınlamıştır (Meriggi, 1967: 279, Tavola LXXVIII.3) (Resim 5). Keban Eski Eserleri Kurtarma Projesi kapsamında 1967 yılında R. Whallon ve S. Kantman tarafından yapılan yüzey araştırmasından sonra orta büyüklükte höyük olarak belirtilmiştir (Whallon ve Kantmann, 1970: 2). Üst katları tahrip edilen höyüğün boyutları DSİ haritasında 200x250 m çapında ve yaklaşık 17 m yüksekliğinde olduğu görülmüştür (Esin ve Arsebük, 1974: 137). Altınova'nın en önemli beş höyüğünden biri olma özelliğini taşıyan Tülintepe'deki kazılar 1971-1974 yılları arasında Keban Barajı Eski Eserleri Kurtarma Projesi kapsamında U. Esin ve G. Arsebük başkanlığında Tepecik kazı ekibi

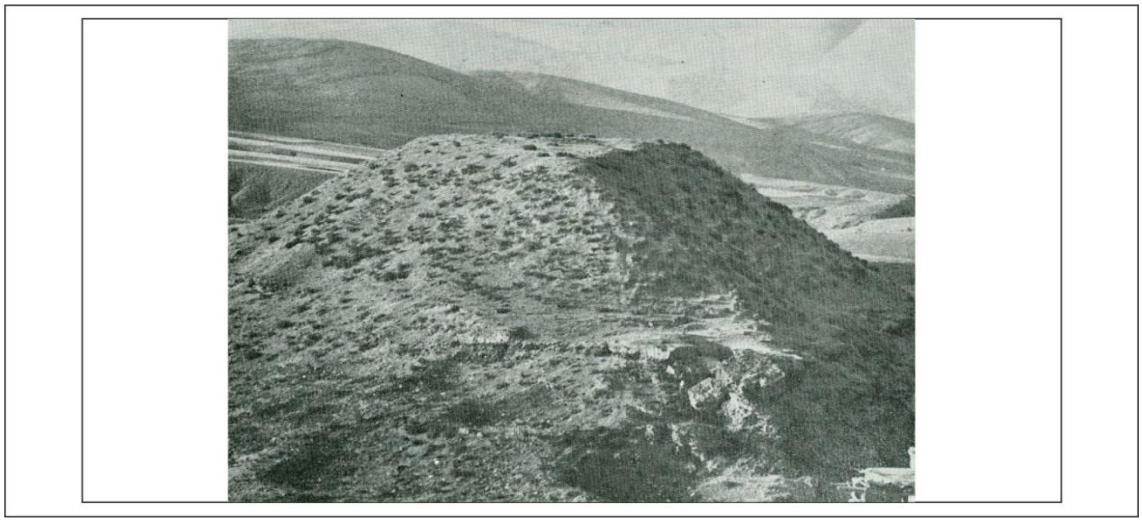
tarafından yapılmıştır (Esin, 2000b: 87). Höyüğün tahrip olmayan kuzey terasında başlatılan kazılarda eskiden yeniye doğru Orta Tunç Çağı, Son Tunç Çağı, Demir Çağı ve Orta Çağı kalıntılarına rastlanılırken, tahrip edilen höyük konisinde ise Kalkolitik Çağ ve İlk Tunç Çağı'na ait kalıntılar ele geçirilmiştir (Esin, 1997b: 1831; Esin, 2000b: 87).

Resim 5: Tülintepe Höyüğünün Genel Görünümü
Kaynak: Meriggi, 1967: Tavola LXXVIII.3

2.6. HAN İBRAHİM ŞAH

Elazığ ilinin 40 km kuzeybatısında yer alan Han İbrahim Şah diğer bir adıyla Esenkent Höyük, Erzürük Çayı ile küçük bir derenin arasındaki düz bir tepenin üzerine kurulmuştur (Ertem, 1982: 2) (Resim 6).

Resim 6: Han İbrahim Şah Höyüğünün Güneyden Görünümü
Kaynak: Ertem, 1972: Levha 40.1

Günümüzde Keban Baraj suları altında kalan höyük ilk defa 1945 yılında K. Kökten tarafından yapılan yüzey araştırmalarından sonra Han adıyla varlığından söz edilmiştir. (Kökten, 1947: 460). Höyüğün şekil özellikleri ise 1967 yılında Keban Eski Eserleri Kurtarma Projesi kapsamında yapılan yüzey araştırmaları sonucunda R. Whallon ve S. Kantman tarafından bilim dünyasına duyurulmuştur (Whallon ve Kantman 1970: Grup X). Yaklaşık 125 m uzunluğa, 60 m genişliğe ve 12 m yüksekliğe sahip olan höyüğün kazıları, 1970-1971 yıllarında Keban Eski Eserleri Kurtarma Projesi kapsamı altında H. Ertem başkanlığında yapılmıştır (Ertem, 1982: 2). Toplam 14 tabaka tespit edilen höyükte aşağıdan yukarıya doğru İlk Tunç Çağı, MÖ I. Binyıl, Bizans ve Selçuklu dönemlerine ait kalıntılar ele geçmiştir. İlk Tunç Çağı tabakaları aşağıdaki tabloda da gösterildiği gibi XIV-V tabakaları arasına denk gelmektedir (Tablo 5).

Tablo 5: Han İbrahim Şah'ın İTÇ Kronolojisi:

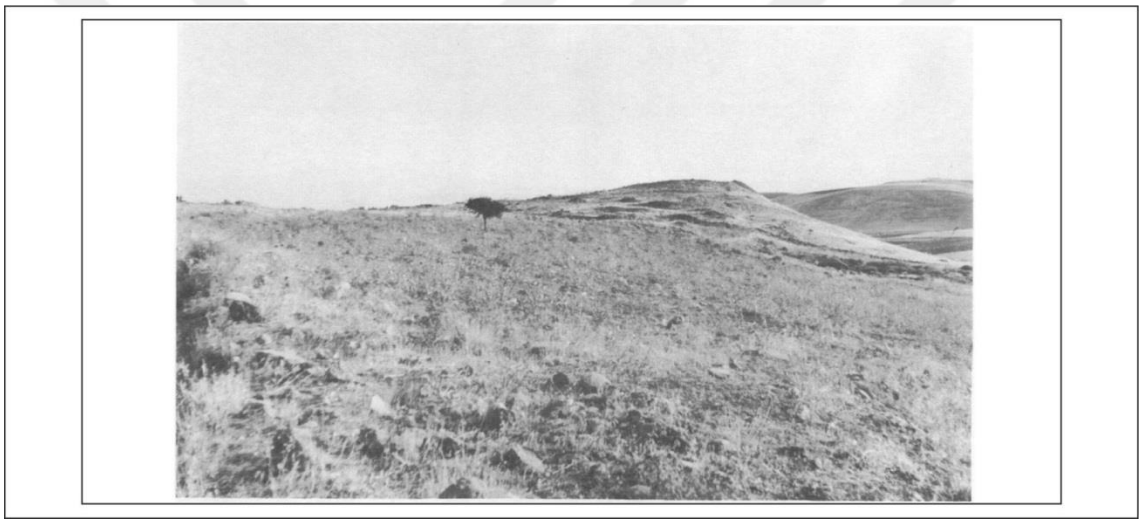
TABAKA	DÖNEM
V VI	İlk Tunç Çağı III
VII VIII IX	İlk Tunç Çağı II
X XI XII XIII XIV	İlk Tunç Çağı I

Kaynak: Ertem, 1982: 22

2.7. TAŞKUN KALE

Elazığ ilindeki Aşvan Ovası'nda bulunan ve günümüzde Keban Baraj suları altında kalan Taşkun Kale, Aşvan'ın 3 km güneyinde yer almaktaydı (French, 1972:

46). Höyük, 1967 yılında Keban Eski Eserleri Kurtarma Projesi kapsamında, R. Whallon ve S. Kantman tarafından yapılan yüzey araştırmasından sonra yüksek, geniş ve düz tepeli bir höyük olarak tanıtılmıştır (Whallon ve Kantmann, 1970: 4) (Resim 7). Taşkun Kale 500 m uzunluğu ve 20 m yüksekliği ile bölgedeki büyük höyüklerden biridir (French, 1972: 46; Sagona, 1994: 11). Keban Eski Eserleri Kurtarma Projesi altında D. French başkanlığında, A. McNicol yönetiminde 1970, 1971 ve 1973 yıllarında höyüğün kazıları gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen bu kazılar sonucunda Orta Çağ ile İlk Tunç Çağı malzemelerinde karışıklık belirlenmiş ancak S9 ve S11 açmaları stratigrafiyi ayırt edebilecek veriler sunmuştur (French, 1972: 50, 51; French, 1979: 2, 3; Sagona, 1994: 11).

Resim 7: Taşkun Kale Höyüğünün Güneyden Görünümü
Kaynak: McNicoll, 1973: Fig. 1

2.8. TAŞKUN MEVKİİ

Küçük bir yerleşme olan ve Aşvan Ovası'nda Keban Baraj suları altında kalan Taşkun Mevkii, Taşkun Kale'nin 1 km güneydoğusunda yer almaktaydı (French, 1972: 46). Dairesel biçimli ve yayvan bir tepe görünümünde olan höyük yaklaşık 110 m çapındadır. Ova seviyesinde en yüksek yeri olan kuzey tarafı 5.6 m, güney tarafı ise 3.2 m yüksekliğindedir (Sagona, 1994: 5). Buradaki kazılar Keban Eski Eserleri Kurtarma Projesi altında D. French başkanlığında, S. Helms yönetiminde 1970, 1971, 1973 yıllarında yapılmıştır. Höyüğü kuzey kesiminde tabaka kalınlığını tespit etmek amacıyla açılan açma sonucunda hafiri tarafından MÖ 4. binyılın sonu, MÖ 3. binyılın başına tarihlendirilen dört tabaka belirlenmiştir (French, 1972: 51; French, 1973: 120; Helms,

1974: 34) (Tablo 6). A. G. Sagona Aşvan yerleşmeleri hakkında yayınladığı kitabında Taşkun Mevkii çanak çömleğini Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki İlk Tunç Çağı başına tarihlendirilen bazı yerleşmelerdeki çanak çömleklerle karşılaştırarak, Taşkun Mevkii'ni MÖ 3000-2800 yılları arasına tarihlendirmiştir (Sagona, 1994: 9).

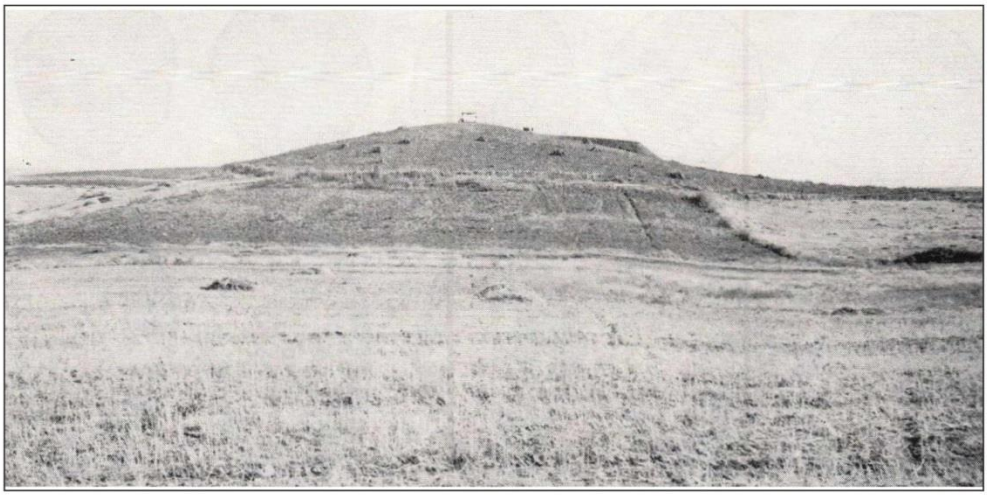
Tablo 6: Taşkun Kale – Taşkun Mevkii İTÇ Kronolojisi:

DÖNEM	Taşkun Mevkii	Taşkun Kale
İlk Tunç Çağı III		Açma S9
İlk Tunç Çağı II		Açma S11
İlk Tunç Çağı I	1 2 3 4	

Kaynak: Sagona, 1994: Tablo 9

2.9. YENİKÖY

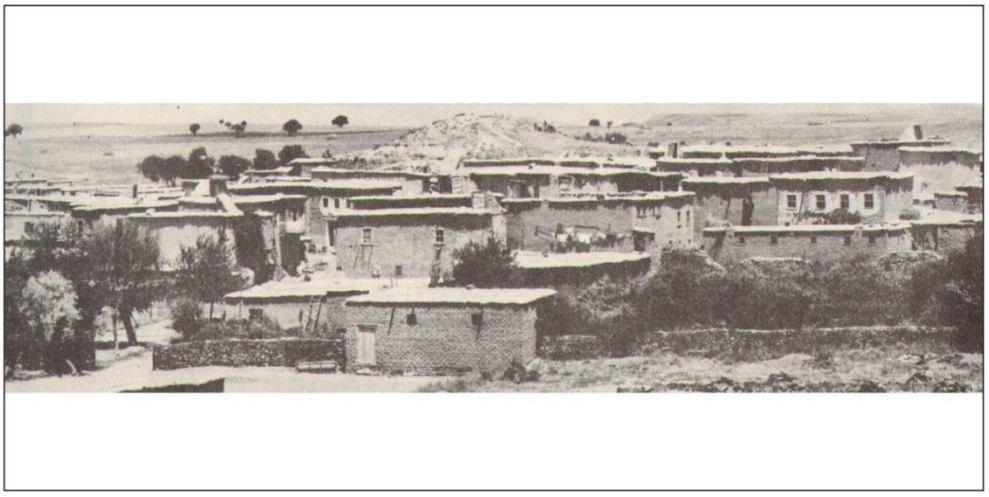
Yeniköy diğer adıyla Gâvur Höyük Elazığ ilinin kuzeybatısındaki Laluşağı köyünün 3 km kuzeyinde yer almaktaydı (Resim 8). Keban Baraj suları altında kalan höyük, Pulur Sakyol ekibinin çevrede yaptığı yüzey araştırmasında tespit edilmiştir. 1972 yılında da aynı ekip tarafın tek sezonluk kazı yapılmıştır Sondaj niteliğinde yapılan bu kazılar sonucunda üç yapı katı hakkında bilgi verilmesine karşın 4. yapı katına kadar inildiği belirtilmiştir. Bu tabakalardan I. yapı katı Roma veya İlk Bizans, II ve III. yapı katları İlk Tunç Çağı'na tarihlendirilmiştir (Koşay, 1976a: 175-176).

Resim 8: Yeniköy (Gâvur) Höyüğünün Güneyden Görünümü
Kaynak: Koşay, 1976a: Levha 100.1

2.10. PULUR SAKYOL

Elazığ iline 45 km uzaklıkta olan höyük, Tunceli Çemişgezek ilçesinden 20 km uzaklıktaki Pulur yeni ismi ile Sakyol köyünün hemen yanında yer almaktaydı (Koşay, 1976b: XVII).

Resim 9: Sakyol Köyü ile Pulur (Sakyol) Höyüğünün Güneyden Görünümü
Kaynak: Koşay, 1976b: Levha 2.1

Keban Baraj suları altında kalan Pulur/Sakyol, ilk olarak K. Kökten tarafından 1945 yılında yapılan yüzey araştırmasından sonra Pulur köyündeki Kültepe Höyüğü şeklinde belirtilmiştir (Kökten, 1947: 462) (Resim 9). Keban Eski Eserleri Kurtarma Projesi kapsamında 1967 yılında R. Whallon ve S. Kantman tarafından yapılan yüzey

araştırmalarından sonra 120 m uzunluğunda, 75 m genişliğinde, 20 m yüksekliğinde boyuta sahip olan yüksek tepeli, tabanı geniş olmayan bir höyük olarak belgelenmiştir (Whallon ve Kantmann, 1970: 5, Grup XII). Aynı proje kapsamında 1968-1971 yılları arasında H. Z. Koşay başkanlığında yapılan kazılarda, höyüğün kum ve çakılların basınçla birleşmesi sonucunda oluşan bir tepenin üzerine kurulduğu ve asıl yüksekliğinin 15 m'yi geçmediği vurgulanmıştır (Koşay, 1976b: XVII, XVIII). Ayrıca höyükte yapılan bu kazılar sonucunda 13 mimari kat tespit edilirken, eskiden yeniye doğru Geç Neolitik, Kalkolitik ve İlk Tunç Çağı içerdiği anlaşılmıştır (Koşay, 1972: 53; Koşay, 1976b: XVIII). V. kat ve VIII. kat için yapılan C 14'lere göre: V. kat MÖ 2350, VIII. kat MÖ 2470 yıllarına ulaşılmıştır (Koşay, 1972: 53; Koşay, 1976b: 108).

2.11. ŞEMSİYETEPE

Yaklaşık ¾'lük bir kısmı Karakaya Baraj suları altında kalan Şemsiyetepe, Elazığ ilinin Baskil ilçesine bağlı Bilaluşağı köyünün 500 m güneyindeki Kumlu Mevkii'nde yer almaktaydı (Darga, 2000: 140). Höyük, 1977 yılında Aşağı Fırat Havzası Projesi kapsamında M. Özdoğan tarafından yapılan yüzey araştırmasından sonra genel özellikleri ile belgelenmiş ve orta boyutlu höyük grubuna alınmıştır (Özdoğan, 1977: 63). Kum ve çakılların basınçla birleşmesi sonucunda oluşan bir yükseltinin üzerinde oluşan höyük, 65x70 m boyutunda ve 6 m yüksekliğindedir (Darga, 1987:291) (Resim 10).

Resim 10: Şemsiyetepe Höyüğünün Kuzeydoğudan Görünümü
Kaynak: Tay Projesi/Şemsietepe

Buradaki kazılar Aşağı Fırat Kurtarma Projesi kapsamında, İstanbul Üniversitesi'nden M. Darga başkanlığında 1978-1990 yılları arasında yapılmıştır (Baysal, 1997: 1724). Şemsiyetepe'de yapılan kazılar sonucunda Kalkolitik Çağ'dan Roma dönemine kadar 11 tabaka saptanmıştır (Darga, 2000: 142). İlk Tunç Çağ'ına ait tabakalar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir (Tablo 7).

Tablo 7: Şemsiyetepe'nin İTÇ Kronolojisi

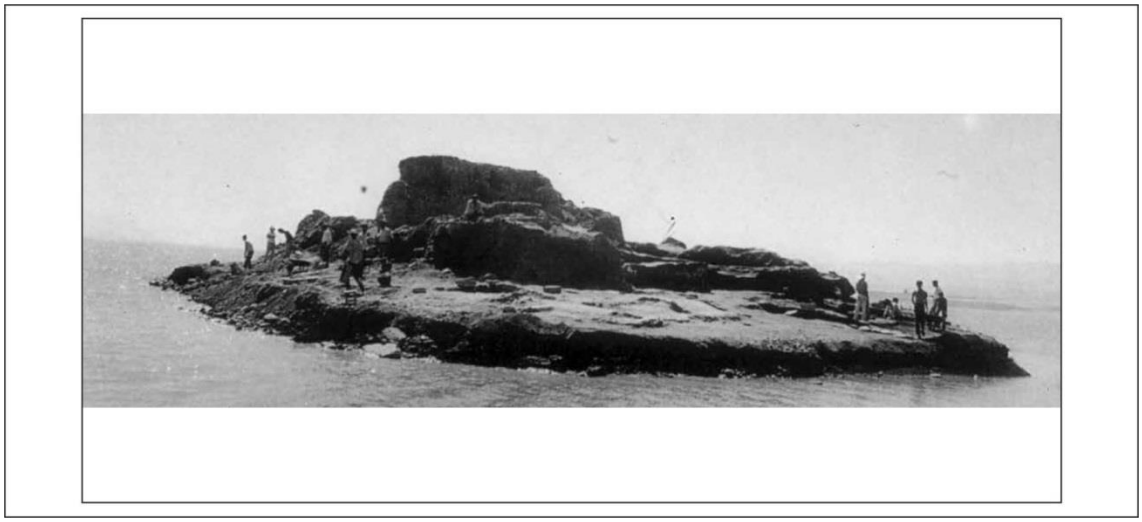
TABAKA	DÖNEM
6	İlk Tunç Çağı IIIB
7	İlk Tunç Çağı IIIA
8	İlk Tunç Çağı IIB
9	İlk Tunç Çağı IIA
10	İlk Tunç Çağı I

Kaynak: Darga, 2000: 142

2.12. İMAMOĞLU

Malatya ilinin 15 km kuzeydoğusunda, İmamoğlu köyünün 500 m güneybatısında yer alan höyük, günümüzde Karakaya Baraj suları altında kalmıştır (Uzunoğlu, 1983: 131) (Resim 11). İlk olarak K. Kökten tarafından 1945 yılında gerçekleştirilen yüzey araştırması sonucunda İmamlı adıyla höyüğün varlığına değinilmiştir (Kökten, 1947: 456). 1975 yılında Aşağı Fırat Havzası Projesi kapsamında M. Özdoğan tarafından yapılan yüzey araştırmasında gezilen İmamoğlu'nun, bölgenin en büyük yerleşimlerinden biri olduğuna dikkat çekilerek, höyük hakkında genel bilgiler

verilmiştir (Özdoğan, 1977: 38-39). Orta boy höyük grubunda yer alan İmamoğlu'nun uzunluğu doğu-batı yönünden 140 m, kuzey-güney yönünde 150 m'dir. Höyüğün yüksekliği ise yaklaşık 14 m'dir (Özdoğan, 1977: 38; Uzunoğlu, 1983: 131). Höyükteki kazılar 1980-1987 yılları arasında, Aşağı Fırat Kurtarma Projesi kapsamında E. Uzunoğlu başkanlığında bir ekip tarafından yapılmıştır. Yapılan bu kazılar sonucunda yeniden eskiye doğru, Roma-Son Helenistik, Demir Çağı, Geç Tunç Çağı, Orta Tunç Çağı ve İlk Tunç Çağı olmak üzere beş kültür evresi saptanmıştır (Uzunoğlu, 1987: 213). Yerleşmede V. tabaka İlk Tunç Çağı'nın son dönemine tarihlendirilmiştir.

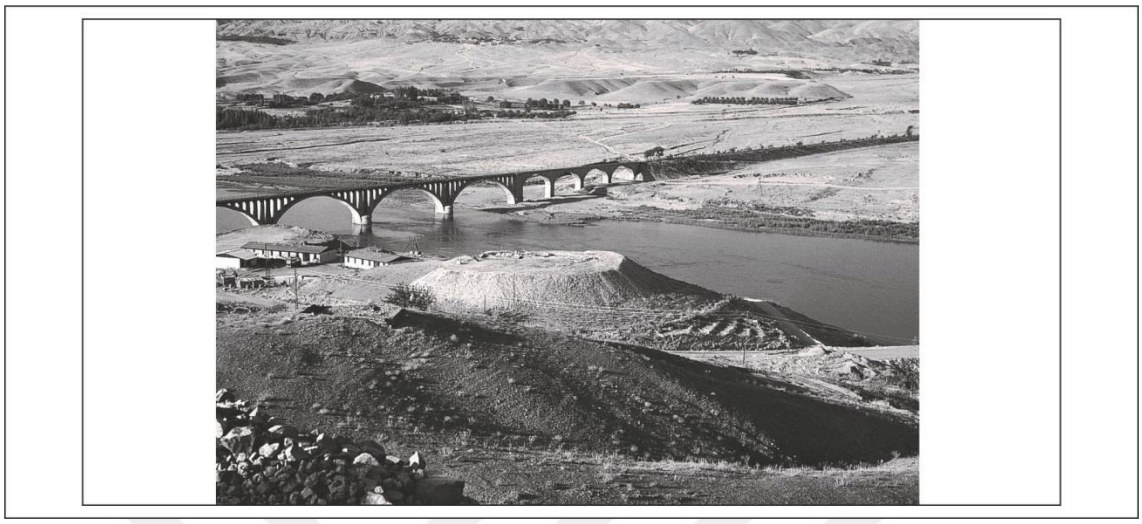

Resim 11: İmamoğlu Höyüğü, Karakaya Baraj Suları Yükselirken
Kaynak: Özdoğan, 2015: 48

2.13. KÖŞKERBABA

Adını hemen yanında yer alan Göçkerbaba yatırından alan höyük, Karakaya Baraj suları altında kalmadan önce Malatya ilinin 31 km kuzeydoğusunda, Fırat köyüne 1.2 km uzaklıkta, Fırat Nehri'nin kıyısındaki dar bir ovada yer almaktaydı (Bilgi, 1987: 189; Bilgi, 2000: 133) (Resim 12). Höyük ilk olarak 1977 yılında Aşağı Fırat Havzası Projesi kapsamında M. Özdoğan tarafından yapılan yüzey araştırması ile bilim dünyasına tanıtılmıştır (Özdoğan, 1977: 43). Aynı proje kapsamında Ö. Bilgi başkanlığında 1978-1985 yılları arasında kazıları yapılan Köşkerbaba, Fırat Nehri seviyesinden 37 m yüksekliğe, doğu-batı yönünden 94 m ve kuzey-güney yönünden 93 m taban uzunluğuna sahiptir. A, B ve C olarak adlandırılan açmalarda yapılan çalışmalarda Osmanlı, Roma, Orta Demir, Erken Demir ve İlk Tunç Çağı III olmak

üzere beş kültür katı ortaya çıkartılmıştır (Bilgi, 2000: 133). Dördüncü kültür katında yer alan İlk Tunç Çağı III, üç mimari tabakadan oluşmaktadır (Bilgi, 2000: 137).

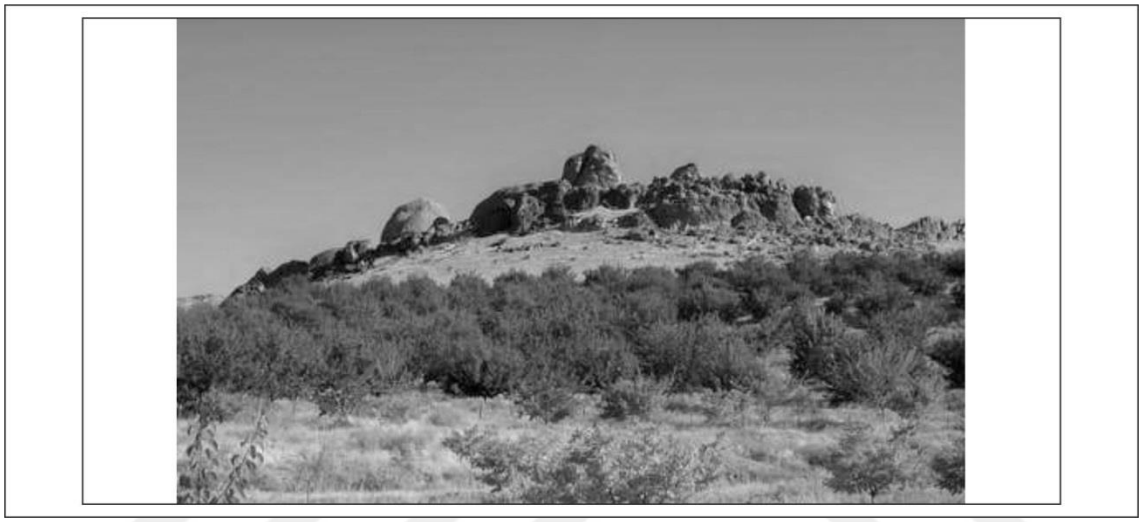
Resim 12: Kökerbaba Höyüğünün Genel Görünümü
Kaynak: Bilgi, 2003: 64

2.14. PİROT

Birçok araştırmacının incelediği ve İkiz Höyük adı ile de anılan Pirot, Malatya ilinin 40 km doğusunda, Kıyıcak Köyü içerisinden geçen Fırat Nehri'nin kenarında yer almaktaydı (Karaca, 1981: 109). Karakaya Baraj suları altında kalan höyükte yapılan ilk araştırmalarda çift konisi olduğu ve doğu konisinin dik ve elips şeklinde iken batı konisinin alçak ve geniş tabanlı olduğu belirtilmiştir (Karaca, 1981: 109, 110). Aşağı Fırat Havzası, Eski Eserleri Kurtarma Projesi kapsamında 1978-1985 yılları arasında Ö. Karaca başkanlığında yapılan kazılar sonucunda batı konisinin höyük olmadığı, doğu koniden köylüler tarafından çekilen toprak nedeni ile oluştuğu anlaşılmıştır (Karaca, 1983: 73, Karaca, 1984: 107). Asıl höyük olan doğu koni güney-kuzey doğrultusunda 140 m, doğu-batı doğrultusunda 95 m uzunluğa ve yaklaşık 25 m yüksekliğe sahiptir (Karaca, 1981: 110). Yapılan çalışmalar sonucunda höyüğün XII tabakaya sahip olduğu ve Kalkolitik Çağ'dan Bizans dönemine kadar yerleşim gördüğü anlaşılmıştır. İlk Tunç Çağı'na tarihlenen VI, VII, VIII, IX, X. tabakalardan sadece VI. tabaka İlk Tunç Çağı III'ün sonuna tarihlendirilmiştir (Karaca, 1981: 114; Karaca, 1985: 39).

2.15. GELİNCİKTEPE

Malatya ili içerisinde bulunan Gelinciktepe, Arslantepe'nin 2 km doğusunda yer almaktadır (Resim 13). Yerleşme, 1962 yılında tespit edilmiş ve 1964-1965 yıllarında İtalyan Arkeoloji Enstitüsü adına S. M. Puglisi başkanlığında kazıları yapılmıştır (Palmieri, 1967: 117-118). Yapılan bu kazılar sonucunda kesin bir tabakalanması belirlenemeyen yerleşmenin, ana yerleşim döneminin İlk Tunç Çağı'na ait olduğu belirlenmiştir.

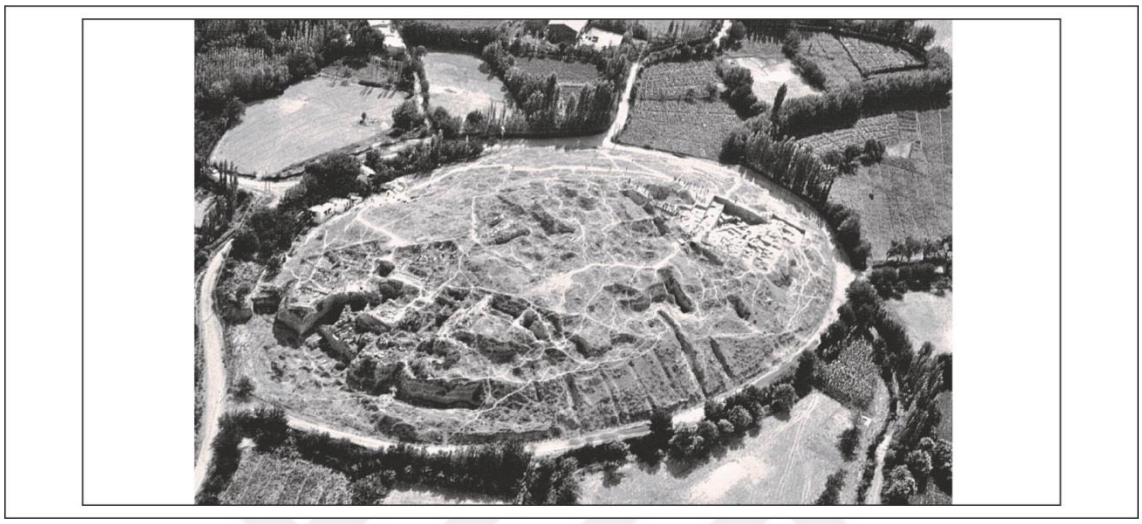

Resim 13: Gelinciktepe'nin Genel Görünümü
Kaynak: Tay Projesi/Gelinciktepe

2.16. ARSLANTEPE

Malatya ilinin 6 km kuzeydoğusunda verimli bir ovada yer alan Arslantepe, oval bir görünüme sahip olup, kuzeydoğu-güneybatı yönünden 250 m, kuzeybatı-güneydoğu yönünden 180 m taban uzunluğu ve ova seviyesinden 30 m yüksekliği ile bulunduğu çevrede en büyük yerleşim merkezidir (Resim 14). Höyükteki ilk kazılar 1930'lu yıllarda L. Delaporte başkanlığında bir Fransız ekip tarafından daha çok Geç Hitit dönemi tabakalarına yönelik olarak yapılmıştır (Delaporte, 1940). 1947-1948 yıllarında Fransız arkeolog C. Schaeffer tarafından yapılan birkaç sondaj niteliğindeki kazılardan sonra, 1961'de P. Meriggi ve S. Puglisi başkanlığında daha sonra A. Palmieri başkanlığında Roma La Sapienza Üniversitesi'nden bir ekip tarafından kazılar gerçekleştirilmiştir. Ancak 1990 yılında A. Palmieri'nin vefatından sonra M. Frangipane başkanlığında başlayan kazılar günümüzde halen devam etmektedir

(Frangipane, 1997: 130). Arslantepe'de Son Kalkolitik, İlk Tunç Çağı, Orta Tunç Çağı, Son Tunç Çağı, Demir Çağı ve Roma-Bizans dönemleri tespit edilmiştir (Frangipane, 2004: 18). İlk Tunç Çağı kronolojisi aşağıdaki tabloda ayrıntılı bir şekilde verilmiştir (Tablo 8).

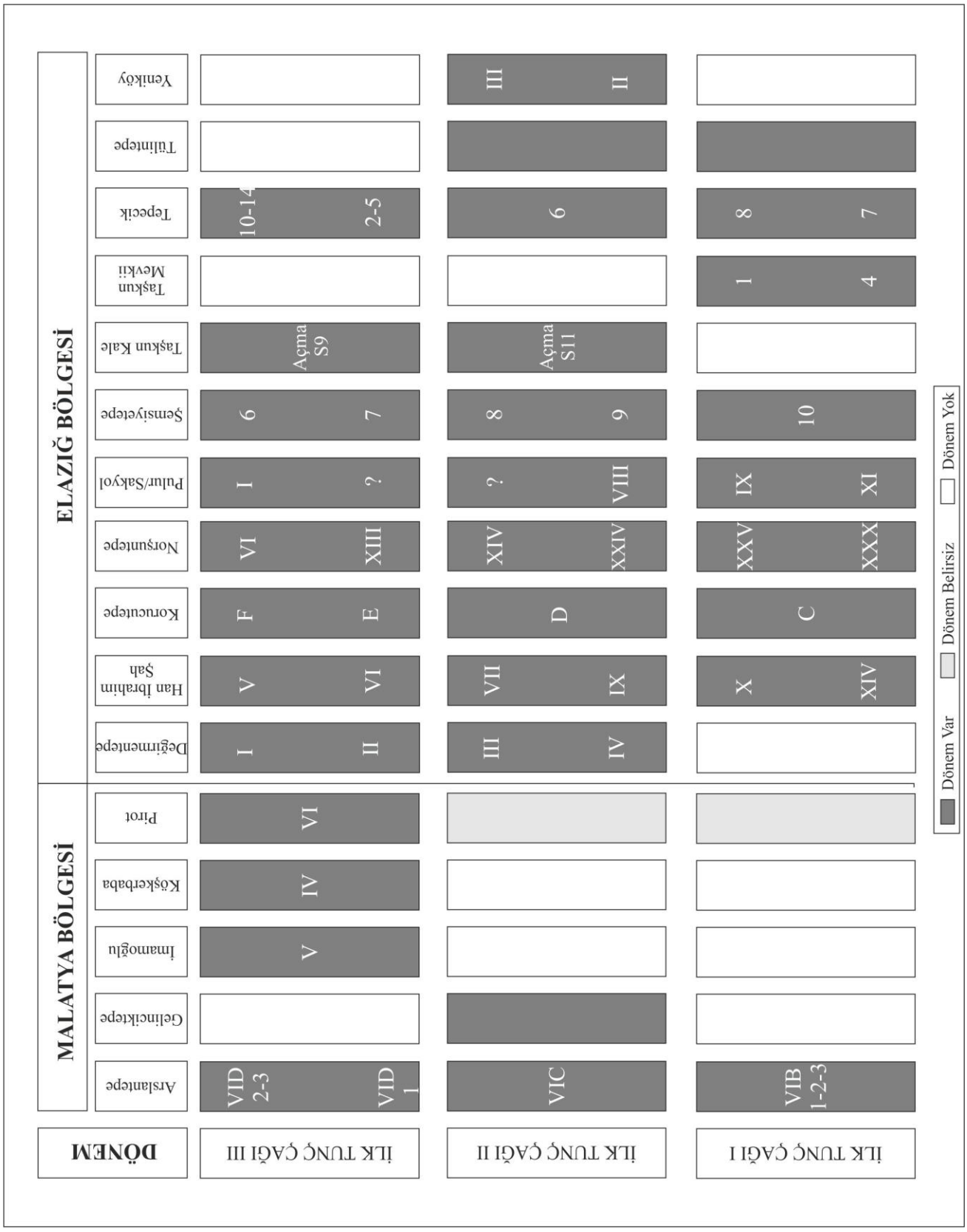
Resim 14: Arslantepe'nin Genel Görünümü
Kaynak: Frangipane, 2003a: 19

Tablo 8: Arslantepe İTÇ Kronolojisi:

TABAKA	DÖNEM	TARİH/MÖ
VID 2-3	İlk Tunç Çağı IIIB	2400-2000
VID 1	İlk Tunç Çağı IIIA	2500-2400
VIC	İlk Tunç Çağı II	2750-2500
VIB 1-2-3	İlk Tunç Çağı I	3000-2750

Kaynak: Frangipane, 2012: Table 1

Tablo 9: Malatya-Elazığ Bölgesi'nin Genel İTÇ Kronolojisi:

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

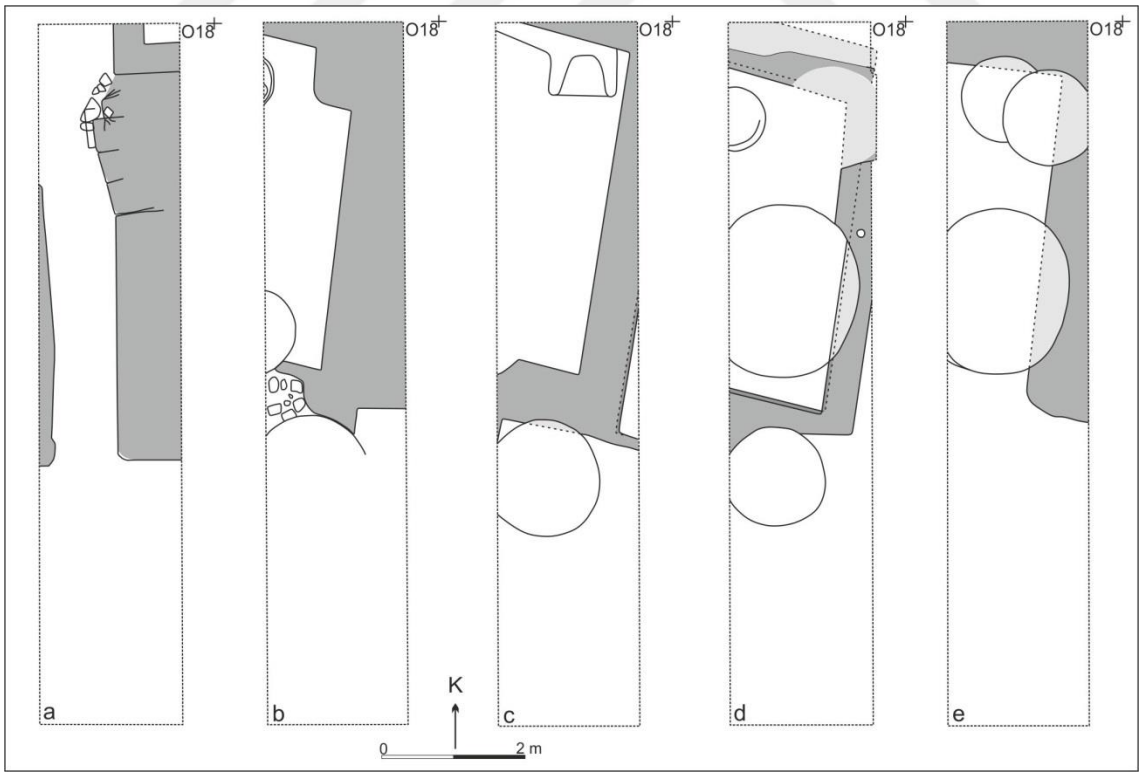
İLK TUNÇ ÇAĞI'NDA MALATYA-ELAZIĞ BÖLGESİ MİMARİSİ

3.1. İLK TUNÇ ÇAĞI I

Bu bölümde sırasıyla Elazığ ilinde yer alan Korucutepe, Norşuntepe, Tepecik, Tülintepe, Han İbrahim Şah, Taşkun Mevkii, Pulur Sakyol ve Malatya ilinde yer alan Şemsiyetepe ile Arslantepe yerleşmelerinin İlk Tunç Çağı I'e ait mimari kalıntıları ele alınacaktır.

3.1.1. Korucutepe

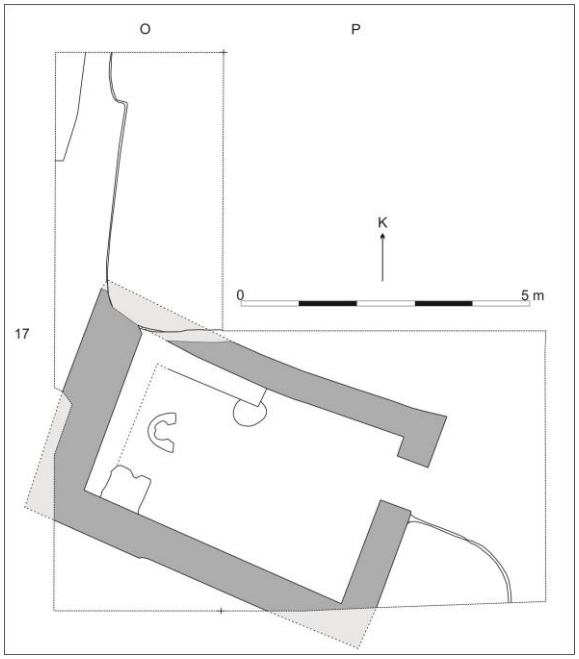
Höyükte 1970 yılında O 18 ve O-P 17 açmalarında yapılan çalışmalarda İlk Tunç Çağı I ve IIA'ya tarihlendirilen C safhasının (XLV-LIV) mimari kalıntılarına inilmiştir (van Loon, 1978: 12). C safhasının en erken tabakaları O 18 açmasının kuzeydoğu çeyreğinde tespit edilmiştir. Burada üst üste yapılmış beş tabakaya (XLVIII-LII) ait mimari kalıntılar söz konusudur (Çizim 1).

Çizim 1: Korucutepe İTÇ I-IIA, C Safhası (XLVIII-XLIV-L-LI-LII)
Kaynak: van Loon, 1978; Plate 10'dan yeniden çizilmiştir.

En alttaki XLVIII tabakasında planı tam alarak anlaşılmayan iki yapının kerpiç duvarları ile ocak yeri bulunmuştur. Bu tabakadan sonraki XLIX tabakasında 4,50 m uzunluğa sahip bir yapının kuzey, güney ve doğu duvarları açığa çıkartılmıştır. Yapının kerpiç duvarları sıvalıdır. Ayrıca yapının içinde, yuvarlak bir ocak bulunmaktadır. Tabaka L'de daha büyük bir yapıya ait olan iç tarafı sıvalı kerpiç duvarlar ortaya çıkartılmıştır. Yapının içinde at nalı ocak ve ocağa bitişik yapılmış seki yer almaktadır. Bu yapı içi ögelerinin yanı sıra yapıda çatıya ait olduğu düşünülen yanmış ahşap kalıntıları ve kömürleşmiş tahıl kalıntıları ele geçirilmiştir. LI tabakasında L tabakasındaki yapının duvarları seki olarak kullanılmıştır. Bu tabakada yuvarlak ocağa sahip başka bir yapı bulunmaktadır. Bir sonraki LII yapı katında ise bir yapının kerpiç duvarlarına ulaşılmıştır (van Loon, 1978: 12-13).

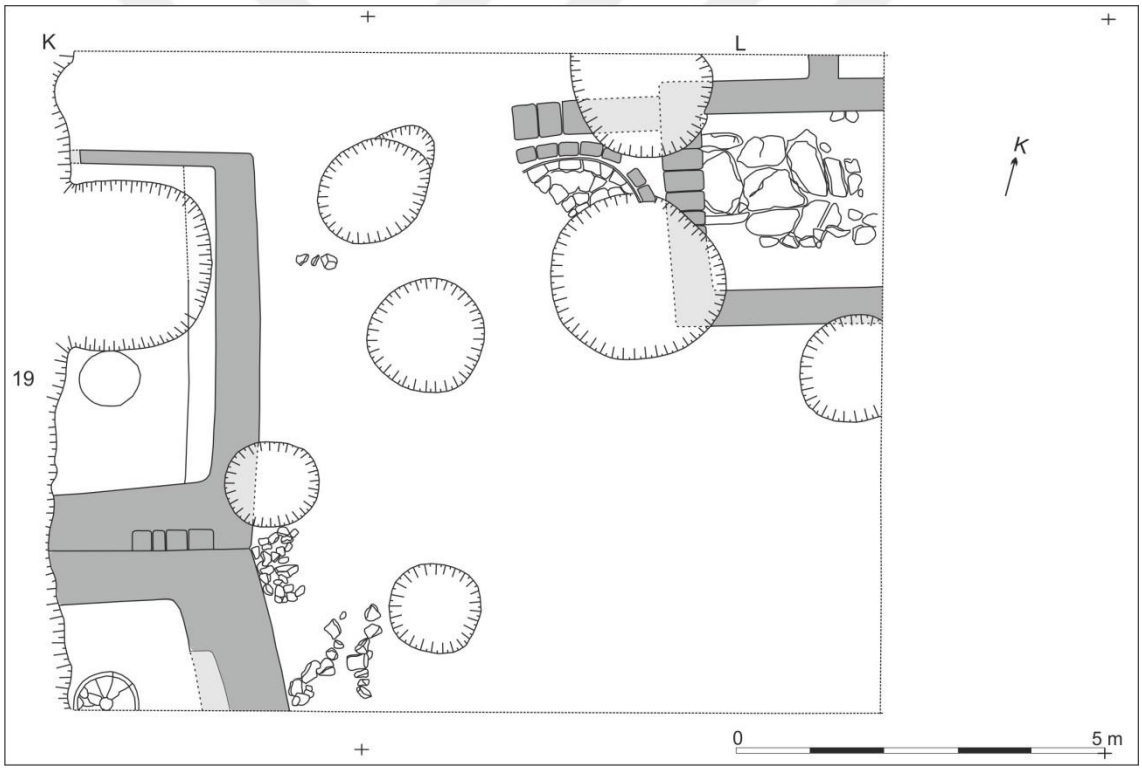
O-P 17 plan karelerinde yapılan çalışmalarda C safhasının son iki tabakasına (LIII-LIV) ait 3.0x5.0 m boyutunda tek odalı bir yapı ortaya çıkartılmıştır (Çizim 2). Şiddetli yangın geçiren bu yapı, taş temel olmadan sadece kerpiçten yapılmıştır. Duvar kalınlığı 0,50 m'yi ulaşmaktadır. Girişi doğudaki kısa kenar üzerinde yer almaktadır. Yapı içinde batı ve kuzey duvarı önüne yerleştirilmiş seki ile iki ocak bulunmaktadır. Ayrıca yangından dolayı yapı içerisinden günlük yaşamla ilişkili çok sayıda buluntular ele geçirilmiştir (van Loon, 1978: 13).

Çizim 2: Korucutepe İTÇ I-IIA, C Safhası (LIII-LIV)
Kaynak: van Loon, 1978; Plate 11-12'den yeniden çizilmiştir.

3.1.2. Norşuntepe

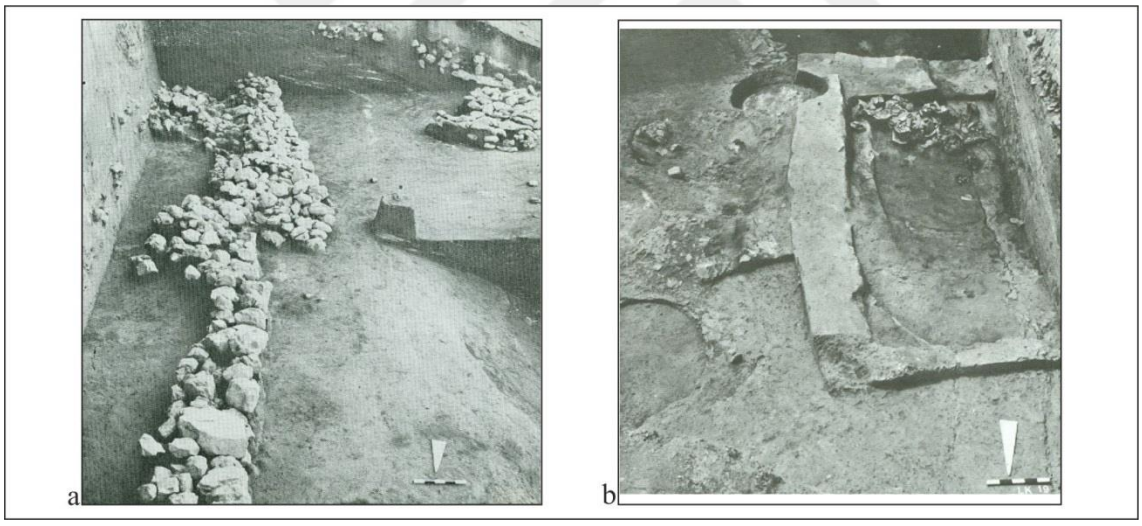
Norşuntepe'de İlk Tunç Çağı I, A ve B olmak üzere ikiye ayrılmıştır. En erken dönem olan IA sadece çanak çömlekler ile temsil edilmektedir (Hauptmann, 2003a: 22). İlk Tunç Çağı IB ise höyüğün batı yamacındaki J-K 18-19 açmalarında yapılan sondaj niteliğindeki kazılarda tespit edilmiş olan 3.50 m kalınlığındaki kültür dolgusu ile temsil etmektedir. Suriye - Mezopotamya etkili malzemenin yoğun olduğu bu kültür dolgusunda beş (XXX-XXV) tabaka tespit edilmiştir. Yapılan çalışmalarda yangın geçirmiş mekânların yanı sıra dört yapı evresine sahip kuzey - güney yönünde uzanan ve yaklaşık 4.0 m kalınlığa sahip savunma duvarının taş temelleri ortaya çıkartılmıştır (Resim 15a). Savunma duvarı ilk iki evresinde dışa doğru çıkıntı yapmaktadır (Hauptmann, 1972: 98).

Çizim 3: Norşuntepe İTÇ I, XXVI. Tabaka
Kaynak: Hauptmann, 1982: Levha 34'den yeniden çizilmiştir.

1972 yılında höyüğün batı yamacındaki L 19 açmasında başlatılan kazılarda, 1970 yılında ele geçen İlk Tunç Çağı IB'ye ait mimari kalıntıların, birbiri ile olan ilişkisini ortaya çıkarmak hedeflenmiştir (Hauptmann, 1982: 19). Ancak son dönem kazılarında bu dönemin mimari kalıntılarına ulaşılmıştır. Bu mimari kalıntılar üst tabakalardan açılan çukurlar nedeni ile tahrip olan XXVI ve XXV. tabakalara aittir.

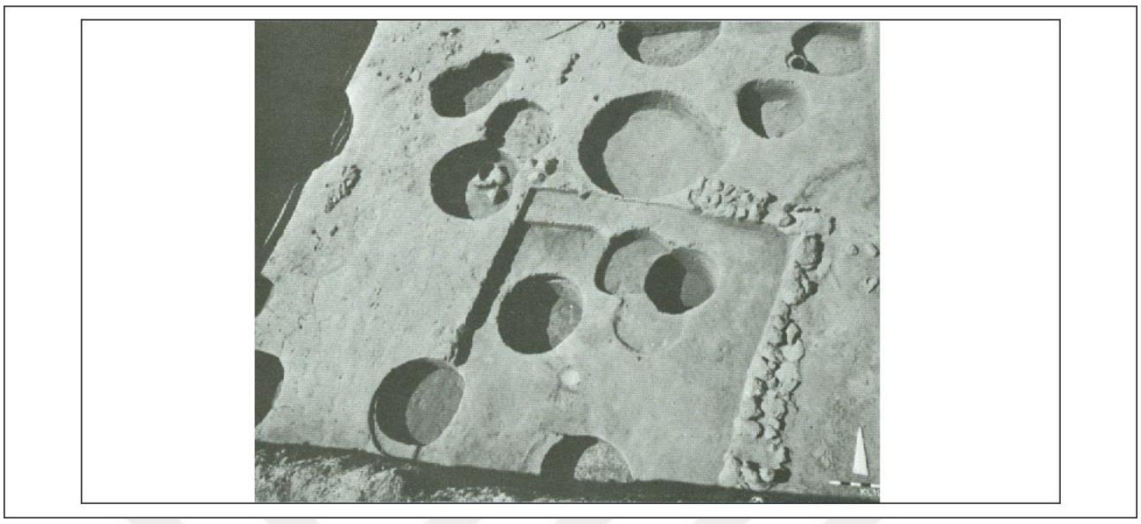
Yangın geçiren XXVI. tabakada çakıl döşeli sokağın batı ve doğusuna yerleştirilmiş dikdörtgen planlı kerpiç yapılar açığa çıkartılmıştır (Çizim 3). Yapıların çatısı ahşap direkler ile desteklenmektedir. Sokağın en doğusunda en az üç odalı bir yapının 2.50 m genişliğindeki odası tespit edilebilmiştir. Odanın kerpiç tabanı altına büyük kireç taşları yerleştirilmiştir. Bu odaya batıdan bitişik olan ikinci bir yapı bulunmaktadır. Yapının içinde büyük bir kısmı üst katlardan açılan çukur nedeniyle tahrip olmuş ocak yer almaktadır. Sokağın batısında birbirine bitişik yapılan iki yapının da sadece doğu kısımları ortaya çıkarılmıştır (Resim 15b). Kuzeyde yer alan odanın doğu duvarı 0.60 m, güney duvarı 0.85 m kalınlığındadır. Bu duvarların iç yüzeyleri beyaz sıvalıdır. Odada ele geçen yanmış ahşap kalıntılarının yanında ev içi ögesi olarak batı duvarına bitişik beyaz sıvalı bir seki ile 0.80 m çapında bir ocak tabanı bulunmaktadır (Hauptmann, 1982: 23). Güney tarafta yer alan odanın 2.30x1.50 m'lik kısmı gün yüzüne çıkartılmıştır. Beyaz sıvalı duvarlarının kalınlığı 0.80 m'dir. Bu oda içinde ise 0.90 m çapında bir ocak tabanı yer almaktadır (Hauptmann, 1982: 24).

Resim 15: Norşuntepe İTÇ I **a)** Savunma Duvarına Ait Taş Temeller, **b)** XXVI. Tabakada Mimari Kalıntıları
Kaynak: Hauptmann, 1972: Levha 66.1; 1982: Levha 19.3

İTÇ I'in son yapı katı olan XXV. tabaka üst katlardan açılan ve içinde metalürji faaliyetleri gösteren buluntulara sahip çukurlar tarafından tahrip edilmiştir (Resim 16). Burada dikdörtgen bir yapı ortaya çıkartılmıştır. İki odalı olan bu yapı 4.0 m genişliğinde, 9.30 m uzunluğundadır. Yapının taş temellere sahip doğu duvarı 0.50 m genişliğe sahiptir. Batı duvarı ise taş temel kullanılmadan kerpiçten yapılmıştır. Yapının güneyde yer alan odasının tabanında çok sayıda kerpiç tabaka tespit edilmiştir. Ayrıca

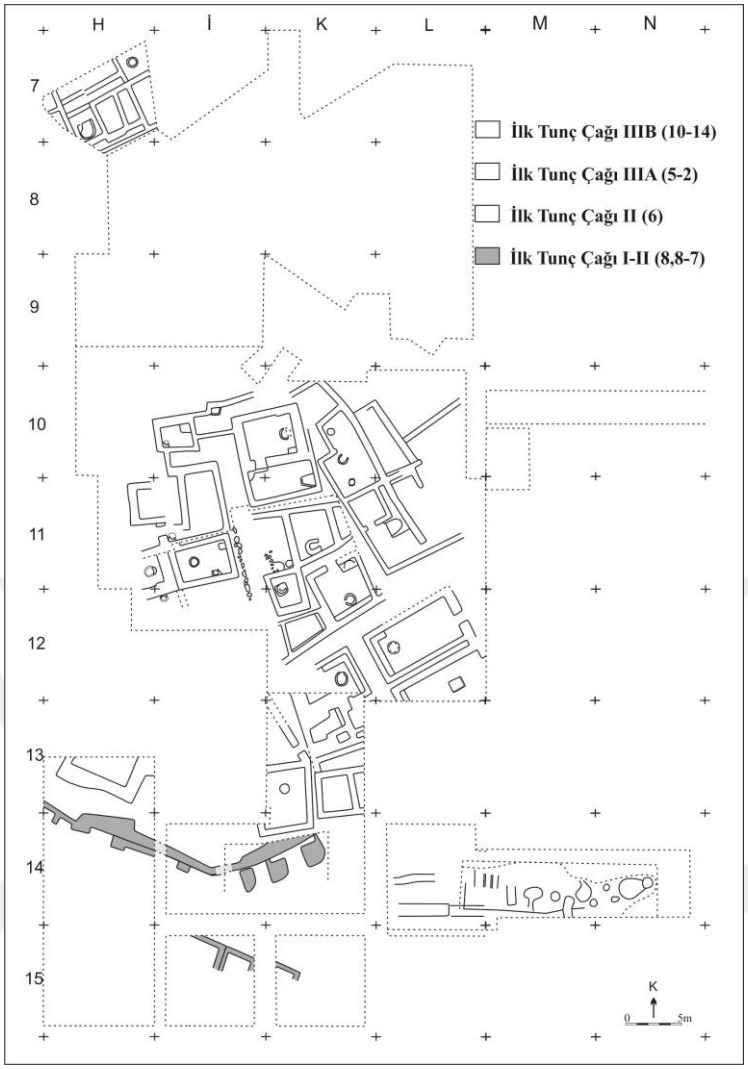
yapıya doğudan bitişik ve bir yola ait olduğu düşünülen taş döşeli bir alan ortaya çıkartılmıştır (Hauptmann, 1982: 24).

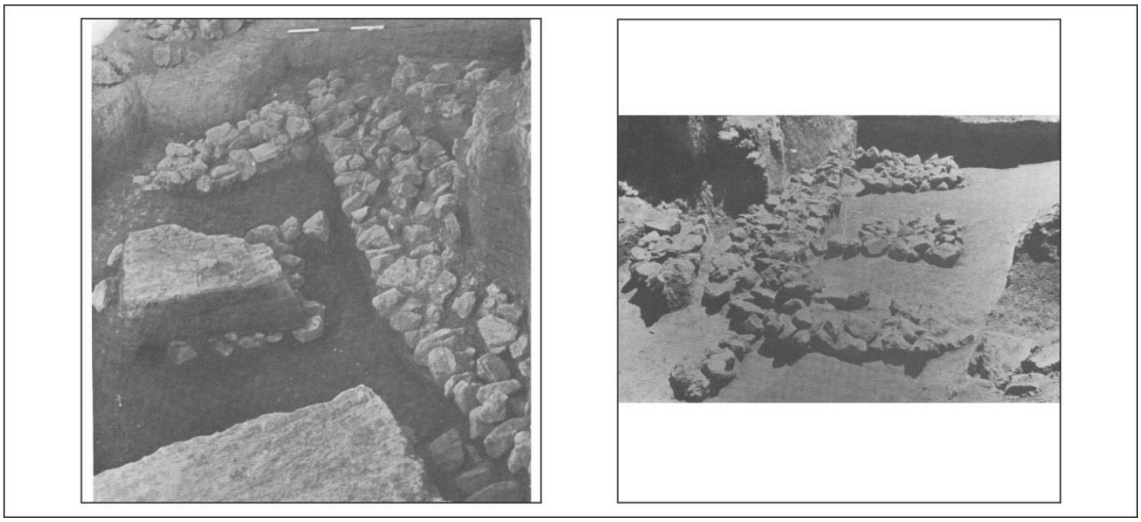
Resim 16: Norşuntepe XXV. Tabaka Mimari Kalıntılar
Kaynak: Hauptmann, 1982: Levha 19.2

3.1.3. Tepecik

Höyükte İTÇ I'e ait yapı kalıntıları, eski höyük olarak adlandırılan kesimin güney terasında ele geçirilmiştir. Dönemin sonu olan 8. tabakanın üzerindeki 7. tabaka da daha çok İTÇ I'den İTÇ II'ye geçişi temsil etmektedir. Son dönem kazılarında 7. tabaka savunma duvarının 8. tabaka ile olan ilişkisine ortaya çıkarma yönünde çalışmalar yapılmıştır. Bu kapsamda 7. tabakaya ait savunma duvarının temelleri kaldırıldığında höyüğün kısmen topografyasına uygun olarak yerleştirilmiş olan 8. tabaka savunma duvarının taş temellerine ulaşılmıştır (Resim 17). 14 İ-K açmalarında küçük bir kısmı ortaya çıkartılan bu savunma duvarının güneyinde üç payanda bulunmaktadır (Çizim 4). Payandalar taş temel üzerine kerpiçten yapılmıştır. Küçük alanda ortaya çıkartılan bu savunma duvarı 14 K açmasından sonra yerleşmeye çevreleyecek şekilde kuzeye doğru dönüş yapmaktadır (Esin, 1982: 81-82). Savunma duvarının dışında ise bu döneme ait dörtgen planlı kerpiç yapılar ortaya çıkartılmıştır (Esin, 2000a: 126). Höyükte 14 İ açmasında yapılan çalışmalarda yine bu döneme ait üçgen planlı bir kulenin taş temellerine rastlanılmıştır. Ayrıca kuleden batıya doğru gidildikçe taş temellerin devamı söz konusudur (Esin, 1979: 89).

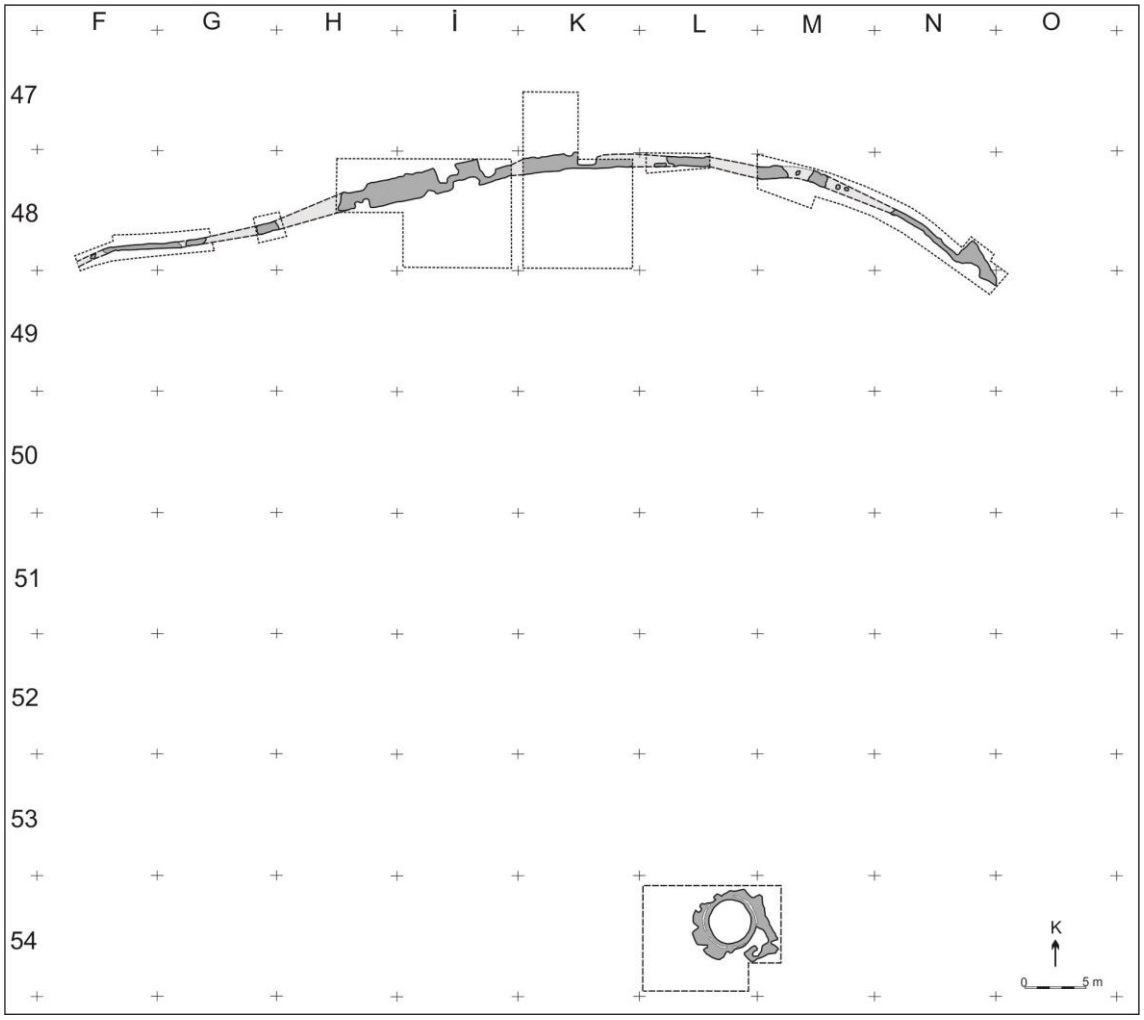
Çizim 4: Tepecik İTÇ Genel Mimari Planı
Kaynak: Esin, 1982: Levha 67'den yeniden çizilmiştir.

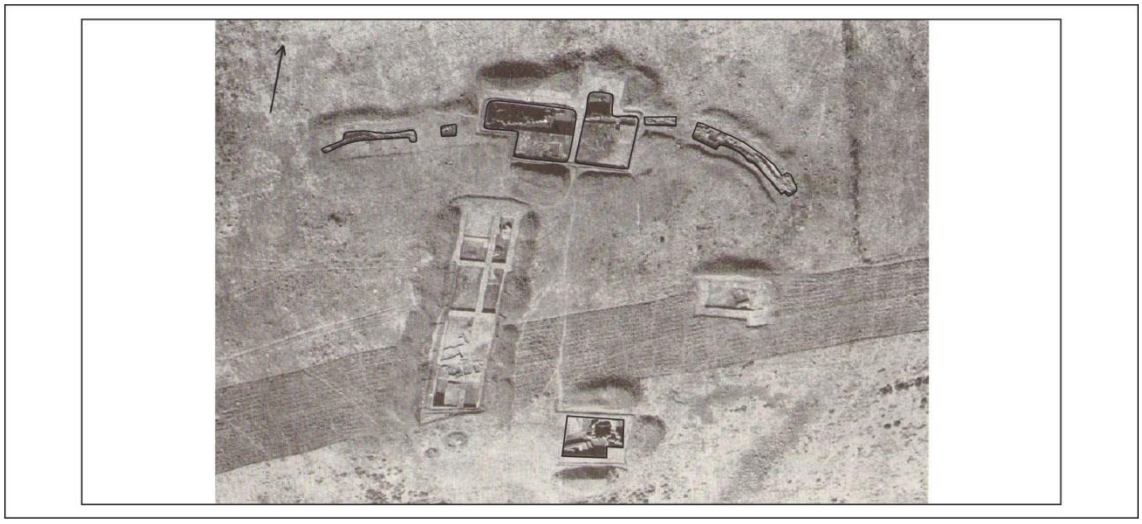
Resim 17: Tepecik İTÇ I, 14 İ-K Açmasında Tespit Edilen Savunma Duvarı
Kaynak: Esin, 1982: Levha 61.1, 61.3

3.1.4. Tülintepe

Tülintepe'de 1971 yılında yapılan kazı çalışmalarında, F-G-H-İ-K-L-M-N 48 ile N 49 açmalarında İTÇ I'e ait mimari kalıntılar ele geçirilmiştir. Söz konusu bu alanda dönemin sonuna tarihlenen ve yer yer tahrip olduğu anlaşılan savunma duvarı ortaya çıkartılmıştır (Çizim 5 - Resim 18). Höyüğün kuzeyinde ortaya çıkartılan bu şevli savunma duvarı, doğu-batı yönünde uzanmakta ve M 48 açmasından sonra güneye doğru dönüş yapmaktadır (Esin-Arsebük, 1974: 139-140).

Çizim 5: Tülintepe İTÇ I Mimari Kalıntıları
Kaynak: Esin-Arsebük, 1974: Levha 122'den yeniden çizilmiştir.

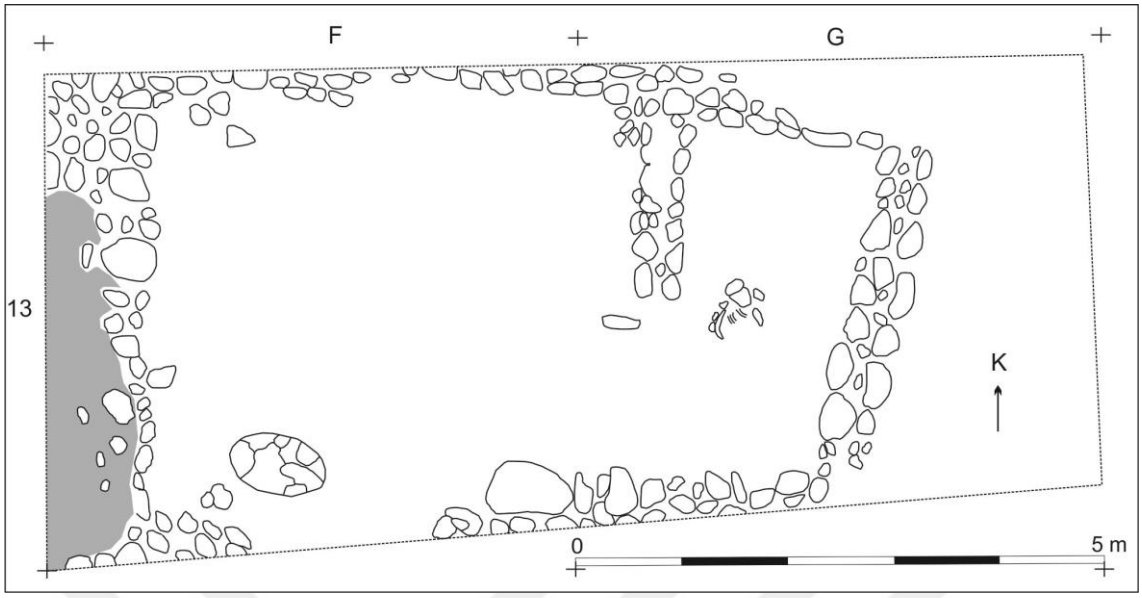

Resim 18: Tülintepe İTÇ I Mimari Kalıntıları
Kaynak: Esin – Arsebük, 1974: Levha 114

Höyüğün güneyindeki L-M 54 açmasında ise düzgün sal taşlardan örülmüş bir kuyu ile kuyuya güneyden bitişik taş temelli dikdörtgen bir yapı ortaya çıkartılmıştır. Kuyu 3.60 m çapında ve 6.0 m'den fazla derinliğe sahiptir. Burada ele geçirilen buluntulardan yapıların İTÇ I ve II'ye ait olduğu belirtilmiştir (Esin-Arsebük, 1974:142; Esin, 1997:1831).

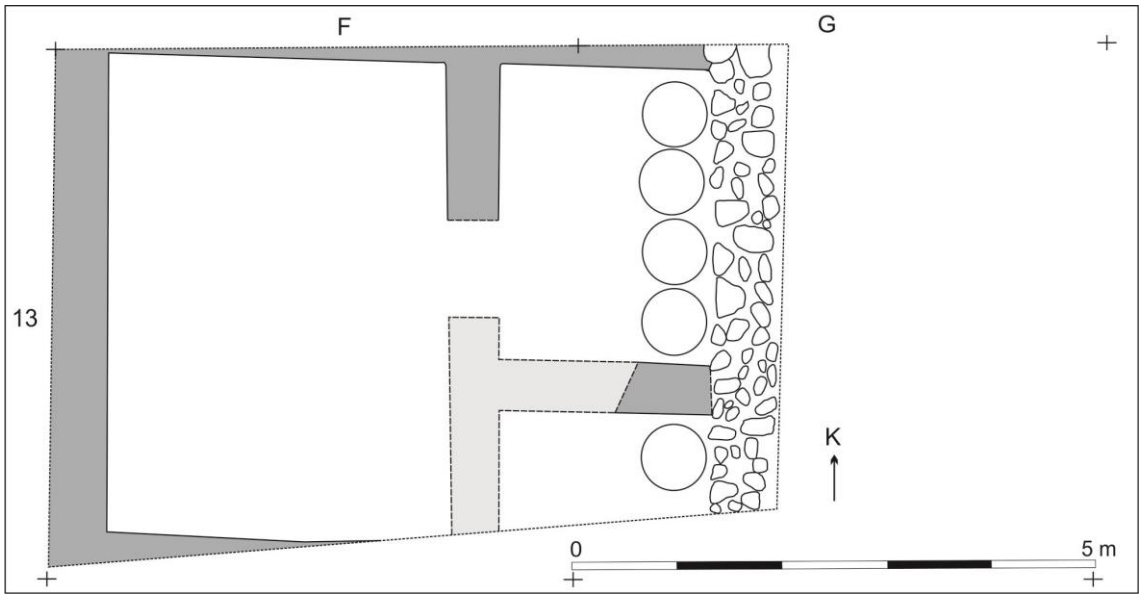
3.1.5. Han İbrahim Şah

Höyükte E-F-G 13 açmalarında yapılan çalışmalarda İTÇ I'e ait birçok buluntu ele geçirilmiştir. Bu döneme tarihlendirilen XIV, XIII ve XII. tabakalarda mimari ögeye rastlanılmazken dönemin sonu olan XI ve X. tabakalarda mimari kalıntılara tespit edilebilmiştir. XI. tabakada iki odalı, dikdörtgen yapıya ait düzensiz taş temeller ortaya çıkartılmıştır (Çizim 6 – Resim 19a). Oda içinde bulunan kerpiç kalıntılardan buranın taş temel üzerine kerpiçten yapıldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca yapının içinde X. tabakadan taban altına gömülmüş iki mezar ele geçirilmiştir. Bunlardan biri küp mezar iken diğeri toprak altına direk konularak gömülmüştür (Ertem, 1974: 60; Ertem, 1982: 19).

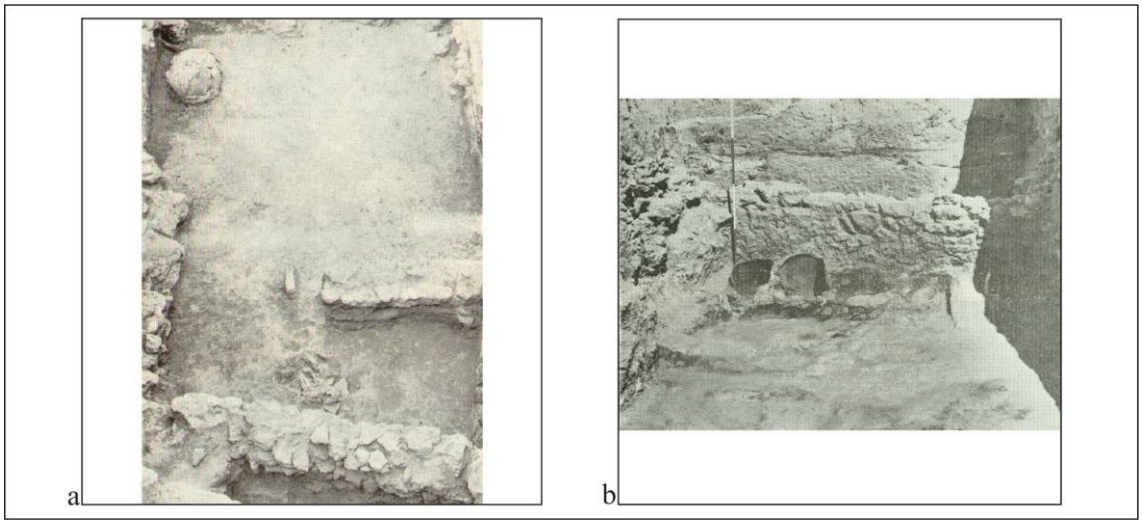

Çizim 6: Han İbrahim Şah İTÇ I, XI. Tabaka
Kaynak: Ertem, 1982: Levha 37'den yeniden çizilmiştir.

Dönemin son yapı katı olan X. tabaka yangın geçirmiştir. Bu tabakada, dikdörtgen planlı, üç odalı bir yapı ortaya çıkartılmıştır (Çizim 7). Yapıda doğu duvarının taş temellerine bitişik 5 küp yer almaktadır (Resim 19b). Depolama amaçlı kullanılan küplerin içerisinde kömürleşmiş tahıl kalıntıları ve bal petekleri bulunmaktadır. Ayrıca yapı içerisinde ne amaçla kullanıldığı bilinmeyen çukurlara rastlanılmıştır (Ertem, 1982: 18-19).

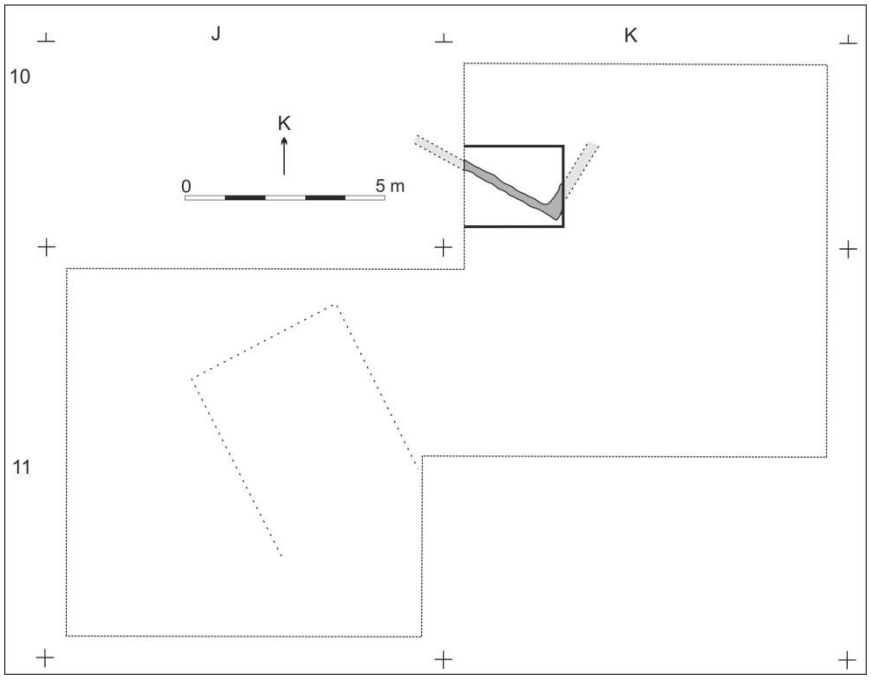
Çizim 7: Han İbrahim Şah İTÇ I, X. Tabaka
Kaynak: Ertem, 1982: Levha 37'den yeniden çizilmiştir.

Resim 19: Han İbrahim Şah İTÇ I **a)** XI. Tabaka Taş Temelli Yapı **b)** X. Tabakada Ortaya Çıkartılan Yapı ve Depolama Küpleri
Kaynak: Ertem, 1974: Levha 56.2, 57.1

3.1.6. Taşkun Mevkii

İTÇ I'e ait mimari kalıntılar, höyüğün kuzey tarafındaki J-K 10-11 açmalarında yapılan çalışmalarda tespit edilmiştir. Höyükte dört evre ile temsil edilen bu dönemde farklı mimari teknikler söz konusudur. Ayrıca küçük alanda açığa çıkartılan yapılar genel anlamda konut olarak kullanılsa da farklı amaçlar için kullanılan yapılarda açığa çıkartılmıştır.

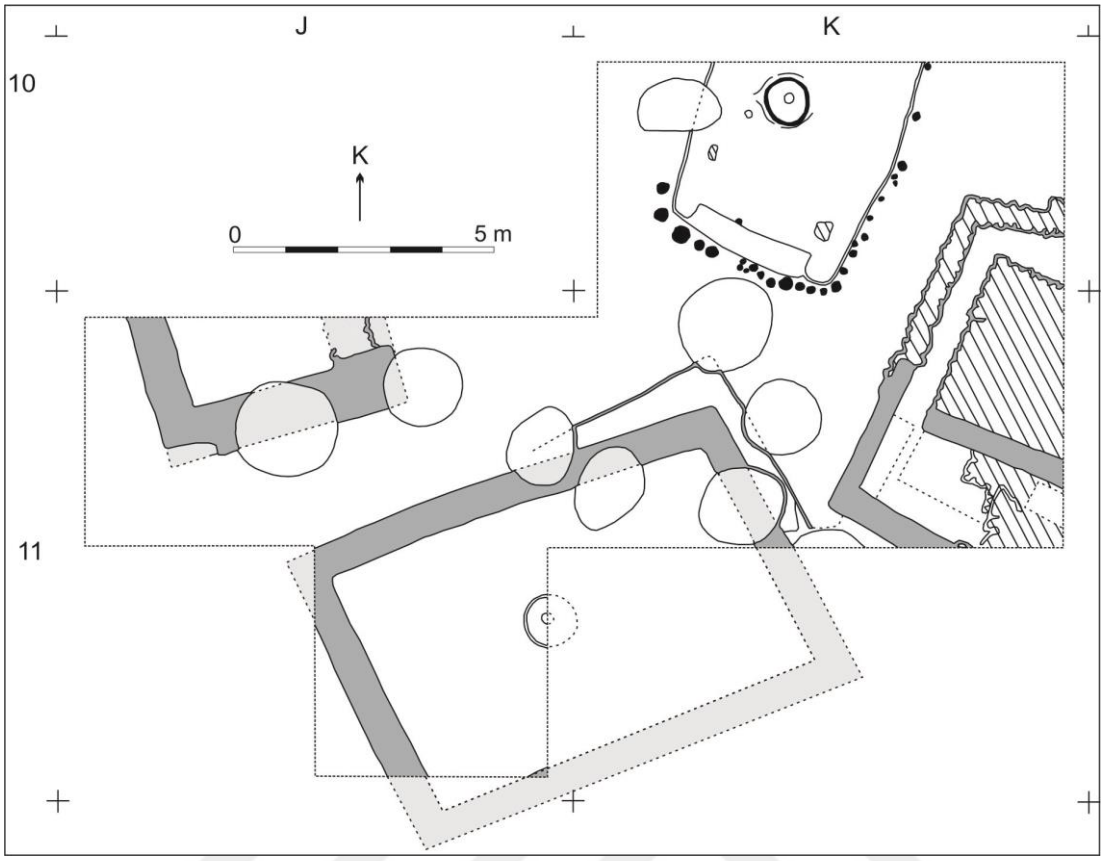
Çizim 8: Taşkun Mevkii İTÇ I, 4. Evre
Kaynak: Helms, 1973: fig 7'den yeniden çizilmiştir.

Höyükte K 10 açmasının içinde yapılan küçük bir sondaj ile 3. evrenin yapı kalıntıları altında yerleşmenin en erken evresi olan 4. evreye ulaşılmıştır. Burada sadece bir evin kalın kerpiç duvarına rastlanılmıştır (French, 1979: 5) (Çizim 8).

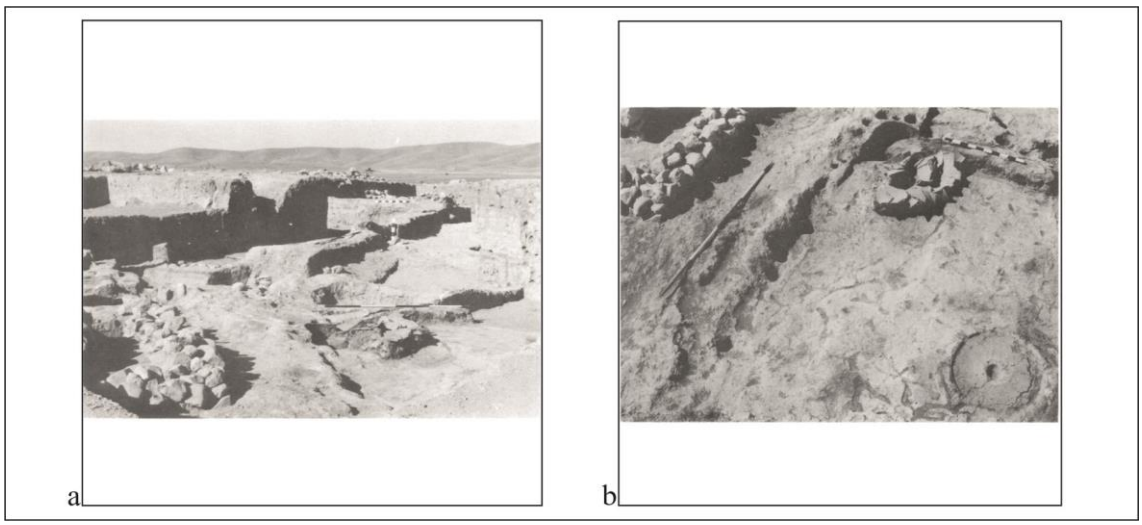
Taşkun Mevkii'nde İTÇ I'e ait en iyi bilgiler, 3. evreden gelmektedir. Küçük bir alanda kazı çalışmaları yapılmasına rağmen birbirinden bağımsız bir şekilde yerleştirilmiş dört yapı ortaya çıkartılmıştır (Çizim 9 – Resim 20a). Yangın geçiren dört yapıdan üç tanesi taş temel üzerine kerpiç tuğla ile oluşturulurken, bir tanesi çamur dal örgü tekniği ile inşa edilmiştir. K 10 açmasının kuzeyinde, köşeleri yuvarlatılmış dikdörtgen yapının yarısı ortaya çıkartılmıştır. Söz konusu bu yapının tüm duvarları tek sıra halinde ahşap dikme delikleri ile oluşturulmuştur (Resim 20b). Odanın yaklaşık ortasında çatıyı desteklediği düşünülen ahşap dikmenin deliği bulunmaktadır. Girişi bulunamayan yapının içinde batı ve doğu köşelerinde küçük niş oluşturulacak şekilde arka duvara yerleştirilmiş seki ile yuvarlak şekilli ocak yer almaktadır (Sagona, 1994: 5).

J-K 11 açmasında 9.50x7.25 m boyutunda, kerpiç duvarları çukur tarafından kesilmiş, dikdörtgen bir yapı açığa çıkartılmıştır. Bu yapının içinde de çamur dal örgü tekniği ile yapılmış yapının içindeki ocağın benzeri bulunmaktadır. Girişinin kısa kenar üzerinde olduğu düşünülen yapının, uzun duvarında iki küçük niş bulunmaktadır. Ayrıca yapının kuzey ve doğu duvarının dış kısmına bitişik olarak seki yapılmıştır (French, 1979: 5; Sagona, 1994: 6).

J 11 açmasının güneyinde, küçük bir kısmı ortaya çıkartılan dikdörtgen planlı diğer bir yapı ile karşılaşılmıştır. Yapının çukur tarafından tahribe uğramış güney duvarı yaklaşık 1.0 metredir (Sagona, 1994: 6). K 10-11 açmasının batısında, bir yapı daha bulunmaktadır. Yerleşmenin kenarına taş temel üzerine kerpiçten inşa edilen ve 5.50x3.75 m boyutunda olan bu yapı iç düzenlemesi açısından diğer yapılardan farklıdır. İçinde taş temel üzerine sıkıştırılmış sert topraktan yapılmış bir platform bulunmaktadır. Bir iç duvar ile ayrılarak bağımsız yerleştirilmiş bu platform, kuru malzemelerin özellikle tahıl ürünlerinin depolama işlevi için kullanıldığı şeklinde yorumlanmıştır (Helms 1973: 116; French, 1979: 6; Sagona, 1994: 6).

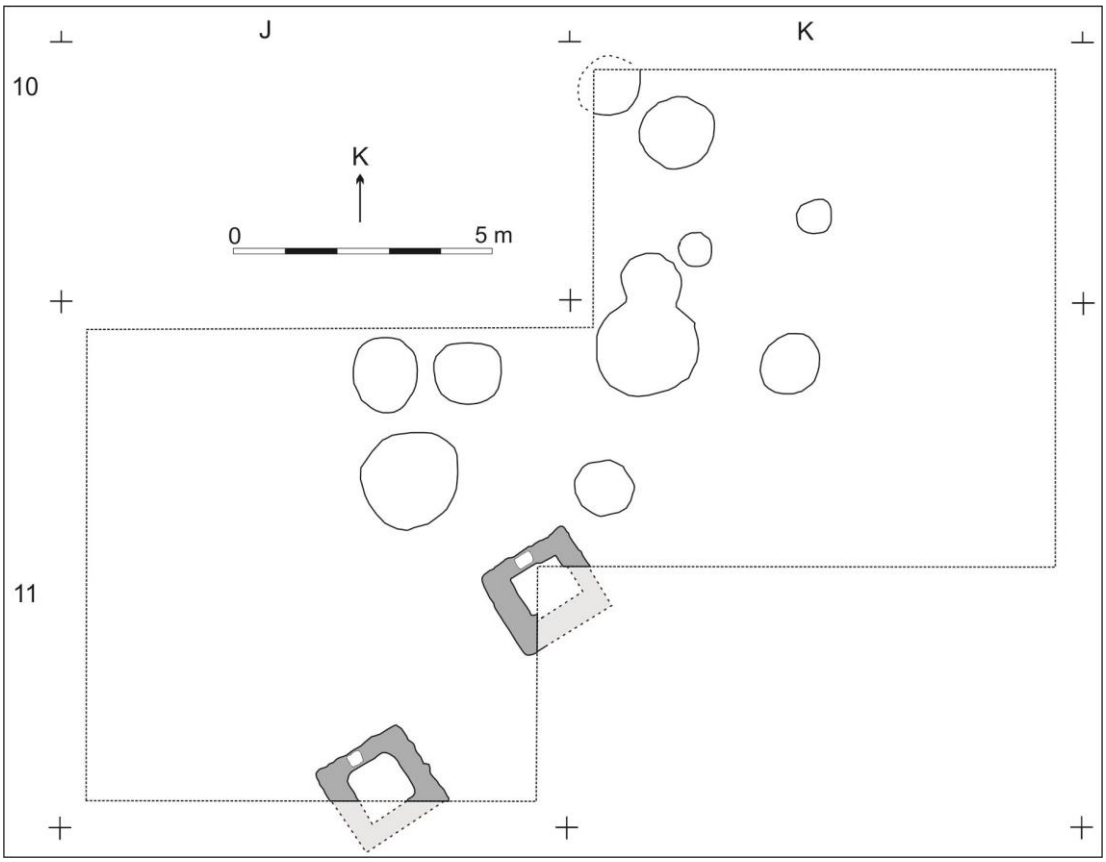
Çizim 9: Taşkun Mevkii İTÇ I, 3. Evre
Kaynak: Helms, 1973: fig 4'den yeniden çizilmiştir.

Resim 20: Taşkun Mevki İTÇ I **a)** 3. Evrenin Genel Görünümü, **b)** 3. Evre Çamur Dal Örgü Tekniği İle Yapılmış Yapı
Kaynak: Helms, 1973: Fig 5-6

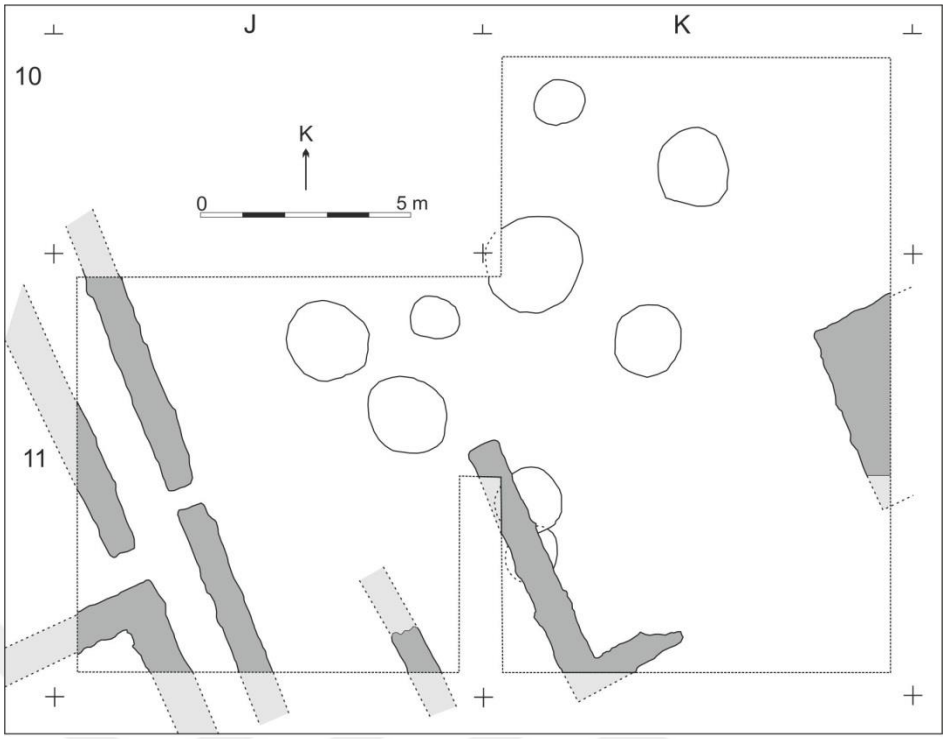
Yerleşmede, 3. evre molozu üzerinde 2. evreye ait kerpiç tuğladan yapılmış 2.0 x 2.0 m boyutunda, iki küçük yapı ortaya çıkartılmıştır (Çizim 10). Yapılar J 11 açmasının güney ve doğu ucu ile K11 açmasının güney ucunda ele geçirilmiştir. Duvar

kalınlıkları 0.40 m'dir. Araştırılan alanın diğer kısımlarda başka bir yapının kalıntılarına rastlanılmamıştır. Ele geçen iki küçük yapı ise barınak kullanımı için uygun olmadığından, daha çok depo amaçlı kullanıldığı düşünülmektedir. Sivil mimarisi hakkında herhangi bir fikir sahibi olunamayan bu evrede, yerleşimin höyüğün güney tarafına kurulduğu belirtilmektedir. Açılan alanın ise depolama amaçlı kullanılan küçük yapıların yer aldığı ortak avlu olarak yorumlanmıştır (Helms 1973: 109; French, 1974: 34; Sagona, 1994: 5).

Çizim 10: Taşkun Mevkii İTÇ I, 2. Evre
Kaynak: Helms, 1973: fig 3'den yeniden çizilmiştir.

İTÇ I'in son evresi olan 1. evreye at mimari kalıntılar ise J-K 11 açmalarında ortaya çıkartılmıştır. Herhangi bir plan vermeyen bu kalıntılar, sadece güney ve batı yönünde uzanan kalın taş temellerden ibarettir (Çizim 11). Kalınlıkları 0.75 m ile 1.0 m arasında değişmektedir. Ancak K 11 açmasının doğusunda ortaya çıkartılan duvar yaklaşık 2.0 m kalınlığa sahiptir (Helms 1973: 109; French, 1974: 34; Sagona, 1994: 5).

Çizim 11: Taşkun Mevkii İTÇ I, 1. Evre
Kaynak: Helms, 1973: fig 2'den yeniden çizilmiştir.

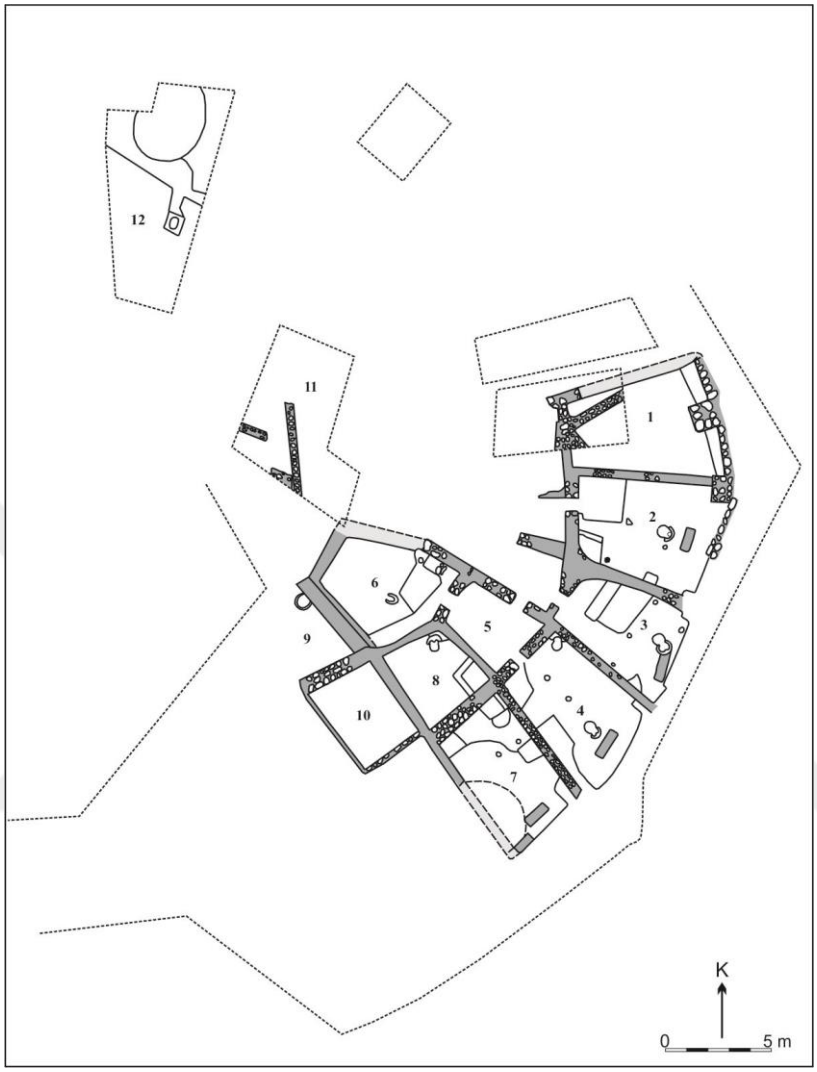
Yapılan bu çalışmalar sonucunda, iskân edilmiş alanlarda farklılık göze çarpmaktadır. Kazıcısı tarafından yerleşim ilk iki evresinde (4 ve 3) kuzey kesime doğru yayılırken, son evrelerinde (2 ve 1) bu kesim meydan olarak kullanıldığı, konutların ise güney kesimde yoğunlaştığı vurgulanmıştır (French, 1974: 34).

3.1.7. Pulur/Sakyol

Höyükte XI-IX. tabakalarına denk gelen İTÇ I'de yerleşim düzeni genel olarak radyal bir plan sergilemektedir. Ortak duvarlı olan dikdörtgen yapılar ortadaki boş avluya açılmaktadır. Yapılarda ana malzemeyi kerpiç oluşturmaktadır. Sıkıştırılmış kilden oluşturulan tabanlar ve duvarlar birden fazla sıvanmıştır. Yapı içlerinde genellikle ahşap direklere ait çukurlar, at nalı ocaklar, kil sekiler, silolar ve fırınlar bulunmaktadır. Ayrıca bu katlarda bazı yapılarda bulunan insan tasvirli at nalı ocakların tapınım amaçlı kullanıldığı düşünülmektedir (Koşay, 1976b: 25).

Bu dönemin en eski yapı katı olan XI. yapı katının mimari kalıntıları, höyüğün doğu ve güneydoğu kesiminde tespit edilmiştir. Sadece bir yapı höyüğün kuzeybatı kesiminde bulunmaktadır. Toplu bir yerleşme sistemine sahip olan XI. yapı katının

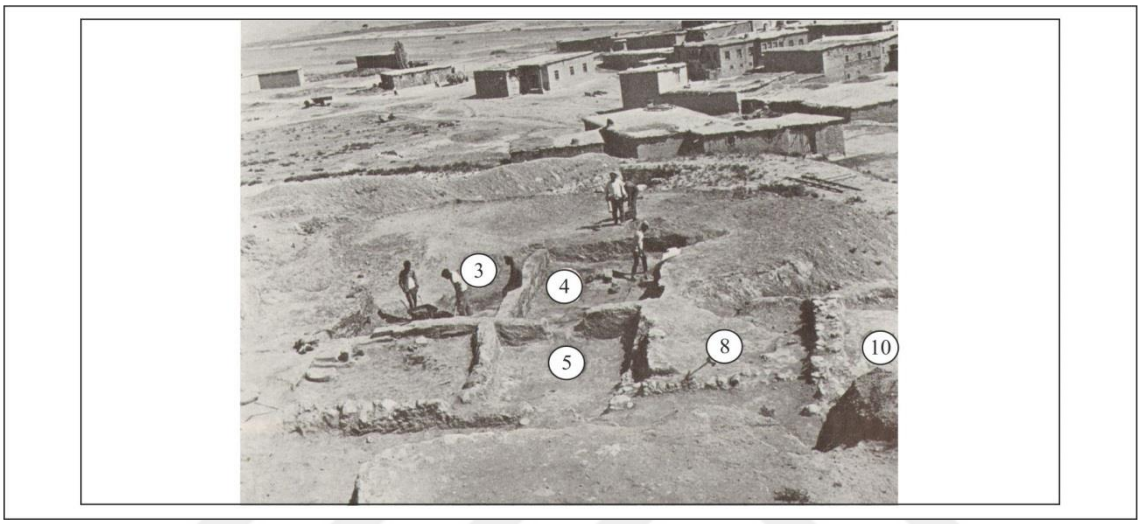
evleri, ortak duvarlara sahiptir (Çizim 12 – Resim 21). Taş temel üzerine kerpiçten oluşturulan yapılar, ortadaki boş avluya açılmaktadır (Koşay, 1976b: 19).

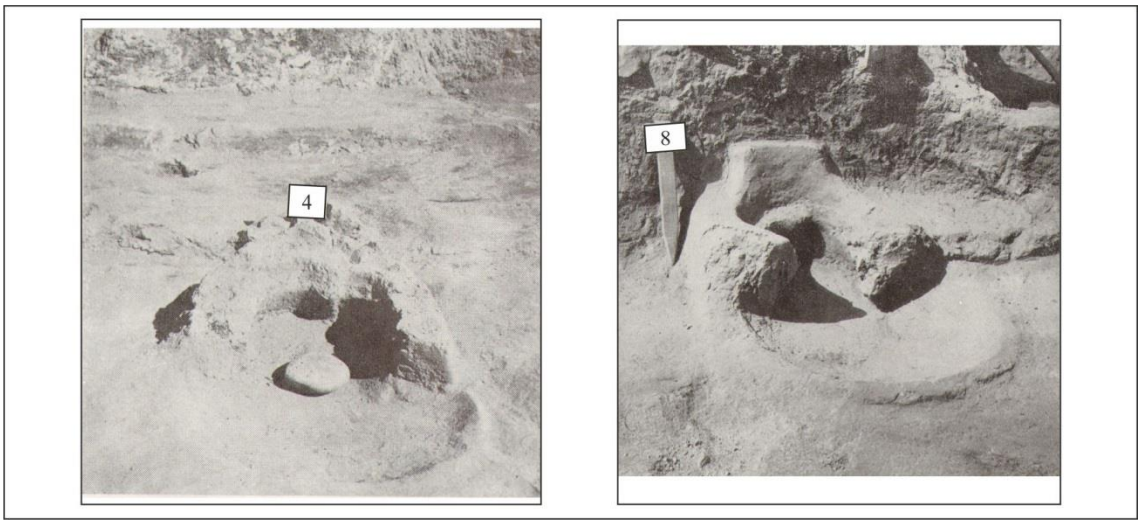
Çizim 12: Pulur Sakyol İTÇ I, XI. Tabaka
Kaynak: Koşay, 1976b: Levha 119'dan yeniden çizilerek numaralandırılmıştır.

Höyüğün kuzeyinde ortaya çıkartılan 1 no'lu odanın temelleri sağlam olarak ele geçirilmiştir. Bitişiğinde bulunan 2 no'lu odanın da temelleri sağlam ele geçirilmesinin yanı sıra trapez şekline sahiptir. Tahribe uğramış arka duvar uzunluğu 5.20 m, girişin bulunduğu duvarın uzunluğu 3.90 m ve 1 no'lu oda ile ortak olan duvarı 5.20 m uzunluğundadır. Odanın ortasında, çatıyı desteklediği düşünülen ahşap direğin çukuru bulunmaktadır. Çukurun dibine ahşap direğin batmasını önlemek için yassı bir taş yerleştirilmiştir. Oda içi ögeleri olarak, arka duvar boyunca uzanan bir seki ve sekinin biraz ilerisine 0.85 m çapında hafif kuzeybatıya bakan bir ocak yer almaktadır. Ocağın

arkasında ikinci bir seki daha bulunmaktadır. Bunların yanı sıra odanın güneybatı köşesinde 1.30x1.10 m boyutunda yerleştirilmiş kül oluklu bir ana ocak daha yer almaktadır. Trapez şekline sahip olan 3 no'lu odanın içinde 2 no'lu oda da olduğu gibi arka duvar boyunca yerleştirilmiş seki ve sekinin önüne yerleştirilmiş bir ocak yer almaktadır. Odanın ortasında ahşap direğe ait çukur bulunmaktadır. Ayrıca oda bir bölme duvarı ile ikiye ayrılmıştır (Koşay, 1976b: 19-20).

Resim 21: Pulur Sakyol İTÇ I, XI. Tabaka 3, 4, 5, 8, 10 No'lu Odalar
Kaynak: Koşay, 1976b: Levha 25.1

Resim 22: Pulur Sakyol İTÇ I, XI. Tabaka 4, ve 8 No'lu Odalardaki At Nalı Ocaklar
Kaynak: Koşay, 1976b: Levha 25.3, 27.1

Ortaya çıkartılan 4, 5 ve 6 numaralı odalar birbirlerine bir eşik ile bağlanmaktadır. Bu üç odalı trapez şeklindeki yapının, yaklaşık 0.45 m yüksekliğinde duvarları sağlam olarak ele geçirilmiştir. 4 no'lu odanın kuzey duvarı 6.0 m, güney

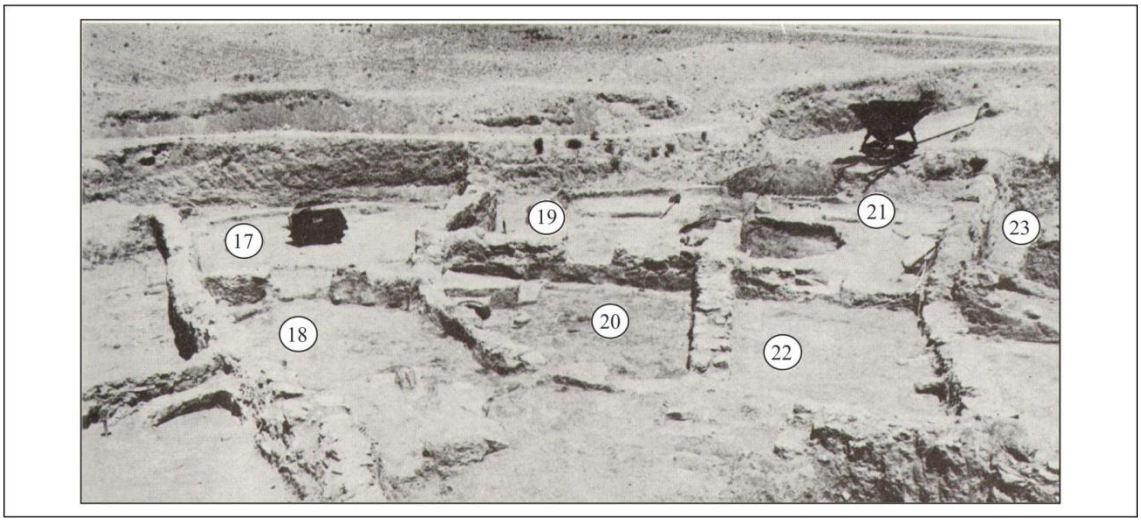
duvar ise 7.15 m uzunluğa sahiptir. Odanın, arka duvarı boyunca kavisli bir seki yerleştirilmiştir. Ayrıca bu sekinin 0.55 m önüne 1.62 m uzunluğunda, 0.40 m genişliğinde ikinci bir seki daha yapılmıştır. İkinci sekinin önünde ise diğer odalarda benzeri olan bir ocak bulunmaktadır (Resim 22). Odanın güneybatı duvarına bitişik genişliği 1.13 m, uzunluğu 1.62 m olan kavisli bir seki daha bulunmaktadır. Ortada yer alan ocaktan başka, odanın kuzeybatı köşesinde genişliği 1.10 m, uzunluğu 1.15 m olan bir ana ocak ile kuzeydoğu köşesine yerleştirilmiş küçük at nalı ocak olmak üzere iki ocak daha vardır. 5 no'lu odaya bir eşik ile bağlantısı olan 6 no'lu oda çok köşelidir. Bu oda ile 8 no'lu oda arasında dolgunun ortasına dikey yerleştirilmiş direklere ait çukur sıralarının izlerine rastlanılmıştır. Odada güneydoğu köşesine yerleştirilmiş bir seki ile orta kısma konumlandırılmış at nalı şeklinde küçük bir ocak yer almaktadır (Koşay, 1976b: 20-21).

Güneydoğuda yer alan 7 no'lu odanın doğu duvarı 4.15 m, batı duvarı 6.20 m ve güney duvarı 6.50 m uzunluğa sahiptir. Odanın doğu duvarına bitişik 0.11 m yüksekliğinde, 0.38 m genişliğinde kavisli bir seki bulunmaktadır. Bu sekinin önüne ikinci bir seki (1.35 m uzunluk, 0.41 m genişlik) daha yapılmış ve hemen önüne de bir ocak yerleştirilmiştir. Odanın güneydoğu köşesi tahrip olmuştur, güneybatı köşesinde ise bir ana ocak ve diğer karşı köşede de kavisli bir seki yer almaktadır. Orta kısımda ise ahşap direğe ait bir çukur bulunmaktadır. Bu odanın önünde aralarında kapı eşiği bulunamayan 8 no'lu oda yer almaktadır. Trapez biçiminde olan bu odanın doğu duvarı 3.72 m, batı duvarı 3.20 m, güney duvarı 4.20 m ve kuzey duvarı 3.35 m uzunluğa sahiptir. Bu odanın duvarları yer yer 0.75 m'ye kadar sağlam olarak ele geçirilmiştir. Odanın kuzey köşesinde at nalı biçimli ocak (Resim 22) ve bir seki yer alırken, güneydoğu köşesinde genişliği 1.15 m, uzunluğu 1.20 m olan oluklu ana ocak bulunmaktadır (Koşay, 1976b: 20-21).

Erozyon nedeniyle ön kısmı tahrip olmuş 9 no'lu odanın içinde genişçe bir seki ve ocak bulunmaktadır. Boş alanın batısında ortaya çıkartılan 11 no'lu oda bu tabakada görülen diğer yapılara göre farklı bir yapım tekniğine sahiptir. Odanın güneydoğu duvarının ortasında yer alan dikili kazık izlerinden dal örgü tekniğinde yapıldığı anlaşılmıştır. Höyüğün kuzeybatısında ortaya çıkartılan 12 no'lu oda içinde yanmış

ahşap izleri ile kil ayaklara sahip öğütme taşı ele geçirilmiştir. Odanın kuzeybatısında ise oldukça büyük bir ekin çukuru yer almaktadır (Koşay, 1976b: 21).

En eski yapı katının üzerine kurulan X. yapı katı çok şiddetli yangın geçirmiştir. Yapılar tepenin şekline göre yerleştirilmiştir. Ortak duvarlı olan yapılar ortadaki boş avluya açılmaktadır (Çizim 14 – Resim 23). Genellikle tek sıra taş temel üzerine kerpiç ile inşa edilmiştir. Kalınca sıva ile yapılan duvarların kalınlığı 0.35-0.80 m arasında değişmektedir. Sıkıştırılmış kilden yapılmış tabanlar sürekli onarım görmüştür (Koşay, 1976b: 11-12).

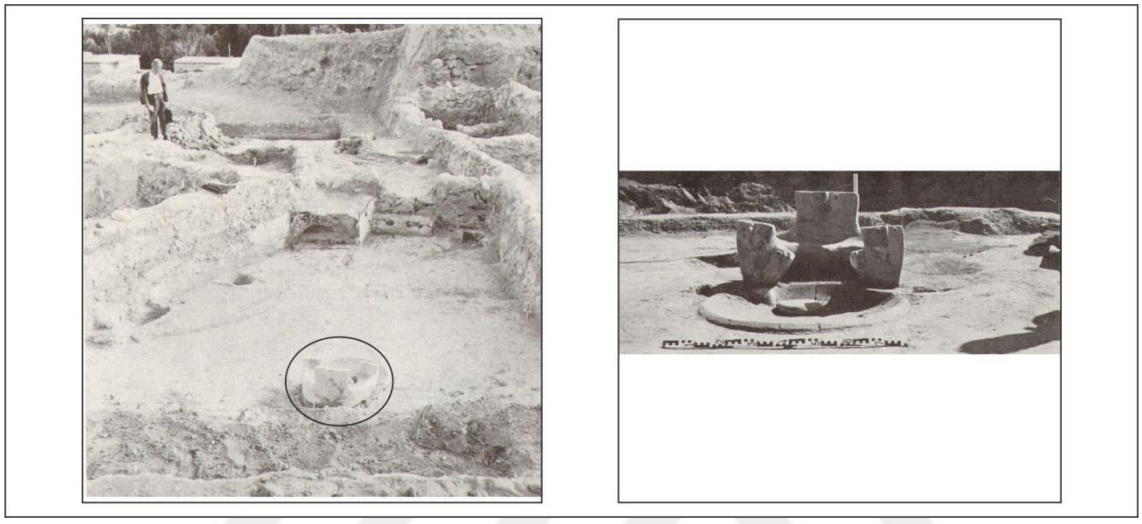

Resim 23: Pulur Sakyol İTÇ I, X. Tabaka 17-23 No'lu Odaların Genel Görünümü
Kaynak: Koşay, 1976b: Levha 14.1

Bu yapı katında kısmi olarak açığa çıkartılan 13 ve 14 no'lu odaların birbirleri ile bağlantıları olduğu düşünülmektedir. Trapez biçiminde olan 13 no'lu odanın batı duvarı 6.50 m uzunluğunda, 0.70 m genişliğindedir. Odanın diğer köşesi IX. yapı katında açılan ekin çukuru tarafından tamamen tahrip edilmiştir. Ortaya çıkartılan batı duvarı ise taş temel üzerine kerpiçten yapılıp, sarı renkte sıvanmıştır. 13 no'lu odanın güneyinde bulunan 14 no'lu odanın tabanı güney kısımdan tahrip görmüştür. Taş temelleri çamur ile sıvalı olan odada, kısmen tahrip olmuş bir at nalı ocak açığa çıkartılmıştır. Odanın ortasında da ahşap direğin kaidesi bulunmaktadır (Koşay, 1976b: 17).

13 no'lu oda ile ortak duvara sahip olan 15 no'lu oda trapez şeklindedir. Odaların yan duvar uzunluğu 7.0-7.30 m, arka duvar uzunluğu ise 4.60 m'dir. Yaklaşık 0.80 m yüksekliğe kadar korunmuş duvarlar sıvalıdır. Odanın içinde arka duvar boyunca uzanan kavisli bir seki, sekinin önünde bir ocak ve güneydeki duvarın köşe

yaptığı yerde at nalı ocak yer almaktadır. 15 no'lu oda güneyindeki 16 no'lu odadan 3.50 m uzunluğunda bir duvar ile birbirinden ayrılmıştır. Bu iki oda arasında yapılan çalışmalarda geçiş açıklığı bulunamasa da burada bir kapı olması muhtemeldir. 16 no'lu odanın batı duvarı 7.0 m, doğu duvarı 7.30 m uzunluğundadır. Odanın kuzey duvarının kuzeybatı köşesinde at nalı ocak, kuzeydoğu köşesinde kenarları kerpiç ile yükseltilmiş silo bulunmaktadır (Koşay, 1976b: 17).

Resim 24: Pulur Sakyol İTÇ I, X. Tabaka 17 No'lu Tapınağın Genel Görünümü ve İçindeki At Nalı Ocak (Heykel)
Kaynak: Koşay, 1976b: Levha 21.1, 21.2

Höyükte 1970 yılında yapılan kazılarda 17 no ile tanımlanan bir oda açığa çıkartılmıştır. Kazıcısı tarafından tapınak olarak nitelendirilen bu oda, trapez şeklinde olup, tepenin topoğrafyasına uygun olarak yerleştirilmiştir. Odanın güneydoğu duvarı 5.68 m, kuzeybatı duvarı 6.32 m, doğu duvarı 5.90 m ve batıda açığa çıkartılan duvarı 2.85 m uzunluğa sahiptir. Güneydoğu duvarının köşesi üst kattan açılan çukur nedeniyle tahrip olmuştur. Odanın arka duvarına bitişik kavisli bir seki bulunmaktadır. Sekinin yaklaşık 1.50 m önüne odanın tapınak olarak nitelendirilmesine neden olan ve kazıcısı tarafından heykel olarak belirtilen at nalı ocak bulunmaktadır (Resim 24). Kilden yapılmış olan bu insan tasvirli heykel, 0.50 m yüksekliğe, 0.60 m genişliğe sahiptir. Oturur pozisyonda olan heykelin yüz hatları üçgen içinde sınırlandırılmıştır. Üçgen içindeki gözleri ve ağzı kabartma yöntemi ile halkalarla oluşturulurken, burnu kabartma çizgi yöntemi ile yapılmıştır. Ayrıca aynı yöntemlerle heykelin kollarının ucuna ve iç tarafına eğimli olarak yapılmış insan yüzü betimlenmiştir. Bunun dışında heykelin boynuna da düzensiz elips şeklinde hatlar çizilmiştir. Odanın diğer ilginç bir özelliği de

kavisli sekinin önünde yer alan küçük kanaldır. Bu kanalın tam kullanım amacı anlaşılmasa da kazıcısı tarafından kanalın kurban edilen hayvanların kanlarının akmasını sağladığı yönünde yorumlanmıştır. Oda içinde yapılan çalışmalarda heykel çevresinde yoğun bir şekilde taş yığını ile karşılaşılmıştır. Kazıcısının yorumuna göre bu taş yığınları, heykelin önüne, heykeli gizlemek amacıyla yapılmış olan bir panoya ait olmalıdır (Koşay, 1976b: 16). Tapınak olarak nitelendirilen odadan 18 no'lu odaya bir kapı ile girilir. Odanın kuzeybatı köşesinde silo bulunmaktadır. Bunun dışında oda içinde at nalı biçimli küçük bir ocak ve geniş bir seki yer almaktadır (Koşay, 1976b: 16-17).

Şiddetli yangın geçirmiş olan 19 no'lu oda 17 ve 21 no lu odalar ile ortak duvara sahiptir. Yan duvarlar 5.82-5.68 m uzunluğundadır. Taş temellere sahip duvarların kalınlığı 0.40 m'dir. Odanın yan duvarlarının bir kısmı üst tabakalardan açılan ekin çukurları nedeniyle tahrip olmuştur. Odanın içinde iki tane seki tespit edilmiştir. Bunlardan birincisi arka duvar boyunca yerleştirilmiş kavisli sekidir. Diğeri ise birinci sekinin 1 m. kadar önüne yerleştirilmiştir. Yaklaşık 0.35 m genişliğe ve 0.13 m yüksekliğe sahiptir. İkinci sekinin önünde sabit leğen biçimli toprak tekne yer almaktadır. Ayrıca odanın ortasında yer alan geniş çukur dikkat çekicidir. Bu odanın güneybatısında 0.73 m genişliğinde basamaklı bir kapı ile ulaşılan 20 no'lu oda bulunmaktadır (Koşay, 1976b: 15). Kazıcısı tarafından 20 no'lu oda 19 no'lu odanın kileri olarak düşünülmektedir. Avludan bu odaya girildiğinde karşı sol köşede ana ocak görülmektedir. Ana ocağa bitişik durumda at nalı biçimli küçük ocak bulunmaktadır. Odanın ortasında ahşap direğe ait bir kaide yer almaktadır (Koşay, 1976b: 20).

Höyüğün kuzeydoğusunda yer alan trapez şeklindeki 21 no'lu odanın yan duvarları 7.30x6.82 m, kısa duvarları 2.93x4.0 m uzunluğundadır. Taş temellere sahip olan duvarlar sıvalıdır. 19 no'lu oda ile ortak olan duvarın bir kısmı üst katlardan açılan ekin çukuru nedeniyle tahrip olmuştur. Arka duvar ise sadece parçalar halinde ortaya çıkartılmıştır. Oda içinde arka duvar kalıntıları boyunca uzanan kavisli bir seki ve güneybatı tarafta yer alan büyük bir ocak bulunmaktadır. Ayrıca odanın kuzeybatı köşesinin yakınında hangi amaçla kullanıldığı bilinmeyen kenarları sıvalı bir çukur tespit edilmiştir. Derinliği 0.56 m, çapı 1.45 m olan bu çukur içine de 0.47 m çapında etrafı sıvalı bir çukur daha söz konusudur. Bu oda ile 22 no'lu oda arasında basamaklı bir kapı yapılmıştır. Kapı üzerinde yanmış ağaç izlerine rastlanılmıştır (Koşay, 1976b:

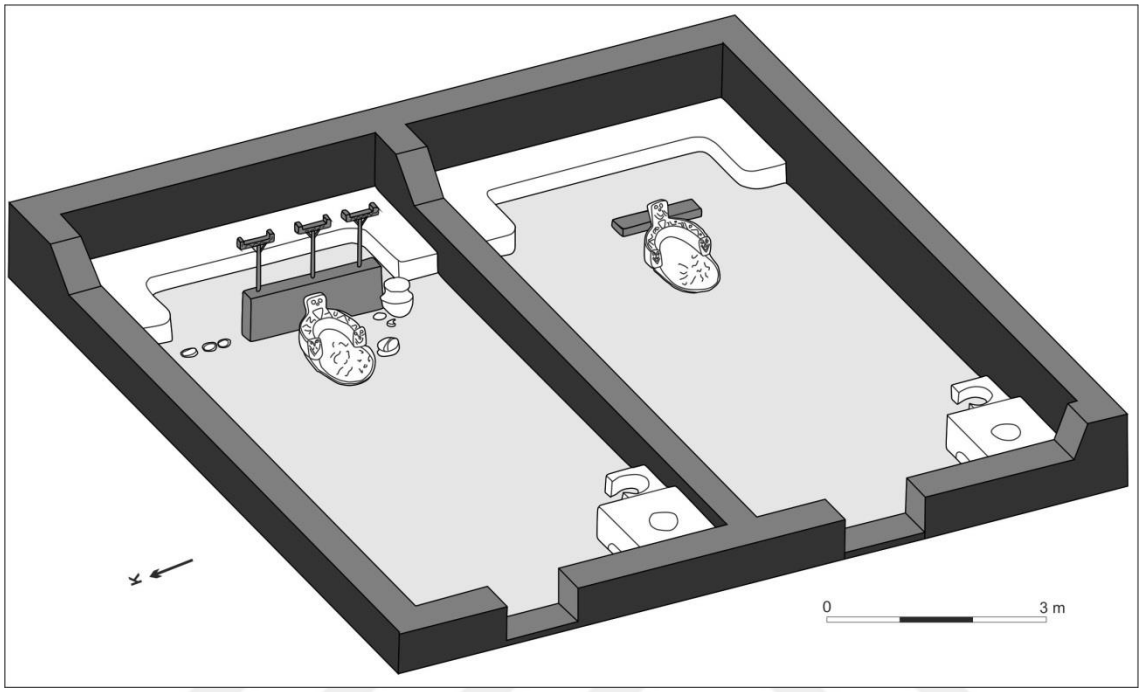
14-15). Odanın kuzey duvarı 20 no'lu oda ile ortaktır. Bu duvara bitişik, geniş yapılmış iki seki bulunmaktadır. Karşısındaki duvarın bitişiğinde ise ocak tespit edilmiştir. Bu odanın 21 no'lu odanın kileri olabileceği vurgulanmıştır (Koşay, 1976b: 18).

Höyükte 1968 yılında yapılan kazılarda ortaya çıkartılan 23 ve 24 no'lu odalar tapınak olarak nitelendirilmiştir (Çizim 13). Bu iki oda kerpiç ve çamur harçlı bir ortak duvara sahiptir. Güneydeki 24 no'lu odadan büyük olan 23 no'lu odanın güneybatı köşesinde bir fırın, güney duvarının önünde küçük bir seki ve at nalı ocak bulunmaktadır. Çok şiddetli yangın geçirmiş olan bu odanın içinde ayrıca arka duvar boyunca yerleştirilmiş büyük bir seki daha yer almaktadır. Bu sekinin önünde mekanın tapınak olarak nitelendirilmesine sebep olan, heykel olarak yorumlanan at nalı şeklinde bir ocak vardır (Resim 25). Kilden yapılmış bu heykelin bereket tanrıçasını tasvir ettiği düşünülmektedir. Odanın kuzey ve güney duvarlarına bitişik yapılmış çıkıntı duvarlar sayesinde heykelin gizliliği sağlanmıştır (Koşay, 1976b: 13-14). Başı kırık olarak ortaya çıkartılan heykel oturur şekilde konumlandırılmıştır. Yüzü batıya dönüktür. Yüksekliği 0.60 m, genişliği ise 0.50 m'dir. Boyun kısmında çizgilerden oluşan desenler bulunmaktadır. Karın altına yapılan üçgen ile dişiliği belirtilmiştir. Ayrıca heykelin boyun altında yer alan üçgen içine ve kollarının uç kısımlarına yüz tasviri yapılmıştır (Koşay, 1976b: 25).

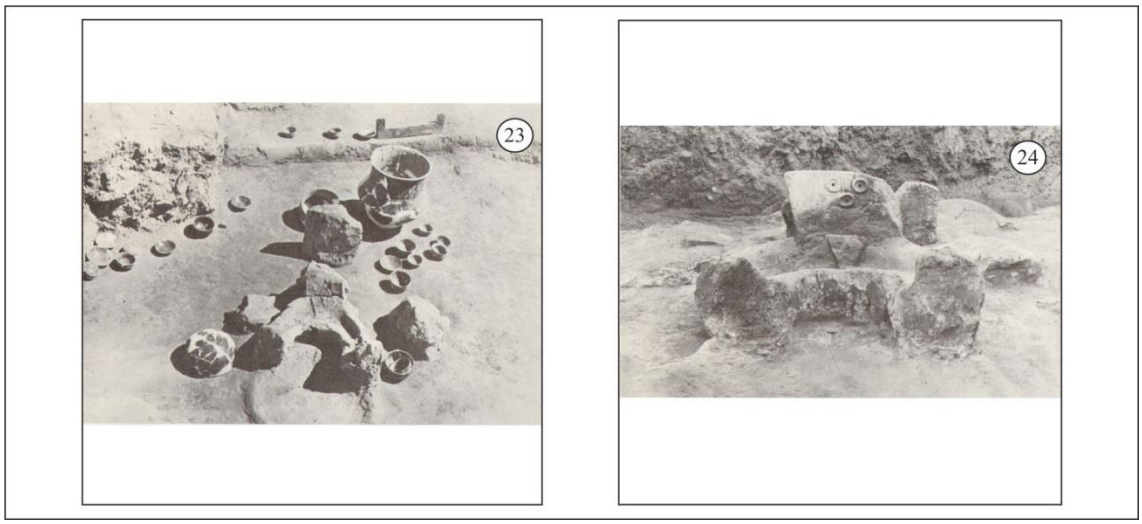
Güneydeki 24 no'lu oda ise 23 no'lu odanın ev içi düzenlemesine benzemektedir. Odaya avludan girildiğinde sağ köşede bir fırın, fırının bitişiğinde at nalı şeklinde küçük bir ocak, arka duvar boyunca yerleştirilmiş bir seki ve bu sekinin önünde at nalı ocak (heykel) yer almaktadır (Koşay, 1976b: 13). 23 no'lu odada ortaya çıkartılan heykelin benzeridir (Resim 25). Sağlam bir şekilde ortaya çıkartılan heykelin yüzünde sinirli bir ifade yer almaktadır ve söz konusu bu ifadeyi sağlayan gözler ve ağızlar halkalar ile gösterilmiştir. İçinde nokta şeklinde çukurlar bulunan halkalar kabartma tekniğinde oluşturulmuştur. Boyun altında yer alan üçgen içindeki yüz ifadeleri ile kollarının uç kısmandaki ifadeler silik olmasına rağmen anlaşılmaktadır (Koşay, 1976b: 25).

Tapınak olarak nitelendirilen iki odada ortaya çıkartılan heykellerin arkasında pano bulunmaktadır. Tespit edilen bu panoların sunak olduğu düşünülmektedir. 23 no'lu odadaki panonun etrafında bulunan ve altlarında delik yer alan yayvan U şeklindeki nesnelerin bir çubukla bu panoya takıldıkları vurgulanmıştır. 17 no'lu oda

dışında diğer odalardan farklı olan bu iki odadan yine 23 no'lu odada çok sayıda çanak çömlek ele geçirilmiştir. Çanak çömleklerin üzerinde kabartma yöntemiyle yapılmış yırtıcı kuş betimlemeleri bulunmaktadır (Koşay, 1976b: 25).

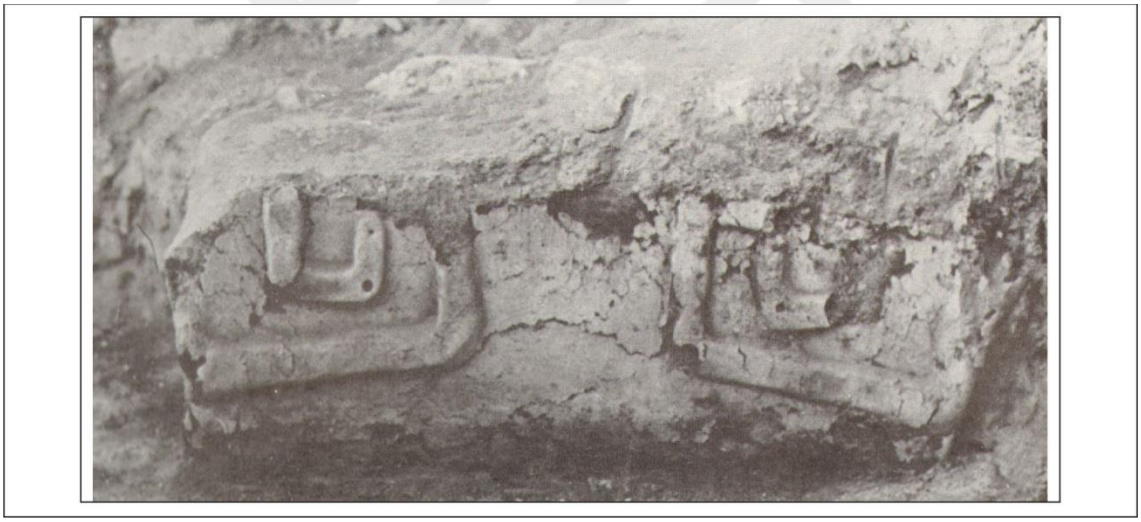
Çizim 13: Pulur Sakyol İTÇ I, X. Tabaka 23 ve 24 No'lu Tapınaklar
Kaynak: Koşay, 1976b: Levha 37'den yeniden çizilmiştir.

Resim 25: Pulur Sakyol İTÇ I, X. Tabaka 23 ve 24 No'lu Tapınaklardaki At Nalı Ocaklar (Heykel)
Kaynak: Koşay, 1976b: Levha 21.1, 2

Güneydeki tapınak ile ortak duvara sahip olan 25 no'lu oda içinde büyük bir ana ocak ve seki yer almaktadır. Sekinin öne bakan yüzünde belli bir motifle süslemeler

yapılmıştır (Resim 26). Ayrıca odanın içinde damı destekleyen ahşap direklere ait çukurlar ortaya çıkartılmıştır. Çukurların dibine ahşap direklerin batmasını önlemek için yassı taşlar yerleştirilmiştir. İçinde herhangi bir yapı içi ögesi bulunmayan 26 no'lu odanın güneyinde yer alan 27 no'lu odaya batı duvar üzerindeki basamaklı bir kapı ile giriş yapılmaktadır. Oda içinde diğer odalardan farklı olarak arka duvarın önüne yerleştirilmiş olan ve yerden 15 cm yüksekliğe sahip geniş seki yer almaktadır. Sekinin yaklaşık ortasında bir direğe ait çukur ve ön kısmında işlevi bilinmeyen yarım daire şeklinde bir çukur daha bulunmaktadır. Bu sekinin hemen önüne at nalı şeklinde bir ocak yerleştirilmiştir. Odanın içerisinde iki seki daha bulunmaktadır. Bunun dışında avludan içeriye girmeden önce sol köşeye kül oluklu geniş bir ocak yapılmıştır. 27 no'lu oda ile ortak duvara sahip olan 28 no'lu odanın fazla bir özelliği yoktur. İçerisinde sadece yatak olarak kullanılabilecek geniş bir seki bulunmaktadır. 28 no'lu odanın avluya bakan duvarın ön kısmında büyük bir at nalı ocak göze çarpmaktadır (Koşay, 1976b: 13).

Resim 26: Pulur Sakyol İTÇ I, X. Tabaka 25 No'lu Odadaki Seki
Kaynak: Koşay, 1976b: Levha 18.2

Kuzey köşesinde şiddetli yangın izleri görülen 29 no'lu odanın güneydoğu kısmı üst katlardan açılan ekin çukuru nedeniyle tahrip olmuştur. Odanın ortasında damı taşıyan ahşap direğe ait yassı bir taş ortaya çıkartılmıştır. Bu odadan 30 no'lu odaya geçilmektedir. Odanın kuzeydoğu köşesinde kül oluklu ocak yer almaktadır. Aile tapınağı olarak nitelendirilen 31 no'lu oda içerisinde, arkasında çift taştan oluşan bir sunağı olan ve kutsal sayılan at nalı ocak bulunmaktadır. Ocağın üzerinde kabartma yöntemiyle öküz başı betimlenmiştir. Odanın içerisinde büyük bir fırın ile orta kısımda

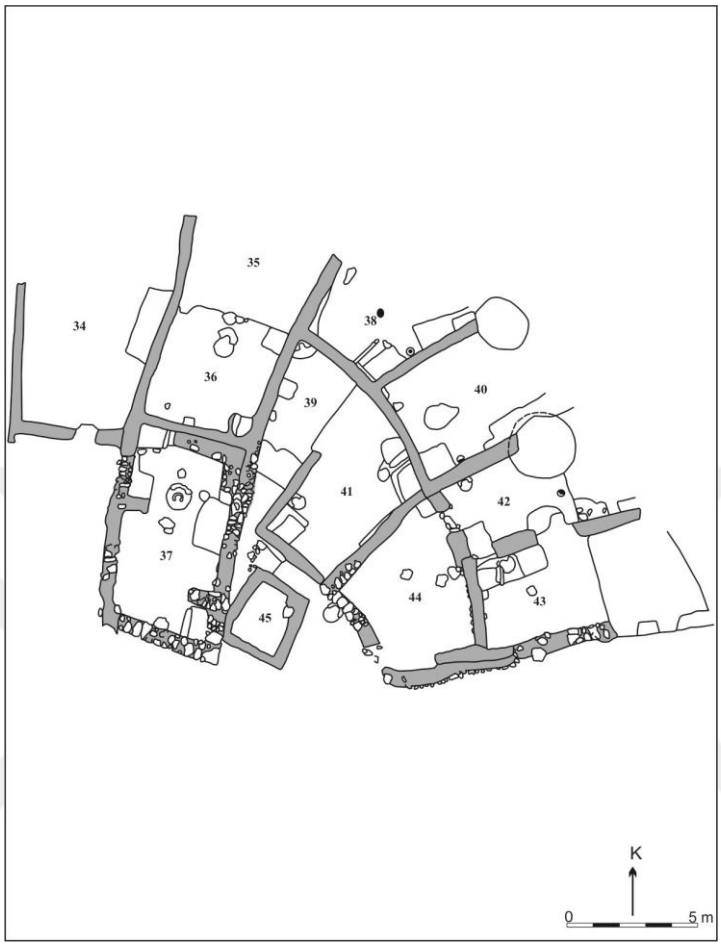
damı taşıyan iki direğin çukuru ortaya çıkartılmıştır. 31 no'lu odanın kileri olabileceği düşünülen 32 no'lu odanın basamaklı bir kapı girişi bulunmaktadır. Odanın kuzeydoğu köşesinde kül oluklu ocak ve orta kısımda damı taşıyan ahşap direğe ait yassı bir taş bulunmaktadır. Bu odanın avlu ile bağlantısını sağlayan bir kapı tespit edilememiştir (Koşay, 1976b: 12).

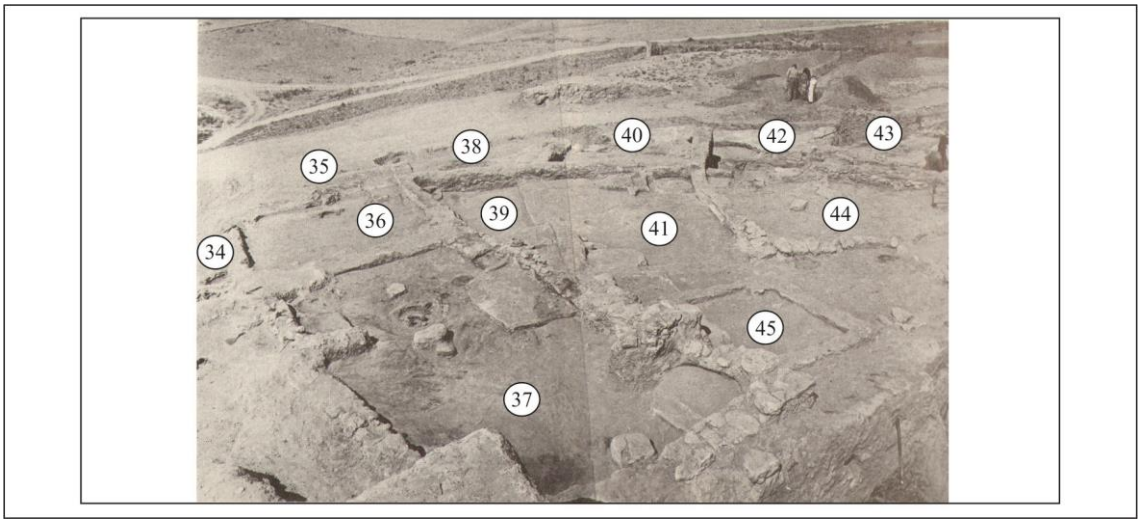
Çizim 14: Pulur Sakyol İTÇ I, X. Tabaka
Kaynak: Koşay 1971: Levha 75; Koşay, 1976b: 118'den yeniden çizilerek numaralandırılmıştır.

İTÇ I'e ait IX. yapı katı şiddetli yangın ile son bulmuştur. Bir savunma duvarına yaslanan yapılar tepenin eğimine uygun olarak trapez, kare veya dikdörtgen şeklinde yerleştirilmiş olup ortadaki boş avluya açılmaktadır (Çizim 15 – Resim 27). Ortaya çıkartılan yapıların duvarları taş temel üzerine kerpiç kullanılarak inşa edilmiştir. Yüzeyleri sıvalı olan duvarların kalınlıkları 0.30-0.50 m arasında değişmektedir. Odaların tabanları sıvalı olmasının yanı sıra oda içlerinde genellikle kül oluklu ana

ocak, üstü kapalı fırınlar, at nalı ocaklar ve damı taşıyan ahşap direklerin çukurları bulunmaktadır.

Çizim 15: Pulur Sakyol İTÇ I, IX. Tabaka
Kaynak: Koşay, 1976b: Levha 117'den yeniden çizilerek numaralandırılmıştır.

Resim 27: Pulur Sakyol İTÇ I, IX. Tabaka Yapılarının Genel Görünümü
Kaynak: Koşay, 1976b: Levha 9.2

Bu yapı katındaki 36 no'lu oda içinde kilden yapılmış olan at nalı ocak X. yapı katında bulunan kutsal ocaklara benzemektedir (Resim 28). Bu ocağın kutsal sayılmasındaki nedenlerden biri sağ kolunu ucunda insan veya hayvan olabilecek bir tasvirin olması ve ocağın arkasına yerleştirilmiş oluklu taş panonun (sunak) yer almasıdır (Koşay, 1976b: 11).

Resim 28: Pulur Sakyol İTÇ I, IX. Tabaka 36 No'lu Tapınakda Bulunan At Nalı Ocak
Kaynak: Koşay, 1976b: Levha 11.4

3.1.8. Şemsiyetepe

Şemsiyetepe yerleşmesi İlk Tunç Çağı I için neredeyse yok denecek kadar az mimari kalıntı sunmuştur. Sadece 1982 yılında höyüğün güney kesiminde yapılan çalışmalar sonucunda kazıcısı tarafından bu döneme tarihlendirilen ve kerpiçlere sokulan çitler ile oluşturulmuş yapı birimleri söz konusudur (Darga, 1984: 96).

3.1.9. Arslantepe

Arslatepe'de 4. binyılın sonunda yani Geç Kalkolitik Dönem'de (VI A) kerpiç tuğla ile yapılmış anıtsal kamu yapısı, seri üretim çanak çömlekler, çok sayıda mühür baskısı ve en önemlisi merkezi bir güç bulunmaktaydı. Ancak 3. Binyıl'ın başıyla beraber bu tarz bir sistem geri gelmemek üzere son bulmuştur. Arslantepe'de, evreler arasında farklı mimari teknikleri ve düzeni bulunduran İTÇ I, M.Ö. 3000-2750 yılları arasını kapsayan üç ana safhadan (VI B1-VI B2-VI B3) ve en az 7 yapı katından oluşmaktadır (Frangipane, 2012: 240). 1980'li yılların başında kalıntılarına ulaşılan ve İTÇ I'in ilk safhası olan VI B1 (M.Ö. 3000-2900), VI A saray kalıntıları üzerine

kurulmuştur (Frangipane, Balossi Restelli, Çalışkan Akgül, 2015: 178). Son yapılan kazı çalışmaları sonucunda VI B1 dönemine ait beş yapı katı belirlenmiştir (Frangipane, 2014: 173 dipnot 4).

Tespit edilen bu tabakalar yapım teknikleri ve mimari düzen açısından birbirinden farklılık göstermektedir. En erken seviyelerde net bir mimari kalıntı açığa çıkartılamamıştır. Ancak orta seviyelerde kendi içinde bir bütünlüğü olan bir yerleşim düzeninden bahsedilebilir. Bu seviyede ortaya çıkartılan yapılar iki farklı teknikte yapılmıştır. İlki dal ve çamur tekniği ikincisi ise taş temel üzerine kerpiç tekniğidir. Son seviyede ise farklı yerleşim düzeninin yanı sıra sadece kerpiçten yapılmış yapılar söz konusudur.

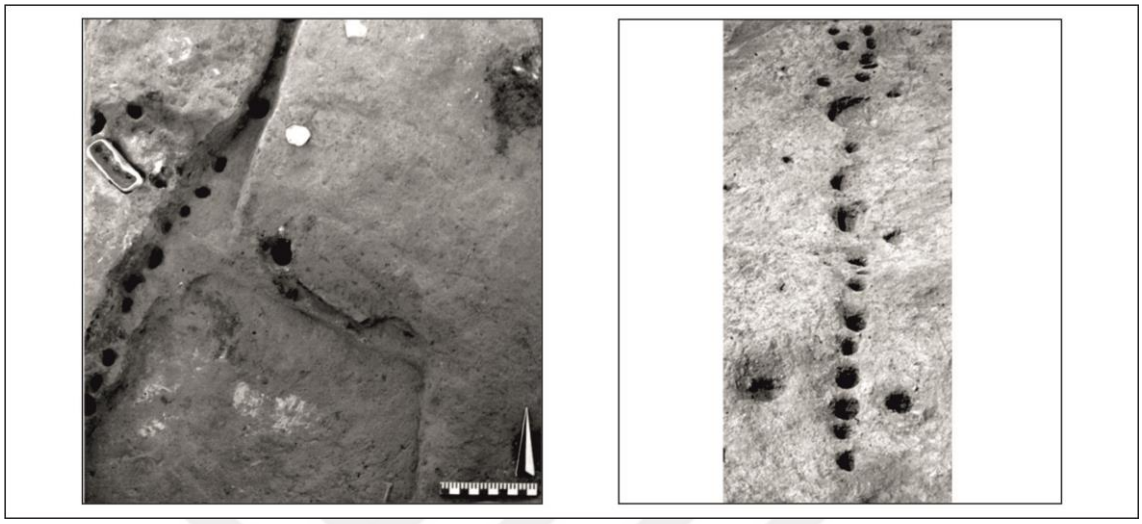
VI B1'in en erken seviyesi yer yer iki tabakadan oluşan kömürleşmiş organik madde ile temsil edilmektedir (Frangipane, Palmieri, 1983: 523-524). 1993 yılında yapılan çalışmalarda başka bir seviyeye ait ince kil ve sıkıştırılmış toprak tabakalarından oluşan bir alan açığa çıkartılmıştır. Bu alan ahşap direk sıralarından oluşan çitler sayesinde birbirinden ayrılmıştır (Çizim 17 – Resim 29-30). Kuzeydoğu – güneybatı doğrultusunda tespit edilen uzun çit büyük ihtimalle hayvancılık için kullanılan alanı sınırlamaktadır.

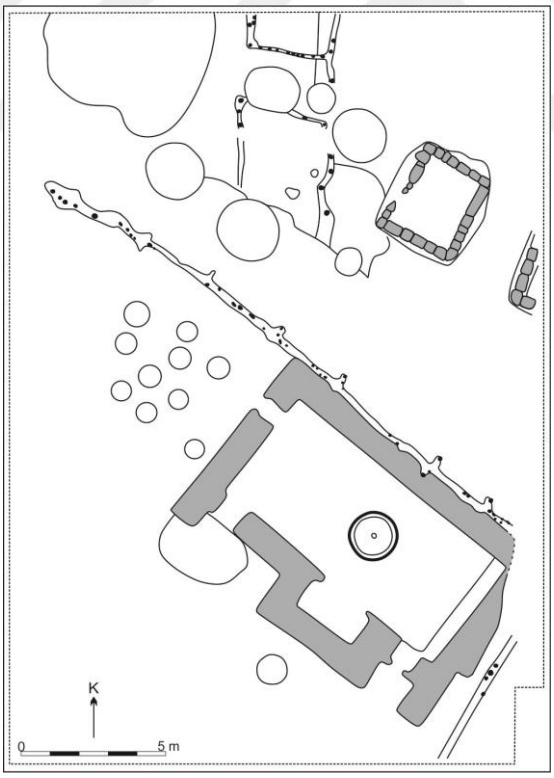
Resim 29: Arslantepe VI B1 Dönemi, Ahşap Direk Yerlerinin Genel Görünümü
Kaynak: Palumbi, 2012: Fig. 1b

Arslantepe'de ayrıca 1993 yılında yapılan bu kazılarda herhangi kerpiç bir yapı tespit edilemezken dal çamur tekniği ile oluşturulan, büyüklükleri belli bir düzene sahip

olmayan, köşeleri yuvarlatılmış dikdörtgen yapılar ortaya çıkartılmıştır. Genellikle tek odalı olan bu yapılar, bazı durumlarda birbirlerine bitişik olarak inşa edilmiştir (Frangipane, 1995: 166-167).

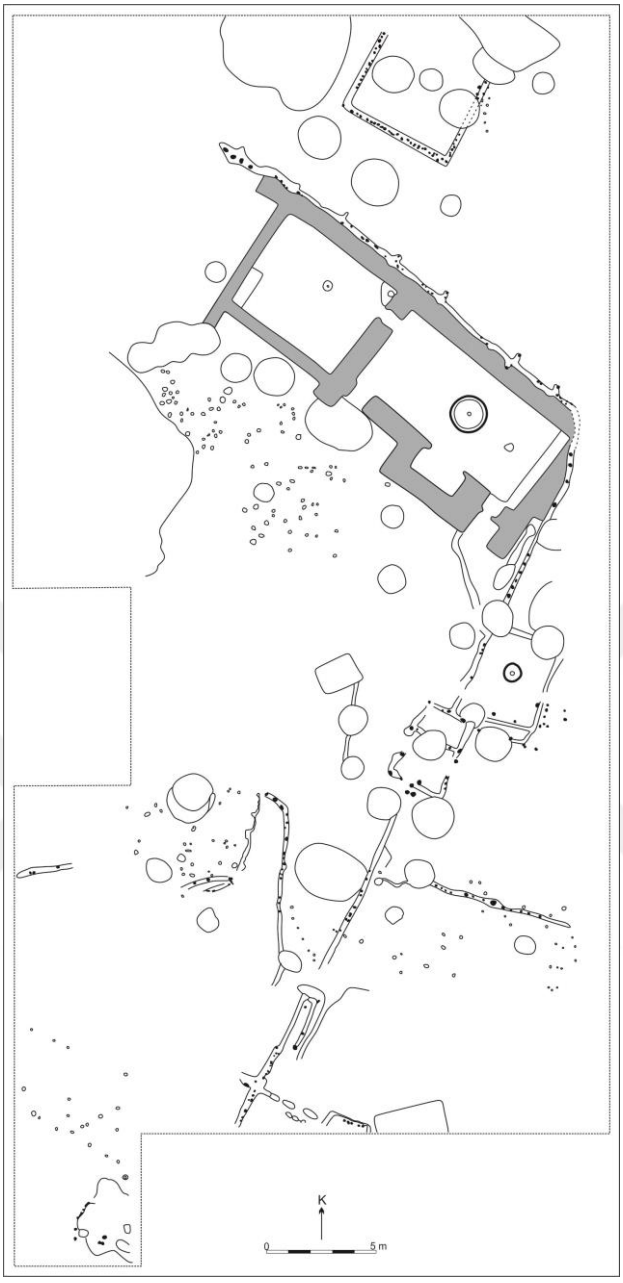
Resim 30: Arslantepe VI B1 Dönemi, Ahşap Direk Sıraları
Kaynak: Frangipane, 2012: Fig. 1b

Çizim 16: Arslantepe İTÇ I VI B1 Dönemi 2. Evre Planı
Kaynak: Frangipane, 2014; Fig. 1'den yeniden çizilmiştir.

Höyükte devam eden kazılar sonucunda, özellikle 2011-2013 yıllarında höyüğün zirvesinde VI B1 evresine ait yeni mimari kalıntılar ortaya çıkartılmıştır (Çizim 16). Bu yapılar diğer ortaya çıkartılan yapılara göre farklı teknik ve düzende yapılmıştır. Yerleşimin en tepesinde güney ile bağlantısı doğu – batı doğrultusunda çit ile ayrılmış kuzey kesimde bir kulübe ortaya çıkartılmıştır. Yerleşmenin beyine ait olduğu düşünülen bu kulübe, diğer ortaya çıkartılan kulübelere oranla daha düzenli yapılmıştır. İlk evresinde arka arkaya üç odadan oluşan kulübenin, güneydeki odasına doğu tarafından bitişik, sıvalı küçük bir alan ortaya çıkartılmıştır. Bu alanda çok sayıda çömlek ele geçirilmiştir. Burası büyük ihtimalle kulübenin depolama işlevini gördüğü yer olmalıdır (Frangipane, 2014: 173).

Kuzey ile güneyi birbirinden ayıran doğu-batı doğrultusundaki çit duvar çamurla sıvanmış ve birkaç kez de yenilenmiştir. 2.0-3.0 m aralıklarla ahşap payandalara sahip olan bu çit, iki sıradan oluşup, 1.0 m kadar derinliğe ulaşan ahşap dikmeler ile düzenli bir şekilde yapılmıştır. Ortaya çıkartılan çitin hemen güneyinde bu evrenin mimari tekniklerinden farklı olarak yapılmış doğu – batı uzantısında ve kuzey duvarının bir kısmı çit ile kesilen bir kerpiç yapı ortaya çıkartılmıştır. Üç evreli olduğu anlaşılan kerpiç yapının ilk evresi dikdörtgen bir uzun ana odadan oluşmaktadır. Duvar kalınlığı yaklaşık 1.0 m olan kerpiç yapı taş temellere sahiptir. Ana odanın ortasındaki büyük, dairesel ocak dikkat çekicidir. Payandalar ile desteklenmiş olan yapının, güney duvarı üzerindeki çıkıntılı odanın her iki yanında güneye açılan kapı yerleştirilmiştir. Bu kerpiç yapının doğusunda, aynı ölçülerde düzenli olarak yapılmış ve depolama amaçlı kullanıldığı düşünülen küçük çukurlar (silo) yer almaktadır. Bu çukurların dışında kerpiç yapı ve çitin kuzeyinde, beye ait olabileceği düşünülen kulübe alanının içinde iki tane küçük dörtgen oda tespit edilmiştir. Bu odalar VI A seviyelerini bozacak kadar derine gömülmüş, sıvasız kerpiç tuğlalardan yapılmıştır. Tabanı hasır ile örtülü olan küçük odaların içinden herhangi bir buluntu ele geçmemiştir. Ancak bu odaların derine gömülmesi buranın karanlık ve serin olmasını sağlanmıştır. Bu sayede odaların çabuk bozulabilecek yiyecekler için kiler görevi gördüğü belirtilmiştir (Frangipane, 2014: 173, 175; Frangipane, Balossi Restelli, Çalışkan Akgül, 2015: 179-180).

Çizim 17: Arslantepe VI B1 Dönemi 4. Evre Planı
Kaynak: Frangipane, 2014; Fig. 4'den yeniden çizilmiştir.

2011 yılında yapılan çalışmada höyüğün en tepesinde ayrı bir alana yapılmış olan ve beye ait olarak belirtilen bir kulübenin son evresi ortaya çıkartılmıştır (Çizim 17). Sıvalı olduğu belirtilen alanın ortasına 6.0 x 7.0 m boyutunda yapılmış olan bu kulübe diğer kulübelere göre çok daha büyüktür (Resim 31). Tek odalı olarak inşa edilen kulübe en az üç kez yenilenerek güçlendirilmiştir. Kulübenin önündeki boş alanda çok sayıda hayvan kemiklerine ait bir tabaka ortaya çıkartılmıştır. Bu hayvan kemiklerinden yola çıkılarak buranın bir beyin yönetiminde yapılan toplu ziyafetler için

ya da kutlamalara ait olabileceği vurgulanmıştır (Frangipane, 2012: 244, 247; Frangipane, Balossi Restelli, Çalışkan Akgül, 2014: 457).

Resim 31: Arslantepe VI B1 Dönemi, Höyüğün Tepesindeki Bey Kulübesi
Kaynak: Frangipane, Balossi Restelli, Çalışkan Akgül, 2014: Resim 5

Ortaya çıkartılan kulübelere göre zıt bir yapım tekniği olan kerpiç yapı, ikinci evresinde belli başlı değişikliklere uğrayarak kullanılmaya devam etmiştir (Çizim 17 – Resim 32a). Ortasında büyük ocağı olan dikdörtgen ana odaya doğusundan yani daha önceki evrede depolama amaçlı küçük çukurların (silo) bulunduğu yere kare planlı bir oda eklenmiştir. Taş temelli kerpiçten yapılan bu odanın duvarları kalın değildir. Ana oda ile bağlantısı olan bu odanın, içindeki buluntulardan depo olduğu anlaşılmıştır. Bu sayede, alanın depo kullanımında bir sürekliliği olduğu görülmüştür. Hem bu odanın içinde, hem de ana odaya güneyden ekli olan küçük depo odasının içinde yanmış hatıllar ve çok sayıda çanak çömlekler ele geçirilmiştir. Eklenen kare planlı odanın batısına da dörtgen bir alan daha tespit edilse de daha sonraki kullanımda iptal edilmiştir. Anıtsal bir özellik taşıyan bu yapı, farklı teknikte yapılması başta olmak üzere içinde tespit edilen çanak çömlekler ve metal buluntulardan yerleşmede kamusal bir işlev taşıdığı düşünülmektedir. Ayrıca kerpiç yapının güneyinde çok sayıda dağınık şekilde ahşap dikme delikleri ortaya çıkartılmıştır. Bunların tam kullanım amacı bilinmemektedir (Frangipane, 2014: 175; Frangipane, Balossi Restelli, Çalışkan Akgül, 2015: 180-181). Kerpiç yapının hemen güneydoğusunda, doğusu düzensiz bir duvar ve batısı çit ile sınırlandırılan dar bir alan ortaya çıkartılmıştır. Bu alanda oval formda içi ahşap ile kaplı bir çukur ve bir kulübe bulunmaktadır (Resim 32b). Kulübenin tabanında

ortaya çıkartılan çok sayıda antropomorfik kap, bu mekanın kültsel bir işlevi olabileceği şeklinde düşüncelerin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Frangipane, 2012: 244; Frangipane, Balossi Restelli, Çalışkan Akgül, 2014: 458).

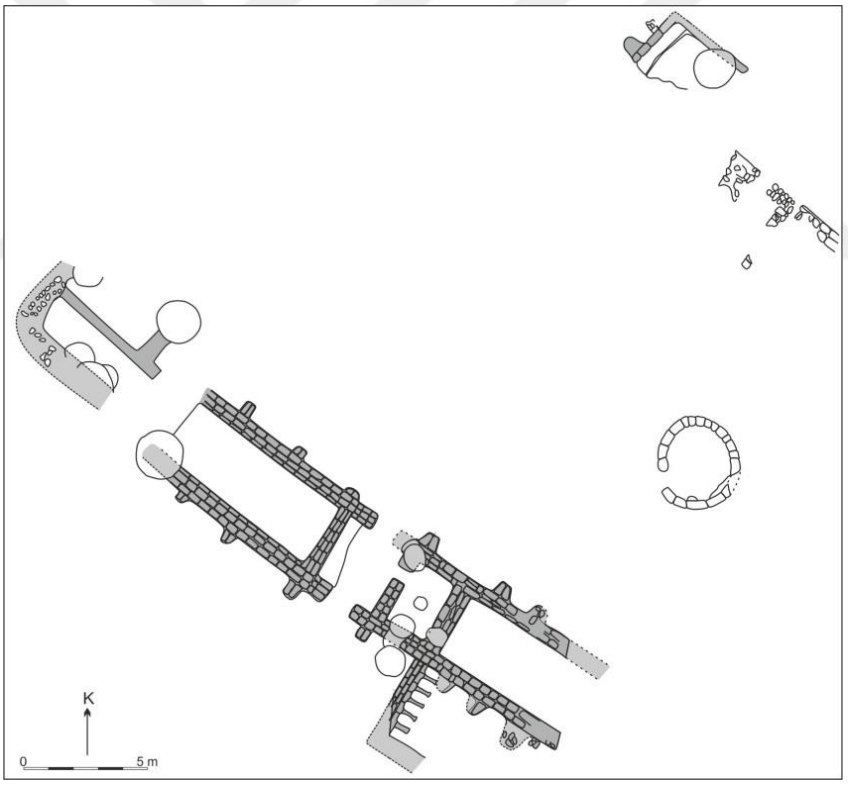

Resim 32: Arslantepe VI B1 Dönemi **a)** Kamu Yapısının İkinci Evresi, **b)** Ahşap Kaplı Oval Alan
Kaynak: Frangipane, 2014: Fig 5b; Frangipane, Balossi Restelli, Çalışkan Akgül, 2014: Resim 5

Anıtsal kerpiç yapı ikinci evre sonunda yangın geçirerek son bulduktan sonra üçüncü yani son evresinde de değişim yaşamıştır. Ana oda bu evrede ince bir duvar ile ikiye ayrılmıştır. Odalar içinde ocak ve seki bulunmaktadır. Ana odaya batıdan bitişik olan kare planlı odada depolamaya yönelik bir buluntu ele geçirilememiştir. Ayrıca ana odadan güneye çıkılan açık alanda ateş yerleri tespit edilmiştir (Frangipane, Balossi Restelli, Çalışkan Akgül, 2014: 457-458; Frangipane, Balossi Restelli, Çalışkan Akgül, 2015: 181).

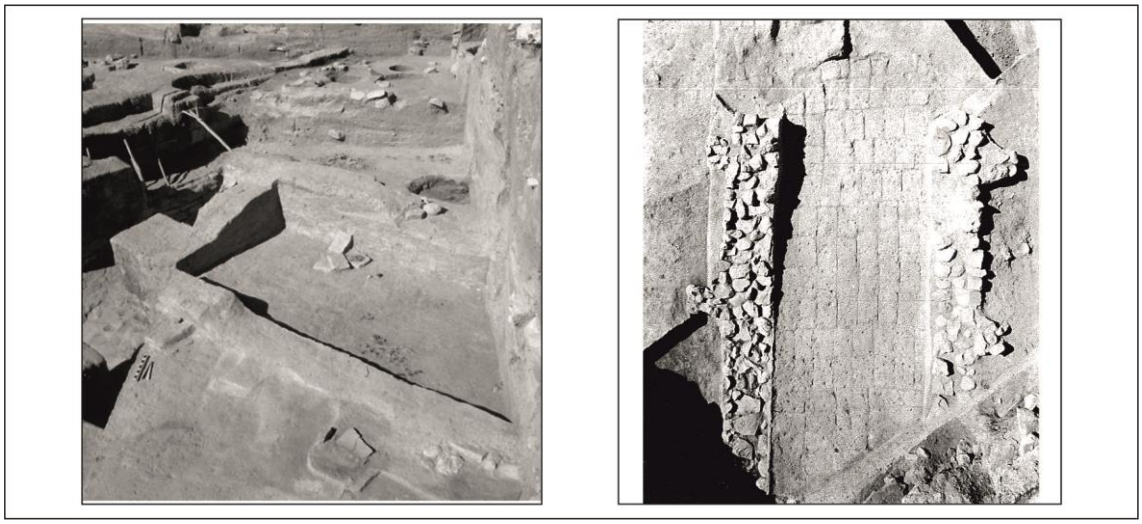
VI B1'in son yapı katı farklı düzende ve teknikte yapılmış yapılar ile karakterize olmaktadır (Çizim 18). Büyük yangınla son bulan bu yapı katında en ilginç mimari buluntu, kuzeybatı – güneydoğu doğrultusunda birbirlerine simetrik olarak yerleştirilmiş dört odalı bir yapıdır. Bu yapı iki küçük, iki büyük oda olmak üzere 20 m uzunluğa sahiptir (Palumbi, 2008: 225) (Resim 33). Yapının, uzun duvarları boyunca belli aralıklarla payandalar yerleştirilmiştir. Ayrıca büyük odaların tabanı kerpiç tuğla döşenerek oluşturulmuştur. Yapının güneydoğusunda yer alan oda 7.30x2.60 m boyutundadır. İçinde herhangi bir buluntuya rastlanılmamıştır. Merkezde yer alan iki küçük oda birbirine bir kapı ile bağlanmıştır. İlk küçük odanın birbirine zıt iki kapısı

daha bulunmaktadır. Kuzeydeki alana göre alçakta olan bu odaya iki basamaklı merdiven ile giriş yapılmaktadır. Odanın doğu duvarına bitişik seki yerleştirilmiştir. Diğer küçük odanın da güney duvarına bitişik, eğimli bir seki yapılmıştır. Girişi bulunmayan güneybatıdaki oda ise kuzeydoğuda yer alan oda ile aynı özellikleri taşımaktadır. Ortaya çıkartılan bu yapı kazıcılarına göre ev özelliği göstermemektedir (Frangipane, Palmieri, 1983: 526). Merkezdeki ikinci küçük odaya güneyden bitişik olan odanın bir kısmı ortaya çıkartılmıştır. Odanın doğu duvarına bitişik kil bölmeler bulunmaktadır. Bunların ne amaçla kullanıldığı bilinmemektedir (Palmieri, 1981: 110). Kuzeybatı kesimde çukurlar nedeniyle tahrip olmuş üç odalı bir yapı ortaya çıkartılmıştır. Şiddetli yangın izleri görülen bu yapı, taş temel üzerine kerpiçten yapılmıştır. Yapının güneyindeki oda da çamur sıva ile kaplı iki çukur bulunmaktadır (Frangipane, Palmieri, 1983: 526, 529).

Çizim 18: Arslantepe VI B1 Dönemi Son Yapı Katı
Kaynak: Palmieri, 1981: Fig. 5; Palumbi, 2012: Fig. 2'den yeniden çizilmiştir.

Diğer bir yandan bu yapı katında ortaya çıkartılan 4.0 m çapındaki bir fırın dikkat çekicidir. Dairesel planda olan bu fırın ortaya çıkartılan yapılardan bağımsız olarak yerleştirilmiştir. Ayrıca bu fırının kuzeyinde parçalar halinde, payandalı duvarlara sahip yapı kalıntıları açığa çıkartılmıştır (Palumbi, 2012: 265).

Resim 33: Arslantepe VI B1 Dönemi Son Yapı Katına Ait Odalar
Kaynak: Palumbi, 2012: Fig. 2; Frangipane, Palmieri, 1983: Fig. 3

1996 yılındaki çalışmalarda höyüğün batı kenarında (S 150 – T1), VI A sarayına ait boş alanın tabakaları üzerine oturmuş, çukur ve taş sandukadan oluşan bir mezar keşfedilmiştir (Frangipane vd., 2001: 107-108). Mezarın konumu İlk Tunç Çağı 2 ve 3'e ait tabakalardan açılmış çukurlar nedeniyle hasar görmüştür. Bu nedenle tam bir tabaka belirlenemese de ele geçirilen buluntular üzerinde yapılan çalışmalar sonucunda VI B1 dönemine ait olduğu anlaşılmıştır (Frangipane, 1998: 297; Di Nocera vd., 2001: 120).

Mezar kuzey – kuzeydoğu ve güney – güneydoğu doğrultusunda uzanan ve 4.45x3.45 m boyutunda olan dikdörtgen çukurun merkezine 1.10 m'lik bir taş sanduka yerleştirilerek oluşturulmuştur (Resim 34). Merkeze yerleştirilen taş sandukanın etrafı, zemini ve üstü taş levhalar ile kaplanmıştır. Zeminde üç (0.85x1.20 m, 0.72x1.12 m, 0.50x1.25 m) ve üstü kapatmak için iki (1.20x1.65 m, 1.40x1.75 m) taş levha kullanılmıştır. Bu sayede yaklaşık 0.60 m derinliğinde dikdörtgen bir oda oluşturulmuştur (Di Nocera vd., 2001: 120).

Mezarda toplam beş kişiye ait iskelet ortaya çıkartılmıştır. Bunlardan kurban edildiği düşünülen dördü taş sanduka mezarın kapağı üzerine düzensiz yatırılmıştır. Diğeri ise zengin mezar hediyeleri ile taş sanduka mezar içine gömülmüş bir kişiye aitti. Taş sanduka mezar içinden altın, arsenikli bakır ve bakır gümüş alışımdan silah, alet, süs eşyaları ve kaplar olmak üzere toplam 64 metal eser ele geçirilmiştir (Resim 34). Bunların dışında taş sanduka mezarın üstünde yatan iki kişi üzerinde de metal nesneler bulunmaktaydı (Frangipane, 1998: 294-295). Ayrıca mezarda Transkafkasya ve

Mezopotamya kökenli çanak çömlekler birlikte ele geçirilmiştir (Frangipane, 1998: 297). Ortaya çıkartılan bu mezar, yapısı ve dönemin güç sembolleri olan metal silahlar ve eşyalar içermesi bakımından, dönemin dini, idari ve ekonomik gücü elinde tutan bir "bey" veya "krala" ait olabileceği düşünülmektedir (Frangipane, 2001: 7).

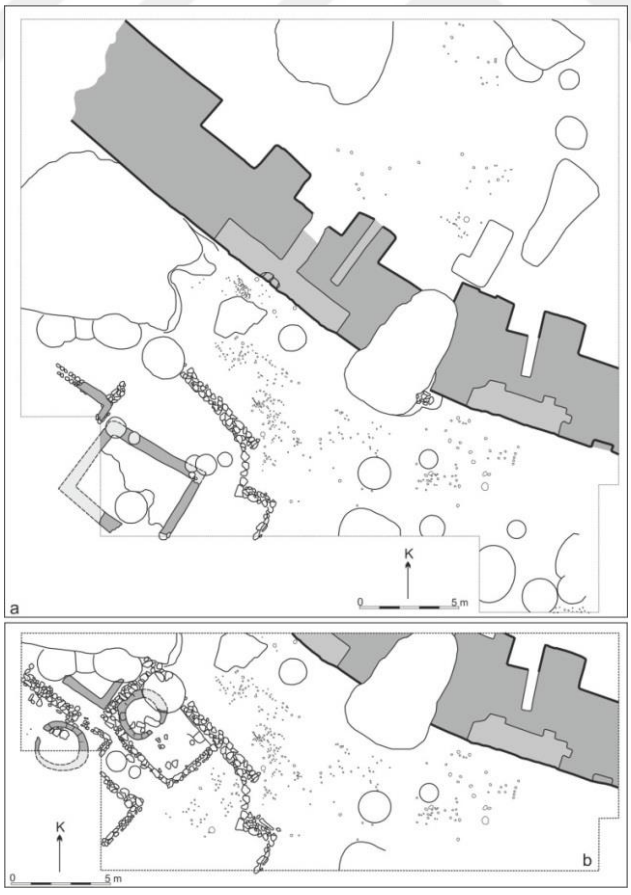
Resim 34: Arslantepe VI B1 Dönemi, Kral Mezarı ve Buluntuları
Kaynak: Frangipane, 2001: Fig. 11, 12; Frangipane, 2004: 118-119

Arslantepe'de VI B1 dönemini izleyen VI B2 döneminde (M.Ö. 2900-2800) iki yapı katı tespit edilmiştir. Bu dönemin en büyük mimari buluntusu, höyüğün en üst kısmında yer alan ve iki yapı katında da varlığı söz konusu olan savunma duvarıdır (Çizim 19 – Resim 35). Bir önceki VI B1 kerpiç yapısının üzerine kurulan bu savunma duvarı 5.0 m kalınlığında taş temele ve üzerine devam eden 4.0 m kalınlığında kerpiç duvara sahiptir (Frangipane, 2012: 247). Çevrelediği alanı koruduğu düşünülen bu savunma duvarının neyi koruduğu halen anlaşılamamıştır. 2013 yılında savunma

duvarının bir kısmı kaldırıldığında duvar içinde korunan alandan dışarıya yağmur sularını toplama amacı ile yapılmış kanalların olduğu görülmüştür (Frangipane, Balossi Restelli, Çalışkan Akgül, 2015: 178).

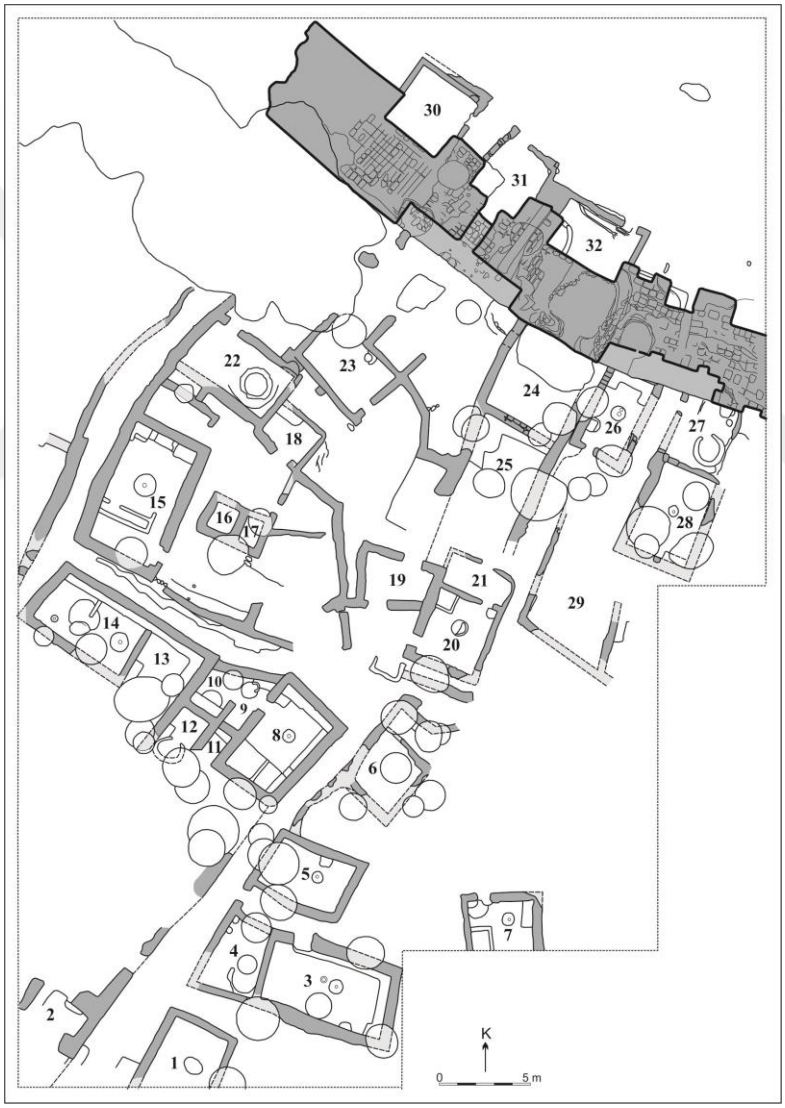

Resim 35: Arslantepe VI B2 Dönemi, Savunma Duvarı
Kaynak: Frangipane, Balossi Restelli, Çalışkan Akgül, 2014: Resim 1

Çizim 19: Arslantepe VI B2 Dönemi 1. Yapı Katı
Kaynak: Frangipane, 2012: Fig. 6'dan yeniden çizilmiştir.

VI B2 döneminin 2012 yılında ulaşılan ilk yapı katında, savunma duvarının içinde ve dışında yer alan çamur kaplı alanda ahşap dikme delikleri ortaya çıkartılmıştır (Çizim 19). Ahşap dikme deliklerinin geçici barınaklara ve çitlere ait olduğu düşünülmektedir. Savunma duvarının dışındaki çöküntü alanda, ikinci yapı katındaki kerpiç yapılarına ait taş temellerin bu yapı katına kadar ulaştığı görülmüştür. Ayrıca yine bu alanda kerpiç odalar ve çeşitli aktiviteler için yapılmış ortak fırınlar gün ışığına çıkartılmıştır (Frangipane, 2012: 247; Frangipane, Balossi Restelli, Çalışkan Akgül, 2014: 457).

Çizim 20: Arslantepe VI B2 Dönemi 2. Yapı Katı
Kaynak: Frangipane, 2012: Fig. 7'den yeniden çizilerek numaralandırılmıştır.

VI B2'nin ikinci yapı katı 20 yıl kadar süre ile araştırılmış ve yaklaşık 750 m^2'lik bir alan açığa çıkartılmıştır (Frangipane, Balossi Restelli, Çalışkan Akgül, 2014:

456). Yapılan bu araştırmalar sonucunda genel olarak savunma duvarının dışına, kuzeybatı – güneydoğu ve doğu – batı yönünde uzanan dar sokakların kestiği taş temel üzerine kerpiçten yapılmış yapılara sahip, çeşitli aktivitelerin yapıldığı açık alanları olan bir köy ortaya çıkartılmıştır (Çizim 20). Köy, büyük bir yangınla son bulmasının yanı sıra üst katlardan açılan çukurlar nedeniyle yer yer tahrip olmuştur. Önemli bir kısmı kazılan yerleşme sayesinde, köyün ekonomisini ve organizasyonu anlama yönünde önemli mesafe kat edilmiştir.

Köyün en güneyinde yer alan 1 no'lu odanın bir kısmı açığa çıkartılmıştır. Odanın içinde, kuzey duvara bitişik bir seki ve tahılları işlemek için kullanılan küçük bir çukur saptanmıştır. Bu yapının batısında bir sokak ile ayrılan 2 no'lu odanın bir kısmı korunmuştur. Zemin seviyesi yüksek olan bu odaya merdiven yardımı ile giriş yapılmaktadır. 1 no'lu odanın kuzeyinde yer alan ve bir sokak ile ayrılan yapı 3 ve 4 no'lu odalara sahiptir. Büyük olan 3 no'lu odanın ortasında dairesel bir ocak ve küçük bir delik yer almaktadır. Ayrıca kuzey ve doğu duvarına bitişik seki ile güney duvarına bitişik küçük kil platform açığa çıkartılmıştır. Bitişiğindeki trapez şekilli 4 no'lu odanın güneydoğu köşesinde yarı dairesel bir fırın ve kuzeybatı köşede iki çukur içeren yükseltilmiş alan yer almaktadır. İki odalı yapıdan küçük bir ara ile ayrılan 5 no'lu odanın içinde küçük merkezi bir ocak, kuzey duvarında dikdörtgen platform ve doğu duvarına bitişik, kuzeydoğu köşesinde silo yer alan bir seki saptanmıştır. 5 no'lu odanın kuzeyinde yer alan 6 no'lu oda parçalar halinde ele geçmiş ve içinde herhangi bir yapı içi ögesi tespit edilememiştir (Frangipane, Palmieri, 1983: 530). Çizimde görünen 7 no'lu odanın bir kısmı açığa çıkartılmış olup, içinde ocak, seki ve silo gibi ev içi ögeleri olduğu görülmektedir.

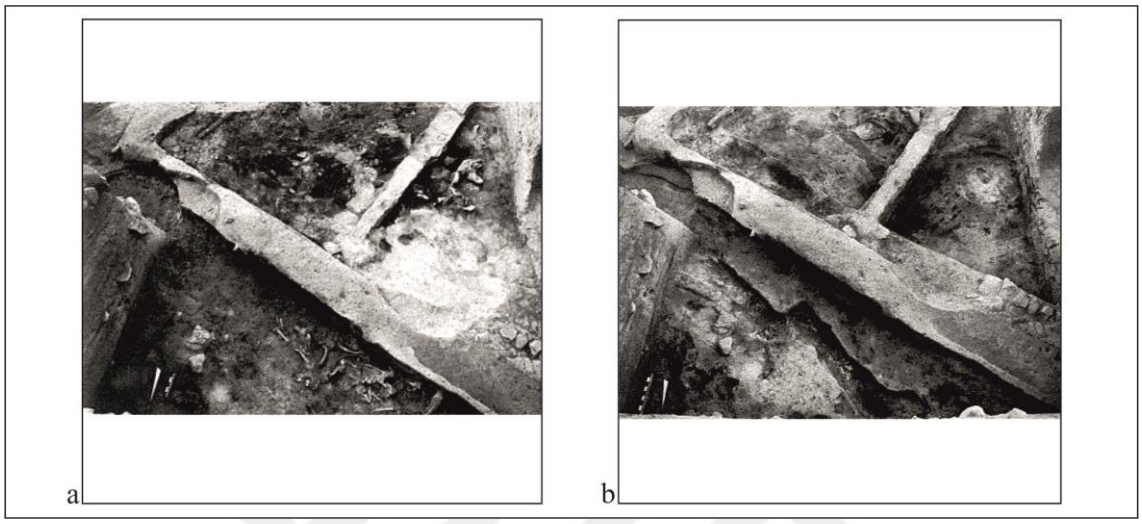
Kuzey ve güneyde yer alan yapıları birbirinden ayıran doğu – batı uzantısındaki dar sokakta üzeri ahşap kaplamalı bir kanal açığa çıkartılmıştır (Resim 36b). Bu sokağın güneyinde tespit edilen odalardan 8, 9 ve 10 no'lu odalar birbirleri ile bağlantılıdır (Resim 36a, 37a). İçlerinde en büyük oda olan 8 no'lu odanın içinde merkezi bir ocak ile kuzey ve doğu duvarları boyunca uzanan seki bulunmaktadır. Ayrıca bu odanın güney duvarının önüne tahıl işlemleri yapılması için yerleştirilmiş ve ince bir duvarla ikiye ayrılan hafif yükseltilmiş levha taş bulunmaktadır (Frangipane, Palmieri, 1983: 530). Bu odaya bir eşikle bağlı olan 9 no'lu odanın kuzeydoğu duvarı önünde ve 10

no'lu odanın güney duvarı önünde sekiler yer almaktadır. Bu sekilerden birinin önüne ocak, diğerinin önüne de tarım ürünleri için kullanılmış sığ bir çukur yerleştirilmiştir. 9 ve 10 no'lu odaların önünde yer alan 11 ve 12 no'lu odaların bir kısmı korunmuş halde ortaya çıkartılmıştır. Bir kısmı korunmuş şekilde ortaya çıkartılan 13 no'lu odanın kuzey, doğu ve batı duvarlarına seki yerleştirilmiştir. Batıdan bitişik olan 14 no'lu odanın merkezinde ocak ve tahıl işlemek için yapılmış küçük bir çukur yer almaktadır. Ayrıca odanın kuzey duvarı boyunca bir seki açığa çıkartılmıştır (Frangipane, Palmieri, 1983: 534).

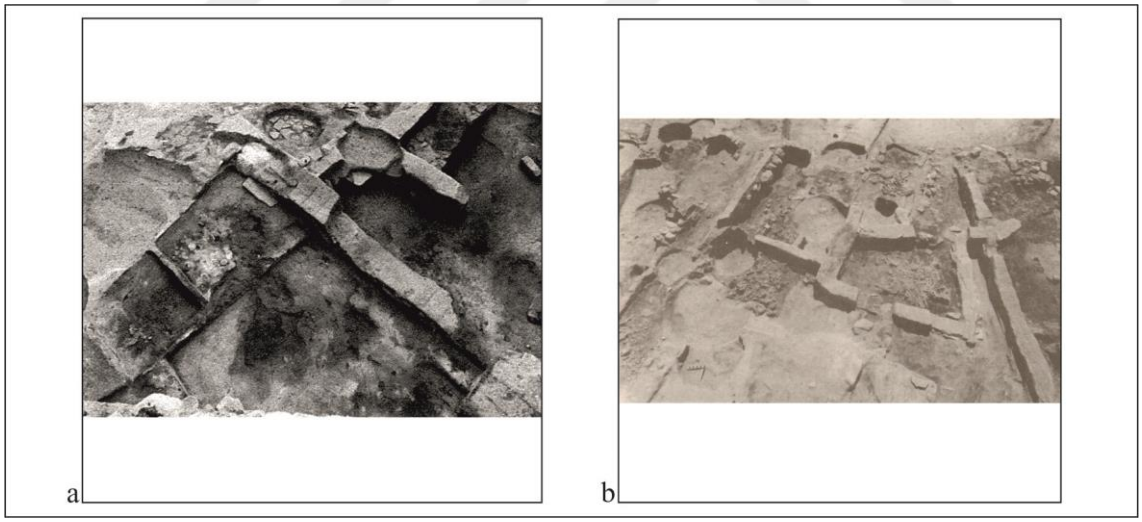
Doğu – batı yönünde uzanan dar sokağın kuzeyinde açığa çıkartılan odalardan 15 no'lu odanın ortasında ocak yer almaktadır. Odada ocak, kutu şeklinde silo ve seki bulunmaktadır. Bu oda doğusundaki boş avluya açılmaktadır. Avlunun ortasında küçük kare şeklinde 16 ve 17 no'lu odalar yer almaktadır. Bu iki küçük oda büyük ihtimalle depo görevi görmektedir (Frangipane, Palmieri, 1983: 534). Avlunun genelinde yapılan çalışmalar sonucunda uzmanlaşmış faaliyetlerin gerçekleştirildiğini kanıtlayan çeşitli buluntular ele geçirilmiştir. Evler ile çevrili olan bu alanın ortasındaki depo odalarının doğusu ile güneyindeki alanda çok sayıda hayvan kemikleri ele geçirilmiştir. Buralar büyük ihtimalle hayvan kesim faaliyetlerinin yapıldığı alanlar olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca alanın kuzeydoğu tarafındaki 18 no'lu odanın tabanında iki koyun iskeleti bulunmuştur. Depo odalarının kuzey kesiminde ise çok sayıda madencilik faaliyetleriyle ilişkili pota, bakır cevheri ve taş çekiçler ele geçirilmiştir. Bu geniş avlu doğu taraftan düzensiz bir duvar ile sınırlandırılmıştır. Düzensiz duvarın doğusuna yerleştirilmiş ve iki girişe sahip, dikdörtgen şekilli 19 no'lu oda içinde sığır kemikleri tespit edilmiştir. Bu odanın, çiğ etler için depo işlevi gördüğü düşünülmektedir (Frangipane, 1994: 213) (Resim 37b). Ayrıca bu odaya doğudan bitişik 20 ve 21 no'lu odalara sahip bir yapı bulunmaktadır.

Höyükte 2011 yılında yapılan kazı çalışmalarında surun dış kısmına birkaç metre uzaklıkta kenarları taşlarla örülmüş bir alan açığa çıkartılmıştır. Bu alan içinde 22 ve 23 no'lu odalar bulunmaktadır. 22 no'lu oda içinde büyük bir ocak yer almaktadır. Ayrıca bu oda içinde madencilik ve hayvan kesimine işaret eden buluntular ele geçmiştir. Bu dönem kazılarında savunma duvarının iç kısmında da araştırmalar yapılmıştır. Ancak iç kısımda çok az sayıda mimari kalıntı tespit edilmiştir. Tam

anlamıyla neyi koruduğu bilinmeyen savunma duvarına bitişik 30, 31 ve 32 numaralı üç oda ve payandalar arasında iki niş tespit edilmiştir. Bu odaların sadece birinde silo bulunurken, diğerlerinde herhangi bir yapı içi öge bulunmamaktadır (Frangipane, Balossi Restelli, Çalışkan Akgül, 2014: 456-457).

Resim 36: Arslantepe VI B2 Dönemi **a)** 8 ve 9 No'lu Odalar **b)** Sokakta Bulunan Kanal
Kaynak: Frangipane, Palmieri, 1983: Fig. 9a,b

Resim 37: Arslantepe VI B2 Dönemi **a)** 8 - 10 No'lu Odalar **b)** 19 No'lu Oda ve Çevresi
Kaynak: Frangipane, Palmieri, 1983: Fig. 8a; Frangipane 1994: Fig. 4

Yangınla son bulan VI B2 döneminin ardından gelen VI B3 dönemi (2800-2750) için herhangi bir mimari ögeden bahsedilmemektedir. Ancak ele geçirilen buluntulardan yerleşmenin göçebe insanlar tarafından sürekli ziyaret edildiği anlaşılmıştır (Frangipane, 2012: 253).

3.2. İLK TUNÇ ÇAĞI II

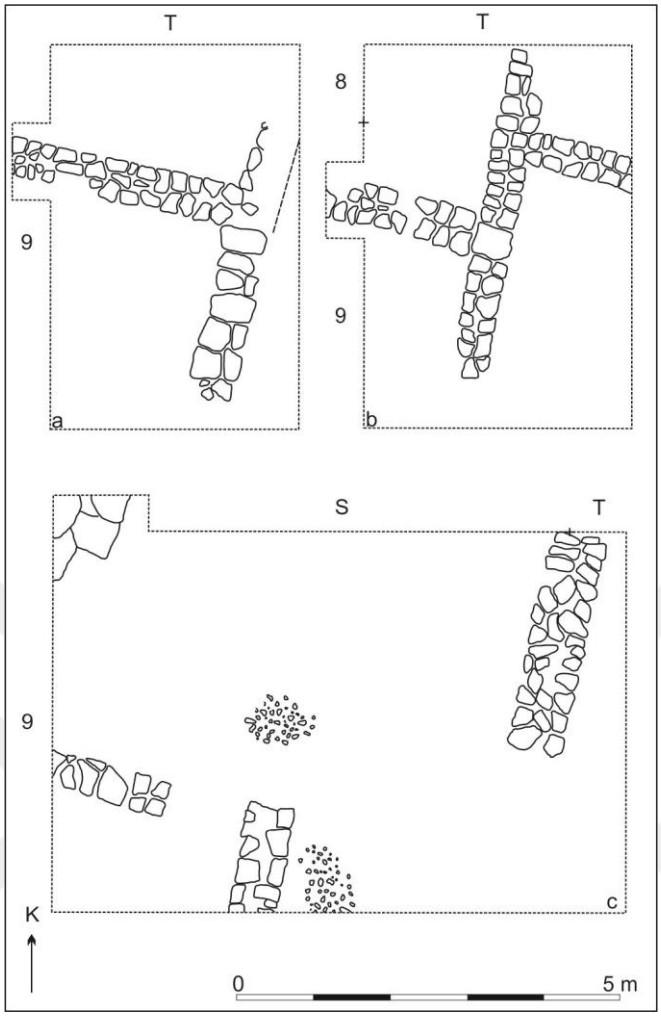
Bu bölümde sırasıyla Elazığ ilinde yer alan Değirmentepe, Korucutepe, Norşuntepe, Tepecik, Han İbrahim Şah, Yeniköy, Pulur Sakyol ve Malatya ilinde yer alan Şemsiyetepe, Gelinciktepe ile Arslantepe yerleşmelerinin İlk Tunç Çağı II'ye tarihlendirilen tabakalarında tespit edilen mimari kalıntılar ele alınmıştr.

3.2.1. Değirmentepe

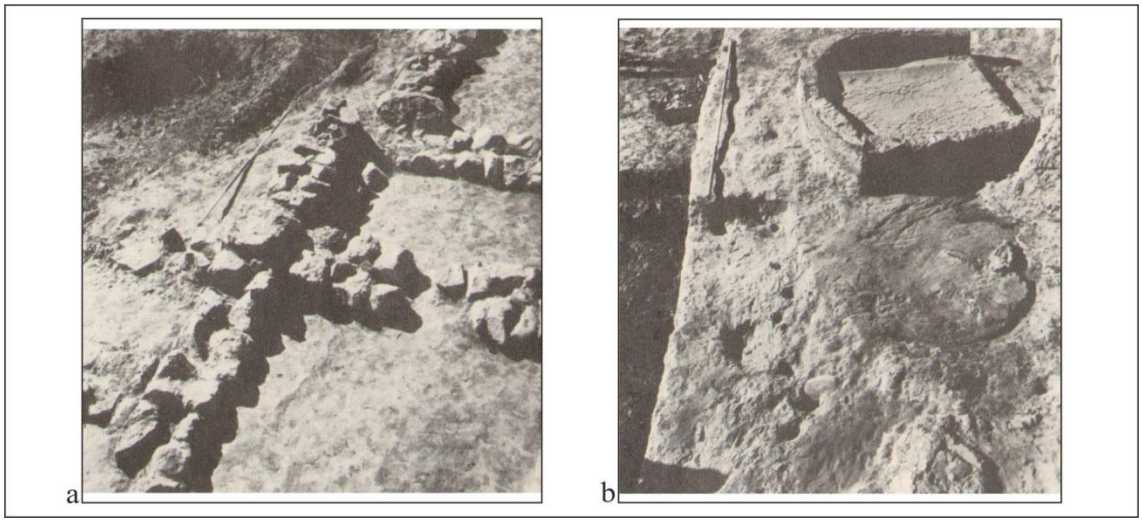
Bölgenin köy yerleşimini tespit etme amacıyla tek sezonluk kazı gerçekleştirilen Değirmentepe'de dört tabakada tespit edilmiştir. Bunlardan IV. ve III. tabakalar kazıcısı tarafından kesin olmamakla beraber İlk Tunç Çağı'nın ortalarına tarihlendirilmiştir (Duru, 1979a: 48).

A çukurunda ortaya çıkartılan IV ve III. tabaka yapıları farklı yapım tekniklerine sahiptir. Belli bir alanda ortaya çıkartılan IV. tabakada taş ana malzeme olarak kullanılırken III. tabakada ahşap direkli yapılar ön plana çıkmaktadır. Bu iki tabaka arasında yapılan araştırmalar sonucunda aralarında uzun bir zaman farkının olmadığı belirlenmiştir (Duru, 1979a: 13).

Höyüğün zirvesinde S/T 8/9 alanında yapılan çalışmalarda ortaya çıkartılan IV. tabaka yerleşmede tespit edilen en eski yapı katıdır. Bu kata ait üç evrenin taş temellerine ulaşılmıştır (Çizim 21 – Resim 38a). En eski evre olan IV c evresinde bu taş temeller iki taş sırasından oluşup 0.60 m kalınlığa ulaşmaktadır. Yamaçtan dolayı tahrip olan bu taş temeller sadece iki odalı olabilecek bir yapıya aittir. IV c evresinden yaklaşık 0.15 m'lik moloz yığını ile ayrılan IV b evresinde taş temeller 0.50 m kalınlığındadır. Tam bir plan vermeyen ve dört odalı bir yapıya ait olan bu taş temeller genellikle çift sıradan oluşturulmuştur. IV. tabakanın en üst evresi olan IV a evresi IV b evresinden yaklaşık 0.45 m üstünde tespit edilmiştir. Bu evrenin temelindeki taşlar diğer evrelerin taşlarına oranla daha küçük boyutludur. Açılan alanın güneybatısında bir yapının köşesi ve 1.00 m genişliğinde girişi açığa çıkartılmıştır. Yapının tabanı sıkıştırılmış topraktan oluşturulmuştur. Bu yapı kalıntısı dışında alanın kuzeydoğu tarafında 3 m uzunluğunda ve yaklaşık 0.80 m kalınlığında başka bir yapının duvarına ait taş temel ortaya çıkartılmıştır. Ayrıca yapı kalıntıları dışındaki alanda çakıl döşeli tabanlara rastlanılmıştır (Duru, 1979a: 9).

Çizim 21: Değirmentepe İTÇ II IV. Tabaka
Kaynak: Duru, 1979a: Levha 68'den yeniden çizilmiştir.

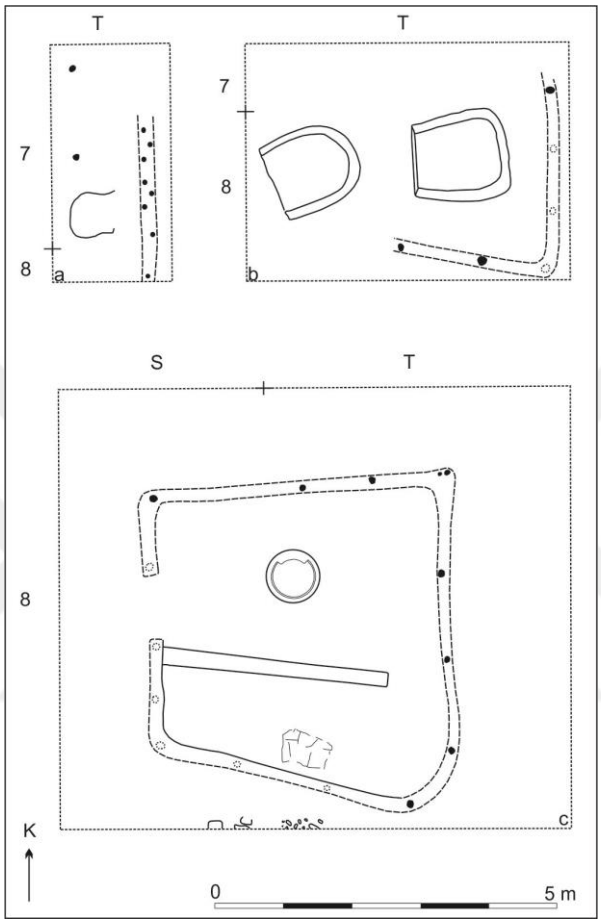
Resim 38: Değirmentepe İTÇ II **a)** IV.c ve IV b Evresinin Yapı Kalıntıları, **b)** III c Evresindeki Yapının Ahşap Dikme Yerleri ile III b Evresinin Fırını
Kaynak: Esin, 1979b: Levha 3.3, Levha 3.4

En alttaki IV. tabaka ile arasında yaklaşık 0.30 m yüksekliğinde dolgu birikimi bulunan III. tabaka yapıları S/T 8/7 alanının güney yarısında tespit edilmiştir. İki kat arasındaki sarı yeşilimsi renkte tespit edilen bu dolgunun III. tabaka sakinleri tarafından istenerek oluşturulduğu düşünülmektedir. IV. tabaka gibi üç evreli olan III. tabaka, IV. tabakadan mimari yapı tekniği açısından farklılık gösterir. III. tabakada duvarlar pise tekniği ve ahşap dikmeler ile oluşturulurken taş hiç kullanılmamıştır (Duru, 1979a: 9-10) (Çizim 22). Bu tabakada ve daha sonraki tabakalarda da tespit edilen ahşap direkli yapılar höyüğün kazıcısı tarafından kış mevsiminde kullanıma uygun olmadığından daha çok yaz mevsiminde kullanılmış olabileceği ve hatta bu yapıların çatısız olabileceği belirtilmiştir (Duru, 1979a: 13-14). III. tabakanın en erken evresi olan III c evresinde ilk kez ahşap direklerle oluşturulan bir yapının 2.50 m uzunluğunda duvarı gün yüzüne çıkartılmıştır (Resim 38b). Yaklaşık 0.04 m çapında olan ahşap direkler iki sıra halinde birbirine paralel olarak zemine sokulmuştur. Tek odalı bir yapıya ait olduğu düşünülen bu ahşap direklerin arası yatay olarak hafif malzeme ile örülerek iç ve dış tarafı çamurla sıvanmıştır. Bu sayede yaklaşık 0.25 m kalınlığında bir kulübeye ait duvar oluşturulmuştur. Kulübe duvarının batısında ateş yakma yeri olduğu görülmüştür (Duru, 1979a: 10).

Altındaki evreden yaklaşık 0.25 m moloz yığını ile ayrılan III b evresinde de ahşap direkli bir yapının kalıntıları açığa çıkartılmıştır. Bu evrede açığa çıkartılan yapının duvarında kullanılan ahşap direkler diğer evrenin ahşap direklerine göre daha kalın olmasının yanı sıra farklı teknikte oluşturulmuştur. Tam büyüklüğü anlaşılamayan kulübenin ahşap direkleri tek sıra halinde 1.00 m derinliğinde zemine sokulmuş ve arası saz gibi hafif malzemeden örülerek çamurla sıvanmıştır. Kulübenin içinde batıya bakan ve aralarında 0.70 m uzaklık bulunan aynı tipte küllüklü fırın yer almaktadır (Duru, 1979a: 10) (Resim 38b).

Bu dönemin ve tabakanın son evresi olan III a evresi yapıları III b evresinin yıkıntıları üzerinde tespit edilmiştir. Bu evrede de tespit edilen ahşap direkli yapı III b evresindeki kulübenin yapım tekniği ile aynıdır. Tam bir plan veren ve yangın geçirmiş olan bu yapı, 4.50x5.00 m boyutundadır. Duvar kalınlığı 0.15 m olan yapının köşeleri yuvarlatılmıştır. Yapının batı duvarı üzerinde girişi bulunmaktadır. Yapı içerden pise tekniğinde yapılmış 0.25 m kalınlığında bölme duvarı ile bölünerek iki odalı olması

sağlanmıştır. Kuzeyde yer alan odanın ortasında yuvarlak şekilde oluklu ocak bulunurken güneyde yer alan oda içinde *in-situ* halde büyük bir küp bulunmaktadır (Duru, 1979a: 10). Güney odasının bu küp ve diğer ele geçirilen buluntulardan depo olarak kullanıldığı düşünülmektedir (Duru, 1979a: 11).

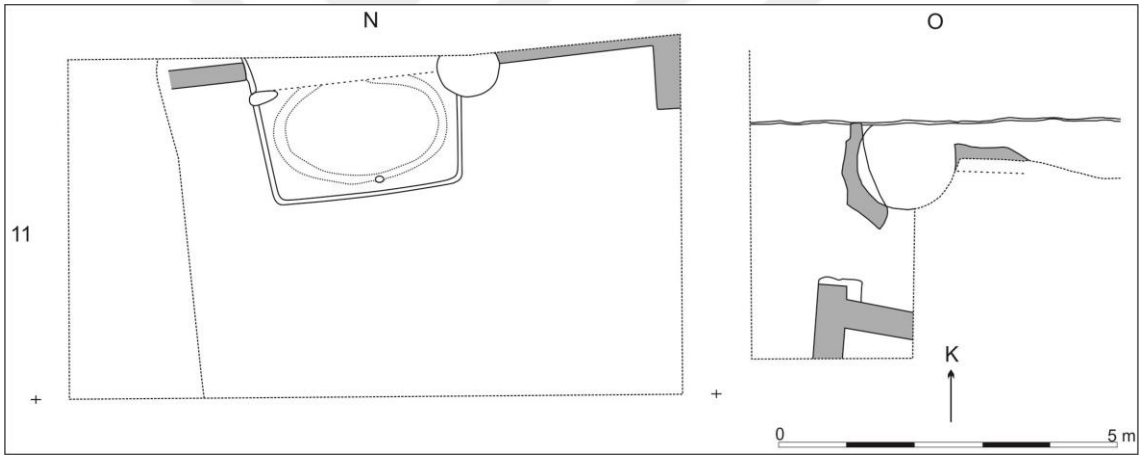
Çizim 22: Değirmentepe İTÇ II, III. Tabaka
Kaynak: Duru, 1979a: Levha 69'dan yeniden çizilmiştir.

3.2.2. Korucutepe

Höyüğün kuzey yamacında İTÇ IIB'ye tarihlenen D safhasının LV-LXXVII arasındaki tabakaları tespit edilmiştir. O 10 açmasında açılan basamaklı açmada bu safhanın yangın geçirmiş olan en eski yapı kalıntılarının yer aldığı LV-LXXI tabakalarına inilmiştir. En alttaki LV-LVI tabakalarında koyu kahverengi kil içinde kül ve kömürleşmiş ahşap kalıntıları açığa çıkartılmıştır. Bu tabakaları takip eden LVII-LXII tabakalarına ait alanın doğusunda kerpiç tuğlalı bir duvar, batısında ise bir çatıya ait kömürleşmiş ahşap kalıntıları tespit edilmiştir. LXIII-LXIX tabakaları arasından LXIII tabakasında beyaz sıvalı bir taban ve koyu kahverengi renkte yanmış kil

kalıntıları bulunmaktadır. LXX-LXXI tabakalarında mimari kalıntı olarak doğu-batı yönünde uzanan ve üst kattan açılan çukur nedeniyle tahrip olmuş bir duvar açığa çıkartılmıştır (van Loon, 1978: 14).

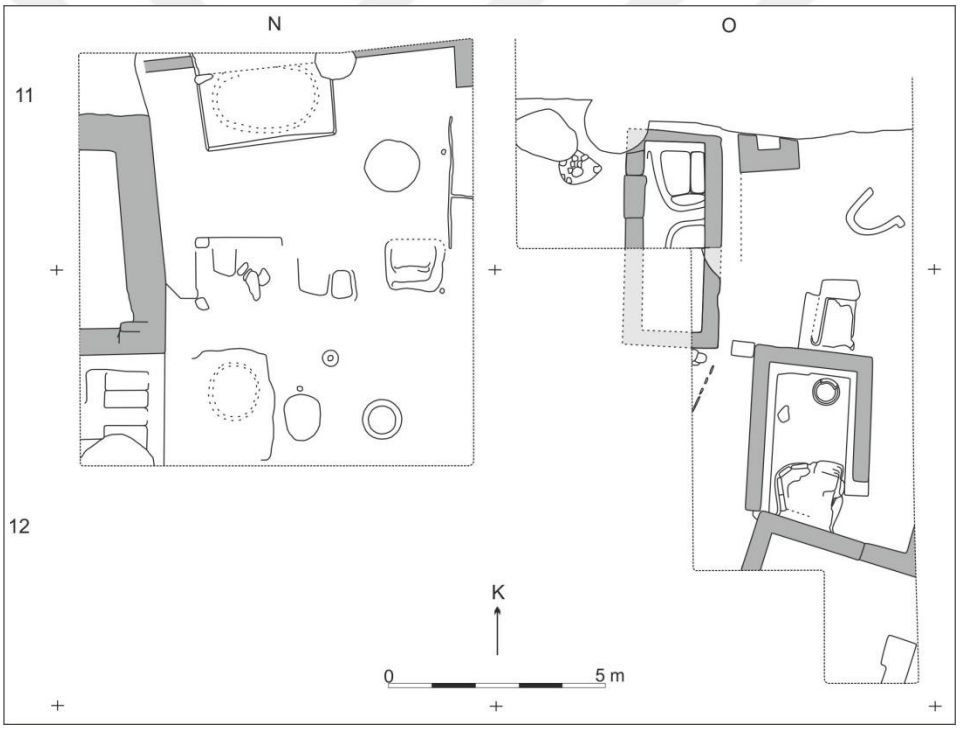
N11 ve O11 açmasında ulaşılabilen en alt kısımda LXXII tabakasının mimari kalıntıları küçük bir alanda açığa çıkartılmıştır (Çizim 23). O11 açması içinde 0.20 m yüksekliğe kadar korunmuş sarı renkli kerpiç duvara sahip bir yapının kuzeybatı köşesi ile açılan alanın kuzeyinde LXXIII tabakasından açılan çukur nedeniyle tahrip olmuş iki duvar kalıntısı tespit edilmiştir (van Loon - Giorgio, 1970: 75; 1978: 15). N11 açmasında ise açılan alanın kuzeyinde özellikle bir üst tabakada (LXXIII) kullanılacak olan dikdörtgen ocak platformunun bu tabakada da kullanıldığı anlaşılmıştır. Tek farkı bu ocağın güney kenarının yaklaşık ortasında direk deliği olmasıdır (van Loon, 1971: 48; 1978: 14).

Çizim 23: Korucutepe İTÇ II, D Safhasının LXXII Tabaka
Kaynak: van Loon, 1978: Plate 13'den yeniden çizilmiştir.

LXXIII-LXXIV tabakaları N11/12 ve O11/12 plan karelerini içeren yaklaşık 200 m^2'lik alanda araştırılmıştır (van Loon, 1978: 15). Bu alanda yapılan araştırmalar sonucunda D safhasının en şiddetli yıkımının bu katlarda olduğu anlaşılmıştır. LXXIII tabakasına ait alanda kilden ve sazlardan oluşan çatının yanmış kalıntılarına ait organik madde ile kaplı olduğu görülmüştür. LXXIV tabakasında ise yangın sonucu erimiş duvarlara ait koyu kahverengi kömür kalıntıları tespit edilmiştir (van Loon, 1973: 362; 1978: 17). N11 açmasının güney yarısı ve N12 açmasının kuzey yarısında açılan alanda birden fazla ocak ve fırını olan büyük bir avlu ve açılan alan nedeniyle tamamı tespit edilemeyen kerpiç duvarlı yapılar açığa çıkartılmıştır (Çizim 24). Ortaya çıkartılan

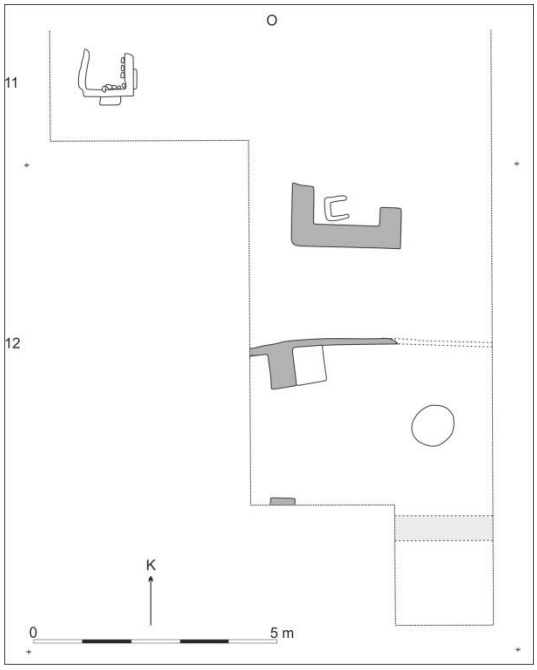
avlunun özelliklede N12 açması sınırları içinde kalan kısmı çatı kalıntılarına ait kömürleşmiş meşe ağacından hatıllar, sazlar ve çamur ile kaplıydı. Avluda az sayıda direk yerleri tespit edildiğinden çatının tam şekli bilinmemektedir. Açılan bu alanın batısında kerpiç duvarlara sahip yapıların bir kısmı açığa çıkartılmıştır. Bu yapıların doğusunda kalan üstü kapalı avlunun kuzeyinde LXXII açmasında kullanıma başlayan ve bu tabakada da ufak değişikliklerle kullanıma devam eden dikdörtgen ocak platformu ile bunun her iki yanına yerleştirilmiş, içinde çok sayıda buğday ve arpa taneleri içeren kırık küpün olduğu tahıl kutularının kalıntıları bulunmaktadır. Bunun dışında avluda iki tane 0.10 m derinliğe sahip yuvarlak ocak çukuru, başta N12 açması içinde kalan büyük dikdörtgen ocak olmak üzere birkaç ocak yeri, fırın ve besin işleme yerleri bulunmaktadır (van Loon, 1971: 48-49; 1978: 15).

Çizim 24: Korucutepe İTÇ II, D Safhası LXXIII-LXXIV Tabakaları
Kaynak: van Loon, 1978: Plate 14-15'den yeniden çizilmiştir.

Bu tabakalara ait asıl mimari yapılar O11/12 açmasında tespit edilmiştir (Çizim 24). O11 açmasında açılan alanda duvarları yarım metreye kadar korunmuş 2.00x5.00 m boyutunda bir oda açığa çıkartılmıştır. Odanın içi yoğun bir şekilde yanmış çatı kalıntıları, kerpiç tuğlalar ve kömürleşmiş ahşap kalıntıları ile dolu şekilde bulunmuştur. Tabanı sıvalı olan odanın duvarları 0.57x0.42x0.06 m ve 0.32x0.42x0.06 m ölçülerinde kerpiç tuğlalar ile örülerek oluşturulmuştur. Odanın kuzeydoğu köşesinde 1.10x0.85 m

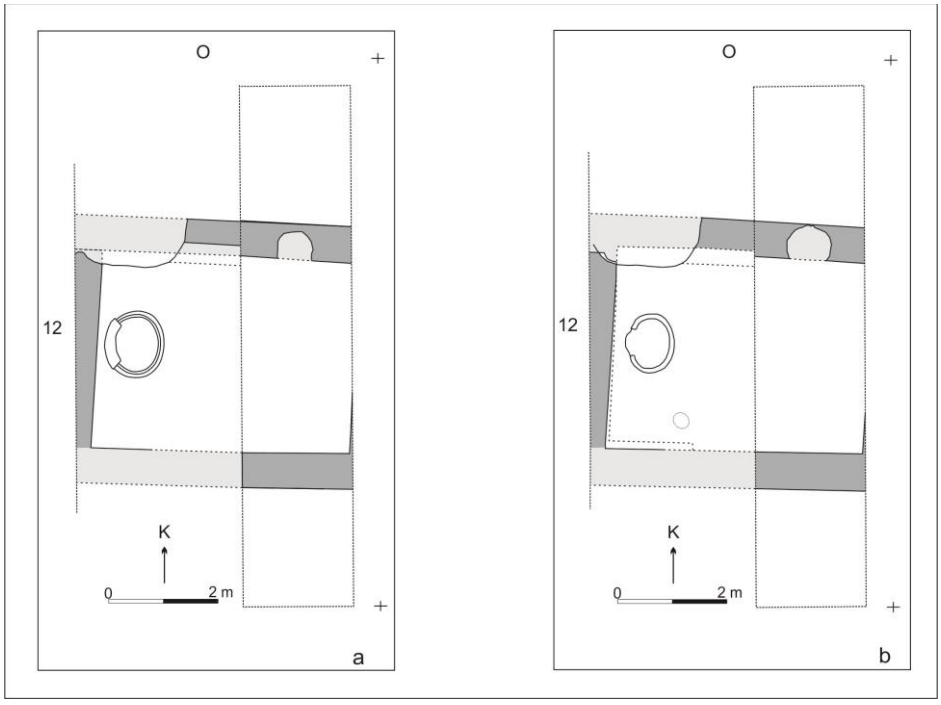
boyutunda sarı topraktan kenarlığı ve doğu duvarında küllerinin dışarıya atılması için kanalı olan yuvarlak köşeli dikdörtgen ocak ile doğu duvarına bitişik köşeleri yuvarlatılmış diğer bir ocak yeri bulunmaktadır. Odanın doğu duvarının dış kısmında yağmur suları için açılmış bir kanal yer almaktadır. Kanalın içine sonradan 1.40x0.40 m boyutunda bir saçak parçası düşmüştür. Odanın batı duvarı üzerinde sonradan kerpiç tuğlalar ile örülmüş kapı tespit edilmiştir. Bu kapının biraz ilerisinde de tabanı çakıl taşlarla döşeli ateş çukuru vardır. Odanın doğusunda avlu olarak kullanılmış alanda hasır izleri ve at nalı şeklinde bir ocak yeri bulunmaktadır (van Loon, 1970: 75; 1978: 16). O12 açmasında açılan alanda küçük bir oda ile bu odaya güneyden bitişik ve kısmen açılmış olan daha büyük bir oda bulunmaktadır. Küçük odanın yamuk olan batı duvarı dik şekilde koyulmuş kerpiç tuğlalar ile oluşturulmuştur. Doğu duvarında yangından dolayı bozulmuş iki basamak bulunmaktadır. Odanın içinde dairesel ocak ile girişi neredeyse kapatan kubbeli olabileceği düşünülen çamurla sıvalı bir ocak platformu yer almaktadır. Ayrıca odanın duvarları boyunca seki yapılmıştır. Bu odaya kuzeyden bitişik kare şeklinde büyük bir ocak daha bulunmaktadır. Odanın doğuda yer alan girişinde çok sayıda kömürleşmiş ahşap (meşe, kavak, karaağaç), bakliyat ve tahıl ürünlerine ait (arpa, buğday, mercimek, üzüm) kalıntılar vardır (van Loon, 1973: 362; 1978: 16-17).

Çizim 25: Korucutepe İTÇ II, D Safhası LXXV Tabaka
Kaynak: van Loon, 1978: Plate 17'den yeniden çizilmiştir.

LXXV tabakasına ait yapılar O11/12 açmasında açılan alanda tespit edilmiştir. Bu tabakadaki yapılar LXXIII-LXXIV tabakalarının yapılarına göre farklı düzende kurulmuştur (Çizim 25). O11 açmasında 0.80x0.70 m boyutunda dikdörtgen bir ocak açığa çıkartılmıştır. Ocağın yüzey kısmı çanak çömlek kırıklarının iki kez sıvanmasıyla yaklaşık 0.23 m kalınlığa ulaşmıştır. Ocağın çerçevesi taşın üzerine çamur ile sıvanarak oluşturulmuştur. Ayrıca bu alanda ocak ile ilişkili taban ve duvar kalıntısı bulunmaktadır. O12 açmasında doğudan batıya uzanan duvarları payandalar ile desteklenmiş bir oda açığa çıkartılmıştır. Bu odanın yanı sıra açılan alanın kuzeyinde içinde at nalı şeklinde fırını olan bir yapı bulunmaktadır (van Loon, 1978: 17-18).

D safhasının son iki tabakası olan LXXVI-LXXVII'de LXXV tabakasına ait O12 açmasında açığa çıkartılan yapı değişerek devam etmiştir (Çizim 26). LXXVI tabakasındaki yapı bir önceki tabakada yangın geçiren yapının aynı hatları üzerine tekrar kurulmuştur. Tabanı yaklaşık 0.15m kalınlığında sarı kilden oluşturulmuştur. Yapının içinde batı kısmı yükseltilmiş dairesel ocak bulunmaktadır. Son tabaka LXXVII'de de yapı aynı şekilde devam etmiştir. Değişiklik olarak yapı içine anahtar deliği şeklinde ocak platformu ve 0.15 m derinliğinde taşla döşenmiş harç deliği yerleştirilmiştir (van Loon, 1973: 363; 1978: 18).

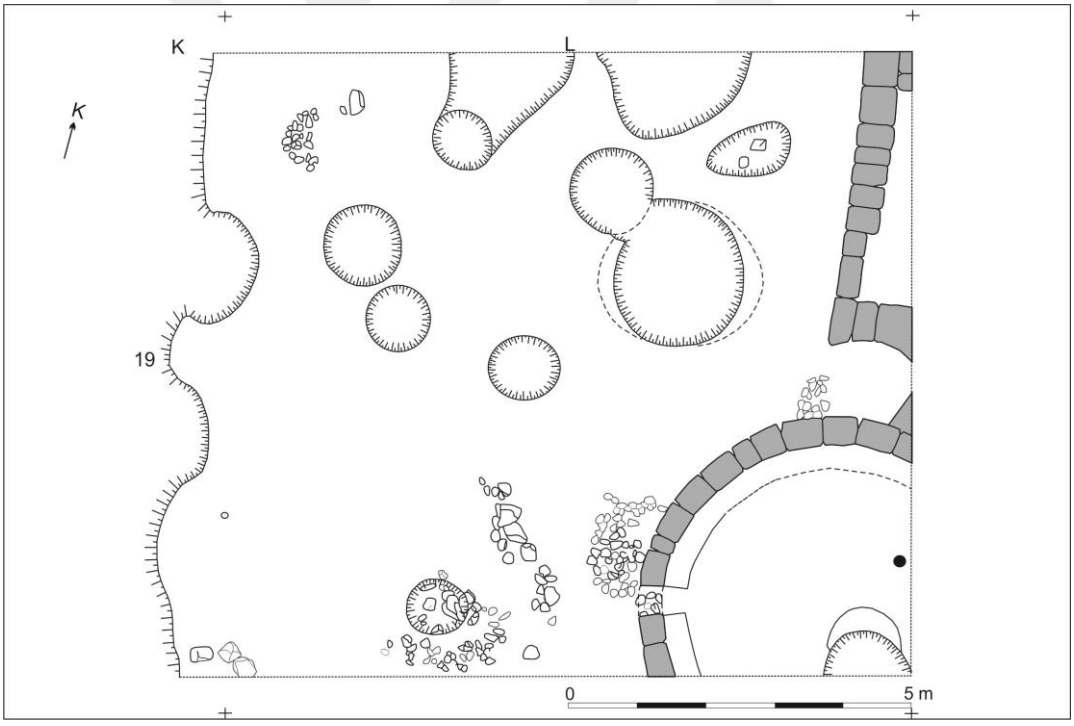

Çizim 26: Korucutepe İTÇ II, D Safhası **a)** LXXVI Tabaka **b)** LXXVII Tabaka
Kaynak: van Loon, 1978: Plate19'dan yeniden çizilmiştir.

3.2.3. Norşuntepe

Norşuntepe'de K/L 19 açmasında yapılan çalışmalarda İTÇ II'ye ait 11 tabaka (XXIV-XIV) tespit edilmiştir. İTÇ II'nin başlamasıyla birlikte Karaz (Erken Transkafkasya) kültürünün etkisi altında yeni mimari planlar ve yapım teknikleri ortaya çıkmıştır. Artık kerpiç tuğla ile yapılmış dikdörtgen planlı yapıların yanında hafif malzemeden yapılmış ahşap direkli yapılar ve yuvarlak planlı yapılar birlikte görülmeye başlamıştır. Bu yeni teknikle yapılmış evlerin içinde kilden oluşturulmuş sekiler ve at nalı ocaklar sıklıkla bulunmaktadır (Hauptmann, 2003a: 24). Ayrıca bu döneme ait tabakalarda evlerin dışında belli bir sosyal organizasyonu işaret eden maden işleme atölyeleri ve hayvancılık için kullanılmış ağıllar ortaya çıkartılmıştır.

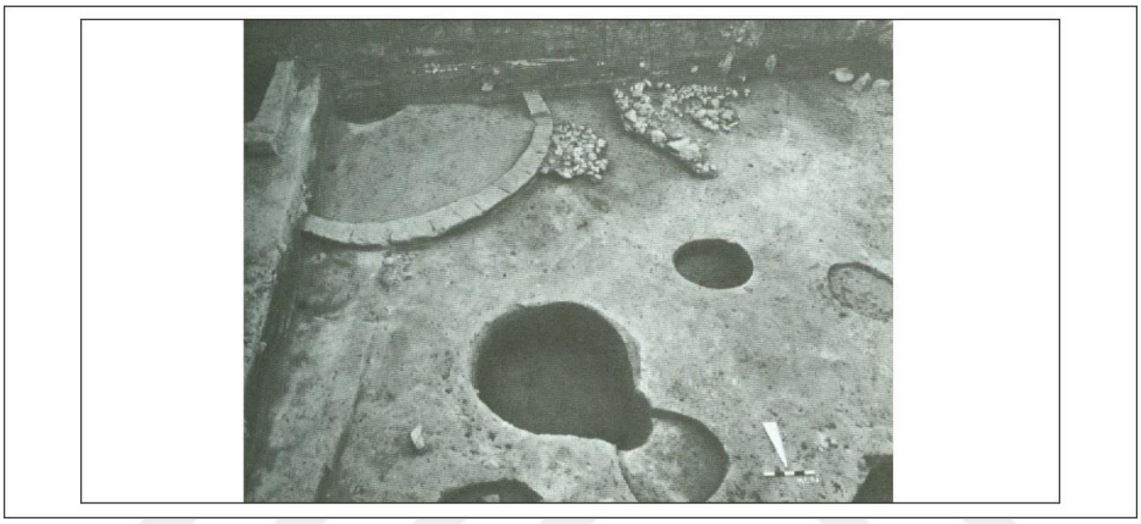
İTÇ II'nin ilk tabakası olan XXIV. tabakada belli kısımları ortaya çıkartılmış dikdörtgen ve yuvarlak planlı yapılar görülmektedir (Çizim 27 – Resim 39).

Çizim 27: Norşuntepe İTÇ II, XXIV. Tabaka
Kaynak: Hauptmann, 1982: Levha 33'den yeniden çizilmiştir.

Ortaya çıkartılan ve kerpiçten yapılmış olan yuvarlak yapı, dönemin ilk yeniliği olmasının yanı sıra Kafkaslar'a özgü yapı olması açısından önemlidir. Yapı 6.0 m çapında ve batı tarafında 0.40 m genişliğinde girişe sahiptir. Tabanı sarı bir çamur ile sıvalıdır. Ayrıca tabanın kuzeydoğu kesiminde direk yeri yer almaktadır. Tam işlevi

tespit edilememiş olsa da, yapının batı duvarına bitişik 0.30 m genişliğinde yer alan kerpiçten dolayı konut olabileceği düşünülmektedir. Yapının girişi önüne düzensiz taş döşeme yapılmıştır. Bu yuvarlak yapının kuzeyinde yer alan dikdörtgen yapı 2.40 m uzunluğa sahiptir. Kuzey güney yönünden 0.50 m genişliği ortaya çıkartılabilmiştir. Yapıların özellikle batısında kalan alanda erzak depolamak ve çöpler için kullanılmış olan büyük çukurlar tespit edilmiştir. Çöpler için kullanılan çukurların içine taşlar yerleştirilmiştir (Hauptmann, 1982: 22-23).

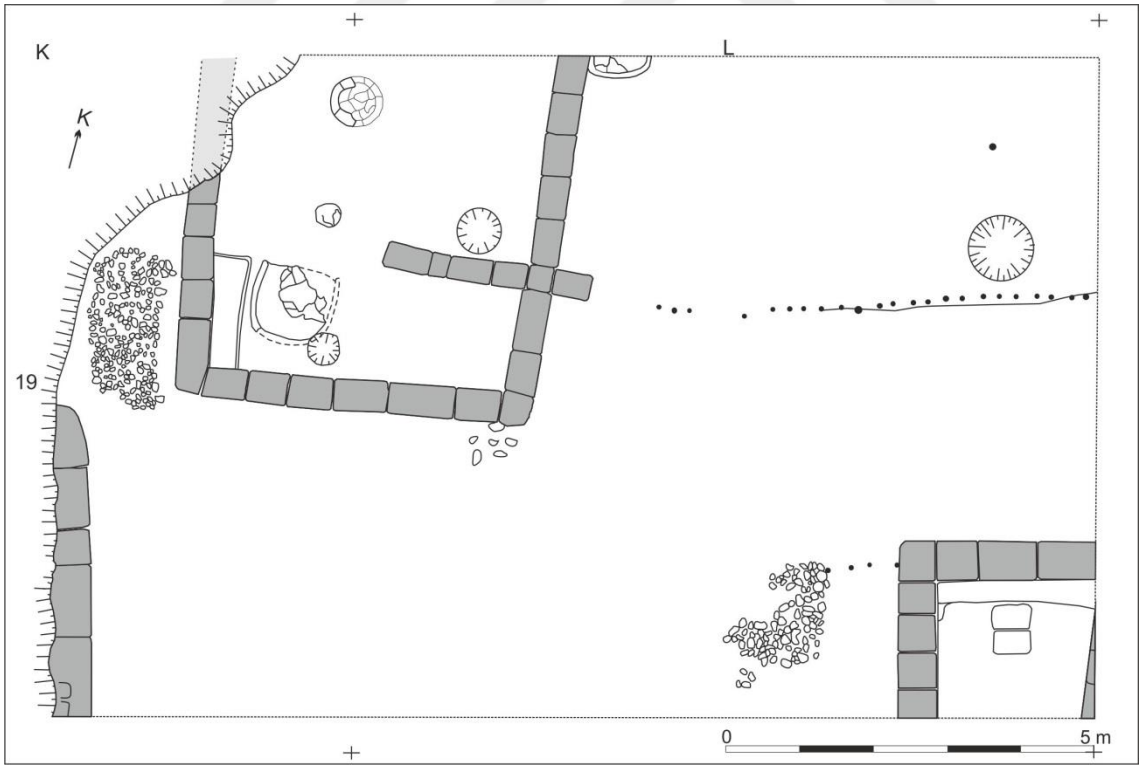

Resim 39: Norşuntepe İTÇ II, XXIV. Tabakanın Genel Görünümü
Kaynak: Hauptmann, 1982: Levha 19.1

XXIV. tabakadan sonra gelen XXIII. tabaka yapıları birbirleri arasında tutarlılık göstermemektedir. L 19 açmasında kuzeydoğu ve güneybatı yönünde uzanan bir teras duvarına ait genişliği 0.70 m ve uzunluğu 4.60 m olan bir taş temel ile kerpiç duvarları olan yıkık bir evin kalıntıları ortaya çıkartılmıştır. Söz konusu yapının tabanı çamur sıvalıdır. Yapının içinde 0.80 m çapında yuvarlak bir ocak tabanı yer almaktadır. Ocak şişkin ve kalın kenarlara sahiptir. Ayrıca ocağın ortası çukurlaştırılmıştır. Bu yıkık evin güneyinde yer alan evin döşemesi altında İlk Tunç Çağı'na ait ilk yerleşim içi gömüsü olan bir erkeğe ait iskelet ortaya çıkartılmıştır. K 19 açmasında ise bu tabakaya ait Erken Demir Çağı temelleri tarafından tahrip olmuş ve farklı evrelere sahip iki yapıya ait duvar kalıntıları ortaya çıkartılmıştır (Hauptmann, 1982: 22).

Yapılan kazılarda ortaya çıkartılan XXII. tabaka yapılarının batıdan höyüğün ortasına doğru giden bir sokağın kuzey ve güneyine yerleştirilmiş gibi görülmektedir (Çizim 28 – Resim 40). Sokağın kuzeyinde tek odalı dikdörtgen bir yapı ile bir ağıla ait

olduğu düşünülen ahşap direk dizisi ortaya çıkartılmıştır. Bu ahşap direk dizisi doğu – batı yönünde uzanmaktadır. 23 ahşap direk yeri ortaya çıkartılmış ve bunlar birbirine yakın olarak zemine sokulmuştur. Ayrıca bu yapının yaklaşık ortasına 0.12 m kalınlığında bir direk daha sokulmuştur. Ağıl olarak düşünülen yapı batıdan tek odalı dikdörtgen kerpiç yapıya bitişir. Yaklaşık tamamı ortaya çıkartılan yapı 4.30 m genişliğindedir. Odanın içinde fırın ve bir ocak tabanı ortaya çıkartılmıştır. Küllüğü bulunan fırın odanın güneybatı köşesinde yer alır. Fırın cilalı çakıl taşları, öğütme taşları ve tüflerden oluşan kaide üzerine yapılmıştır. Bu fırın daha sonraki tabakalarda ortaya çıkartılacak olan fırınların öncüsü niteliğindedir. Ocak tabanı ise yapının sonraki evrelerinde eklenmiştir. Ocak 0.70 m çapında ve kalınlaştırılmış kenarın uç kısımları boynuz şeklinde içe doğru uzanmaktadır. Sokağın güneyinde 2 m genişliğinde, 0.50 m ve 0.35 m ölçülerinde kerpiç tuğlalara sahip diğer bir yapının köşesi ortaya çıkartılmıştır. İçi beyaz sıvalı olan yapının içinde kuzey duvarına bitişik 0.35 m genişliğinde bir seki ve bu sekinin hemen önünde dikdörtgen ocak tabanı bulunmaktadır (Hauptmann, 1982: 22).

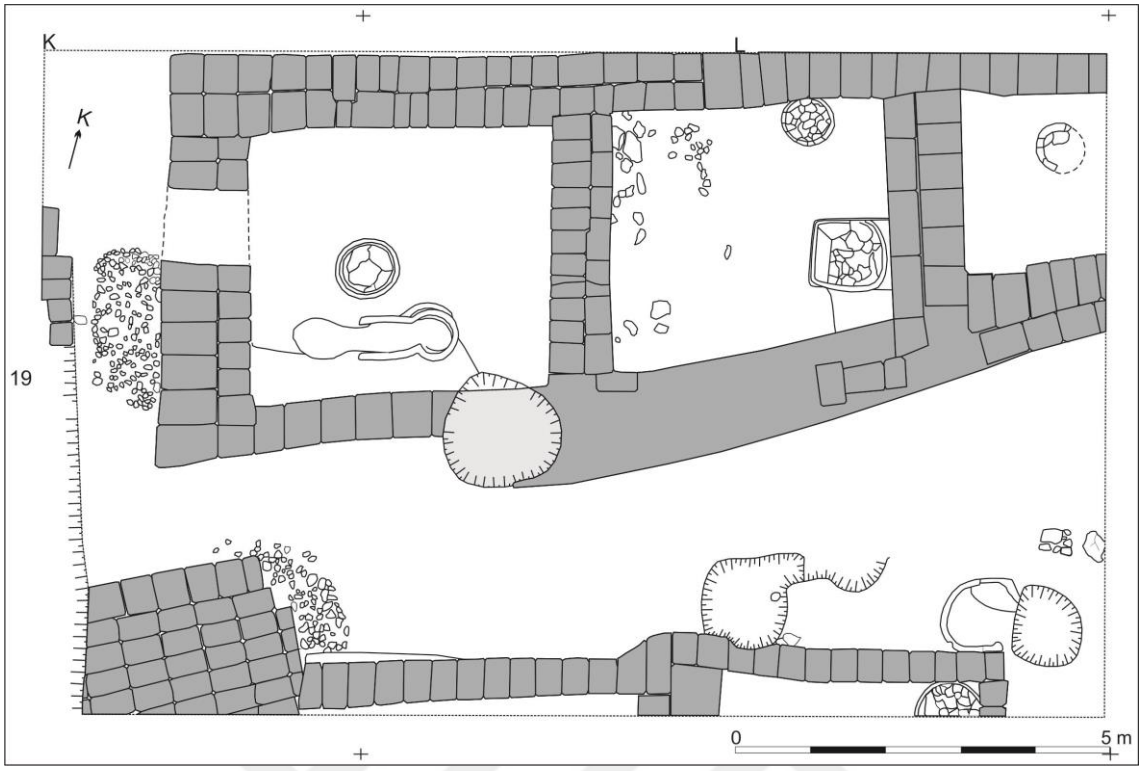

Çizim 28: Norşuntepe İTÇ II, XXII. Tabaka
Kaynak: Hauptmann, 1982: Levha 32'den yeniden çizilmiştir.

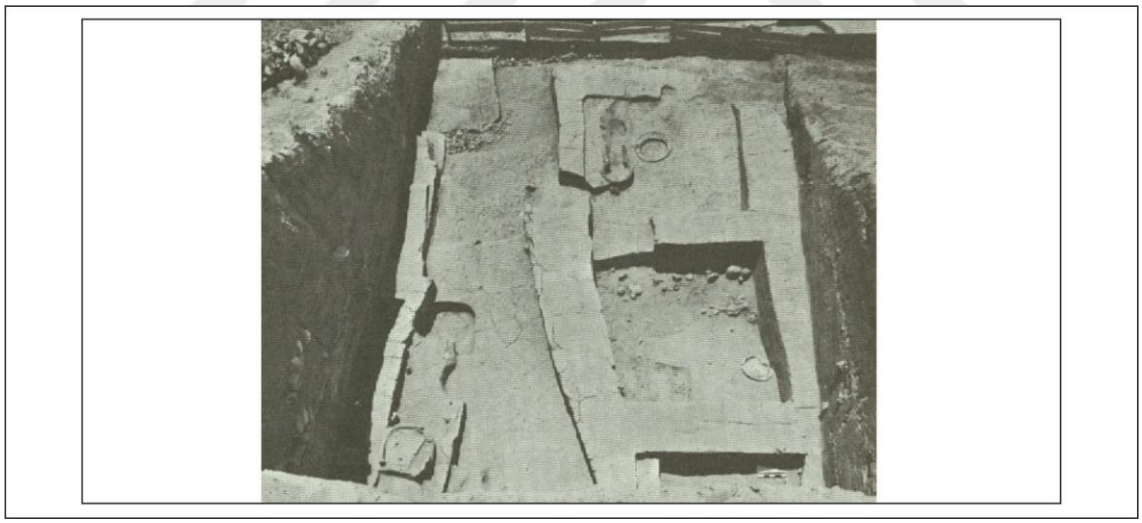

Resim 40: Norşuntepe İTÇ II, XXII. Tabakanın Genel Görünümü
Kaynak: Hauptmann, 1982: Levha 18.5

XXII. tabakada olduğu gibi XXI. tabaka yapıları da batıdan höyüğün ortasına doğru giden sokak boyunca yerleştirilmiştir (Çizim 29 – Resim 41). Sokağın genişliği 2.50 m ile 3.50 m arasında değişmektedir. Bu tabakada ortaya çıkartılan yapılar sadece kerpiçten yapılmıştır. Sokağın kuzeyinde üç odası ortaya çıkartılmış bir yapı bulunmaktadır. Yapının duvarları yer yer iki sıra kerpiçten yapılmış ve bu sayede 1 m'ye kadar kalınlığa ulaşmaktadır. Tamamı ortaya çıkartılan odalardan batıdaki 4.00x3.50 m, ortadaki 3.50x3.50 m boyutlara sahiptir. Bir kısmı ortaya çıkartılan doğudaki oda ise 2.40 m genişliğindedir. Her odanın içinde yuvarlak ocak bulunmaktadır. Ortada yer alan odanın güneydoğu köşesinde bir önceki tabakada yer alan fırının benzeri vardır. Batıda yer alan odada madencilik faaliyetlerini gösteren buluntular ele geçmiştir. Ayrıca oda içinde maden ergitme işleminin yapıldığı düşünülen anahtar deliği şeklinde kırmızı renkte tuğlalaşmış fırın bulunmaktadır. Fırın 2.50 uzunluğunda ve 0.50 m genişliğindedir. Fırın batıya doğru bir kanalla açılmaktadır. Kanalın önünde yuvarlak bir oyuk yer almaktadır. İçi siyah kül dolu olan oyuk 1 m uzunluğunda 0.45 m genişliğe sahiptir. Ayrıca bu odanın dışında sokakta ve diğer odalarda madencilik faaliyetlerini işaret eden potalar, döküm kepçeleri ve bakır cürufları ele geçirilmiştir. Sokağın güneyinde yan yana iki odanın çok küçük bir kısmı ortaya çıkartılmıştır. Odaların ortaya çıkartılan kuzey duvarları 0.40 m kalınlığındadır. İçleri beyaz sıvalı olan odaların genişlikleri 3.50 m'dir. Ayrıca doğuda yer alan odanın kuzeydoğu köşesindeki fırının bir kısmı ortaya çıkartılabilmiştir (Hauptmann, 1982: 21-22).

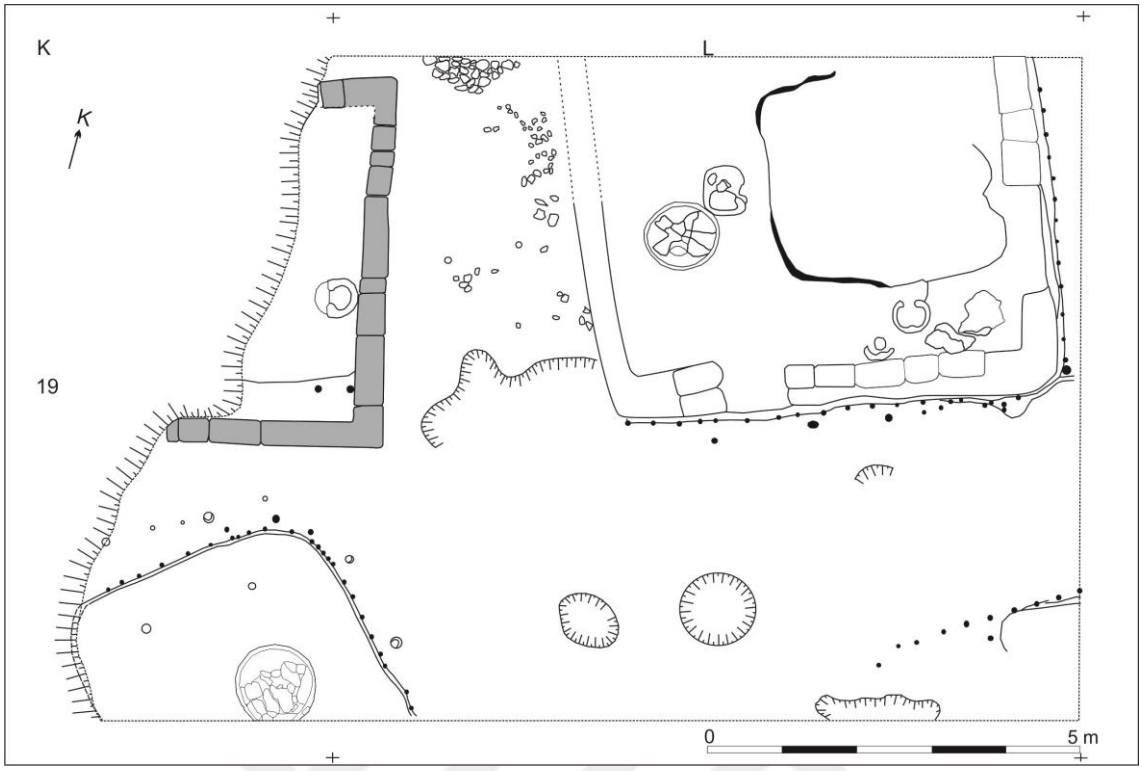

Çizim 29: Norşuntepe İTÇ II, XXI. Tabaka
Kaynak: Hauptmann, 1982: Levha 31'den yeniden çizilmiştir.

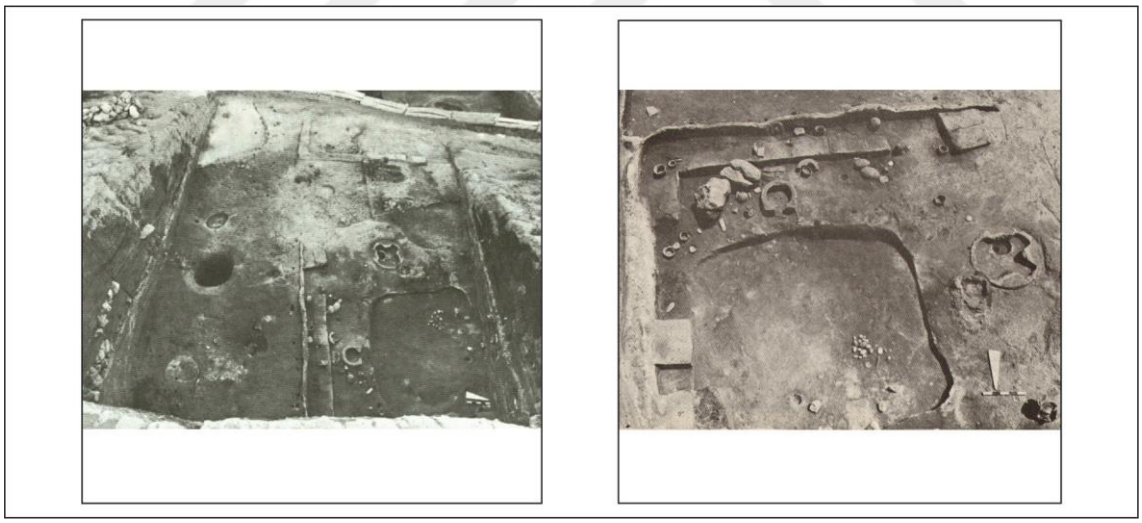

Resim 41: Norşuntepe İTÇ II, XXI. Tabakanın Genel Görünümü
Kaynak: Hauptmann, 1982: Levha 18.3

XIX. tabaka XXI. tabakadan kerpiç yıkıntılar tarafından ayrılmaktadır. Yangınla son bulan XIX. tabakada kerpiç yapılar ile ahşap direkli yapılar birlikte görülmektedir. Bu tabakada biri kerpiç ve üçü ahşap direkler ile yapılmış toplam dört yapı ortaya çıkartılmıştır (Çizim 30 – Resim 42).

Çizim 30: Norşuntepe İTÇ II, XIX. Tabaka
Kaynak: Hauptmann, 1982: Levha 30'den yeniden çizilmiştir.

Resim 42: Norşuntepe İTÇ II, XIX. Tabakanın Genel Görünümü
Kaynak: Hauptmann, 1982: Levha 17.3; Hauptmann, 1979b: Res. 8

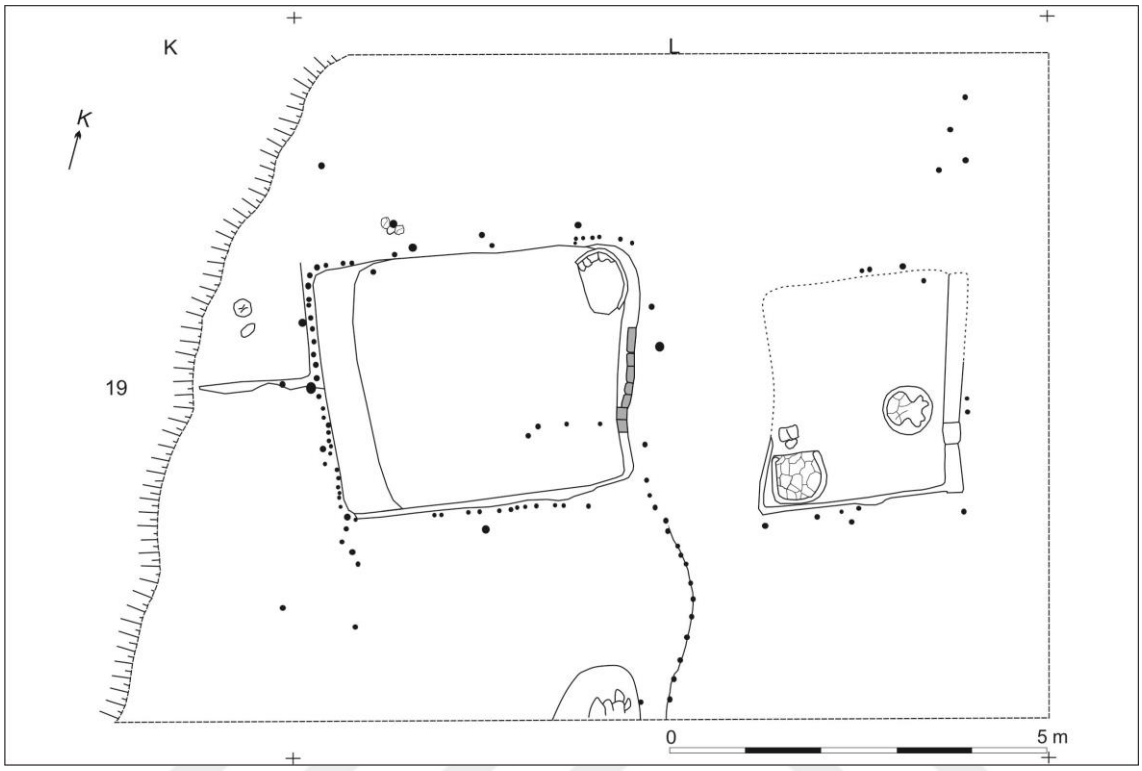
Yapılar üzeri yangın molozu ile örtülü olan ve kuzeye doğru giden 2.60 m genişliğinde bir sokağın batısına ve doğusuna yerleştirilmiştir. Sokağın batısında yer alan kerpiç yapının büyük bir kısmı erozyon nedeniyle tahrip olmuştur. Yaklaşık 3.00 m genişliğe sahip olan yapının 4.50 m uzunluğu korunmuştur. Yapının duvarları 0.35 m kalınlığındadır. Duvarların iç kısımları çamur ile sıvanmıştır. Çamur sıva üzerinde ise

beyaz kireç izleri görülmüştür. Yapının içinde güney duvarına bitişik 0.60 m genişliğinde bir kerpiç seki ve ısıdan dolayı tuğlalaşmış ocak bulunmaktadır. Ocağın üzerine at nalı şeklinde bir ayak konulmuştur. Yapının içinde bulunan diğer buluntulardan burasının mutfak veya oturma yeri olduğu düşünülmektedir. Bu yapının güneyinde köşeleri yuvarlatılmış ahşap direkli bir yapı bulunmaktadır. Kazılan alan nedeniyle bir kısmı ortaya çıkartılan yapının doğu – batı uzunluğu yaklaşık 4.00 m'dir. Yapının duvarlarına ait 23 tane ahşap direk yerleri tespit edilmiştir. 0.05 m kalınlığı olan ahşap direkler 0.20 m aralıklarla tabana sokulmuştur. Ahşap direklerin arasına yerleştirilen çit örgüler ve ahşap hatıl kalıntıları çok ince bir hat halinde tespit edilmiştir. Duvarların iç kısmı yaklaşık 0.05 m kalınlığında çamurla sıvanarak kireç sürülmüştür. Yapının içinde çatıyı destekleyen ve taşlarla sıkıştırılarak sağlamlaştırılan iki ahşap dikme yeri vardır. Yapının tabanına ait iki farklı evre tespit edilmiştir. Tabanın ilk evresinde ortada 1.10 m çapında yuvarlak bir ocak bulunmaktadır. Ayrıca oda içindeki bitkisel ve kül kalıntılarından oluşan dolguda çok sayıda hayvan kemikleri tespit edilmiştir. Kerpiç yapı ile sokağın doğusunda kalan ahşap direkli büyük bir yapı ortaya çıkartılmıştır. Norşuntepe'de ortaya çıkartılan en büyük ahşap dikmeli yapı olma özelliği taşıyan yapının yan duvar uzunluğu 6.50 m'dir (Hauptmann, 1982: 20). Yapının sadece kuzey duvarı ortaya çıkartılamamıştır. Ortaya çıkartılan güney duvarında 17, doğu duvarında ise 13 ahşap direk yeri tespit edilmiştir. Ancak batı duvarında herhangi bir ahşap direk yeri ile karşılaşılmamıştır. Büyük bir olasılıkla bu duvar üzerinden sokağa çıkılmaktaydı. Ortaya çıkartılan ahşap direklerin çapları 0.05 ile 0.10 m arasında değişmektedir. Ahşap direklerin araları çalılar ve hasırlar ile örülerek kapatılmıştır. Ayrıca bunların üzerlerine sağlamlaştırmak amacıyla yatay ahşap kirişler yerleştirilmiştir. Duvarın iç kısmı 0.05 m kalınlığında çamur ile sıvanmıştır. Çamur sıvanın üzerine ise beyaz kireç sürülmüştür. Yapının çatısını taşıyan ahşap dikmeler duvarları çevreleyen ahşap direklere göre daha kalındır. Bu ahşap dikmelerin çapları 0.15 ile 0.22 m arasında değişmektedir. Ortada ve köşelerde bulunan bu dikmeler belli aralıklarla yerleştirilmiştir. Bazı ahşap dikmeler ince ahşap direklerden oluşan duvarın önüne yapılmış olup 0.40 m derinliğe sokulmuştur. Yapının içinde üç farklı tipte ocak ile güney ve doğu duvarı önünde uzanan L şeklinde seki bulunmaktadır. Kerpiç ile yükseltilen bu seki 0.30 m genişliğe sahiptir. Güneyde yer alan sekinin önünde at nalı şeklinde biri küçük biri büyük olmak üzere iki ocak ayağı bulunmaktadır. Odanın

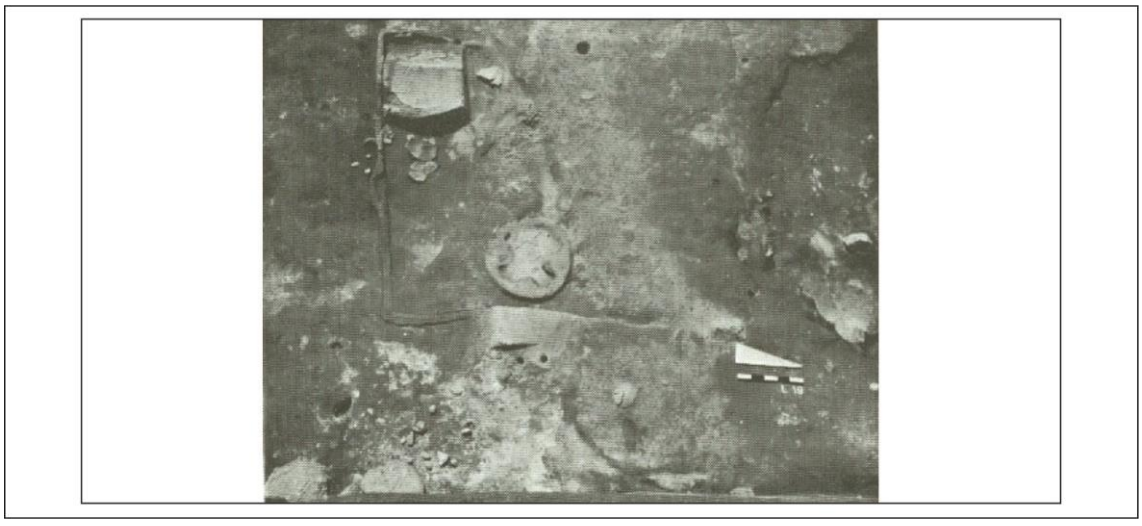
batısında ise iki farklı tipe sahip olan 1.00 m çapında üç boynuzlu yuvarlak ocak tabanı ile böbrek şekline sahip olan ocak açığa çıkartılmıştır. Ayrıca yaklaşık odanın ortasında, tabandan 0.10 m alçakta geniş bir alan bulunmaktadır. Bu yapının içinden ele geçirilen buluntulardan (farklı tipte çanak çömlekler, öğütme taşları, taş baltalar, çekiç parçaları, dilgi, obsidyen aletler ve çift parçalı döküm kalıbı) buranın işlik yeri olduğu anlaşılmıştır. Bu üç yapının yanı sıra kazılan alanın güneydoğusunda ağıl olabilecek bir yapıya ait batıdan doğuya doğru sıra halinde giden 9 direk yeri tespit edilmiştir. Yapının iç kısmında bitkisel kalıntılarında yer aldığı kül dolgusunun olduğu görülmüştür (Hauptmann, 1982: 21).

XIX. tabakayı takip eden XVIII. tabakada da ahşap direkli yapılar ile karşılaşılmıştır (Çizim 31 – Resim 43). 1973 yılında bu tabakaya ait kazılan alanın batısında köşeleri yuvarlatılmış ve 13 m^2 boyutunda ahşap direkli dörtgen yapı ile bu yapıya bitişik ahşap direkli üç yapı açığa çıkartılmıştır. Tek odalı olan dörtgen yapının batı duvarı yapım tekniği açısından daha iyi bilgi vermektedir. Bu duvar 0.05 m kalınlığında birbirine sık ve 0.12 m kadar derine sokulmuş ahşap dikmeler ile oluşturulmuş ve iç kısmı beyaz renkte sıvanmıştır. Ayrıca yapının batı duvarının iç kısmında 0.20 m'ye kadar korunmuş kerpiçler ile kuzey duvarının kerpiç kalıntıları altında duvarı sağlamlaştırmak amacıyla döşenmiş çanak çömlek kırıkları görülmüştür. Yapı içinde diğer tabakalarda benzeri olan fırın ile seki bulunmaktadır. Batı duvarına bitişik olan seki 0.60 m genişliğe ve 0.35 m yüksekliğe sahiptir. Dörtgen yapı batıdan ahşap direkli iki oda ile sınırlandırılmıştır. Ayrıca dörtgen yapıya güneyden bitişik olan ağıl olabilecek ahşap direkli bir yapı daha bulunmaktadır. İçi sıvasız olan bu yapının içinde kül ve bitki kalıntılarından oluşan moloz tabakası tespit edilmiştir. Bu moloz tabakası altındaki toprak tabanda ocak açığa çıkartılmıştır (Hauptmann, 1979a: 53). 1974 yılında XVIII. tabakaya ait olan alanın doğusunda kazılar devam etmiştir. Bu kazılarda daha önce çıkartılan ahşap dikmeli yapıların 1.60 m doğusunda tek odalı bir yapı daha açığa çıkartılmıştır. Diğer yapılara göre küçük olan bu yapı 3.00 m uzunluğa, 2.50 m genişliğe sahiptir. Duvarları iyi korunmamış olan yapıya ait birkaç ahşap direk yeri tespit edilebilmiştir (Hauptmann, 1982: 19). Çamur sıvalı tabanın ortasında çatıyı taşıyan dikme deliği bulunmaktadır. Oda içi ögesi olarak güneybatı köşesinde 0.70 m genişliğinde bir fırın, doğu duvarı önünde bir seki ve seki önünde 0.65 m çapında üç

boynuzlu ocak tabanı bulunmaktadır. Yapı içinde bulunan diğer buluntular ile burasının mutfak veya ev işleri için kullanılmış olabileceği belirtilmiştir (Hauptmann, 1982: 20).

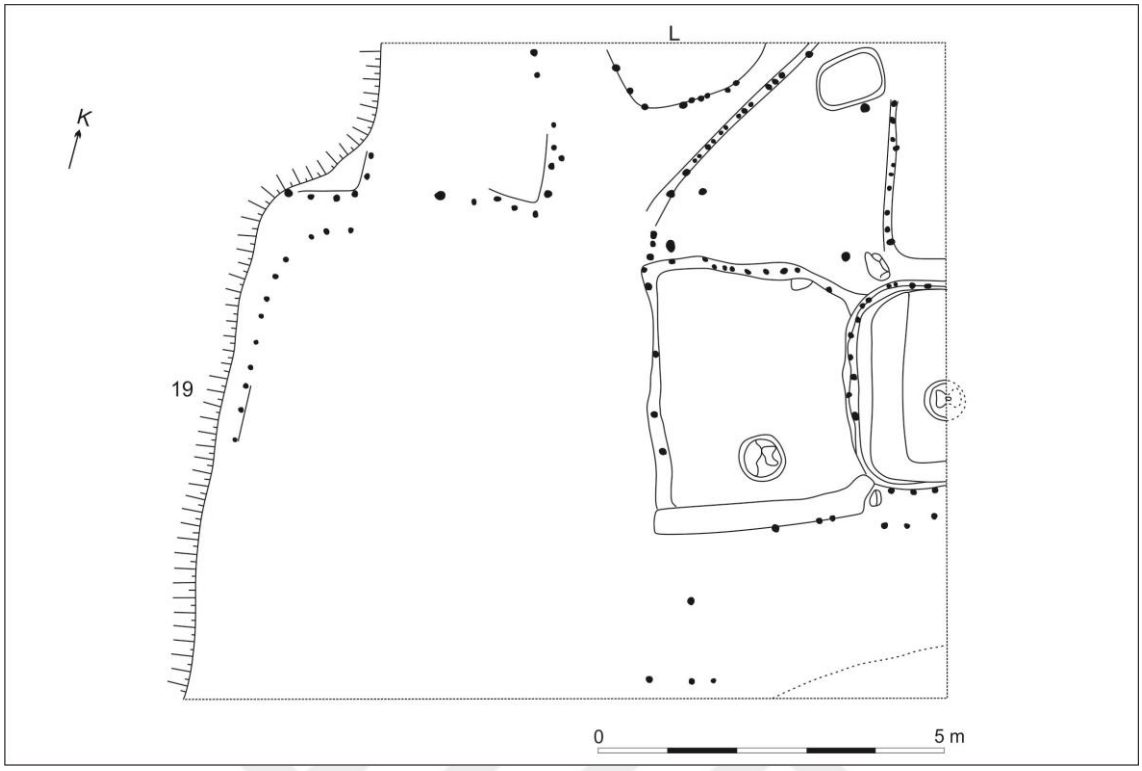

Çizim 31: Norşuntepe İTÇ II, XVIII. Tabaka
Kaynak: Hauptmann, 1982: Levha 29'dan yeniden çizilmiştir.

Resim 43: Norşuntepe İTÇ II, XVIII. Tabakanın Yapı Kalıntıları
Kaynak: Hauptmann, 1982: Levha 17.1

Ahşap dikmeli yapılar XVII. tabakada da artarak devam etmektedir. Bu tabakada birden fazla ahşap dikmeli yapı ile karşılaşılmıştır (Çizim 32 – Resim 44).

Çizim 32: Norşuntepe İTÇ II, XVII. Tabaka
Kaynak: Schachner, 1999: Abb. 120a

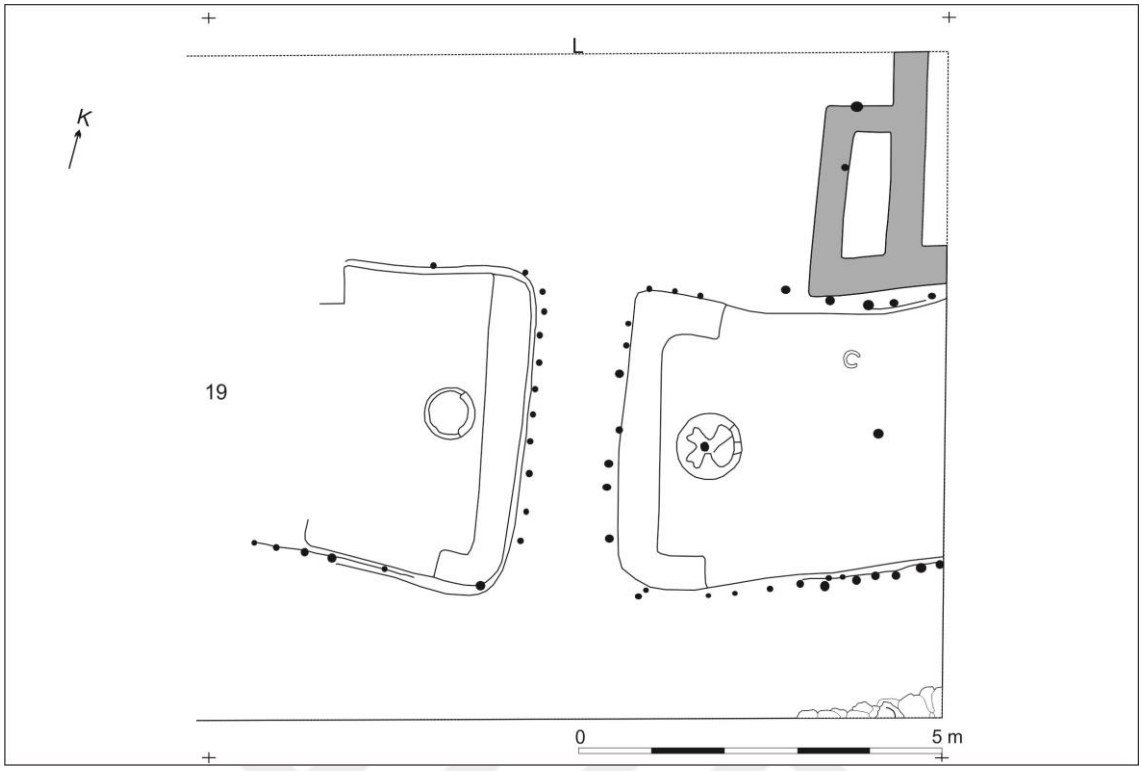

Resim 44: Norşuntepe İTÇ II, XVII. Tabakadaki İki Odalı Ahşap Dikmeli Yapı
Kaynak: Hauptmann, 1979a: Levha 26.8

Tabaka XVII'de sadece birbirleri ile ortak duvarlı olan iki odalı yapı iyi korunmuş halde ele geçirilebilmiştir. Bir kısmı açığa çıkartılan doğudaki oda 2.70 m genişliğe sahiptir. Odanın köşeleri yuvarlatılmış ve ahşap direkleri çamur ile sıvanmıştır. Bu odanın içinde batı ve güney duvarına bitişik kerpiç seki ile yukarı kalkık üç boynuzlu bir ocak bulunmaktadır. Batıdaki sekinin genişliği 0.45 m ve yüksekliği

0.15'dir. Sonradan eklendiği düşünülen batıdaki oda 3.60x2.50 m ölçülere sahiptir. Bu odanın da ahşap dikmeleri çamur ile sıvalıdır. Ayrıca köşeleri taşlarla veya çift dikme ile kuvvetlendirilmiştir. Odanın içinde güney duvarına bitişik 0.35 genişliğinde kerpiç seki ile 0.60 m çapı olan iç içe üç boynuzlu ocak yer almaktadır. İki odalı yapıya kuzeyden ahşap direkleri sıvalı olmayan ve köşeleri 0.16 m çapında ek ahşap direklerle desteklenmiş üçgen şeklinde bir yapı bitiştirilmiştir. Yapının kuzeydoğusunda yerden yükseltilmiş 0.75x0.95 m boyutunda küllüklü oval fırın yer almaktadır. Hauptmann tarafından bu yapının ağıl olarak kullanıldığı belirtilmiştir. Bu yapının doğusunda bir yapıya ait olan ahşap direkleri sıvalı duvar tespit edilmiştir (Hauptmann, 1979a: 52). Üçgen şekilli yapının 0.30 m batısında iyi korunmamış ve 9 ahşap direği ile toprak tabanında ocağı olan bir yapı açığa çıkartılıştır. Bu yapıların dışında kazılan alanın batısında içinde küllüklü fırını olan 4.00 m genişliğinde bir yapının kuzey ve batı duvarına ait ahşap dikmeleri ile bu yapının kuzeyinde sadece güneydoğu köşesine ait 17 ahşap direk yeri açığa çıkartılmış iki yapı daha tespit edilmiştir (Hauptmann, 1979a: 53).

XVI. tabaka XVII. tabakadan kireçtaşından oluşan bir tabaka ile ayrılmaktadır. XVI. tabaka ahşap direkli yapıların görüldüğü son tabaka olma özelliği taşımaktadır. Bu tabakada yapılan çalışmalarda dört yapının kalıntıları açığa çıkartılmıştır (Çizim 33 – Resim 45). Bunlardan ikisi birbirine 1.00 m uzaklıkta yapılmış ahşap direkli yapılardır. Birbirine benzeyen ahşap direkli yapılardan batıdakinin doğu tarafı korunmuş halde ele geçirilmiştir. 4.20 m genişliğe sahip olan yapının doğu duvarı 12 ahşap direkten oluşup çamurla sıvalıdır. Bu duvarın hemen önünde 0.50 m genişliğinde 0.25 m yüksekliğinde seki yer almaktadır. Tabanı sarı sıvalı olan yapının içinde bir kenarı yükseltilmiş, şişkin kenarlı yuvarlak ocak tabanı bulunmaktadır. Bu ahşap direkli yapının diğer ahşap direkli yapıdan farkı içten 0.35x0.30 boyutlarında bölme duvar ile iki ayrı odaya bölünmesidir. Yani bu şekilde ön oda ve ana oda oluşturulmuştur (Hauptmann, 1979a: 52).

Çizim 33: Norşuntepe İTÇ II, XVI. Tabaka
Kaynak: Hauptmann, 1979a: Levha 40'dan yeniden çizilmiştir.

Resim 45: Norşuntepe İTÇ II, XVI. Tabakanın Genel Görünümü
Kaynak: Hauptmann, 1979a: Levha 26.1

Tespit edilen diğer ahşap direkli yapının kazılan alanın kısıtlı olması nedeniyle doğu duvarı açığa çıkartılamamıştır. 4.40 m'den fazla uzunluğu olan bu yapının genişliği 3.45 m'dir. Bu yapı 0.10 m ile 0.30 m arasında değişen aralıklarla 0.50 m derine sokulan ahşap direk sırasından oluşur. Ahşap direklerin kalınlıklar 0.08 m ile 0.12 m arasında değişmektedir. Ahşap direklerin birbirlerine hasırlar veya ahşap

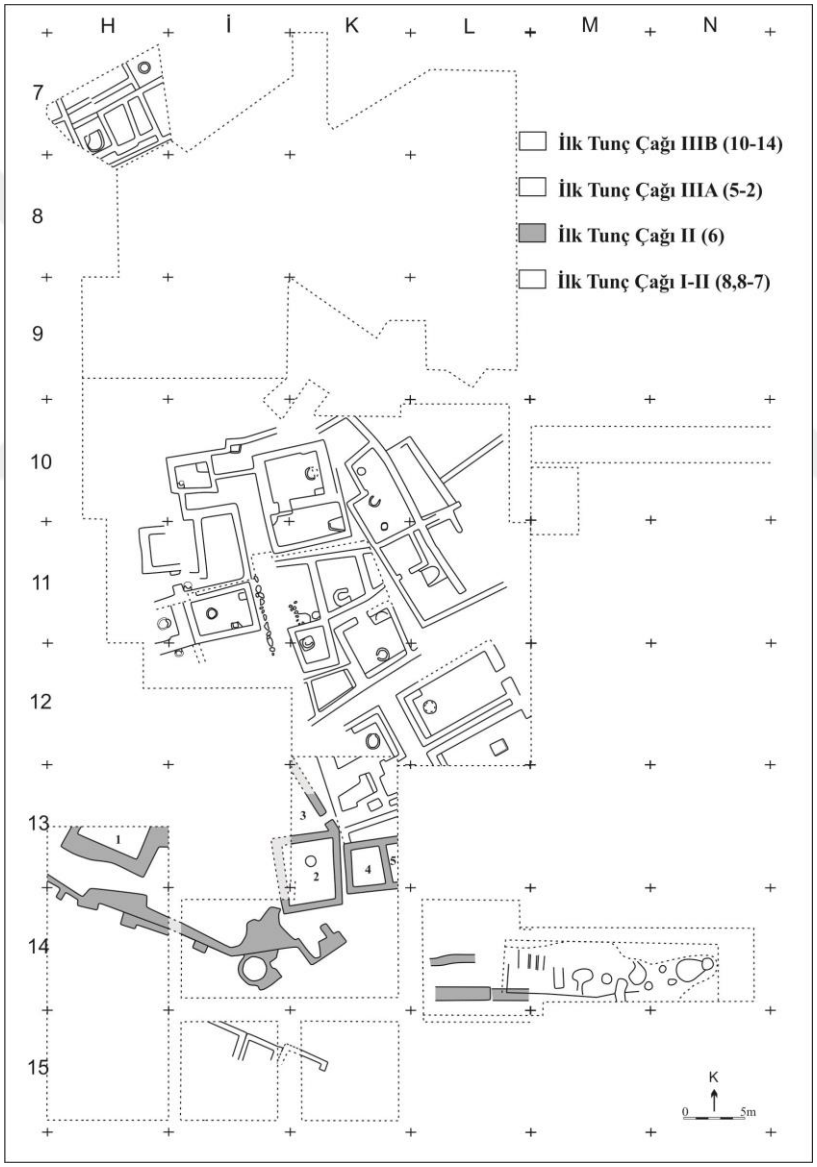
levhalar ile bağlandığı ortaya çıkan ince hatlar sayesinde anlaşılmıştır. Duvarın iç kısmındaki beyaz sıvalı kerpiç 0.20 m'ye kadar korunmuş olarak açığa çıkartılmıştır. Yapının yaklaşık orta kısmında çatıyı desteklemesi için kullanılmış olan ahşap dikmenin yeri bulunmaktadır. Bu özellikleri dışında oda içi ögesi olarak batı duvarı önünde kuzey ve güney ucu doğuya doğru çıkıntı yapmış 0.55 m genişliğinde bir seki ve bu sekinin önünde 0.90 m çapında ortası çukurlaştırılmış ortaya doğru yükselen üç bölümü olan ocak tabanı bulunmaktadır. Bu ahşap dikmeli yapıya kuzeyden bitişik yapının bir kısmı açığa çıkartılmıştır. Tam planı bilinmeyen bu yapının küçük odası içinde çanak çömlek kırıkları, hayvan kemikleri, kül ve kerpiç moloz ile dolu olduğu görülmüştür. Kazılan alanın güneydoğu köşesinde bir yapıya ait olabilecek taş temeller ortaya çıkarılmıştır (Hauptmann, 1979a: 52).

XVI. tabakanın üstünde yer alan XV. tabakanın büyük oranda çorak ve külle karışık bir tabaka olduğu belirtilmiştir (Hauptmann, 1979a: 52). Bu tabakadan sonra kerpiç yapılarda bir birlik olduğu görülmeye başlanacaktır. Bu dönemin son tabakası olan XIV. tabakada yarısı korunmuş kerpiç bir yapı açığa çıkartılmıştır. 4.00 m'den fazla genişliği olan bu yapıda iki ocak tespit edilmiştir. Bunlardan ilki batı duvarının önüne yapılmış yarım ay şeklinde seti olan ocak tabanı diğeri ise odanın güneyinde yer alan yuvarlak ocaktır (Hauptmann, 1979a: 51).

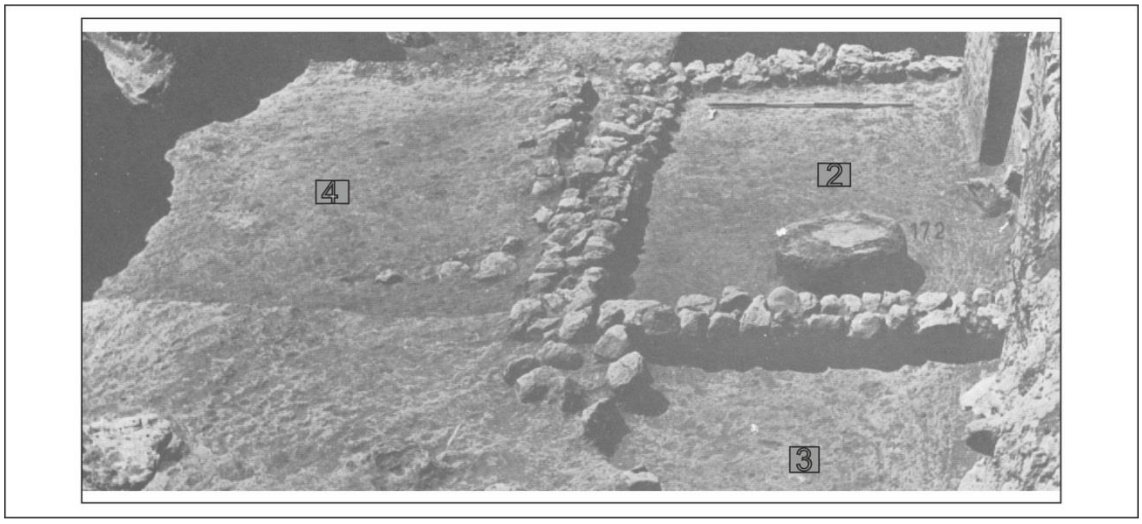
3.2.4. Tepecik

Höyüğün güneyinde yapılan kazılar sonucunda İTÇ II'de (6. tabaka), İTÇ I (8. tabaka) ile İTÇ II'ye ait geçiş tabakasının (7. tabaka) savunma duvarı üzerine teraslar yapılarak bir kale içi yerleşim oluşturulduğu görülmüştür (Esin, 1982: 79). Yapılan bu terasların hemen kuzeyinde (13 H ve 13 K) bu döneme ait taş temel üzerine kerpiçten yapılmış yapı birimleri tespit edilmiştir (Çizim 34 – Resim 46). İTÇ II'ye ait ilk olarak 1 no'lu yapının kalıntılarına ulaşılmıştır. 1971 yılında 13 H açmasında yapılan kazılarda ortaya çıkartılan 1 no'lu yapının kazılan alan nedeniyle bir kısmı ortaya çıkartılabilmiştir. Geniş kerpiçlere sahip olan yapının temelinde çok az taş kullanılmıştır. Ayrıca bu taş temellerin arası kerpiç topaklarıyla sıkıştırılmıştır. Oda içi ögesi tespit edilemeyen yapının tabanı sarı renkte ince sıvalıdır (Esin, 1974: 118). Diğer yapılar 1974 yılında13 K açmasında yapılan kazı çalışmalarında açığa çıkartılmıştır. Bunlardan en büyüğü olan 2 no'lu yapı 4.20x5.0 m boyutundadır. Duvar kalınlığı 0.60

m'dir. Yamuk bir plan sergileyen yapıda yuvarlak bir ocak bulunmaktadır. Bu yapının kuzeyinde bitişik olarak yapılmış 3 no'lu yapıya ait duvar kalıntıları tespit edilmiştir. Tamamı açığa çıkartılamayan 3 no'lu yapı üçgen şekline benzemektedir. 2 ve 3 no'lu yapının doğusunda ortak duvarlı 4 ve 5 no'lu yapılar yer almaktadır. Bu yapılardan 4 no'lu yapı 2.40x2.80 m boyutundadır. Yapının batı duvarı tek sıra taş temelden oluşmaktadır. 5 no'lu odanın ise bir kısmı açığa çıkarılsa da 4 no'lu yapı ile aynı ölçülerde olduğu tahmin edilmektedir. Bunların dışında 4 ve 5 no'lu yapıların kuzeyinde bir sokak bulunmaktadır (Esin, 1982: 80).

Çizim 34: Tepecik İTÇ Genel Mimari Planı
Kaynak: Esin, 1974: Levha 108 ve Esin, 1982: Levha 67'den yeniden çizilerek numaralandırılmıştır.

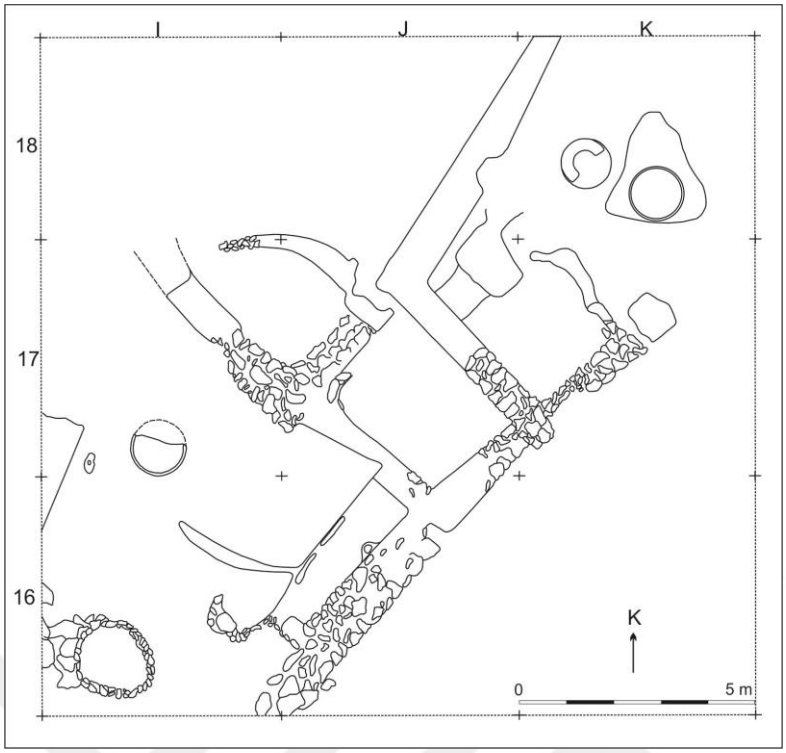
Resim 46: Tepecik İTÇ II Mimari Kalıntılar
Kaynak: Esin, 1982: Levha 59

Bu döneme ait ilginç bir mimari buluntu 1971 yılında 14 M/N açmasında açığa çıkartılan kalın duvarlı kerpiç yapıdır. Bindirme tekniğiyle yapılmış kerpiç yapıda kareye yakın dört tane bölme bulunmaktadır. Bölmeler içinde maden ve çanak çömlek atıkları ele geçirilmiştir. Fırın olarak kullanılan bu alanın çömlekçi atölyesi olarak kullanıldığı belirtilmiştir (Esin, 1974: 118-119).

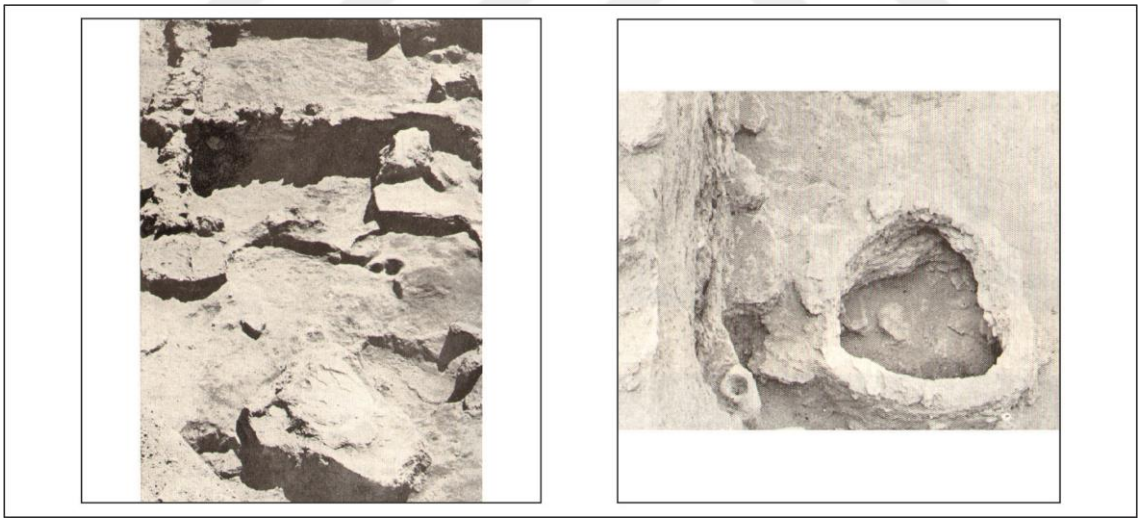
3.2.5. Han İbrahim Şah

Höyükte İTÇ II mimarisi biri büyük (E/F/G 16/17/18) biri küçük (F/G 13) olmak üzere iki açmada araştırılmıştır. Bu araştırmalar sonucunda İTÇ II'ye ait IX, VIII ve VII. tabakalarında mimari kalıntılara ulaşılmıştır. Küçük alanlarda açığa çıkartılan bu mimari kalıntılar, dönemin yerleşim dokusu hakkında tam anlamıyla bilgi vermemektedir.

İTÇ II'nin en erken tabakası olan IX. tabakanın mimarisi büyük açmada açığa çıkartılmıştır. Bu tabakada yapılar düzensiz bir plan sergilemektedir (Çizim 35). Açığa çıkartılan yapılara ait duvarların bazı kısımları kerpiçle oluşturulurken bazı kısımların taşlarla oluşturulduğu görülmüştür. Bu şekilde yapılmış üç oda tespit edilmiştir. Odaların iç kısımları sıvalıdır. Bunların dışında bu tabakada at nalı ve yuvarlak şekilde olmak üzere iki farklı tipte ocak bulunmaktadır (Ertem, 1982: 18).

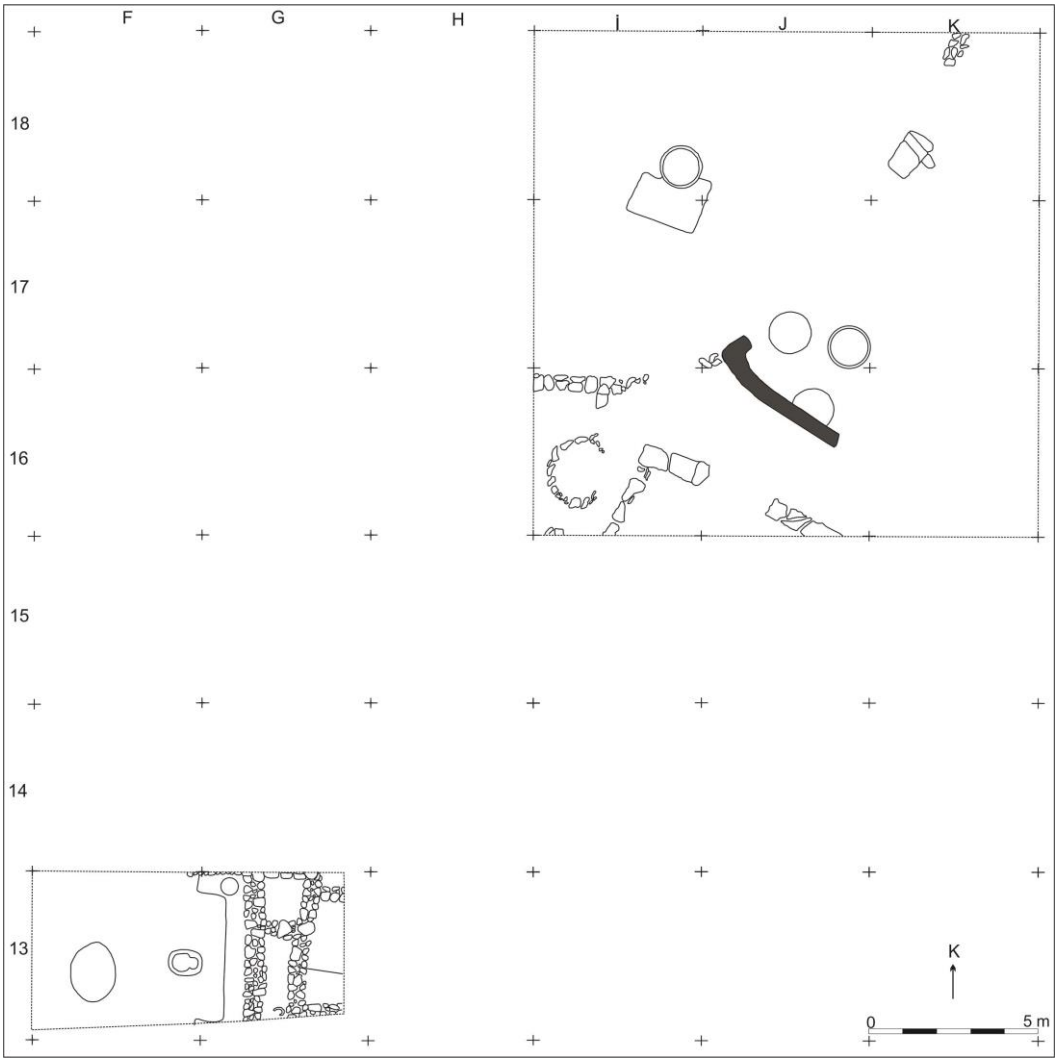
Çizim 35: Han İbrahim Şah İTÇ II, IX. Tabaka
Kaynak: Ertem, 1982: Levha 41'den yeniden çizilmiştir.

Resim 47: Han İbrahim Şah İTÇ II, IX. Tabaka Yapılarının Kuzeyden Görünümü ve Çöp Çukuru
Kaynak: Ertem, 1974: Levha 56.2, 56.3

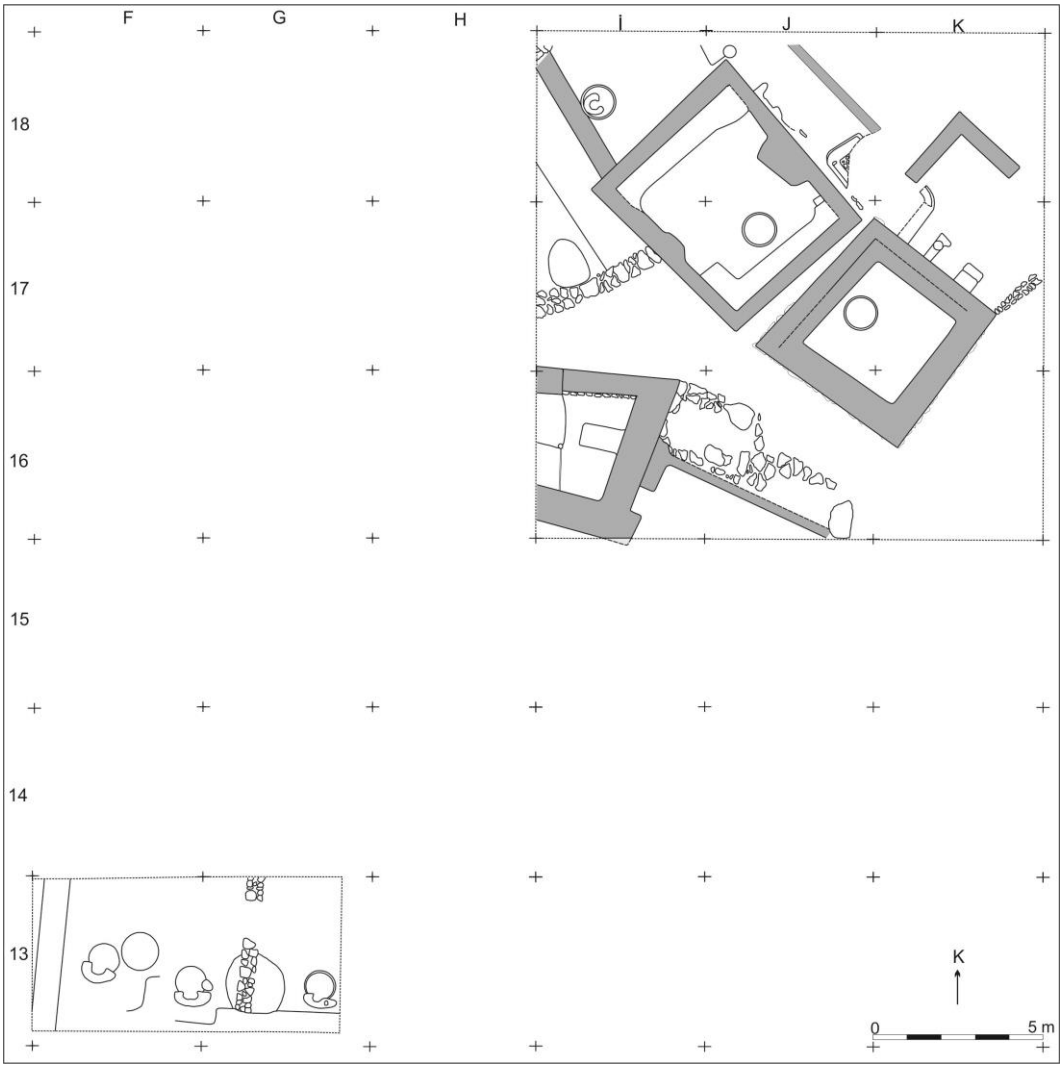
IX. tabakayı takip eden VIII. tabaka mimarisine ait net bilgi küçük açmadan öğrenilmektedir (Çizim 36). Büyük açmada bir yapıya ait kerpiç duvar kalıntısı ve yuvarlak ocak dikkat çekicidir. Küçük açmanın G 13 plan karesinde X. tabakadan VIII. tabakaya kadar sürekli kullanılmış bir yapı açığa çıkartılmıştır. Yapı taşlarla örülerek

yapılmış, küçük odalara sahiptir. Bu yapıya batıdan bitişik ve bir odaya ait olduğu düşünülen içi sıvalı kerpiç duvar tespit edilmiştir. Ayrıca odaya ait olduğu düşünülen alanın içinde bir ocak ve çöp çukuru bulunmaktadır (Ertem, 1982: 17).

Çizim 36: Han İbrahim Şah İTÇ II, VIII. Tabaka
Kaynak: Ertem, 1982: Levha 40'dan yeniden çizilmiştir.

İTÇ II'nin son tabakası olan VII. tabaka şiddetli yangına maruz kalmıştır. Bu tabakayla birlikte ilk kez taş temel üzerine kerpiçten yapılar inşa edilmiştir (Çizim 37 – Resim 48). Tek odalı olan bu yapıların içe bakan duvarları ince sıvalıdır. Büyük açmada tamamı açığa çıkartılmış ve girişi tespit edilemeyen iki yapı bulunmaktadır. Yapıların içinde ocak ve seki yer almaktadır. Bu tabakada da IX. tabakada olduğu gibi at nalı ve yuvarlak şekilde olmak üzere iki farklı tipte ocak açığa çıkartılmıştır (Ertem, 1982: 16).

Çizim 37: Han İbrahim Şah İTÇ II, VII. Tabaka
Kaynak: Ertem, 1982: Levha 39'dan yeniden çizilmiştir.

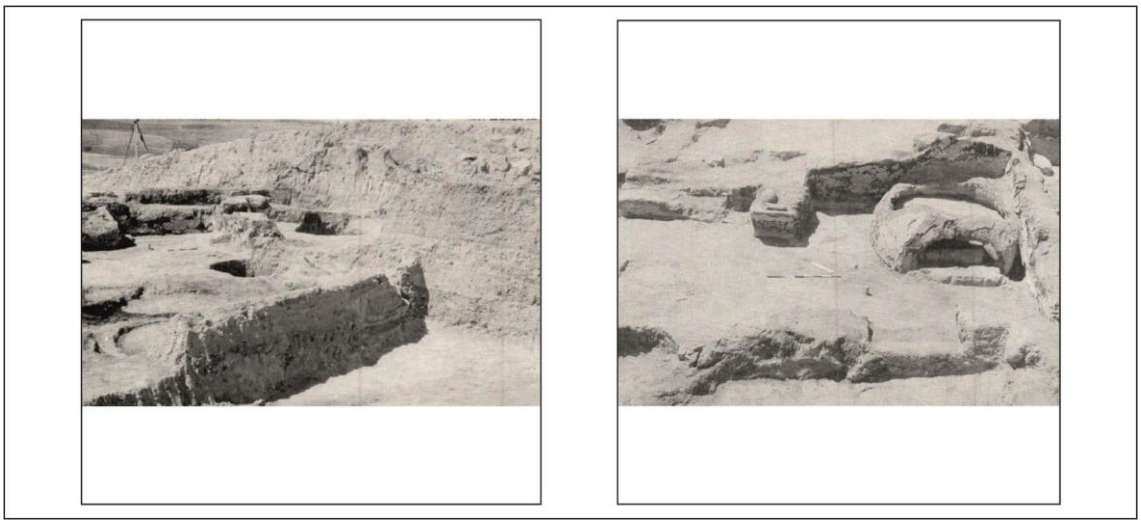

Resim 48: Han İbrahim Şah İTÇ II, VII. Tabaka Yapılarının Kuzeydoğudan Genel Görünümü
Kaynak: Ertem, 1974: Levha 56.1

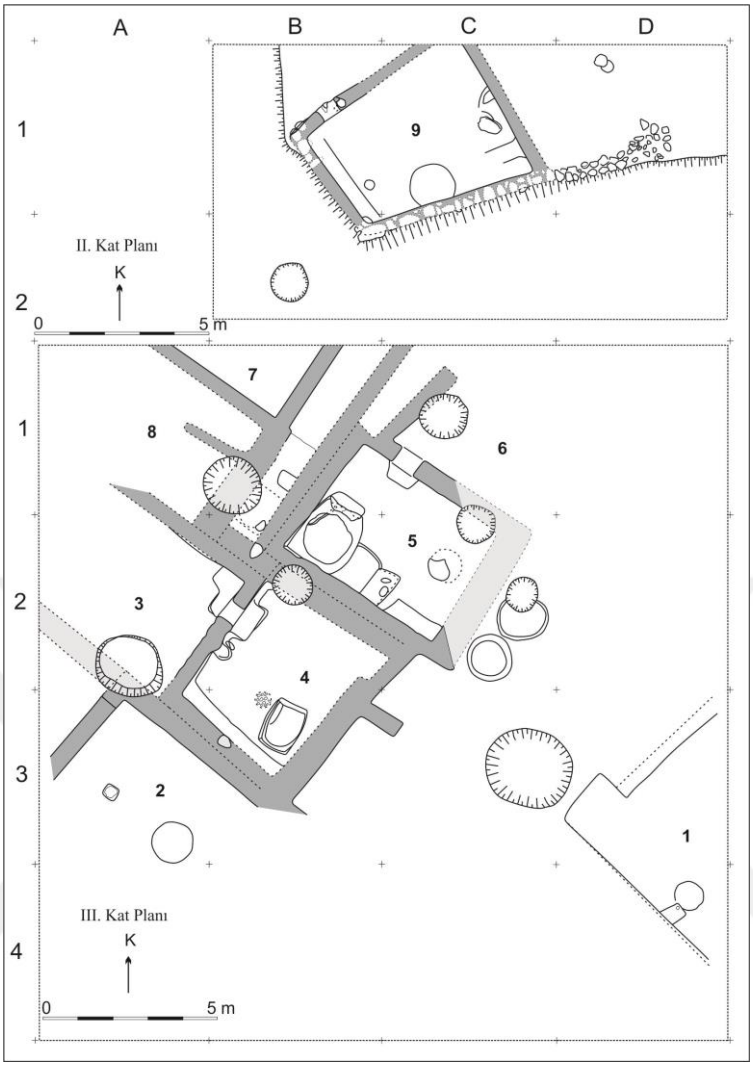
3.2.6. Yeniköy

Höyükte 1972 yılında gerçekleştirilen tek sezonluk kazılar sonucunda ele geçirildiği belirtilen Karaz ve boyalı çanak çömleklerden yola çıkarak, yerleşmenin II. ve III. tabakalarında, İlk Tunç Çağı'na ait küçük bir yerleşimin varlığından söz edilebilir (Koşay, 1976a: 175-182).

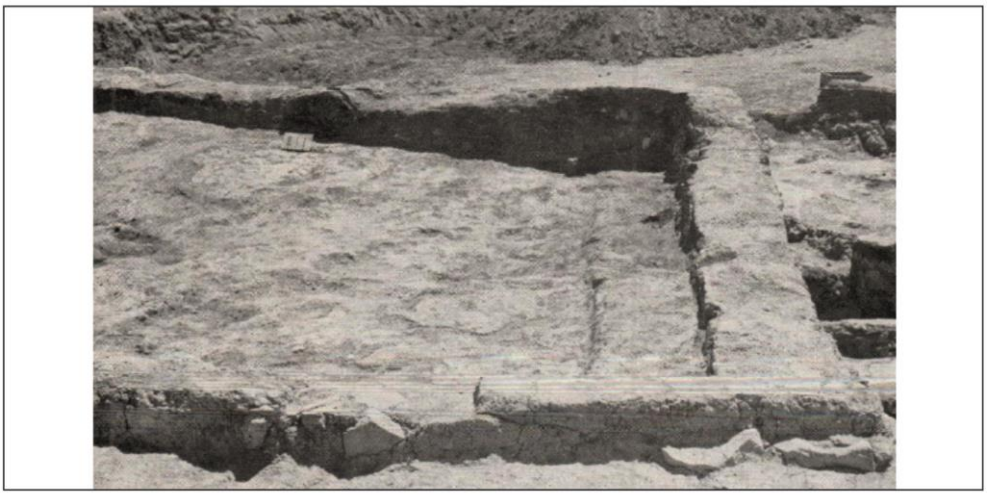
Yerleşmenin bu döneme ait en erken mimari buluntuları III. tabakadan ele geçirilmiştir. Bu tabakada 8 tane yapının kalıntıları açığa çıkartılmıştır (Çizim 38 – Resim 49). Açığa çıkartılan bazı yapıların duvarları üst kattan açılan çukurlar nedeniyle tahrip olmuştur. Ortaya çıkartılan yapılardan sadece 4 ve 5 no'lu yapılar tam bir plan vermektedir. Yaklaşık tamamı kerpiçten yapılan bu yapılar birbirine bitişik düzende kendine ait duvarları vardır. Ancak 3 ve 4 no'lu yapılar ortak duvarlı olup birbirlerine basamaklar ve kapı eşiği sayesinde bağlanmıştır. Yangın geçirmiş olan 4 no'lu yapıda iyi sıvanmış küllüklü bir fırın ve güney duvarı boyunca yerleştirilmiş seki bulunmaktadır. Diğer iyi korunmuş olan 5 no'lu yapının sadece doğu duvarı tespit edilememiştir. Kuzey duvarı üzerinde girişi bulunan yapı içinde çok iyi korunmuş bir fırın ve öğütme sekisi bulunmaktadır (Resim 49). Ayrıca 5 no'lu yapının hemen doğusunda içinde yanmış bakliyat taneleri bulunan tahıl ambarları yer almaktadır (Günay, 1976: 183).

Resim 49: Yeniköy İTÇ II, III. Tabaka Yapılarının Doğudan Genel Görünümü ve 5 ile 6 No'lu Odaların Genel Görünümü
Kaynak: Koşay, 1976a: Levha 104.2; Levha 106.1

Çizim 38: Yeniköy İTÇ II, III-II. Tabaka
Kaynak: Koşay, 1976a: Levha 119'dan yeniden çizilmiştir.

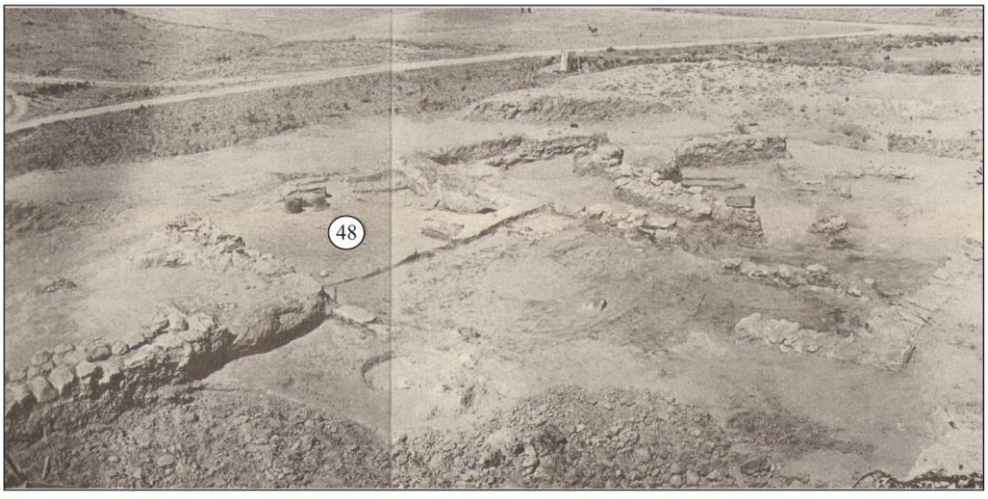

Resim 50: Yeniköy İTÇ II, II. Tabaka 9 No'lu Yapı
Kaynak: Koşay, 1976a: Levha 101.2

III. tabakayı takip eden II. tabaka yapı kalıntıları küçük alanda açığa çıkartılmıştır. Bu tabakada iyi korunmuş tek odalı bir yapı bulunmaktadır (Çizim 38 – Resim 50). Bu yapının temelleri bazı yerlerde tek sıra taş kullanılırken bazı yerlerde sadece köşelere taş kullanılmıştır. Kuzeyden girişi bulunan yapının duvarları içten sıvalıdır. Ayrıca yapı içinde batı duvarı boyunca uzanan seki ile güney duvar önünde 1.30 m çapında sıvalı yükseltilmiş işlik yeri bulunmaktadır (Günay, 1976: 183).

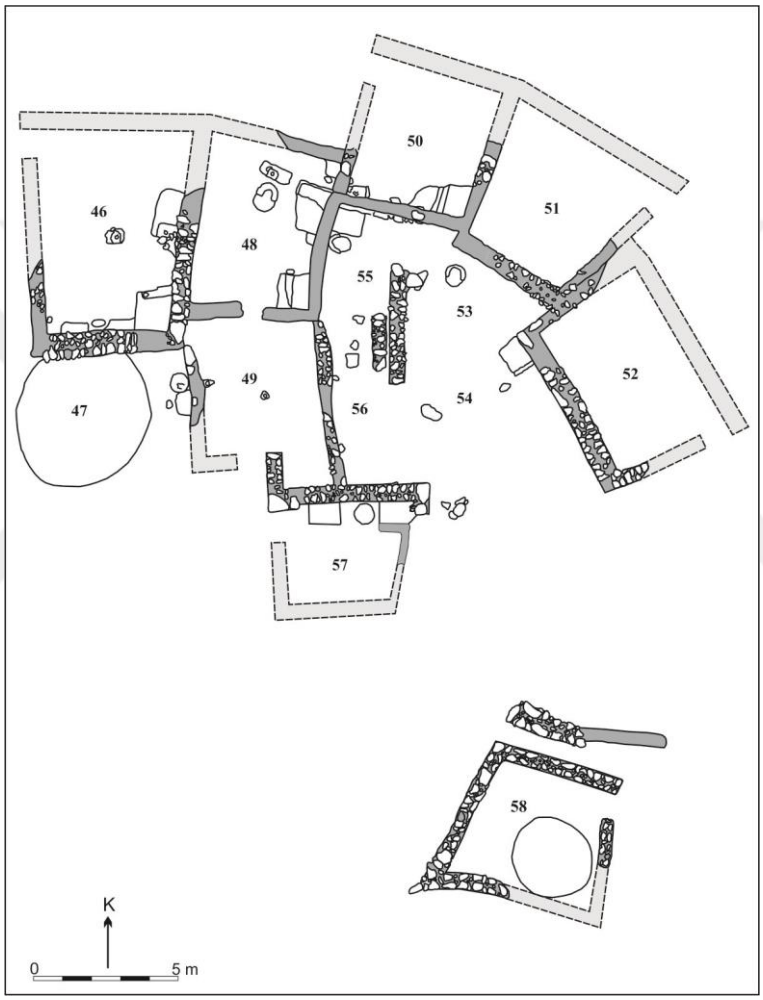
3.2.7. Pulur/Sakyol

Şiddetli bir yangın geçiren ve yangın sonucunda kömürleşen ahşap kalıntıları üzerinde yapılan C14 analizleri sonucunda M.Ö. 2470+-150 yılına tarihlendirilen VIII. tabaka yapıları höyüğün topoğrafyasına uygun olarak yerleştirilmiştir (Çizim 39). VIII. tabakada yapılar genel olarak ortak duvarlı olmasının yanı sıra ortak avluya da sahiptir (Resim 51). En fazla beş kişiden oluşan aileler için ideal olan bu yapılar taş temel üzerine kerpiçten oluşturulurken içinde ocaklar (at nalı şeklinde), oturmak için veya uyumak için kullanılan sekiler ve günlük ihtiyaçlar için kullanılan eşyalar (çanak çömlekler, öğütme taş vb.) bulunmaktadır. Ayrıca geniş yapıların tam ortasında damı taşıyan direklere ait yassı taşlar ve çukurlar tespit edilmiştir (Koşay, 1976b: 10). Bu tabakada ortaya çıkartılan odalardan sadece 47, 48 ve 58 no'lu odalar için farklı bir işlev belirtilmiştir.

Resim 51: Pulur/Sakyol VIII. Tabaka 48 No'lu Tapınak ve Çevresi
Kaynak: Koşay, 1976b: Levha 6.2

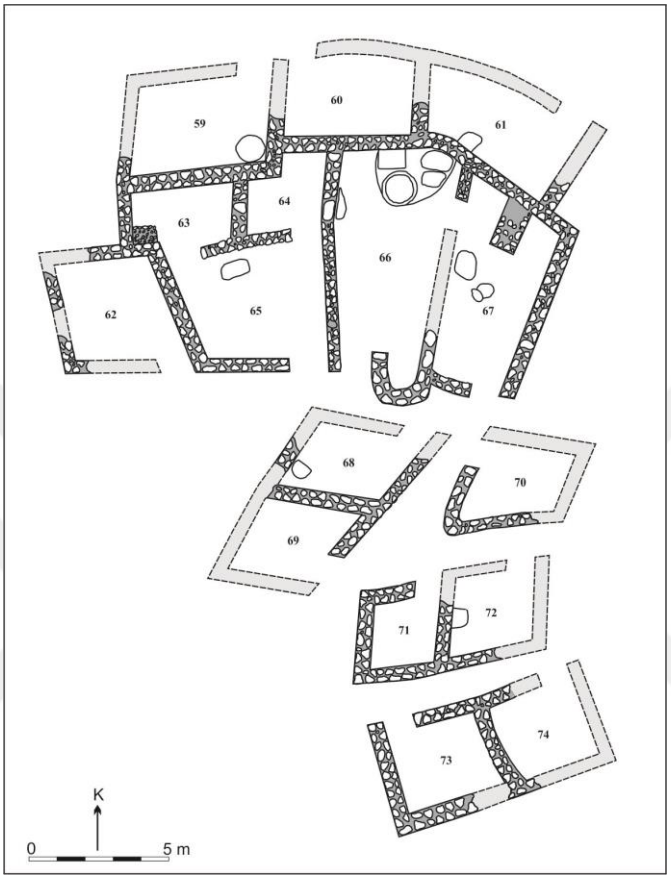
Farklı işlevleri olan bu yapılardan tapınak olarak belirtilen 48 no'lu oda içinde üzeri boya bezemeli motifleri olan birden fazla çanak çömlek ele geçirilmiştir. 58 no'lu oda da ise 2.25 m çapında ve 1.90 m derinliğinde bir ekin çukuru bulunması ve herhangi bir oda içi ögesi tespit edilmediğinden depo odası olarak kullanıldığı vurgulanmıştır. Ayrıca ön kısmının açık olduğu düşünülen 47 no'lu oda içinde ocağın yanında yine ekin çukuru ortaya çıkartılmıştır (Koşay, 1976b: 10).

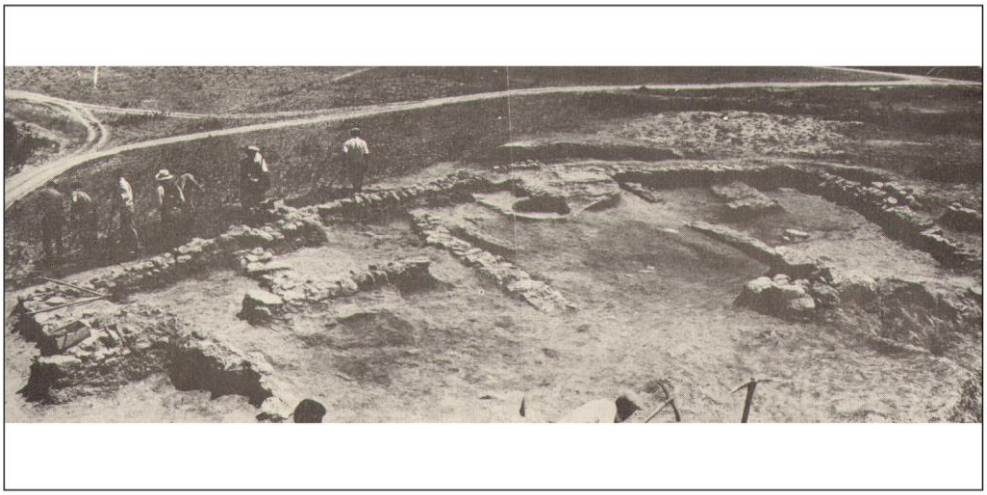
Çizim 39: Pulur/Sakyol İTÇ II, VIII. Tabaka
Kaynak: Koşay, 1976b: Levha 116'dan yeniden numaralandırılarak çizilmiştir.

VIII. tabakayı takip eden VII. tabaka yoğun bir yerleşime sahne olmuştur. Yerleşmenin kuzeyinde açığa çıkartılan yapıların ilk önce oluşturulduğu ve nüfusun artışına bağlı olarak yapıların güneye doğru eklendiği düşünülmektedir (Çizim 40 – Resim 52). Yamuk şekilli olan yapılar tek sıra taş temel üzerine kerpiçten yapılmış olup düz bir dama sahip olduğu belirtilmiştir. Konut olarak kullanılan odaların içinde ocak bulunurken bazı odalarda herhangi bir ev içi ögesi bulunmamaktadır. Bunlarında depo

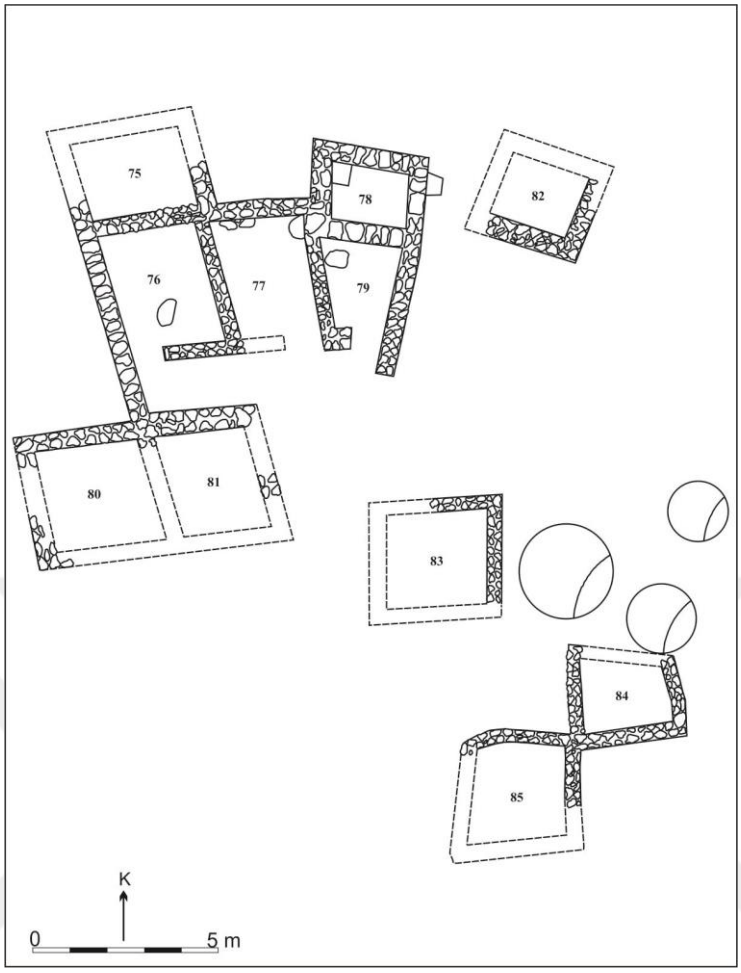
odaları veya ahır olarak kullanılabileceği vurgulanmıştır. Yapı grubu içinde en büyüğü olan 66 no'lu odanın girişinin hemen doğusuna içe doğru kavis yapan bir duvar ile küçük bir bölme oluşturulmuştur (Koşay, 1976b: 9-10).

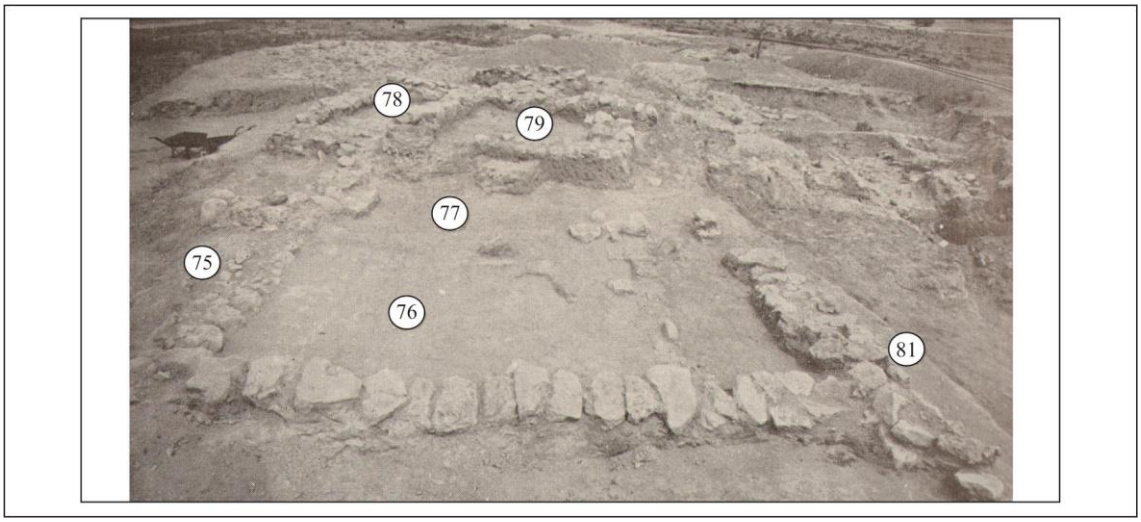
Çizim 40: Pulur/Sakyol İTÇ II, VII. Tabaka
Kaynak: Koşay, 1976b: Levha 115'den yeniden numaralandırılarak çizilmiştir.

Resim 52: Pulur/Sakyol VII. Tabaka Yapılarının Genel Görünümü
Kaynak: Koşay, 1976b: Levha 6.1

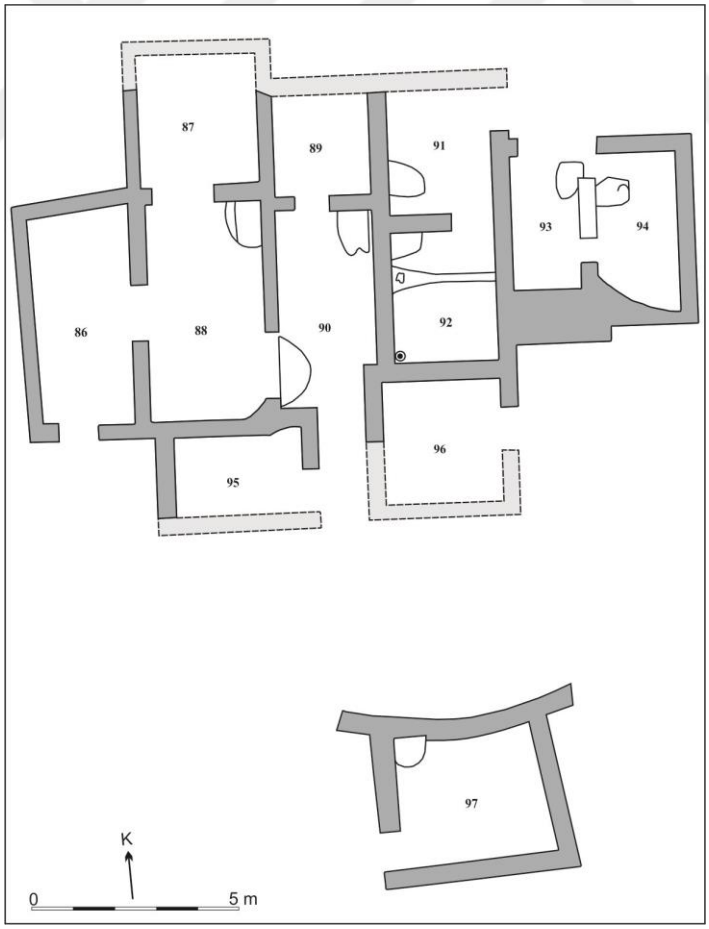
Çizim 41: Pulur/Sakyol İTÇ II, VI. Tabaka
Kaynak: Koşay, 1976b: Levha 114'den yeniden numaralandırılarak çizilmiştir.

Resim 53: Pulur/Sakyol VI. Tabakadaki Bazı Yapıların Genel Görünümü
Kaynak: Koşay, 1976b: Levha 5.2

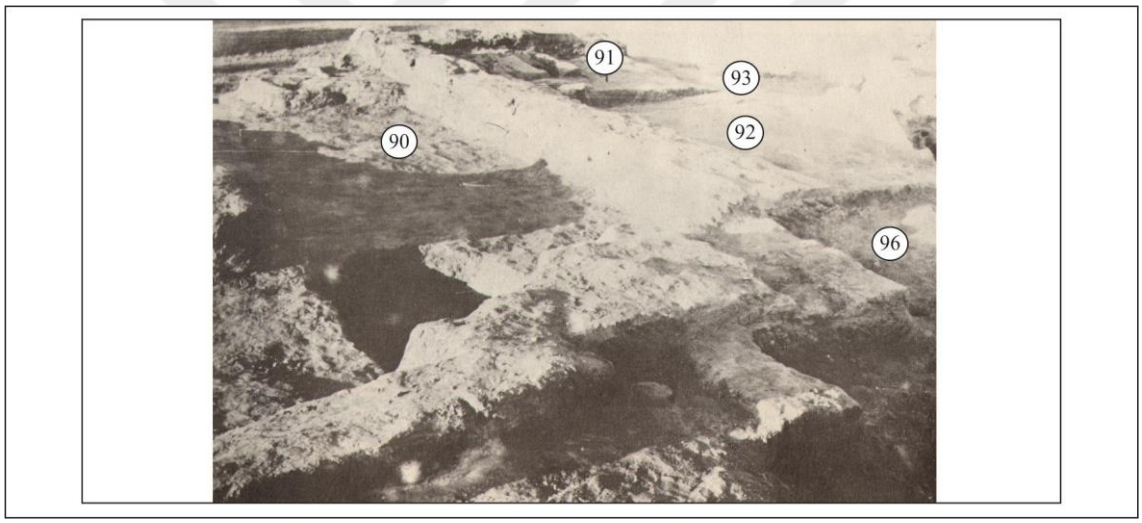
Yangın geçiren VI. tabaka yapıları tepenin topoğrafyasına uygun bir biçimde yerleştirilmiştir (Çizim 41). Dışa kapanık olan yapılar ortak avluya açılmaktadır. Yapıların boyutları küçük olmasının yanı sıra bazı yapılarında duvarları dağıldığından tam olarak ele geçirilememiştir (Resim 53). Ortak avlunun doğusunda çapları 1.60 m ile 2.80 m arasında ve derinlikleri 1.65 m ile 2.20 m arasında değişen, dibi ve yanları sıvalı olan dört tane ekin çukuru bulunmaktadır. Bu tabakada da bazı yapıların içinde ocak bulunurken diğerlerinde herhangi bir ev içi ögesi tespit edilememiştir. Ocakların olduğu yapılar yaşam alanı olarak kullanılırken diğerlerinin ise ambar veya ahır olarak kullanıldığı belirtilmiştir (Koşay, 1976b: 9).

Yerleşmede mimari düzen açısından son ve en iyi bilgi veren V. tabaka kalıntıları üzerinde yapılan C14 analizleri sonucunda M.Ö. 2350 yılına tarihlendirilmiştir. Bu tabakada ortak duvarlı ve genellikle dikdörtgen planlı yapılar ortaya çıkartılmıştır (Koşay, 1976b: 8) (Çizim 42 – Resim 54).

Çizim 42: Pulur/Sakyol İTÇ II, V. Tabaka
Kaynak: Koşay, 1976b: Levha 113'den yeniden numaralandırılarak çizilmiştir.

Bu tabakada ortaya çıkartılan yapılar Koşay tarafından duvarları çit veya dolgu tekniğiyle oluşturulmuş olan hafif yapılar olarak tanımlamıştır. Yaklaşık 0.60 m kalınlığında ve 0.50 m yüksekliğinde ortaya çıkartılan kerpiç duvarın üst ve yan kısımları sıvalıdır. Koşay tarafından yapıların duvarlarında, oluşturulan kerpiç dolgunun üzerinin ahşap ile devam edildiği ve bunun da yapı içinde bulunan hatıl ve direk izlerinin kanıtladığı vurgulanmıştır. Ortaya çıkartılan bazı oda topluluklarının birbirleri ile bağlantılı oldukları görülmektedir. Bu yapıların geniş bir aile için ideal olduğu söylenebilir. Odaların genel olarak yaşam alanı, depo ve ahır olarak kullanıldığı belirtilmiştir. Ayrıca odaların neredeyse hepsinde oluk şeklinde küllüğü olan ocak bulunmaktadır. Bunların dışında açılan alanda taban çapı 1.60 m, üst çapı 0.60 m ve yaklaşık 3.0 m derinliği olan iki ekin kuyusu bulunmaktadır. Bu ekin kuyularının dibi ve yanları sıvalıdır (Koşay, 1976b: 8).

Resim 54: Pulur/Sakyol V. Tabaka Yapılarının Belli Bir Kısmı
Kaynak: Koşay, 1976b: Levha 4.1

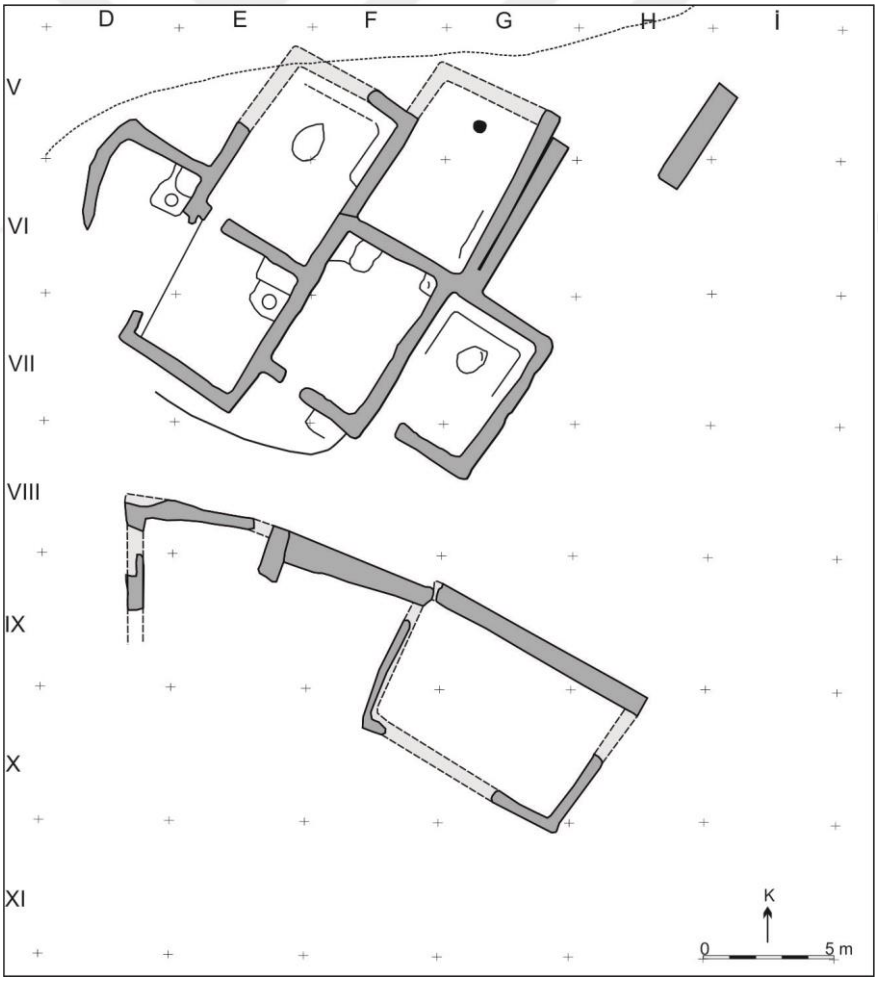
Yerleşmenin son tabakalarını oluşturan ve büyük oranda tahrip olan I, II, III ve IV. tabakalarında mimari açıdan ocak kalıntıları dışında herhangi bir yapı tespit edilememiştir (Koşay, 1976b: 7).

3.2.8. Şemsiyetepe

Höyükte yapılan kazı çalışmaları sonucunda en yoğun yerleşimin İTÇ II ve III'te yaşandığı anlaşılmıştır. Özellikle yapılan bu çalışmalarda İTÇ II'de bir köyün kurulduğu ve bu köyün İTÇ III'te mimari düzen ve yapım tekniği bakımından fazla

değişiklik olmadan devam ettiği görülmüştür (Çizim 43). Açığa çıkartılmış olan yapılar bir veya iki odalı, dikdörtgen planda ve ortak duvarlara sahiptir. Yapıların doğal sel yatağı taşlarından oluşturulmuş olan duvarları çamurla sıvanarak badanalanmıştır. Yaklaşık 1.0 m genişliğinde girişleri bulunan yapıların özellikle kapı millerinden ahşaptan yapılmış kapılara sahip olduğu anlaşılmaktadır. Yapıların içinde sekiler, küllüklü at nalı şeklinde ocaklar ve bu ocakların arkasında çatı ile ilişkili olabilecek 0.15 m genişliğinde direk yerleri bulunmaktadır (Darga, 1983: 58; Darga 2000: 144).

Yerleşmenin güney kesiminde Geç Demir Çağı ve Roma dönemi tabakaları tarafından bozulmuş ve "Güney Evi" olarak adlandırılan bir yapı bulunmaktadır (Resim 55). Taş duvarlı olan yapının güney duvarları erozyon nedeniyle tahrip olmuştur (Darga, 1983: 58; Darga 2000: 144). Ayrıca yerleşmenin ortak kullanılan avlusunda sundurmalı alan içinde çok tahrip olmuş alçak kubbeli fırınlar tespit edilmiştir (Darga, 1989:182).

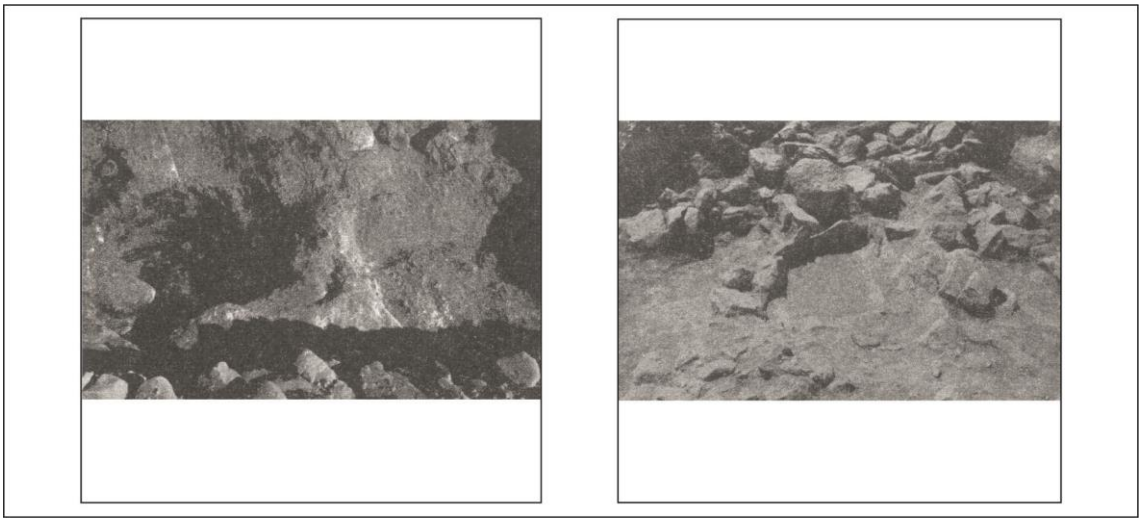
Çizim 43: Şemsiyetepe İTÇ II-III Genel Mimari Planı
Kaynak: Darga, 1989: Resim 1'den yeniden çizilmiştir.

Resim 55: Şemsiyetepe Güney Evi
Kaynak: Darga, 1986: Levha 2b

3.2.9. Gelinciktepe

Arslantepe yerleşmesinin doğusunda kalan Gelinciktepe İTÇ II'de yerleşim görmüştür (Persiani, 2008: 170). Burada yaşayan insanlar dik yamaçlar ve geçitler yoluyla ulaşılabilen tepenin güney tarafındaki kayalık alanlardan yararlanarak yapılarını inşa etmişlerdir. Başka bir anlatımla doğal kaya sığınakları, kaya basamakları ve yüzeydeki boş alanları kullanarak dikdörtgen ve yuvarlak yapılar oluşturmuşlardır (Resim 56).

Resim 56: Gelinciktepe'de Açığa Çıkartılan Yapı Kalıntıları
Kaynak: Puglisi ve Palmeri, 1966: fig. 17-18

Tespit edilen yapıların taş temelleri tespit edilmiş olmasına rağmen duvarlarda kerpiç kullanımına dair bir kalıntı bulunmamaktadır. Yapı içlerinde genel olarak

ürünlerin korunması için küçük plakalar ile çevrelenmiş kil platformlar yer almaktadır. Ayrıca tespit edilen yapılardan biri farklı tekniklerde yapılmış megalit anıtlara benzemektedir (Puglisi - Palmeri, 1966: 85; Palmieri, 1967: 120, 122).

3.2.10. Arslantepe

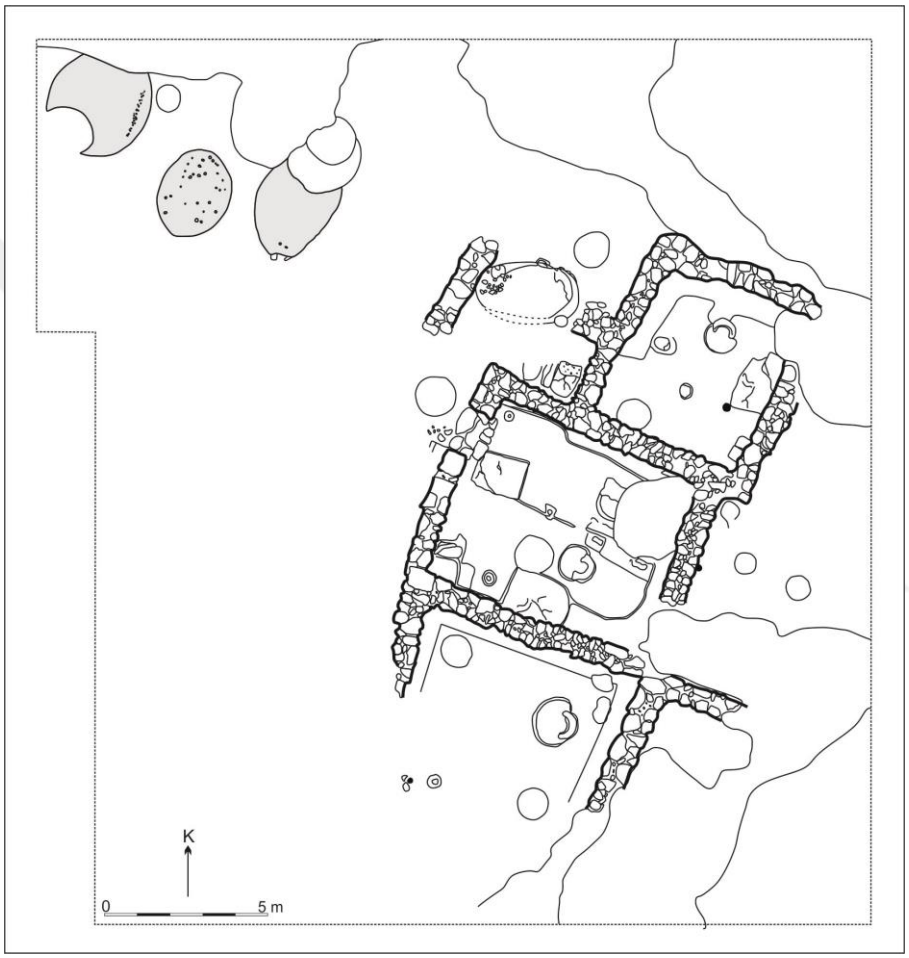
Arslantepe yerleşmesinde VIB dönemi sona erdikten sonra gelen ve İTÇ II'ye tarihlenen VIC döneminde (MÖ. 2750-2500) yeni kültürel ve siyasal değişimler yaşanmaya başlanmıştır (Frangipane, 2011: 982). Höyüğün güneybatı alanında yapılan çalışmalarda bu dönemin genel özellikleri ortaya çıkartılmıştır. Küçük bir alanda yerleşim yaşandığı anlaşılan bu dönemin ilk katında yerleşmenin terk edildiği ve daha sonraki katlarda ise bir önceki dönemden farklı küçük bir köy kurulduğu görülmüştür (Frangipane, 2003a: 21). Bu alanda yapılan kazılar sonucunda bu döneme ait birden fazla alt evresi olan 3 ana yapı katı belirlenmiştir (Persiani, 2008: 167).

Bu dönemin ilk yapı katında kazılan alanda çok sayıda çöp çukuru ile dağınık şekilde yerleştirilmiş ve hafif yere bastırılmış çamur sıvalı yuvarlak yapılar açığa çıkartılmıştır. Yarı çukur tabanlı yuvarlak yapılardan üç tanesi höyüğün zirvesinde ve diğerlerine göre daha düzenli, beyaz sıvalı duvarlara sahiptir. Bölgedeki farklı küçük gruplara ait olduğu düşünülen bu yapılarda ev içi ögesi veya başka bir buluntu ele geçmediği için hangi amaçla kullanıldığı tam olarak bilinmemektedir (Frangipane, 2012: 253). Sadece bazı çamur sıvalı çukurların içinde insana ait iskeletler tespit edilmiştir (Conti ve Persiani, 1993: 364: fig 1). Ayrıca bu yarı çukur tabanlı yuvarlak yapılar İTÇ III'de daha ayrıntılı bir şekilde ortaya çıkacak olan yuvarlak yapıların ilk örnekleri olarak görülmektedir (Frangipane, 2012: 253).

İkinci yapı katında çukurlar tarafından tahrip edilmiş dikdörtgen kerpiç yapı açığa çıkartılmıştır. Bu yapının sürekliliği olmadığı yani bir seviyeden oluştuğu belirlenmiştir. Ev içi düzenlemesi İTÇ I'e ait olan VI B2 dönemine benzemektedir (Persiani, 2008: 168).

Dönemin son yapı katında (MÖ. 2600-2500) taş temellere sahip ve yaklaşık aynı boyutlarda kare odalardan oluşan bir yapı açığa çıkartılmıştır (Frangipane, 2012: 255) (Çizim 44 – Resim 57). 1991 yılında açığa çıkartılan bu yapı geniş bir teras üzerine inşa edilmiştir (Frangipane, 1993: 214). Yapının odalarında at nalı ocaklar, düz kubbeli

oluklu fırınlar, duvar boyunca yerleştirilmiş sekiler, platformlar ve sabitlenmiş öğütme taşları yer almaktadır (Persiani, 2008: 169; Frangipane, 2012: 255). Yapının ortaya çıkartılan kısımları itibariyle ortada kalan odada çok sayıda buğday, arpa ve bakliyat taneleri ele geçirilmiştir. Ayrıca yapının doğusunda ve batısında kalan alanda ahşap çatılara ait organik madde ile kaplı bir tabaka oluşmuştur. Ev faaliyetlerinin yapıldığı bu alanda fırınlar yer almaktadır (Frangipane, 1993: 215).

Çizim 44: Arslantepe VI C Dönemi'nin Son Yapı Katının Mimari Planı
Kaynak: Frangipane, 2012: Fig. 10'dan yeniden çizilmiştir.

Frangipane tarafından geniş bir aileye ait olduğu belirtilen bu yapının etrafında çukurlar ve yarı çukur tabanlı yuvarlak kulübeler bulunmaktadır. Kulübelerin ise hareketli gruplar tarafından mevsime bağlı olarak buraya gelip konakladıkları yer olabileceği vurgulanmıştır (Frangipane, 2012: 255).

Resim 57: Arslantepe VI C Dönemi'nin Son Yapı Katına Ait Yapı
Kaynak: Frangipane, 1993: Fig. 1a

3.3. İLK TUNÇ ÇAĞI III

Bu bölümde sırasıyla Elazığ ilinde yer alan Değirmentepe, Korucutepe, Norşuntepe, Tepecik, Han İbrahim Şah, Taşkun Kale ve Malatya ilinde yer alan İmamoğlu, Köşkerbaba, Pirot ile Arslantepe yerleşmelerinin İTÇ III'e ait mimari kalıntıları ele alınacaktır.

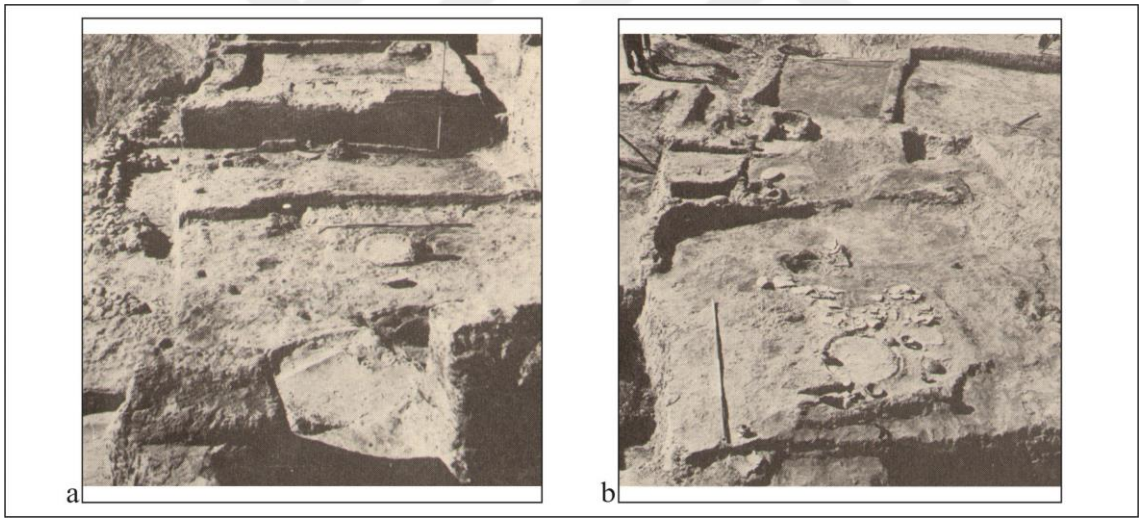
3.3.1. Değirmentepe

Değirmentepe'de tespit edilen dört tabakadan II. ve I. tabakalar R. Duru tarafından İlk Tunç Çağı'nın sonuna tarihlendirilmiştir (Duru, 1979a: 48). A çukurunda tespit edilen bu tabaka mimarisi S/T-7/8/9 açmalarında gün yüzüne çıkartılmıştır. Açığa çıkartılan bu yapılarda iki farklı teknik kullanıldığı görülmektedir. Birincisi bu dönemde sadece bir örneği olan ahşap direkli yapı, ikincisi ise taş temel olmadan ve ilk defa yapım malzemesi olarak kullanılmış olan kerpiç ile oluşturulmuş yapılardır (Duru, 1979a: 13).

İTÇ II'nin sonu olan III a evresinin yaklaşık 0.70 m üzerine kurulan II. tabakada 5.80x5.40 m boyutunda tek odalı yapı ve açılan alan nedeniyle tamamı açığa çıkartılamamış yapı ile birlikte iki kerpiç yapı bulunmaktadır (Çizim 45 – Resim 58). Tek odalı yapının sıvalı duvarları yaklaşık 0.40 m'ye kadar korunmuş olmasına rağmen kapı girişi bulunmamaktadır (Duru, 1979a: 11). Bu durumu R. Duru bölgedeki diğer yerleşmelerdeki benzer yapıları göz önünde bulundurarak yapının iki katlı olabileceğini

ve bir merdiven vasıtasıyla bu odaya ulaşılmış olabileceğini belirtmiştir (Duru, 1979a: 14). Yapının duvar kalınlıkları (batı ve güney 0.40 m, doğu 0.65 m, kuzey 1.05 m) birbirinden farklıdır. Ev içi ögesi olarak kuzeydoğu ve kuzeybatı köşede toprak platform, kuzey duvarına bitişik yuvarlak ocak ve güneybatı köşede küllüklü fırın bulunmaktadır. Ayrıca bu küllüklü fırının benzeri de yapıya doğudan bitişik olarak yerleştirilmiştir. Bunun dışında yapının güneyinde kalan alanda oluklu yuvarlak ocak ve çakıl döşeli tabanlar tespit edilmiştir (Duru, 1979a: 11).

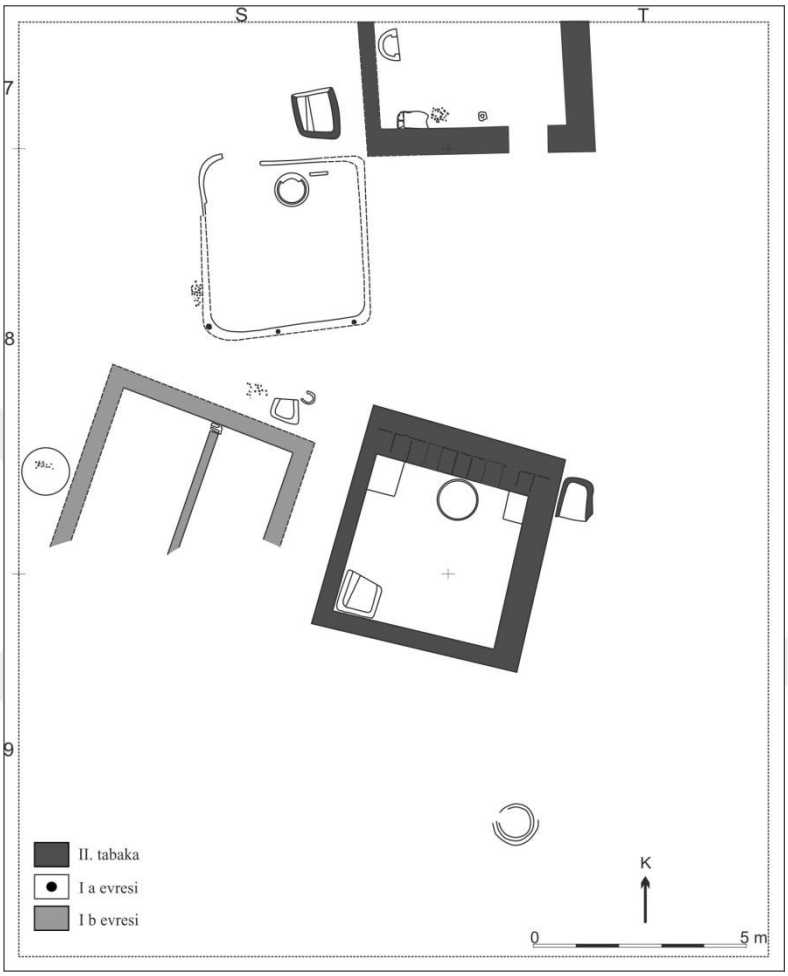
Kazılan alan nedeniyle tamamı ortaya çıkartılamayan dörtgen kerpiç yapının duvar kalınlıkları birbirinden farklıdır. Çamur harç kullanılarak oluşturulmuş olan duvarlar sıvalıdır. Yapının güneyde 0.90 m genişliğinde girişi bulunmaktadır. Tabanı çakıl döşeli ve kil sıvalı olan yapının içinde at nalı ocak ile toprak platform üzerine yerleştirilmiş 0.70x0.40 m boyutunda bazalttan değirmen bulunmaktadır. Ayrıca bu yapının da batısında küllüklü bir fırın açığa çıkartılmıştır (Duru, 1979a: 11).

Resim 58: Değirmentepe İTÇ III **a)** II. Tabakanın Yapı Kalıntıları, **b)** Önde I b Evresinin kulübesi, Arkada I a Evresi Yapısının Genel Görünümü
Kaynak: Esin, 1979b: Levha 3.1-Levha 3.2

Açılan alanda dönemin ve İTÇ'nin son tabakası olan I. tabaka II. tabakanın yaklaşık 0.60 m üzerine kurulmuştur. Bu tabaka I a ve I b olmak üzere iki evreden oluşmaktadır. Bu tabakanın ilk evresi olan I a'da ahşap direklerle oluşturulmuş, 4.0x4.0 m boyutunda kare planlı bir yapı açığa çıkartılmıştır (Çizim 45 – Resim 58). Köşeleri yuvarlatılmış olan yapının ahşap dikmeleri 1.75 m aralıklarla zemine sokulmuştur. Ayrıca ele geçen ahşap kalıntıları ve kamış izli çamur parçalarından, ahşap direklerin

arasının ilk önce hafif malzeme ile örüldüğü daha sonra çamur ile sıvandığı anlaşılmaktadır. Kuzeyde girişi bulunan yapının yer yer duvarları tahrip olmuştur. Ev içi ögesi olarak yuvarlak şekilli oluklu bir ocak bulunmaktadır. Ocağın üzerine *andiron* yerleştirilmiştir (Duru, 1979a: 12).

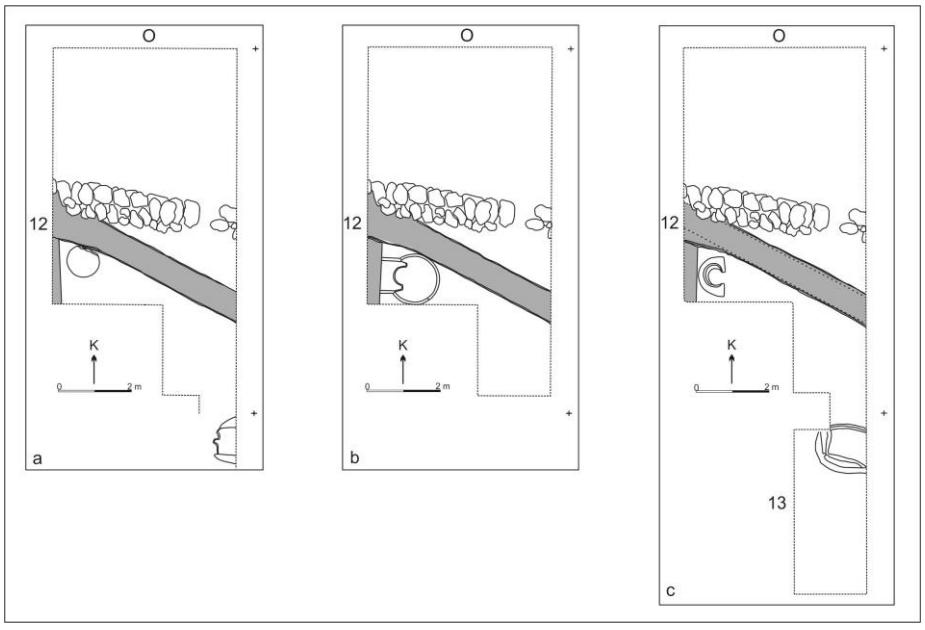
Çizim 45: Değirmentepe İTÇ III, II. ve I. Tabaka
Kaynak: Duru, 1979a; Levha 67-70-71'den yeniden çizilmiştir.

Son evrede 0.30 m'ye kadar duvarları korunmuş iki odalı kerpiç bir yapı açığa çıkartılmıştır (Çizim 45 - Resim 58). Yangın geçiren bu yapının odaları ince bir duvar ile birbirinden ayrılmıştır. İnce duvar yapının kuzey duvarına tam anlamıyla birleştirilmemiştir. Açık kalan kısımda yassı taşlar ele geçirilmiştir. Tüm duvarları ve tabanı sıvalı olan yapının içinde herhangi bir ev içi ögesi bulunmamaktadır. Ancak yapının batısında yuvarlak şekilli oluklu bir ocak ve kuzey duvarının hemen önüne yerleştirilmiş at nalı şeklinde kubbeli bir fırın ile küçük bir ocak tespit edilmiştir (Duru, 1979a: 12).

3.3.2. Korucutepe

Korucutepe yerleşmesinde İTÇ III, A ve B olmak üzere iki farklı evrede ele alınmıştır. İTÇ IIIA höyükte E safhasına denk gelen LXXVIII-LXXXIX tabakaları arasına tarihlendirilirken, İTÇ IIIB ise F safhası XC-XCII tabakaları arasına tarihlendirilmiştir (Tablo 4). İTÇ IIIA'da yerleşim höyüğün tepe kısmında kurulmasına karşın İTÇ IIIB'ye ait iskân kalıntıları güney yamaçta açığa çıkartılmıştır (van Loon, 1973: 368; 1978: 23).

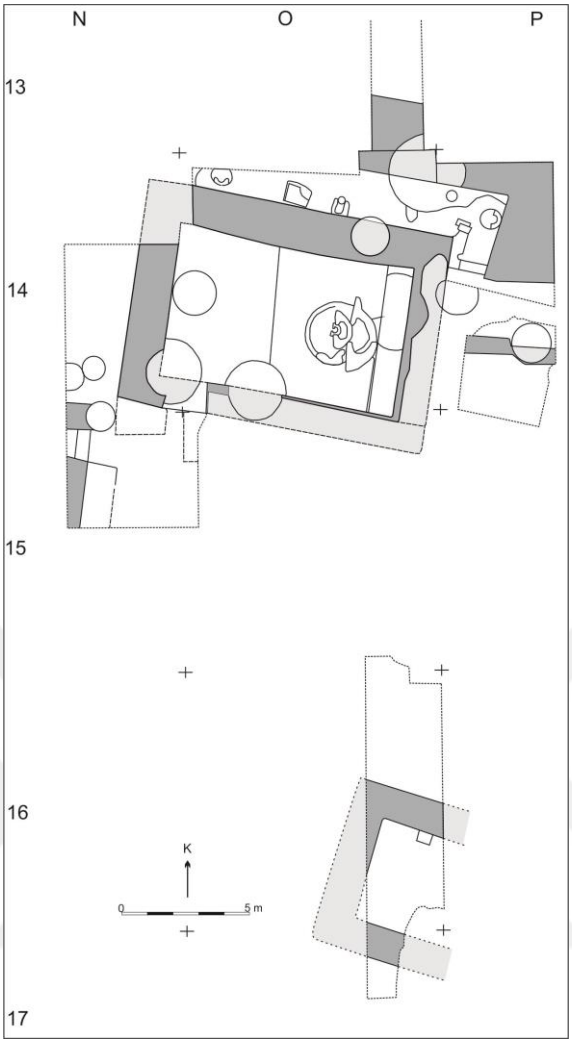
O12 açmasında dönemin en erkeni olan LXXVIII tabakasında ele geçen taş temelli duvarlara sahip yapının İTÇ IIB'nin sonuna tarihlendirilen LXXVII tabakasında ele geçen yapıya göre farklı bir yönde inşa edildiği görülmüştür (Çizim 46a). Yapının zemininde çanak şeklinde oluklu bir ocak yer almaktadır. Bu tabakadan sonra gelen LXXIX tabakasında kerpiç tuğlalar arasına ahşap kirişler yerleştirilerek oluşturulmuş duvarlara sahip bir yapı açığa çıkartılmıştır (Çizim 46b). Bu yapının içinde bir önceki tabakada yer alan ocak ile aynı yerde bir ocak bulunmaktadır. At nalı şeklindeki bu ocak batı duvarına bitişik olarak yapılmıştır. LXXX tabakasında da ocakların olduğu yerde bu sefer ateşten dolayı sertleşmiş bir andiron ele geçirilmiştir (Çizim 46c).

Çizim 46: Korucutepe İTÇ IIIA, E Safhası (LXXVIII-LXXIX-LXXX)
Kaynak: van Loon, 1978: Plate 20A-B, Plate 22'den yeniden çizilmiştir.

O13 açmasının kuzeyinde LXXIX, LXXX ve LXXXI tabakalarında yeniden inşa edilerek kullanılan fırın kompleksi (Q, F, N) tespit edilmiştir. LXXIX tabakasında açığa çıkartılan fırın dikdörtgen planda olup tabanı ateş nedeniyle sertleşmiştir. Bu tabakadaki fırınının güneyinde çok sayıda mutfak eşyası ele geçirilmiştir. LXXX tabakasında fırının etrafı 0.32 m kadar korunmuş olan ince bir duvar ile çevrelenmiştir. LXXXI tabakasında ise fırın oval hale dönüşmüştür. Ayrıca fırının güneyinde inşa edilmiş ve bir sonraki tabakanın büyük binasını taşıyan bir terastan söz edilmektedir (van Loon, 1973: 364-365; 1978: 19).

O14 açmasının doğu tarafında sürekli yenilenme sonucunda oluşturulan beyaz zemin üzerinde LXXXI tabakasına tarihlendirilen kilden dairesel ocak platformu açığa çıkartılmıştır. Tabanı çanak çömlek kırıkları ile oluşturulan ocağın çapı 2.40 m'dir. Bu tabakadan sonra zeminin sürekli yenilendiği saptanmıştır. Bu yenilenmenin yedinci katında bu dönemin mimari açıdan en çok dikkat çeken salonu inşa edilmiştir (Çizim 47). Bu salon LXXXII tabakasına tarihlendirilmiştir. Çukurlar nedeniyle bazı yerleri tahrip olan salon 6.0x9.0 m boyutundadır (Resim 59). Taş temel üzerine kerpiçten (kerpiç ölçüleri 0.45x0.30x0.12 m) oluşturulmuş duvarlara sahiptir. Beyaz sıvalı olan duvarların kalınlığı yaklaşık 1.60 m'dir. Salona güneyden 1.60 m genişliğindeki kapı ile ulaşılmaktadır. Kapı kısmında kil eşikler ile ahşap kalıntıları tespit edilmiştir. Salon içinde doğu duvarı önünde 0.72 m yüksekliğinde ve 1.0 m genişliğe sahip bir platform bulunmaktadır. Platform önünde iç içe geçmiş üç *andiron* yer almaktadır (Resim 60). Üstteki 0.81 m, ortadaki 0.43 m, alttaki 0.17 m yüksekliğindeki *andironlar* sağlam olarak ele geçirilmiştir. Salonda tunçtan yapılmış bir hançer, büyük baş hayvana ait boynuz ve hayvan figürüne rastlanılmıştır. Ayrıca salonun içinde düzensiz halde bulunan çok sayıda kerpiç tuğlalar ile dolu olduğu görülmüştür. Bu yüzden salonun işlevi bittikten sonra kasıtlı olarak doldurulduğu yönünde görüş ortaya çıkartmıştır. Salonun kuzeyinde çeşitli buluntular ele geçmiştir. Bunlar arasında çeşitli şekillere sahip ocaklar yer almaktadır. Açılan alanın batı tarafında (N 15 açması) tam olarak açığa çıkartılamayan bir yapıya rastlanılmıştır. Depolama amaçlı kullanılan bu yapıya doğu duvarı üzerinde yer alan ve iki basamağa sahip bir kapı ile giriş yapılmaktadır. Yapı içinden beyaz kül ile dolu çömlekler ele geçmiştir. Solonun güneyinde O 16-17 açmasında sıvalı zeminlere sahip avlu ile içinde hiçbir yapı ögesi olmayan bir kerpiç yapı ortaya çıkartılmıştır (van Loon, 1973: 365-366; 1978: 20-21).

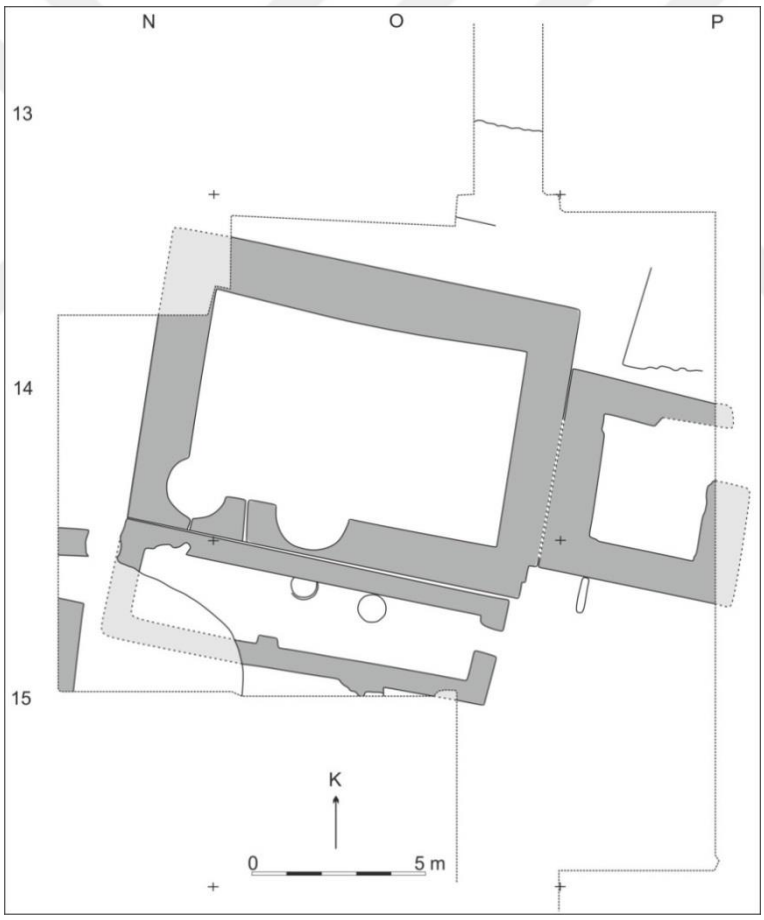
Çizim 47: Korucutepe İTÇ IIIA, E Safhası (LXXXII)
Kaynak: van Loon, 1978: Plate 24'den yeniden çizilmiştir.

Resim 59: Korucutepe LXXXII Tabakasına Ait Salonun Genel Görünümü
Kaynak: van Loon, 1973: Plate 10A

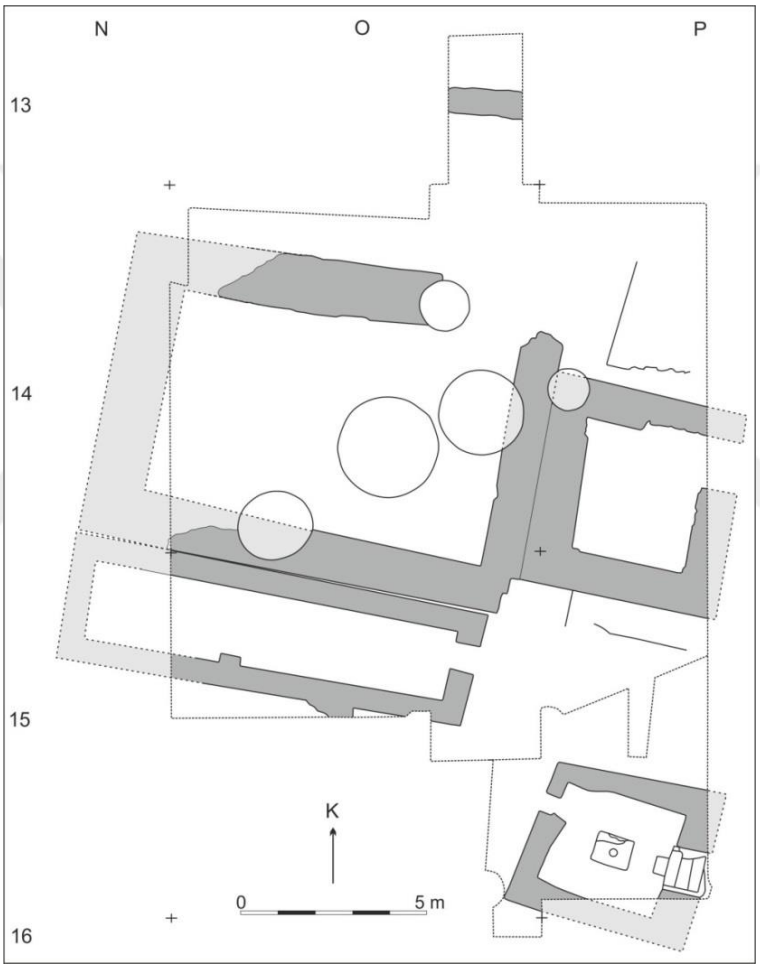
Resim 60: Korucutepe LXXXII Tabakasındaki Salonda Yer Alan İç İçe Geçmiş Üç *Andiron*
Kaynak: van Loon, 1973: Plate 6B

Çizim 48: Korucutepe İTÇ IIIA, E Safhası (LXXXVI)
Kaynak: van Loon, 1978: Plate 30'dan yeniden çizilmiştir.

LXXXVI tabakasında salonun güney duvarı boyunca uzanan bir koridor ilave edilmiştir (Çizim 48). Salonun güneydeki girişi bu sayede kapatılmıştır. Salonun içinde

herhangi bir iç yapı ögesi bulunmamaktadır. İlave edilen koridor 9.50x2.0 m boyutundadır. İçinde iki ocak yer almaktadır. Koridordan doğu duvar üzerinde yer alan kapı ile avluya ulaşılmaktadır. Avluda hayvan betimli figürinler ele geçirilmiştir. Salona doğudan 2.50x2.50 m boyutunda kare plan kerpiç yapı bitişmektedir. Bu oda içinde 0.68 m derinliğe sahip dairesel çukur bulunmaktadır. Çukurun tabanı kerpiç tuğla ile döşelidir. Çukur içinden saklama kapları ele geçirilmiştir (van Loon, 1973: 367; 1978: 22).

Çizim 49: Korucutepe İTÇ IIIA, E Safhası (LXXXIX)
Kaynak: van Loon, 1978: Plate 33'den yeniden çizilmiştir.

LXXXIX tabakasında salon tekrar inşa edilmiştir (Çizim 49). Duvar kalınlığı 1.30 m'dır. İçinde ocak platformu ile küçük bir ocak bulunmaktadır. Ocak platformunun güneyinde bulunan ocak 0.90 m çapa sahiptir. Tabanı sıvalı olmasına rağmen duvarları sıvalıdır. Doğudan bitişik olan kare planlı yapının zemini kaldırıldığında iki ocak ile depolama küplerin parçaları tespit edilmiştir. Bu tabakada koridor aynı şekilde

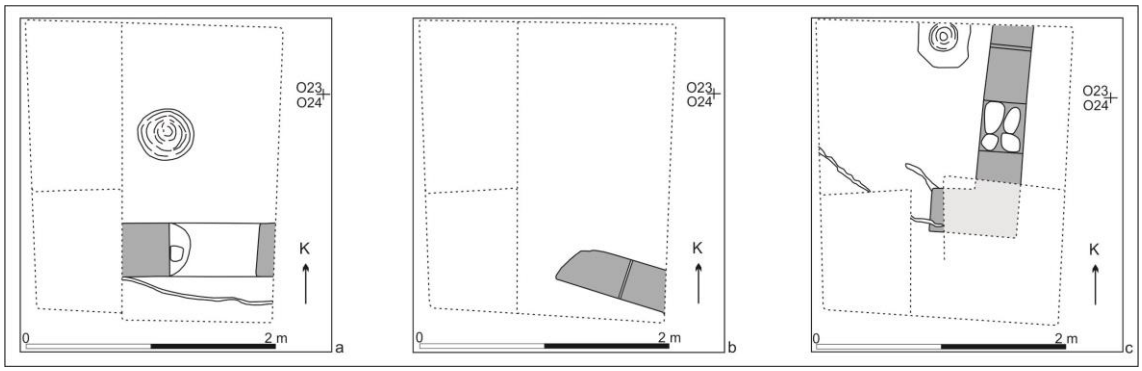
kullanıma devam etmiştir. Koridorun bağlantılı olduğu avlunun zemini kerpiç ile kaplanarak gri renkte sıvanmıştır. Avlunun güneydoğusunda (O-P 15 açması) bir yapının bodrum katı tespit edilmiştir (Resim 61). Bodrum katı dört basamaklı merdiven ile ulaşım sağlanmaktadır. İçinde dört duvar boyunca uzanan sekiler ile ortada damı taşıyan direğe ait sütun kaidesi yer almaktadır (van Loon, 1973: 367-368; 1978: 22-23).

Resim 61: Korucutepe LXXXIX Tabakasında O-P 15 Açmasındaki Bodrum Katı
Kaynak: van Loon, 1973: Plate 10B

Höyüğün tepesinde yapılan araştırmalarda İTÇ IIIB'ye ait yapı kalıntılarına rastlanılamamıştır. Ayrıca yapılan bu çalışmalar sonucunda höyüğün İTÇ IIIA'dan sonra kısa süreliğine terk edildiği anlaşılmıştır. İTÇ IIIB'de ise buranın yoğun bir yerleşim görmediği belirtilmiştir. Bu döneme ait mimari kalıntılar güney yamaçta açılan 2.0x2.0 boyutundaki açmadan (O 23/24 açması içinden) ele geçirilmiştir. Bu küçük açmada F safhasına ait en alttaki XC tabakasında bir yapının iki söve ile kapısı tespit edilmiştir (Çizim 50a). Yükseltilmiş kapı eşiğinde soket görevi görmüş sıvalı taş bulunmaktadır. Küçük bir kısmı tespit edilen yapının sıvalı zemini üzerinde dairesel bir ocak açığa çıkartılmıştır. Bu tabakadan sonra gelen XCI tabakasında sadece sıvasız kerpiç bir duvar tespit edilebilmiştir (Çizim 50b). Dönemin son tabakası olan XCII tabakasında kerpiç duvarlı bir odanın köşesi söz konusudur (Çizim 50c). Güneye bakan kapı girişi bulunmaktadır. Odanın tabanı ve duvarları en az üç kere çamur ile sıvanmıştır. Oda içinde sadece 0.20 m çapında bir delik yer almaktadır. Deliğin zeminine taş yerleştirilmiştir. Bu odanın doğu duvarının dış kısmında ocak tabanı ile

zemini kırmızı renkte kaba parçalarla döşeli bir alan bulunmaktadır (van Loon, 1978: 23).

Çizim 50: Korucutepe İTÇ IIIB, F Safhası (XC-XCI-XCII)
Kaynak: van Loon, 1978: Plate 36A, B, C'den yeniden çizilmiştir.

3.3.3. Norşuntepe

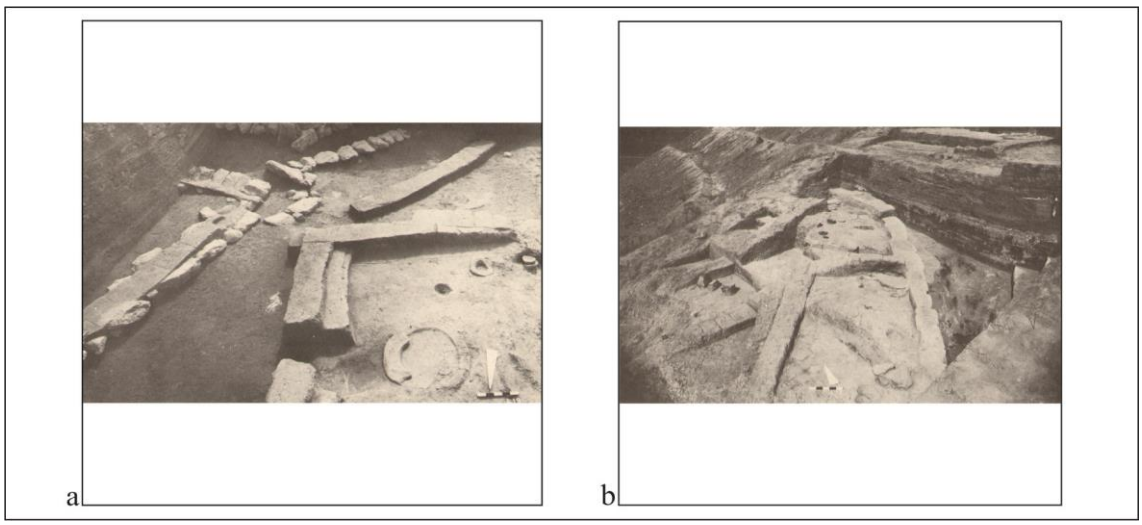
Norşuntepe yerleşmesinde XIII-IX. tabakalar İTÇ IIIA, VIII-VII. tabakalar İTÇ IIIB, VI. tabaka İTÇ IIIC'ye tarihlendirilmektedir (Hauptmann, 2000: 428). İTÇ III ile birlikte Doğu Anadolu-Transkafkasya kültürünün mimaride sağlam temellere ulaşmıştır (Hauptmann, 2003a: 23). Artık geniş bir alanda yayılan yapı kompleksleri söz konusudur. Kerpiç yapılar sokakların yanında avlunun etrafına yerleştirilerek belirli bir yerleşim düzeni ortaya çıkmıştır.

Bu dönemin ilk tabakası olan XIII. tabaka batı yamaçtaki L 19 açmasında tespit edilmiştir. Burada iki yapı açığa çıkartılabilmiştir. Bunlardan ilki 3.60 genişliğe ve 3.60 m'den fazla uzunluğa sahip olan yapıdır (Resim 62a). Bu yapı içine doğu duvarı boyunca yerleştirilmiş seki, kalın şişkin kenarlı ocak tabanı ve uçları boynuz şeklinde yukarı kalkık ocak altlığı bulunmaktadır. Diğer yapının ise sadece 0.60 m enindeki taş temelleri ele geçirilmiştir (Hauptmann, 1979a: 51).

M 19/20 açmalarında yapılan çalışmalarda iki yapı evresine sahip XII. tabakanın marn ve balçıkla karışık yangın molozu ile kaplı olduğu görülmüştür. Bu tabakadaki yapılar tepeye doğru giden yolun etrafında açığa çıkartılmıştır. Söz konusu olan bu yol dönemin sonuna kadar kullanılacaktır. Yolun kuzeyinde iki evreli yapı bulunmaktadır. İlk evresinde daha büyük olan yapının sadece batı ve güney duvarı tespit edilebilmiştir. Yapı içinde böbrek biçiminde ocak tabanı ile güneydoğu köşeye yerleştirilmiş 1.0x0.80 m ölçülerinde dikdörtgen fırın bulunmaktadır. İkinci evrede bu yapının üstüne 5.0x4.50

m boyutunda tek odalı bir yapı inşa edilmiştir. Bu oda içinde çapı 1.10 m olan yuvarlak bir ocak bulunmaktadır. Yolun güneyinde ise duvarları ve tabanı çoğu kez sıvanmış olan bir yapı bulunmaktadır. Sadece bir köşesi tespit edilen yapının 1.40 m yüksekliğindeki kerpiç duvar sağlam olarak ele geçirilmiştir. Kerpiç duvar kalınlığı yaklaşık 0.60 m'dir. Bu yapının batı duvarına bitişik 2.50x1.20 m boyutunda bir yapı bulunmaktadır. Bu yapının içi yangın molozu ile dolu olduğu görülmüştür (Hauptmann, 1976: 47-48).

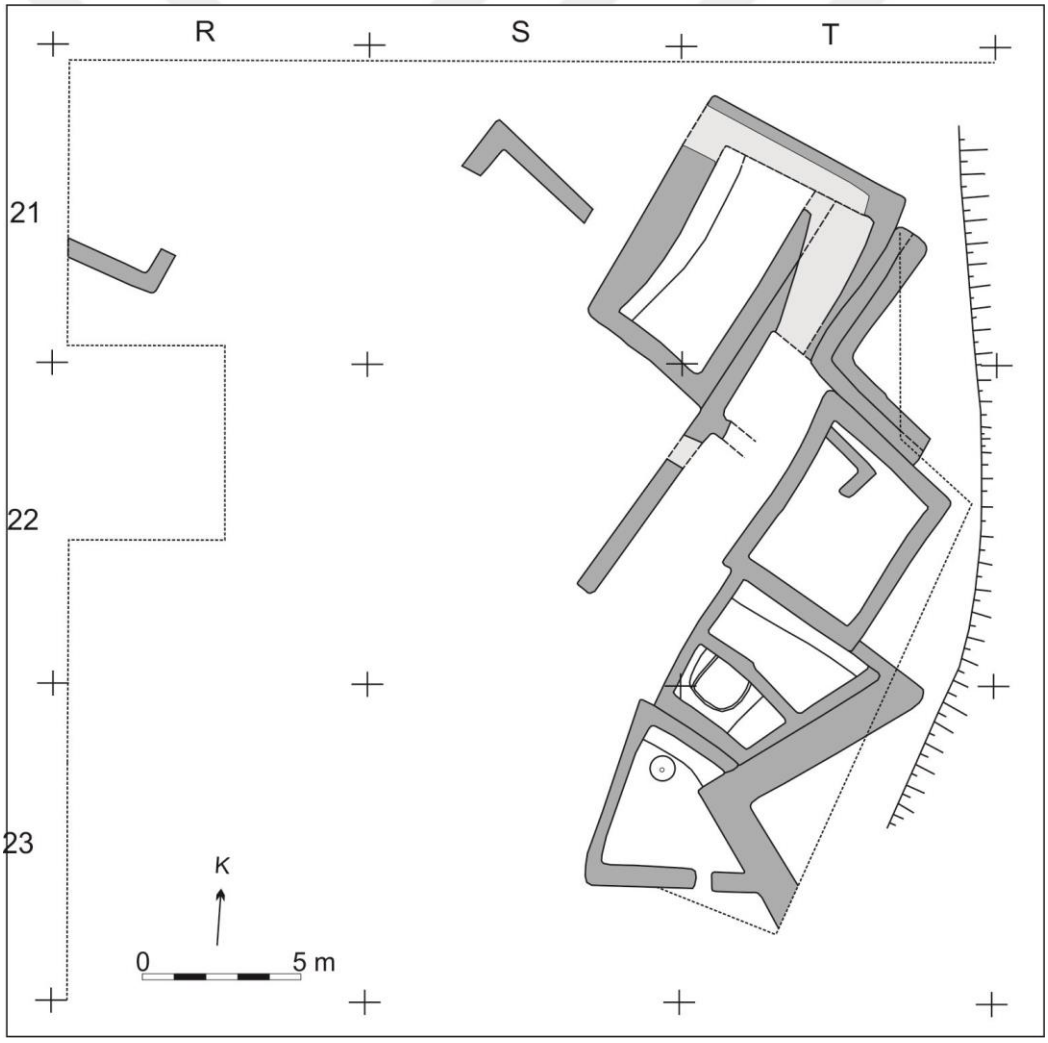
Batı yamaçtaki L 19 açmasında yapılan kazılarda güneybatı-kuzeydoğu yönünde uzanan yokuş tespit edilmiştir. Bu yokuş bir önceki tabakada tespit edilen yol gibi höyüğün tepe kesimine doğru yönelmektedir. Ancak XI. tabakada yer alan yapıların dizilişi göz önüne alındığında bu yokuş bir süre sonra ikiye ayrılmaktadır. Bu tabakada güney tarafta tespit edilen yapı 3.60x1.20 m boyutundadır (Resim 62b). Yapının güney köşesinde bir seki ve doğu köşesinde küllüğü olan bir ocak bulunmaktadır. Ayrıca bu ocağın alt evresinde at nalı şeklinde bir ocak tespit edilmiştir. Bu odanın bitişiğinde 3.20x1.80 m boyuta sahip dört evreli bir yapı açığa çıkartılmıştır (Resim 62b). Yapının sadece batı duvarı tam olarak ele geçirilememiştir (Hauptmann, 1979a: 51). M 19/20 açmasında sadece 0.55 m kalınlığa sahip duvar parçaları söz konusudur (Hauptmann, 1976: 47).

Resim 62: Norşuntepe Batı Yamaç L 19 Açması **a)** XII/XIII Tabaka Yapıları **b)** XI. Tabakada Yokuş Kenarında Ortaya Çıkartılan Yapı
Kaynak: Hauptmann, 1979a: Levha 25.1, 25.2

XI. tabakadan sonra gelen X. tabakada M 19 açmasında höyüğün tepesine giden yol 1.70 m genişliğinde ölçülmüştür. Bu açmada iki odalı bir yapı tespit edilmiştir. Güneydeki odanın genişliği 2.40 m, uzunluğu ise 3.0 m'den fazladır. Bu oda bir kapı ile tamamı tespit edilemeyen ve içinde sekiler ile fırın bulunan kuzeydeki odaya bağlıdır. Bu yapının dışında bu açmada yolun kenarında 0.60 m duvar kalınlığına sahip yapının köşesi ile dikdörtgen ocak tabanı açığa çıkartılmıştır (Hauptmann, 1982: 19). L 19 açmasında da bu tabakaya ait bozulmuş halde yapı kalıntıları tespit edilmiştir (Hauptmann, 1979a: 51).

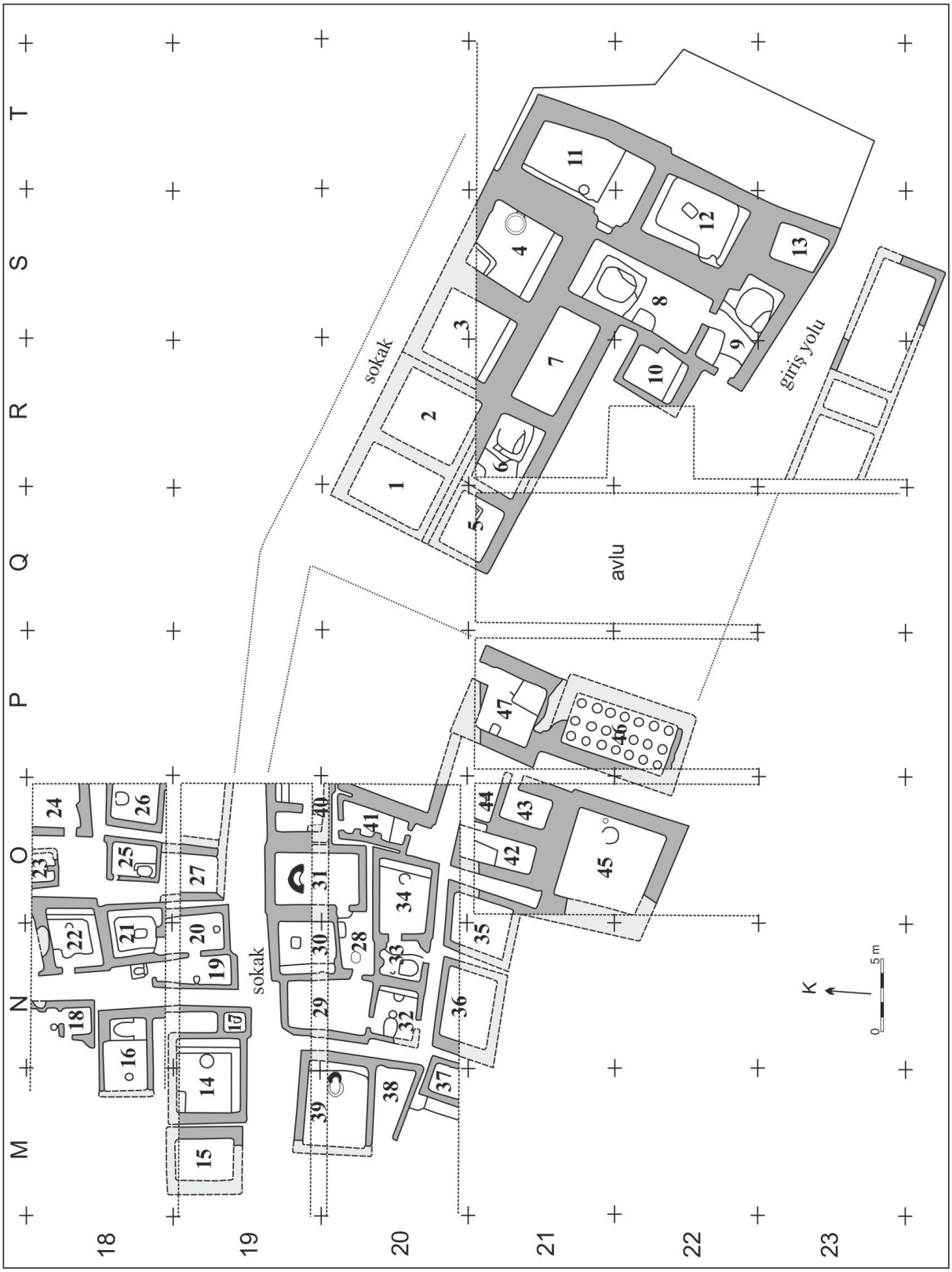
Akropol alanında (S/T 21-23) IX. yapı kalıntılarına ulaşılmıştır. Düzensiz bir şekilde yan yana getirilen bu yapılar yaklaşık olarak aynı boyutlardadır (Çizim 51).

Çizim 51: Norşuntepe İTÇ III, IX. Tabaka
Kaynak: Hauptmann, 1982: Levha 28'den yeniden çizilmiştir.

Tepenin doğu kesimine doğru yayılım gösteren yapılardan güneydoğu kesimde kalan yapıların doğu duvarı üç sıra kerpiç sırası ile oluşturulmuştur. Bu sayede 1.10 m duvar kalınlığına ulaşılmıştır. Bu yapı grubunun en güneyinde kalan yamuk planlı yapının güney duvarı 4.60 m, batı duvarı 0.60 m ve kuzey duvarı 3.0 m uzunluğundadır. Güney duvarı üzerinde girişi olan yapının içinde kuzey duvarı boyunca yerleştirilmiş seki ile şişkin kenarlı ortasında deliği olan yuvarlak ocak bulunmaktadır. Bu yapıya kuzeyden bitişik içinde kaide üzerinde kubbeli fırını olan yamuk planlı yapı bulunmaktadır. Uzunluğu 4.30 m olan yapının en geniş yeri 5.0 m, dar yeri ise 2.80 m'dir. Bu odanın kuzeyinde de 5.20/4.50x4.0 m boyuta sahip diğer bir yapı bulunmaktadır. İçinde herhangi bir ev içi ögesi bulunmamaktadır. Bu yapıların dışında S/T 21/22 açmalarında kalın duvarlı uzun bir yapı ve diğer yapılara ait mimari kalıntılar açığa çıkartılmıştır (Hauptmann, 1982: 18). Batı yamaçtaki L 19 açmasında bu tabakaya ait tepe düzlüğüne giden yokuşla beraber bozuk halde mimari kalıntılara rastlanılmıştır (Hauptmann, 1979a: 51). M 19/20 açmasında da 0.80 m yüksekliğinde ve 0.90 m kalınlığında sıvalı duvarlara sahip mimari kalıntılar tespit edilmiştir (Hauptmann, 1976: 47).

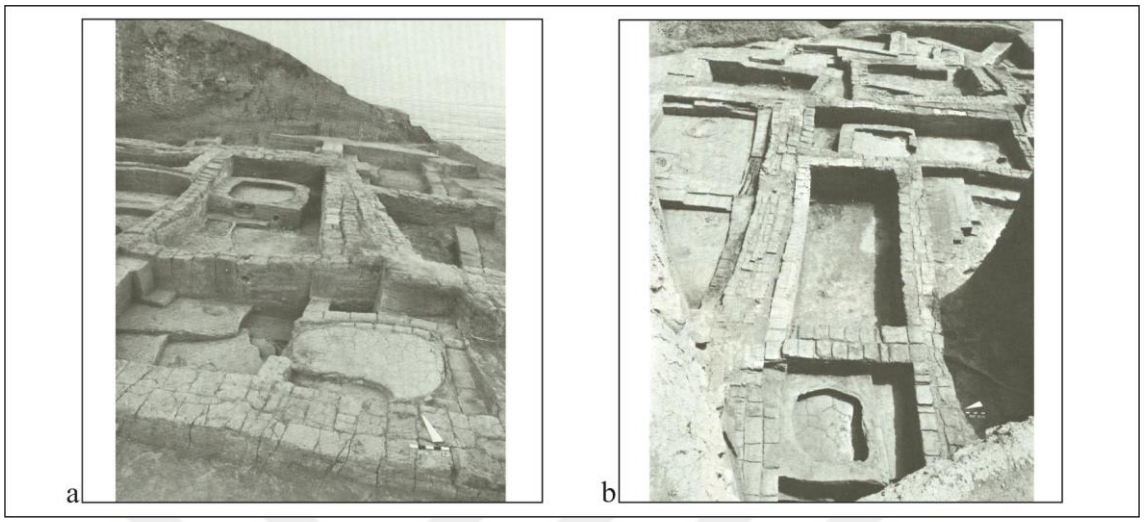
Bir sonraki tabakanın (VII. tabaka) öncüsü olma niteliği taşıyan VIII. tabakaya ait kerpiç tuğla ile oluşturulmuş yapılar batı yamaçtan tepeye doğru giden sokağın etrafı ve güneydoğudan avluya ulaşılan yokuş yol ile sınırlanan alana yerleştirilmiştir (Çizim 52). Batı kesimde oturma işlevi gören yapılar bulunurken doğu kesimdeki Q-T 20-23 açmaları içinde kalan alanda doğu yüzü uzunluğu 22 m, kuzey yüzü uzunluğu 30 m olan ve eşit boyutlarda odalardan oluşan L şeklinde yapı topluluğu bulunmaktadır (Hauptmann, 1982: 17). Batıdan yaklaşık 20 m derinliği bulunan avlu ile sınırlanan bu L şeklindeki yapı topluluğunda içlerinden geçen buluntular göz önüne alındığında yaşam alanı, işlik ve depo yerleri bulunan odalardan oluştuğu anlaşılmaktadır (Hauptmann, 1979b: 61) (Resim 63a-b).

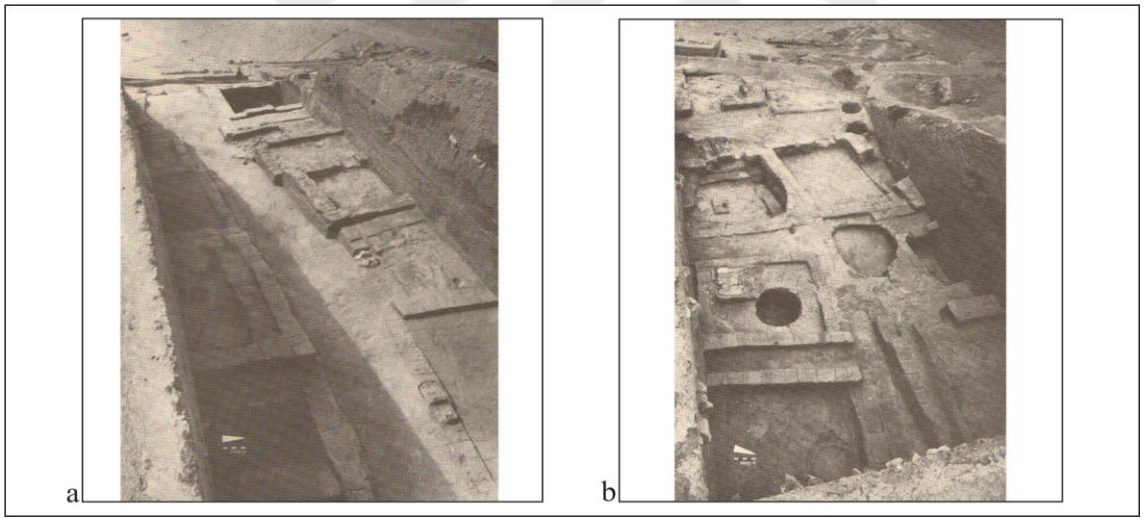
Çizim 52: Norşuntepe İTÇ III, VIII. Tabaka
Kaynak: Hauptmann, 1979b: Resim 24'den yeniden çizilerek numaralandırılmıştır.

Doğu kesimde yer alan L şeklindeki yapı topluluğunun en kuzeyinde oturma işlevi görmüş 3 ve 4 no'lu yapılar bulunmaktadır. Yapılar 4.60-4.80x5.20 m boyutuna sahiptir. Her iki odanın da güney duvarına bitişik olarak yapılmış seki bulunmaktadır. Ahşap hatıllar üzerine kerpiç konarak oluşturulan bu sekiler 0.60 m genişliğindedir. 4 no'lu oda içinde doğu duvarına bitişik yuvarlak ocak tabanı ile kuzeybatı köşeye yerleştirilmiş dikdörtgen fırın bulunmaktadır. Fırın 2.10x1.50 boyutundadır. Ocak ise 1.60 m çapında şişkin kenarlıdır. Diğer bir oturma odası olarak nitelendirilen 5 no'lu oda 3.70x3.20 m boyutuna sahiptir. İçinde dikdörtgen ocak tabanı yer almaktadır. Bu yapının doğusunda yer alan 3.20x5.0 m boyutuna sahip 6 no'lu odada yan uzunluğu 2.50 m olan kaide üzerinde inşa edilmiş kubbeli fırın ile iki nişe sahip kuzey duvarı önünde işlik sekisi bulunmaktadır. Fırın odası olarak nitelendirilen bu odanın doğusunda bir sonraki tabakada depo görevi üstlenen ve en yeni evresinde duvar resimleri ile karşılaşılan 7 no'lu yer almaktadır. Kuzey duvarı üzerindeki beyaz sıva üzerinde geometrik bezemeler betimlenmiştir. Bir sonraki tabakada olduğu gibi bu tabakada fırın odası olarak nitelendirilen 8 no'lu oda ile 8 no'lu odaya güneyden 0.80 m genişliğinde bir kapı ile bağlanan 9 no'lu oda bu tabakanın diğer fırın odaları olduğu belirtilmiştir. 8 no'lu oda içinde yer alan fırın kaide üzerinde inşa edilmiştir. Kubbesi bulunan fırının ağzı güney yönüne bakmaktadır. Ayrıca bu oda içinde 0.40 m genişliğe sahip seki ile 1.80x0.90 boyutunda kaide bulunmaktadır. 9 no'lu fırın odası 6.50x3.0 m boyutundadır. Buradaki fırın 8 no'lu odadaki fırına göre küçük ve iyi korunamamıştır (Hauptmann, 1982: 17). Avluya batı duvarı üzerindeki 0.80 m kapı iletişimi sağlanan bu oda içinde ayrıca 2.30x1.50 m boyutunda bir kaide bulunmaktadır. 8 ve 9 no'lu oda önünde bulunan 10 no'lu oda ise içindeki buluntulardan mutfak olarak kullanılmış olabileceği belirtilmiştir. 9 no'lu oda ile 13 no'lu küçük oda bu L şeklindeki yapı topluluğunun güneydeki sınırını oluşturmaktadır (Hauptmann, 1982: 18). L şeklindeki yapı topluluğunun doğu sınırını 11, 12 ve 13 no'lu odalar oluşturur. Bunlardan 11 no'lu oda 7.40x3.50 m boyutundadır. Oda içinde batı duvarına bitişik seki ile yuvarlak ocak tabanı tespit edilmiştir. Bu odanın güneyinde yangın geçirmiş 12 no'lu oda 6.15x3.75 m boyutuna sahiptir. Odanın içinde 0.60 genişliğinde ve kuzey, güney ve batı duvar boyunca uzana seki ile 1.11x0.71 m boyutunda yükseltilmiş kerpiç üzerine inşa edilmiş bir ocak yer almaktadır. Odanın batı duvarında da bir niş bulunmaktadır. Ayrıca batı

duvarı ve önünde yer alan seki üzerinde kırmızı renkte yapılmış şeritler tespit edilmiştir (Hauptmann, 1979a: 49-50).

Resim 63: Norşuntepe VIII. Tabaka **a-b)** Tepe Düzlüğünün Doğusundaki Yapıların Genel Görünümü (R-S 21/23)
Kaynak: Hauptmann, 1982: Levha 15.1, 15.2

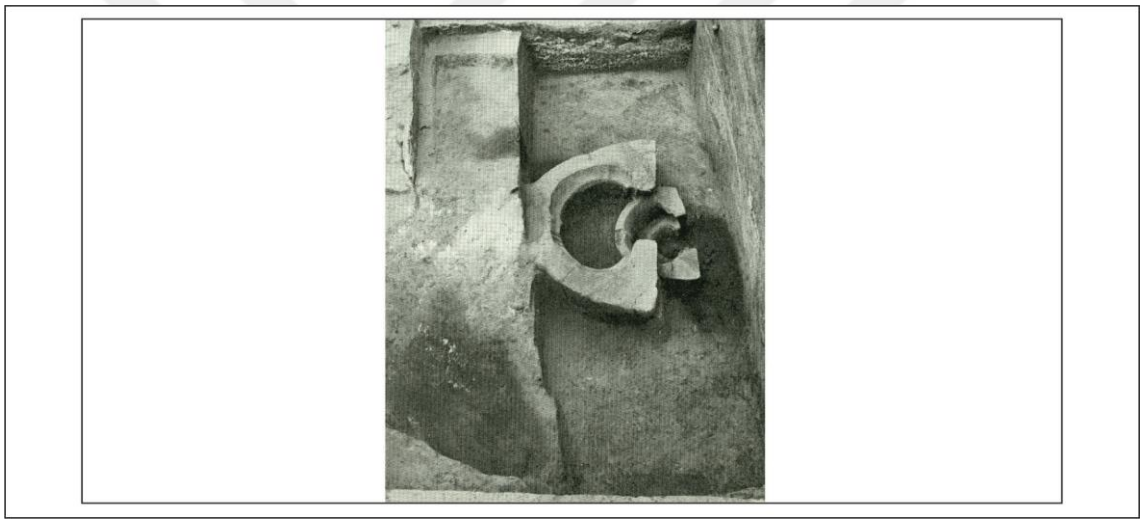
Resim 64: Norşuntepe VIII. Tabaka **a)** Tepe Düzlüğünün Batısındaki (M-O 19) Sokak ve Yapılar **b)** M-O 18 Açmaları İçinde Kalan Yapılar
Kaynak: Hauptmann, 1979a: Levha 24.2, 24.1

Akropolün batısında kalan alanda 2.0 m genişliği olan ve 30.0 m'lik uzunluğu açığa çıkartılabilen sokak bulunmaktadır (Resim 64a). Akropolün içine ulaşan sokağın kuzeyi ile güneyine yerleştirilmiş kerpiçten basit planlı yapı topluluğu bulunmaktadır (Hauptmann, 1976: 46). Bu yapı topluluğu da kendi içinde kuzey-güney ve doğu-batı yönünde uzanan dar sokaklar ile birbirinde ayrılmaktadır. Sokaklar çakıl ve çanak çömlek kırıkları ile döşelidir. Buradaki bazı yapılar dış taraftaki kerpiç yüzeylerine taş

levhalar döşenerek doğa olaylarına yönelik korunmuştur. Yolun kuzeyindeki alanda kuzey-güney yönündeki sokağın batısında üç oda ve bir küçük ek oda bulunmaktadır (Resim 64b). Bunlardan 14 no'lu oda 6.0 m uzunluğa sahiptir. İçinde seki ve ocak tabanı yer almaktadır. Odanın kuzeyinde dar bir geçit ile ayrılan 16 no'lu odanın içinde tespit edilen buluntulardan mutfak olarak kullanıldığı anlaşılmıştır. Burada bir fırın bulunmaktadır. Kuzey-güney yönündeki sokağın doğusunda bu sokakla aynı yönde inşa edilmiş olan ve 13.0x6.0 m'den fazla boyuta sahip dört oda bulunmaktadır. Orta kısımda kalan 21 no'lu odanın içinde tüm duvar boyunca uzanan seki ile dikdörtgen ocak tabanı açığa çıkartılmıştır. Bu yapıya güneyden bitişik olan ve bir kapı ile de bağlantı sağlanan 20 no'lu oda içinde at nalı şeklinde ocak tespit edilmiştir. Bu yapıların kuzeyinde yer alan 22 no'lu oda içinde de seki ve doğudaki sekinin önüne yerleştirilmiş üçlü at nalı şeklindeki ocağın kalıntıları ele geçirilmiştir (Hauptmann, 1976: 46). Ayrıca yolun kuzeyinde kalan O 18 açması içinde avlunun etrafına yerleştirilmiş birbirinden bağımsız tek odalı yapılar açığa çıkartılmıştır (Hauptmann, 1979a: 50).

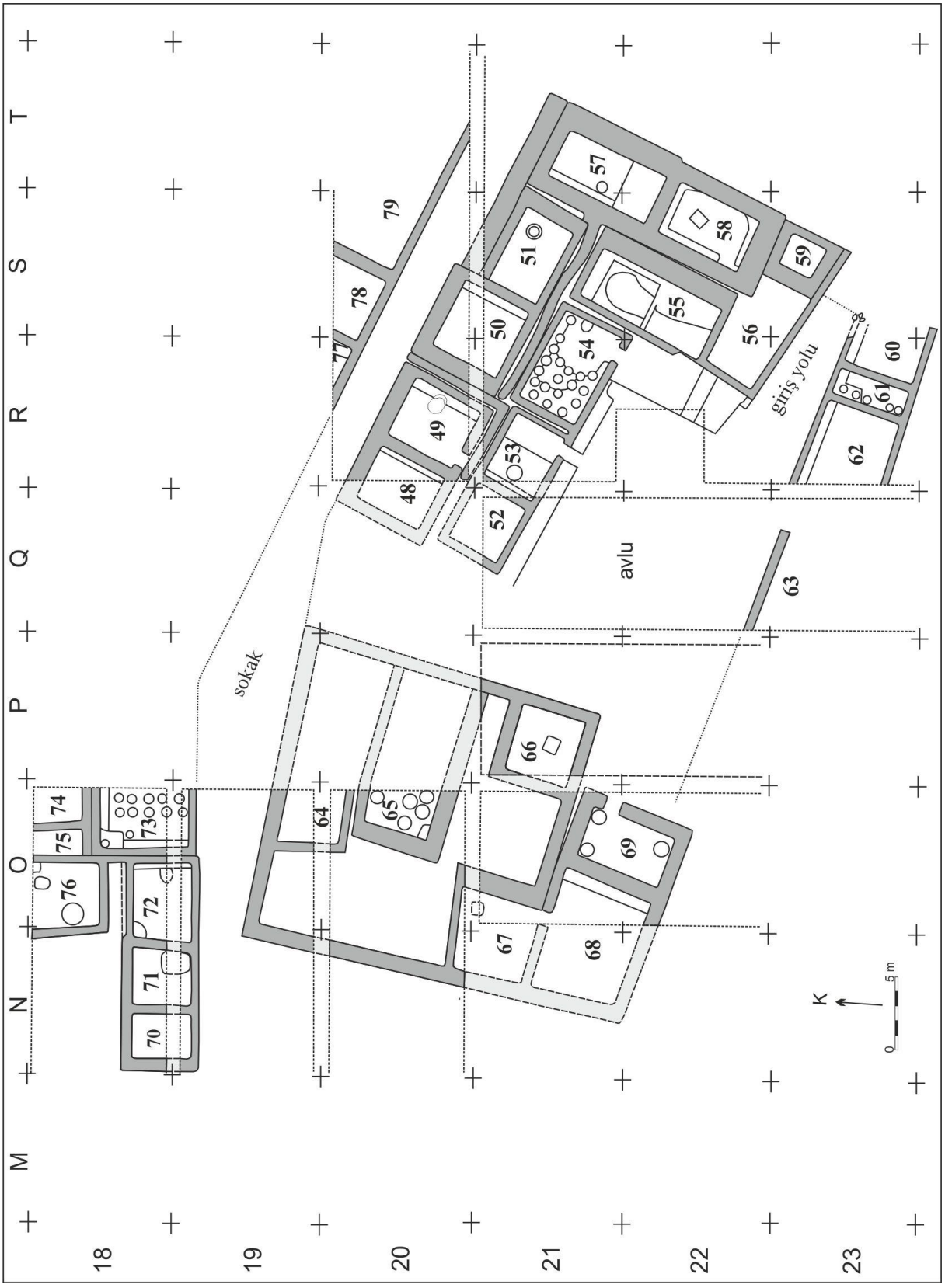
Yolun güneyinde 13.0x11.0 m'lik alanda (N/0 19/20) altı odanın küçük dikdörtgen bir odanın etrafına yerleştirildiği görülmektedir. Bu odaların içinde tespit edilen buluntulardan mutfak, oturma, kült ve depolama işlevi görmüştür. Oturma odalarına seki ile yuvarlak veya dört köşeli ocak tabanları (28, 30 ve 34 no'lu odalar), mutfakta fırın ve ocak (33 no'lu oda), dini görev gören oda da üçlü at nalı şeklinde büyük bir ocak (31 no'lu oda (Resim 65) bulunmaktadır (Hauptmann, 1976: 46). İçinde herhangi bir yapı içi ögesi bulunmayan 29 no'lu odanın ise depo işlevi gördüğü düşünülmektedir. Bu oda topluluğunun güneyinde doğu-batı yönünde dar bir sokakla ayrılan 35 ve 36 no'lu yapıların kuzey kesimleri açığa çıkartılabilmiştir. Batı yamaçta M 19/20 açması içinde kalan 39 no'lu odada dini işlevi olduğu varsayılan 31 no'lu oda içindeki üçlü at nalı ocağın basit bir örneği bulunmaktadır (Hauptmann, 1976: 47). 31 no'lu odaya doğudan bitişik içinde yapı içi ögesi olarak seki bulunan iki odalı 40 no'lu yapı açığa çıkartılmıştır. Bu odanın güneyinde yer alan ve kirişlere sahip 41 no'lu odada güney duvarına bitişik bir fırın yer almaktadır (Hauptmann, 1979a: 50). 1974 yılında yapılan kazılarda büyük avlunun hemen batısında (P 21/22 açması) üst dönemlerden açılan çukur nedeniyle zarar görmüş 46 ve 47 no'lu odalar ortaya çıkartılmıştır. Kuzeyde kalan 46 no'lu oda 4.0x4.20m boyutunda olup 1.10 m kalınlığında duvarlara sahiptir. Oda içinde ocak ve fırın bulunmaktadır. Güneydeki 47 no'lu odanın çoğu kısmı

tahrip olmuştur. İçinde 17 yuvarlak çukur bulunmaktadır. Bu çukurlara büyük erzak küpleri yerleştirildiği düşünülmektedir. Bu yüzden bu oda depo yeri olarak belirtilmiştir. Ayrıca bu iki yapı batıdaki yapı topluluğundan kuzey-güney yönünde uzanan dar sokakla ayrılmaktadır. Bu sokağında hemen batısında yapı topluluğunun güney sınırını oluşturan tamamı tespit edilmiş 42, 43 ve 45 no'lu üç oda ile sadece küçük bir kısmı ele geçirilmiş olan 44 no'lu oda bulunmaktadır. Bu odaların kuzeyindeki 42 no'lu oda içinde kubbeli fırın yer almaktadır. Doğusunda bulunan 44 no'lu oda içinde ocak bulunurken 3.30x2.20 m boyuta sahip olan 43 no'lu odada kuzey duvarına bitişik kerpiç seki bulunmaktadır. Güneyde kalan 45 no'lu oda ise 5.0 m genişliğindedir. İçinde çapı 2.15 m olan şişkin kenarlı büyük ocak yer almaktadır (Hauptmann, 1982: 18).

Resim 65: Norşuntepe VIII. Tabaka O 19 Açmasında Yer Alan 31 No'lu Odadaki Üçlü At Nalı Büyük Ocak
Kaynak: Hauptmann, 1972: Levha 65.2

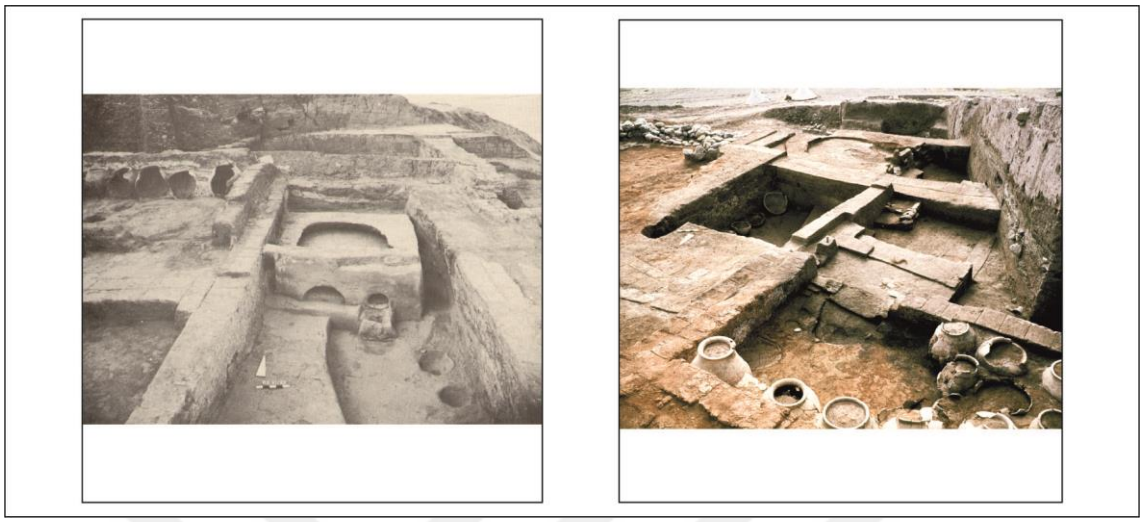
VIII. tabakanın devamında gelen VII. tabakada batı kesimde cadde ve sokakların böldüğü basit planlı yapı topluluğunun yerine idari kompleks kurulurken, L şeklindeki oda topluluğu ise kullanım amaçlarına yönelik bazı değişiklerle kullanıma devam etmiştir (Hauptmann, 1976: 62) (Çizim 53).

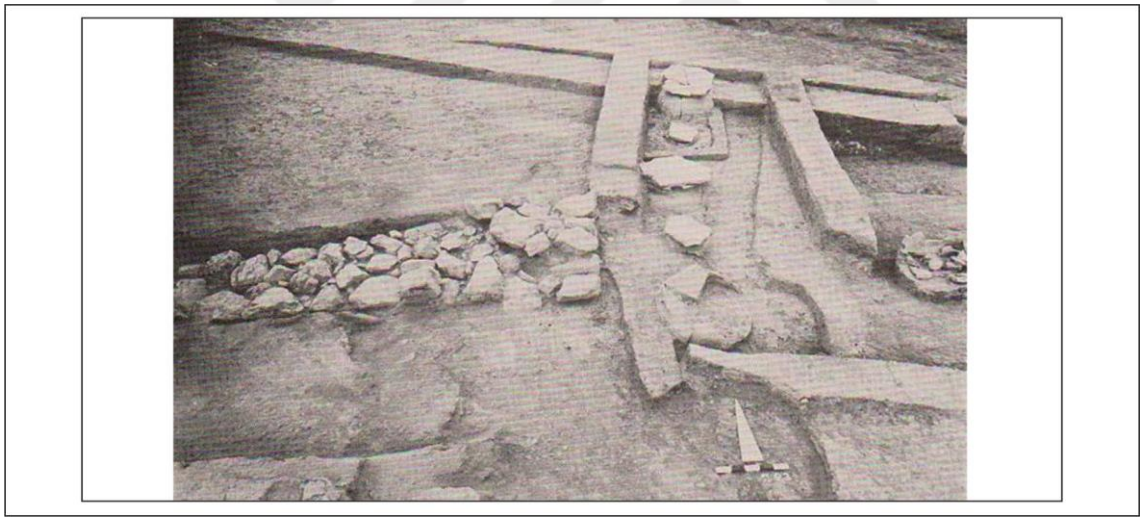
Çizim 53: Norşuntepe İTÇ III, VII. Tabaka
Kaynak: Hauptmann, 1979b: Resim 25'den yeniden çizilerek numaralandırılmıştır.

Akropol alanında devam eden L şeklindeki yapı topluluğu kuzey ve doğudan çakıl döşeli sokak, batıdan ortak kullanılan avlu ve güneydoğudan avluya ulaşan yokuş yol ile sınırlandırılmıştır. Bu yapı topluluğunun kuzey yüzü 30.0 m, doğu yüzü ise 23.0 m uzunluğundadır (Hauptmann, 1979a: 47). En kuzeyde yer alan dört oda (48-51 no'lu odalar) içinde ocak ve sekileri ile oturma alanı olarak kullanılmıştır. Doğu sınırını oluşturan 57 no'lu oda içinde batı duvarı boyunca uzanan seki ile yuvarlak ocak bulunurken 58 no'lu oda içinde de batı, kuzey ve güney duvarı boyunca uzanan seki ile dikdörtgen ocak tabanı yer almaktadır. Bu tabakada erzak depolama alanı olarak kullanılan 54 no'lu oda 7.60x5.30 m boyutundadır (Resim 66). Duvarları sıvalı olan bu oda ilk evrede iç içe geçmiş at nalı şekline sahip küllüklü ocak ve 0.50 m genişliğinde sekisi ile oturma odası olarak kullanılmıştır. Ancak bir sonraki evresinde sonradan eklemelerle toplam 21 depolama küpü yerleştirildiği görülmüştür. Küplerin araları omuz kısmına kadar kerpiç molozu ile desteklenmiştir. Bazı küplerin içinden kömürleşmiş tahıllar tespit edilmiştir. Depo odasına doğudan bitişik 55 no'lu fırın odası bulunmaktadır (Resim 66). Bu odada açığa çıkartılan kubbeli fırın kerpiç tuğladan yapılmış kaide üzerine inşa edilmiştir. Batı duvarına bitişik fırının iki kez yenilenen kubbesi 0.35 m'lik kısmı sağlam olarak açığa çıkartılmıştır. Sertleşmiş tabanın genişliği 2.50 m, uzunluğu 3.60 m'dir. Fırının güneye bakan yarım daire şeklinde ağzı vardır. Genişliği 0.50 m, yüksekliği 0.40 m olan fırın ağzının arkasına üç tane büyük taş levha yerleştirilmiştir. Ayrıca bu fırının kül temizleme deliği ile küllüğü bulunmaktadır. Fırının doğu yanında bırakılan geçit ile kuzeydeki 1 m'lik alana ulaşılmaktadır. Bu fırın odasının içinde ayrıca uzunluğu 3.30 m ve en geniş yeri 2.50 m olan işlik sekisi bulunmaktadır. Fırının güneyinde yer alan bu işlik sekisi ortasındaki çıkıntı ile ikiye bölünmüştür. Bu odaya güneyden bitişen 56 no'lu fırın odası yer almaktadır. 55 ve 56 no'lu fırın odalarına batıdan bitişik olan ve avlunun güneydoğusu ile 54 no'lu depo odası arasındaki 1.00 m'lik yükseklik farkını kapamak için yapılmış merdiven bulunmaktadır. Dört basamağa sahip olan bu merdiven 3.33 m genişliğinde ve 8.90 m uzunluğundadır. 56 ve 57 no'lu odalar güneyden yüzeyi herhangi bir malzeme ile kaplı olmayan yokuş bir yolla sınırlanmaktadır. Avlunun güneydoğusundaki girişi olan bu yol avludan çıkışa doğru daralmaktadır. Kapının en dar yeri 2.80 m genişliğindedir. En geniş yeri ise 4.70 m'dir. Kapı girişinin olduğu kesimde direk yuvası ile çok sayıda

kömürleşmiş ahşap kalıntıları tespit edilmiştir. Bu yokuş yol boyunca uzanan 0.70 m derinliğine sahip birde kanal bulunmaktadır (Hauptmann, 1979a: 47-49).

Resim 66: Norşuntepe VII. Tabaka Fırın Odasının (55) ve Depo Odasının (54) Genel Görünümü
Kaynak: Hauptmann, 1979a: Levha 65.2; Hauptmann, 2003a: 22

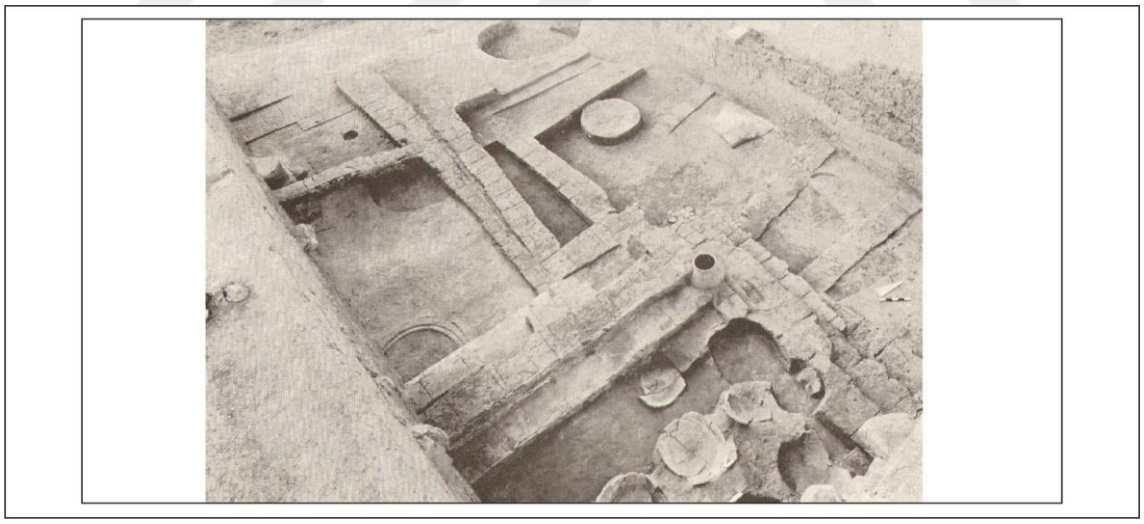

Resim 67: Norşuntepe VII. Tabaka R 23 Açmasında Yer Alan Yokuş Yol ve Yolun Güneyindeki Üç Oda (60-62) ve Küpler
Kaynak: Hauptmann, 1979a: Levha 23.1

Avluya güneydoğudan bağlantıyı sağlayan yokuşun güneyinde 60, 61 ve 62 no'lu odalar bulunmaktadır (Resim 67). Üç odanın tespit edilebildiği bu yapı 6.0 m genişliği ve 11.0 m'den fazla uzunluğu bulunmaktadır. Bu üç oda içinde kuzey duvar boyunca uzanan 0.70 genişliğinde bir seki söz konusudur. 60 ve 62 no'lu oda içinde sekiden başka bir buluntu ele geçmemesine rağmen 61 no'lu oda içinde ağızları levha taş ile kapatılmış beş depolama küpü ele geçirilmiştir (Hauptmann, 1979a: 49). Son

dönem kazılarında Q 22/23 açmasında bu yapıya batıdan paralel 63 no'lu yapının kuzey duvarı açığa çıkartılmıştır. Ayrıca bu duvar avlunun da güney sınırını oluşturmaktadır (Hauptmann, 1982: 16-17).

Avlunun batısında kalan idari kompleks kuzeyden bir önceki tabakalardan devam eden 2.0 m genişliğindeki sokak ile sınırlanmaktadır. Batı ve güneyden ise yamaçlar bu kompleksin sınırını belirlemiştir. Kompleks 1.20 m kalınlığında tek bir duvar ile çevrelenmiş oda topluluğundan oluşmaktadır. Burada dikkat çekici oda içinde beş tane depolama küpü açığa çıkartılan 65 no'lu odadır. Yangın geçiren depo odasının kazılan alan nedeniyle tamamı ortaya çıkartılamamıştır. Ele geçirilen sivri dipli küpler sıvalı taban üzerine kerpiçlerle desteklenerek yerleştirilmiştir. Bu odanın duvar kalınlığı batı ve güney tarafta 1.20 m kalınlığına ulaşmaktadır. 65 no'lu odanın kuzeyinde 64 no'lu oda bulunmaktadır (Hauptmann, 1974: 75). İdari kompleksi güneyden doğu duvarında girişi olan 69 no'lu oda sınırlamaktadır. İçinde bulunan üç depolama küpünden dolayı depo odası olarak kullanıldığı belirtilmiştir. Bu depo odası 5.0 m'den fazla genişliğe sahiptir (Hauptmann, 1979a: 49). Ayrıca bu odanın kuzeyinde ve batısında farklı işlevlere sahip odalar bulunmaktadır.

Resim 68: Norşuntepe VII. Tabaka Batı Zirve Düzlüğündeki (O-N 18) Yapılar
Kaynak: Hauptmann, 1974: Levha 71.2

İdari kompleksin kuzeyden sınırlayan sokağın kuzeyinde başka bir oda topluluğu bulunmaktadır (Resim 68). N/O 18/19 açması içinde kalan bu odalardan 5.20 m uzunluğa sahip 73 no'lu oda içinden on tane depolama küpü ele geçirilmiştir. 73 no'lu odaya kuzeyden bitişik 4.50 m uzunluğa, 3.90 m genişliğe sahip 74 ve 75 no'lu odalar

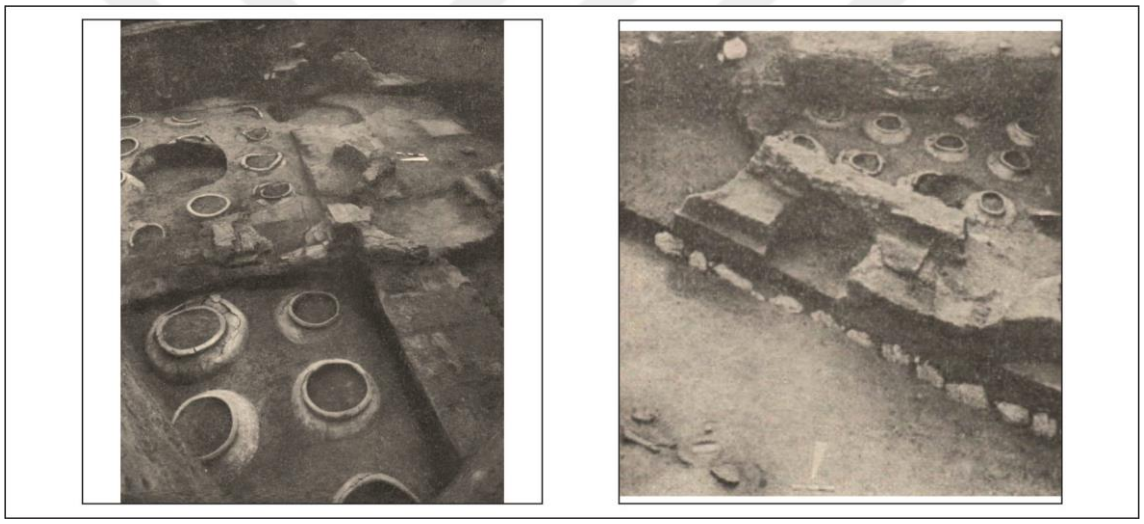
yer almaktadır. Küplerin bulunduğu odaya doğudan bitişik duvarları ve tabanları beyaz sıvalı üç oda bulunmaktadır. Odaların içinde beyaz sıvalı seki ile ocak yer almaktadır (Hauptmann, 1974: 75).

İlk Tunç Çağı'nın ve bu bölümde ele aldığımız dönemin sonu olan VI. tabakada höyüğün zirvesinde mimari plan ve düzenin en yüksek zirveye ulaştığı bir kompleks ortaya çıkmıştır. Kapladığı 2700 m^2'lik alan ile saray olma niteliği taşıyan bu kompleks bulunduğu bölgenin merkezi niteliğindedir (Hauptmann, 1982: 16) (Çizim 54). Diğer tabakalarda batıdan akropole ulaşan sokağın bu tabakada akropolün içine ulaşmadan önünün kapatıldığı ve eski işlevinin kaybettiği görülmektedir. Avlu sistemi bu yapı düzeninde daha çok ön plana çıkmış ve yapılar neredeyse hepsi ortada yer alan avluya açılmaktadır. Kuzey- güney yönünden 11.50 m, doğu-batı yönünden 15.0-19.50 m boyutundaki avluya güneydoğudan 2 m genişliğindeki yokuş yol ile ulaşılmaktadır (Hauptmann, 1979a: 47). Duvar kalınlıkları yer yer 1.0 m'den fazla olan bu kompleksin bazı durumlarda iki katlı olduğu kanıtlanmıştır. Komplekste oturma, mutfak, işlik ve depo işlevi gören çok sayıda oda bulunmaktadır. Depo odalarında bulunan çok sayıda büyük küplere yaklaşık 200 ton tarım ürünü depolanabilmektedir. Bu özelliği göz önüne alındığında çevredeki arazinin ürünleri burada depolanmaktaydı. Hem bu özelliği hem de ele geçen diğer buluntulardan ticaretinde burada yoğun olması söz konusu bu yapının merkezi bir özelliğe sahip olduğunu kanıtlar niteliktedir (Hauptmann, 1979b: 62-63).

Çizim 54: Norşuntepe İTÇ III, VI. Tabaka
Kaynak: Hauptmann, 1979a: Levha 37'den yeniden çizilerek numaralandırılmıştır.

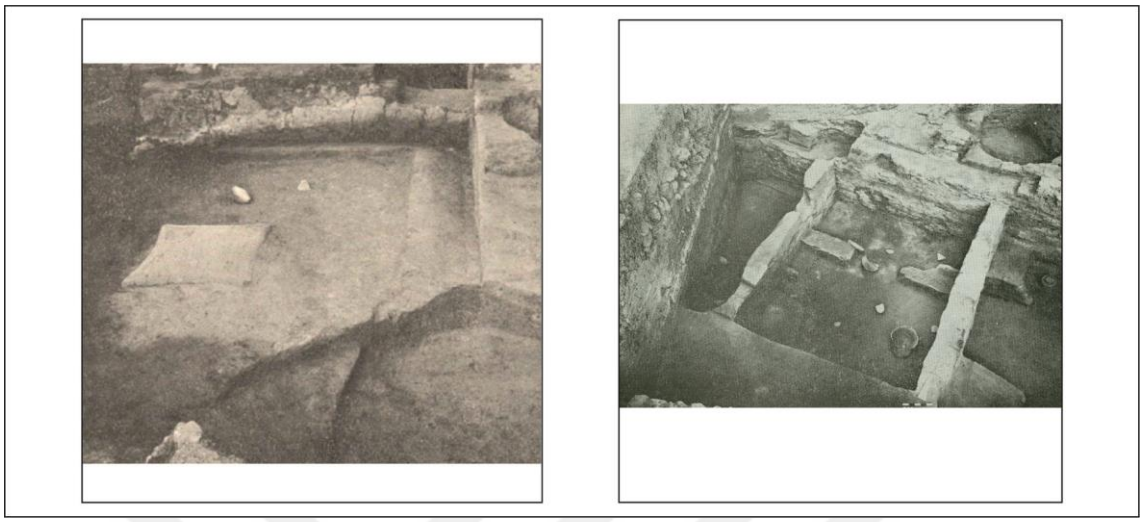
Saray olarak nitelendirilen kompleksin avlusunun kuzeyinde 25.60 m uzunlukta, 14.80 m genişliğinde oda topluluğundan oluşan pithos yapısı (idari) söz konusudur (Hauptmann, 1971: 74). İdari binasının kuzeyinde 5.0x6.0 m boyutunda yan yana dört depo odası (80-83 no'lu odalar) yer almaktadır (Resim 69). Depo odaların her birinde 25 küp olmak üzere toplam 100 küp boyunlarına kadar gömülü olarak ortaya çıkartılmıştı Küplerin boyunlarına kadar gömülü olduğu zemin beyaz sıvalıdır. Depo odalarının güneyinde biraz daha küçük boyutlarda dört tane oturma odası (84-87 no'lu odalar) bulunmaktadır (Resim 70). Ortalama olarak 5.0x4.0 m boyutunda olan odaların zeminleri ve duvarları beyaz sıvalıdır (Hauptmann, 1971: 74). Açığa çıkartılan dört oda içinde de kil seki ile yükseltilmiş iç bükey kenarlı dörtgen ocak yerleri bulunmaktadır (Hauptmann, 1971: 74; 1972: 92).

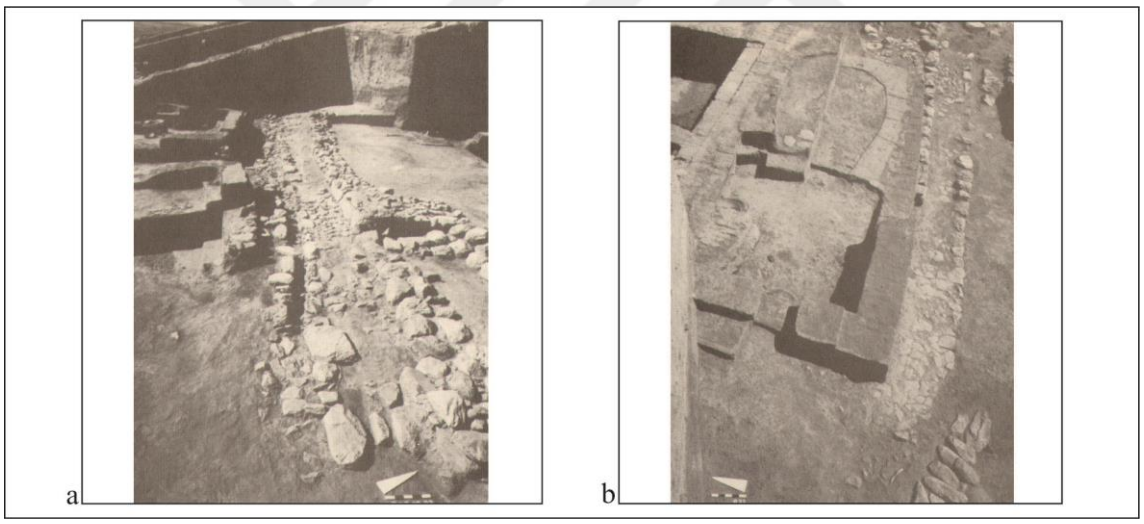
Resim 69: Norşuntepe VI. Tabaka Pithos Yapısı (R 20 ve R 19 Açmalarından Genel Görünüm)
Kaynak: Hauptmann, 1971: Levha 50, Levha 52.1

Pithos yapısına ait oturma odalarının güneyinde dört oda yer almaktadır. Bu odalar pithos yapısına göre 2.0 m daha derinde tespit edilmiştir (Hauptmann, 1972: 93) (Resim 70). 85 no'lu oturma odasının önünde 5.0x4.80 m boyutunda ve içinde batı duvarına bitişik 0.40 m genişliğinde kil seki ile ortasında hafifçe yükselen kenarlı dikdörtgen ocağın bulunan 88 no'lu oda bulunmaktadır. Girişi tespit edilemeyen bu odanın ikinci bir kata sahip olduğu ve ikinci kat vasıtasıyla idari binaya ulaşım sağlandığı düşünülmektedir (Hauptmann, 1974: 74). Bu odaya doğudan bitişik 89 no'lu odanın kuzeydoğu kısmı ortaya çıkartılmıştır. Diğer iki oda (90-91 no'lu odalar) içinde

yanmış ahşap kirişler tespit edilmiştir. Bu odaların içinde kaideli fırın, ocak ve sekiler yer almaktadır (Hauptmann, 1972: 93).

Resim 70: Norşuntepe VI. Tabaka Oturma Odaları (R 20 Açması (86) ve R 21 Açması (89-91))
Kaynak: Hauptmann, 1971: Levha 51.1; Hauptmann, 1972: Levha 64.1

Resim 71: Norşuntepe VI. Tabaka **a)** R-T 22/23 Açmasındaki Yokuş Yolun ve Su Kanalının Genel Görünümü **b)** Yokuş Yolun Hemen Güneyindeki Fırın Odası (95)
Kaynak: Hauptmann, 1979a: Levha 19.3, 19.2

Höyüğün R-T 21-23 açmalarında fırın ve işlik odalarının olduğu yapı birimi bulunmaktadır. Pithos yapısına bitişik olan yapı birimi batıdan dört oda ile sınırlıdır. En kuzeydeki 92 no'lu oda içinde ahşap tavanın kalıntılar tespit edilmiştir. Bu odanın güneyinde 93 ve 94 no'lu odalara sahip bir yapı bulunmaktadır. Bir kapı ile bağlantısı sağlanan odalardan 93 no'lu oda 6.0x4.0 m boyutundadır. Oda içinden çok sayıda *in-situ* buluntu ele geçirilmiştir. Fırın odası olarak nitelendirilen 94 no'lu oda 6.0x5.0 m

boyutuna sahiptir. Odanın güneydoğu köşesinde kubbeli oval fırın ile işlik sekisi bulunmaktadır (Hauptmann, 1970: 107-108). Bu odanın güneyinde giriş yolunun kuzey sınırını oluşturan 95 no'lu oda bulunmaktadır (Resim 71b). Uzunluğu 10.0 m'den fazla olan odanın genişliği 5.20 m'dir. İçinde 5.0x3.80 m boyutunda kaide üzerine inşa edilmiş ve kubbesi 0.40 m yüksekliğinde korunmuş olan bir fırın yer almaktadır. Ayrıca oda içinde dikdörtgen şeklinde işlik yeri bulunmaktadır. Çok sayıda kömürleşmiş buğdayın tespit edildiği odanın avluya iletişimi batı duvar üzerindeki kapı ile sağlamaktadır (Hauptmann, 1976: 44). Bu yapı birimini doğudan sınırlayan üç oda bulunmaktadır. Kare planlı iki oda (96-97 no'lu odalar) yaklaşık olarak 2.50 m uzunluğundadır. Duvar kalınlıkları 0.90 m'dir. Bu iki odanın güneyinde duvarları beyaz sıvalı 98 no'lu hücre yer almaktadır (Hauptmann, 1970: 107).

Pithos yapısının kuzeybatısında (O-Q 18/19 açması) ve batıdan içeriye doğru uzanan 1.70 m genişliğindeki sokağın kuzeyinde kalan kısımda üç odalı bir yapı açığa çıkartılmıştır. Yapının toplam uzunluğu 28.0 m, genişliği ise 8 m'dir. Batıdan ve kuzeyden taş temellerle sağlamlaştırılan yapının güney duvarına ait bir kısmı üst tabakalardan açılan çukur nedeniyle tahrip olmuştur. Üç odadan ikisinde depolama küpleri ele geçirilmiştir. Yapının batısında kerpiç tuğla yıkıntıları ile doldurulmuş kerpiç sırası tespit edilmiştir. Bu kerpiç kalıntılar o kısımda yapılmış terasa ait olabileceği belirtilmiştir (Hauptmann, 1972: 93).

Sokağın hemen güneyinde 6.60 m genişliği ve 7.20 m uzunluğu olan 102 no'lu depo odası bulunmaktadır (Resim 72). Düzensiz bir plana sahip olan bu oda kuzey ve güneyden 1.0 m kalınlığın kerpiç duvar ile sınırlıdır. İçinden 14 tane küp ele geçirilmiştir. Batı yamaçta (M/O 19-21 açmaları) teras duvar ile çevrelenmiş 103 ve 104 no'lu odalar tespit edilmiştir. Bu odalardan kuzeydeki 103 no'lu oda 4.0x5.20 boyutundadır (Hauptmann, 1974: 74). Batı kesimin en dik yamacına 105 no'lu oda yerleştirilmiştir. Bu sayede oda ile teras duvarı arasında 5.0 m genişliğe sahip ve doğu-batı yönündeki sokağa bağlanan bir geçit oluşturulmuştur. Batı duvarı ele geçmeyen 105 no'lu oda 11.0 m uzunluğa sahiptir. Ayrıca odanın güney kısmında kafes şeklinde bir çıkıntı mevcuttur. Oda içinde de kuzey ve doğu duvarı boyunca uzanan kerpiç seki ile yükseltilmiş kenarlı dikdörtgen ocak bulunmaktadır (Hauptmann, 1976: 44).

Resim 72: Norşuntepe VI. Tabaka P 20 Açmasındaki 102 No'lu Depo Odası
Kaynak: Hauptmann, 1974: Levha 70.2

Avluyu batıdan sınırlayan ve güneydoğu tarafı üst tabakalardan açılan çukur nedeniyle tahrip olan sekiz odalı (106-113 no'lu odalar) bir yapı söz konusudur. Pithos yapısına benzeyen bu yapının kalıntıları O-Q 20-22 açmaları içinde bulunmaktadır. Yapı kuzey-güney yönünde 16.80 m uzunluğa ve 12.0 m genişliğe sahiptir. Birbirine simetrik iki odalı dikdörtgen odalardan oluşmaktadır. Oturma alanı olarak kullanılan odaların 4.20x3.0 m ile 3.50x3.10 m arasında değişmektedir. Ayrıca odaları birbirinden ayıran duvarların kalınlığı 0.50 m'dir. Odalar kendi aralarındaki iletişimi yaklaşık 0.50 m genişliğindeki bir kapı ile sağlanmaktadır. Odaların duvarları beyaz sıvalıdır. Tabanları ise birden fazla yenilendiği görülmüştür. Doğu yüzünde yer alan kapı sayesinde de avluya ulaşılmaktadır (Hauptmann, 1976: 44). Ancak bu kapılardan kuzeydoğuda yer alan odanın girişi tam olarak tespit edilebilmiştir. Bu girişin dış yüzeyi kırmızı renkte bezenmiştir (Hauptmann, 1971: 74). Bu odalardan sadece birinde ev içi ögesi olarak kerpiç seki ile at nalı şekline sahip küçük ocak saptanabilmiştir. Bu oda içinde ayrıca çok sayıda kömürleşmiş tahıl taneleri tespit edilmiştir (Hauptmann, 1976: 44).

Avlu güneyden üç yapı (114, 115-116, 117 no'lu odalar) ile sınırlandırılmıştır. Bunlardan batıda bulunan 114 no'lu oda üst tabakalardan açılan çukur nedeniyle tahrip olmuştur. Sadece 1.10 m kalınlığındaki batı duvarının küçük bir kısmı tespit edilebilmiştir. Ancak içinden ele geçen küplerin sınırları göz önüne alınarak 10.0x7.0 m boyutuna sahip olduğu belirtilmiştir. Depo odası olarak kullanılan bu oda içinden dokuz

küp ele geçirilmiştir (Hauptmann, 1979a: 47). Avluya ulaşan güneydoğu yönündeki yokuş yolu güneyden 115, 116, 117 no'lu odalar sınırlamaktadır. 115 ve 116 no'lu odalara sahip yapı 117 no'lu yapıdan 2.15 m genişliğinde bir yol ile ayrılmaktadır. 117 no'lu odanın kuzeydoğu köşesinin 0.90 m genişliğindeki taş temelli duvarı bulunabilmiştir. Duvar beyaz renkte sıvalıdır. Odanın içinde kuzey duvarına bitişik 0.35 genişliğinde seki bulunmaktadır. Ayrıca bu oda içinden 13 kg'dan fazla olan üç obsidyen parçası ele geçirilmiştir. Orta kısımda kalan iki odalı yapı 7.0x9.0 m boyutundadır. Güney duvarının kalınlığı 1.10 m'ye ulaşmasına rağmen diğer taraftaki duvarları 0.50 m kalınlığında olduğu görülmüştür. Yapı birçok kez sıvanmıştır. İki oda birbirine küçük bir kapı ile bağlanmaktadır. 115 no'lu oda 5.60x3.0 m boyutundadır. İçinde küçük bir ocak yer almaktadır. Yapının büyük odası olan 116 no'lu oda içinde ise 0.50 m genişliğinde, 0.32 m yüksekliğinde seki ile tahıl işlemek için kullanılan sabit yassı tekne bulunmaktadır. Çok miktarda kömürleşmiş tahılın bulunduğu tekne 0.60 m yüksekliğinde ve 1.80x2.60 m ölçülerine sahiptir (Hauptmann, 1979a: 46).

Sarayın avlusuna ulaşımı sağlayan 18.0 m uzunluğundaki yokuş yolun kuzey yarısı 1.20 m genişliğe ulaşan taş levhalar ve çanak çömlekler kırıkları ile döşenerek sıvanmıştır. Yolun tam artasında 0.30 m genişliğinde ve 0.20-0.40 m arasına değişen derinliğe sahip su kanalı bulunmaktadır (Resim 71a). Avludaki suyun tahliyesine yarayan kanalın üzerin geniş levha taşlar ile örtülmüştür (Hauptmann, 1979a: 47).

3.3.4. Tepecik

Tepecik'de İTÇ III A ve B olmak üzere iki ayrı evrede ele alınmıştır. İTÇ IIIA'nın (2-5. tabakalar) mimari kalıntıları eski höyük olarak adlandırılan alanda açığa çıkartılırken İTÇ IIIB'nin (10-14 tabakalar) mimari kalıntıları yeni höyük olarak adlandırılan alanda açığa çıkartılmıştır. Bu dönemdeki yapılar genel olarak doğu-batı ve kuzey-güney yönünde uzanan dar sokaklar etrafına bitişik düzende yerleştirilmiştir (Çizim 55). Bir veya birden fazla odalara sahip olan yapılar genellikle dörtgen planlıdır. Ancak bazı durumlarda yamuk planlı olarak da inşa edildikleri de görülmektedir. Yapıların ana malzemesini kerpiç oluşturmaktadır. Daha çok yaşam alanı olarak kullanılan bu yapılarda duvarlara bitişik sekiler, dörtgen planlı kubbeli fırınlar, yuvarlak ve at nalı ocaklar ile seyyar ocaklar bulunmaktadır. Höyükte bu döneme yönelik yapılan

araştırmalarda ele geçirilen tabakaların birden fazla yenileme evresine sahip olduğu tespit edilmiştir.

Dönemin en eski mimari kalıntıları 13 K açmasında açığa çıkartılan 5. yapı katına aittir. Bu yapı katı 5a, 5b, 5c, 5d, 5e olmak üzere beş evreden oluşmaktadır. En alttaki 5e evresinin yapıları 13 K açmasının doğusunda ve güneybatısında tespit edilmiştir. Buradaki yapılar kuzeybatı-güneybatı yönündeki yolun etrafına yerleştirilmiştir. Açmanın güneybatısında kalan 6 no'lu yapının batı ve kuzey tarafındaki duvarlarının taş temelleri ele geçirilmiştir. Duvar kalınlığı 0.60 m olan yapının yaklaşık 3.50x1.50 m'lik kısmı açığa çıkartılabilmiştir. Yolun doğusunda bulunan yapı birimleri kuzeybatı-güneydoğu yönünde yerleştirilmiştir. Burada bulunan dört yapıdan 7 no'lu yapının batı ve kuzey duvarları tespit edilebilmiştir. Yaklaşık boyutu 4.0x4.0 m'dir. Duvar kalınlığı ise 0.50 m ile 0.80 m arasında değişmektedir. Bu yapının kuzeyinde kalan yapılardan altıgen plana sahip olan 8 no'lu yapı yaklaşık 3.0x1.20-1.90 m ölçülere sahiptir. Tespit edilebilen tüm duvarları da sıvalıdır. Kalın duvarları sahip olan bu yapı iki katlı bir evin bodrum katına ait olabileceği düşünülmektedir. Bu yapıda kerpiç seki ile biri küçük biri büyük dörtgen planlı iki erzak deposu (1.0x0.80 m ve 0.59x0.80 m), bulunmaktadır. Bu yapının doğusunda kalan 9 no'lu yapıda bozuk halde dörtgen bir fırın tespit edilmiştir. 10 no'lu yapının ise açılan alan nedeniyle çok küçük bir kısmı ortaya çıkartılabilmiştir (Esin, 1982: 78-79).

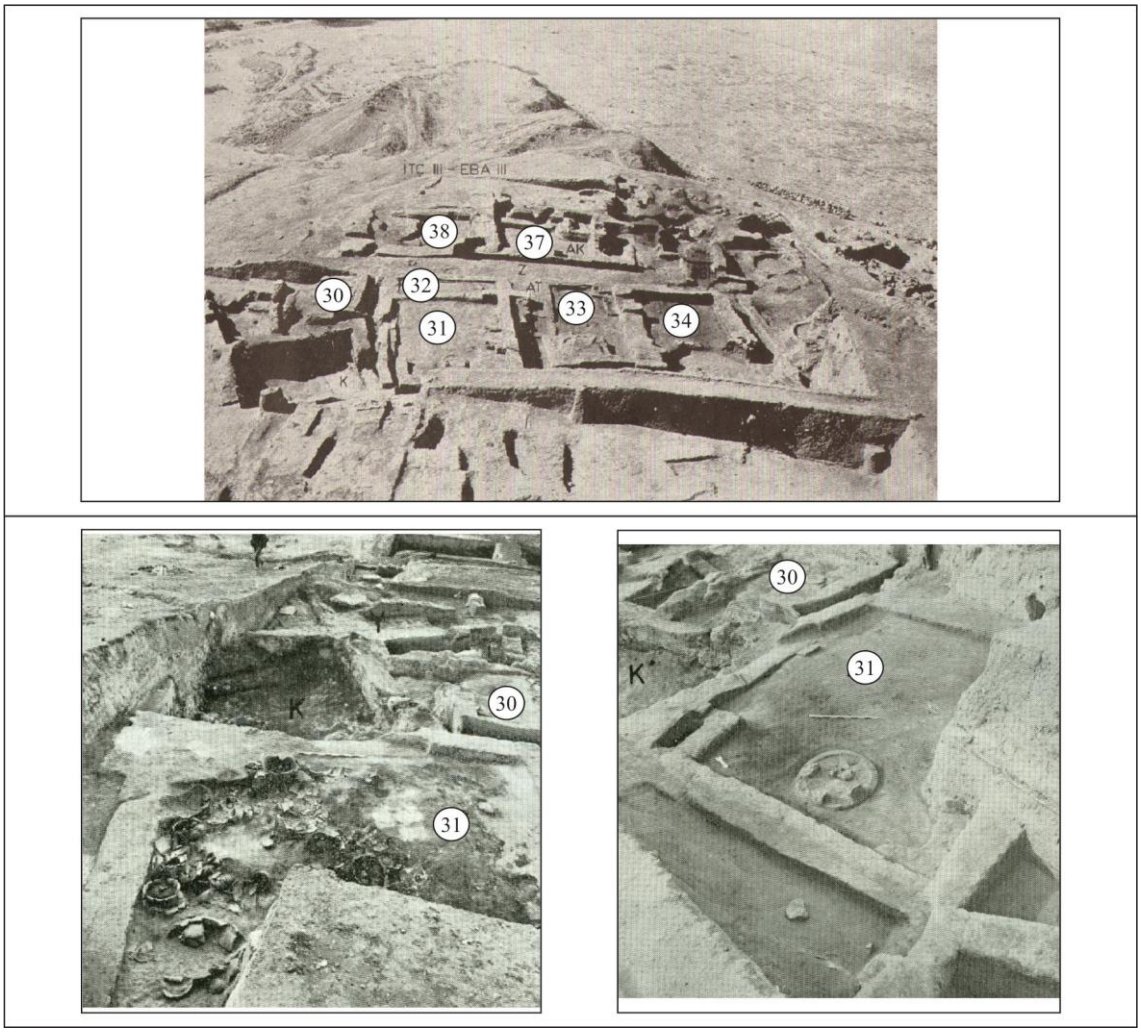
5e evresinin üstünde olan 5d evresinde bazı yapılar aynı yerde inşa edilerek kullanıma devam etmiştir. 5e evresindeki 6 no'lu yapının üstünde 6a yapısı açığa çıkartılmıştır. Yapının içinde güney kısmı taşlar ile döşenmiş fırın bulunmaktadır. Diğer bir yandan 5e evresindeki 7 no'lu yapının üzerinde 7a yapısı bulunmaktadır. Bu yapının doğu duvarı ve güney duvarı açılan alan nedeniyle tam olarak ortaya çıkartılamamıştır. 7a yapısının kuzeyinde 11 no'lu yapı bulunmaktadır. Bu yapının içinde doğu duvarına bitişik bir fırın yer almaktadır. Ayrıca bu yapının doğu duvarını ortak kullanan iki yapı daha söz konusudur (Esin, 1979: 89).

5d evresinden 5b evresine geçiş niteliği taşıyan 5c evresi bazı yerlerde 5d evresinin içlerine kadar girdiği anlaşılmıştır. Bu evrede birbirleri arasında geçiş olan 12 no'lu oda ve 11a yapısı ile açmanın batısında kalan odanın doğu duvarı tespit edilmiştir. 12 no'lu yapıyı 11a yapısına bağlayan duvar üzerinde nişler bulunmaktadır. Alttaki

evrenin 11 no'lu yapısı üzerinde tekrar yenilen 11a yapısı içinde at nalı şeklinde ocak ile kuzeybatı köşeye yerleştirilmiş büyük bir fırın bulunmaktadır (Esin, 1979: 88-89).

Çizim 55: Tepecik İTÇ Genel Mimari Planı
Kaynak: Esin, 1974: Levha 108; Esin, 1979: Levha 59; Esin, 1982: Levha 67' yeniden çizilerek numaralandırılmıştır.

Resim 73: Tepecik İTÇ IIIA Yapı Kalıntıları
Kaynak: Esin, 1974: Levha 100; Esin, 1972: Levha 106.1, 106.3

5b evresine gelindiğinde 12 no'lu ve 11a yapıları üzerinde 12a ve 11b yapılarının ortaya çıkarılmasının yanı sıra açmanın batısında kazılan alan nedeniyle tamamı ele geçirilememiş yapının doğu duvarı bu evrede de devam etmektedir. Kuzey ve doğu duvarları ele geçmeyen 11b yapısında biri kuzey duvarına bitişik olmak üzere iki seki bulunmaktadır. 5a evresinde 12a yapısı değişiklik olmadan devam ederken, 11b yapısının altında 13 no'lu yapı açığa çıkartılmıştır. Bu yapı, 11b yapısına göre daha dar ve uzun olarak inşa edilmiştir (Esin, 1979: 88).

5. yapı kalıntıların ele geçtiği açmanın kuzeyinde kalan açmalarda 4. yapı katının yangın geçirmiş mimari kalıntılarına rastlanılmıştır. Burada tespit edilen yapılar genel görüntü olarak kerpiç döşeli yolun etrafına yerleştirilmiştir. Yapıların duvarlarının ana malzemesini kerpiç oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra kerpiç duvarlar, 0.50 ile 0.60

m arasında değişen kalınlıklara sahip olup sıvalıdır. Yapıların içinde de genellikle seki, ocak ve fırınlara rastlanılmıştır (Esin, 1972: 144).

Yukarıda anlatılan özellikte 4. yapı katında, toplam 13 yapı (14-25 no'lu yapılar) açığa çıkartılmıştır. Güneybatı-kuzeydoğu yönünde uzanan yolun güneyinde 14, 15 ve 16 no'lu yapılar bulunmaktadır. Birbirine simetrik olarak yerleştirilmiş olan bu yapılardan 15 ve 16 no'lu yapılar bu yapı katının en büyük yapılarıdır. Birbirinden küçük bir kanal ile ayrılmaktadır. Doğudan girişi olan 16 no'lu yapı 4.0x8.0 boyutundadır. Yapının içinde batı duvarına bitişik bir seki ile yuvarlak kaideli ocak yer almaktadır. Burada çok sayıda çanak çömlek parçaları ele geçirilmiştir. Ayrıca bu odada büyük küplerin boyunlarına kadar gömüldüğü görülmüştür. Yaklaşık 16 no'lu yapı ile aynı boyutlarda olan 17 no'lu yapı içinde yükseltilmiş kerpiçten dörtgen bir kaide bulunmaktadır. Kazıcısı bu kaidenin yıkanma yeri olarak kullanıldığını belirtmiştir (Esin, 1974: 117-118).

Güneybatı-kuzeydoğu yönünde uzanan yolun hemen kuzeyinde 17 ve 18 no'lu yapılar bulunmaktadır. 18 no'lu yapının tabanı çatı kalıntıları ile kaplı olarak tespit edilmiştir. Bu yapıda güney duvarına bitişik seki ile bu sekinin hemen önüne yerleştirilmiş yuvarlak ocak bulunmaktadır. Ayrıca hem bu yapıda hem de ince uzun plana sahip olan 17 no'lu yapı içinde ahşap direk yerleri tespit edilmiştir (Esin, 1972: 144).

Höyükte 1974 yılında yapılan kazılarda 4. yapı katına ait yaklaşık olarak dörtgen planlı yapılardan kuzey-güney yönünde uzanan geniş bir yolun etrafına yerleştirildiği görülmüştür. Yolun doğusunda kalan 20, 21, ve 22 no'lu yapılar üçlü birim oluştururken bunlara güneyden 19 no'lu yapı eşlik etmektedir. Tam olarak 3.60x4.90 m boyutlara sahip olan ve batı duvarı tespit edilmeyen 20 no'lu yapının avlu olduğu vurgulanmıştır. Yamuk plana sahip olan 21 no'lu yapı 3.30x3.85 m boyutuna sahiptir. İçinde kuzeydoğu yönüne bakan ve kubbesi olan at nalı şeklinde bir fırın bulunmaktadır. Bu yapının doğusunda kalan ve açılan alan kadarıyla yamuk bir plana sahip olduğu anlaşılan 22 no'lu yapı ortaya çıkartılmıştır. Üçlü birimden daha önce yapılan ve bu birime güneyden bitişik olan 19 no'lu küçük yapının kuzey ve batı duvarlarının birleştiği yerde taş temel kullanılmıştır. Yapının içinde batı duvarına bitişik fırın bulunmaktadır. Kubbesi olan bu fırının ağzı kuzeydoğu yönüne bakmaktadır. Yolun batısında kalan 23,

24 ve 25 no'lu yapılar yangın geçirmiştir. Bunlardan tam olarak ele geçirilmiş olan 23 no'lu yapı 4.50x2.70 m boyutuna sahiptir. Dikdörtgen plana sahip olan yapıda yaklaşık olarak ortada dörtgen kerpiç kaide üzerine yapılmış içi beyaz sıvalı yuvarlak ocak, güney duvarına bitişik at nalı şeklinde kubbeli bir fırın ile kuzeydoğu köşede açığa çıkartılmış bozuk bir ocak bulunmaktadır. Tamamı tespit edilemeyen 24 ve 25 no'lu yapılar içinde de ocaklar tespit edilmiştir (Esin, 1982: 77).

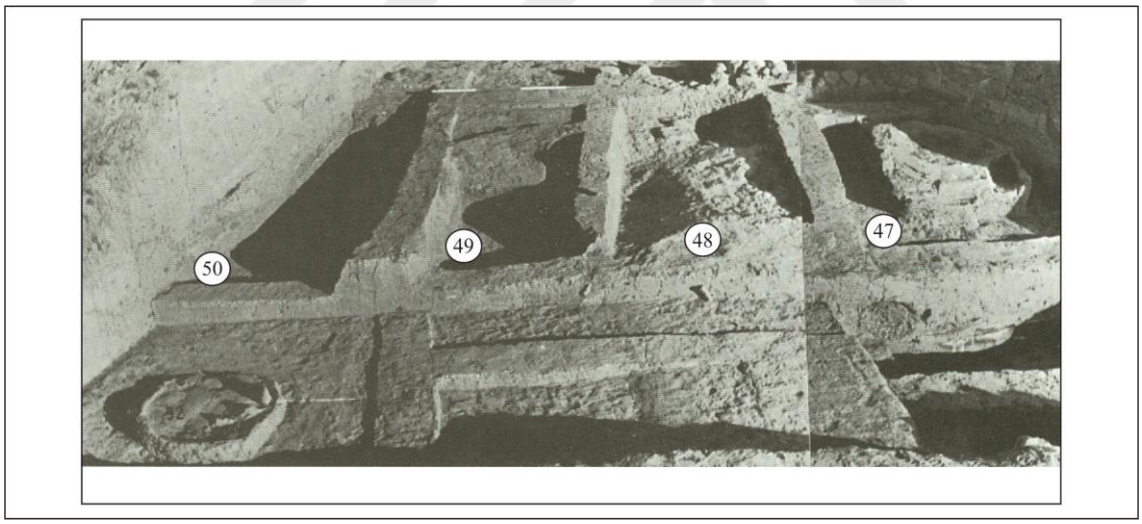
Yangın geçiren ve üç evreli olan 3. yapı katında dar sokakların böldüğü yapı birimleri söz konusudur. Bu yapılar genellikle kalın duvarlıdır. Bu yüzden yapıların iki katlı olabileceği vurgulanmıştır. Duvarların iç kısımları açık renkte sıvanmıştır. Genellikle iki odalı olan yapıların içinde küçük dörtgen sekiler, at nalı şeklinde veya üç boynuzlu ocaklar bulunmaktadır. Ayrıca bazı ocaklar kerpiçten yapılmış dörtgen kaide üzerinde yer almaktadır (Esin, 1974: 116).

3. yapı katının en alttaki 3c evresinde kuzey-güney yönünde uzanan yolun doğusunda 26, 27, 28 ve 29 no'lu yapılar açığa çıkartılmıştır. Aynı yönde inşa edilmiş olan ve üçlü birim oluşturan 26, 27 ve 28 no'lu yapılardan 26 ve 27 no'lu yapıların birbiri arasında kapı geçidi bulunmaktadır. 27 ve 28 no'lu yapıların kapı girişleri batı duvarı üzerinde yer almaktadır. Kare planlı olan 29 no'lu küçük yapıda yuvarlak ocak tespit edilmiştir (Esin, 1979: 86-87). Son iki evrede (3b-3a) yapılar kendi içinde sürekli olarak kullanılmış veya sonradan eklemeler yapılmıştır. Bu evredeki yapılar 30 ile 41 numaraları arasında adlandırılmıştır (Resim 73). Tespit edilen yapılar 3. yapı katının genel özelliğine uymaktadır. Yangınla son bulan bu evrelerde buluntuların hepsi olduğu yerde ele geçirilmiştir (Esin, 1972: 144; 1974: 116-177).

İTÇ IIIA'nın son yapı katı 2a ve 2b olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Bu iki yapı katıda kendi içinde üçer yenileme evresi geçirmiştir (Esin, 1972: 143). En eski olan 2b yapı katı 42, 43 ve 44 numaralı yapılarla temsil edilmektedir. Bu yapılardan güneyden girişi olan küçük oda içinde fırın ve işlik bölmesi yer almaktadır. 43 no'lu yapının avlusu gibi görünün 44 no'lu yapı içinde at nalı ocak ile fırınlara ait kalıntılar mevcuttur (Esin, 1979: 85-86). Bu iki yapının kuzeyinde her iki yapı katında da kullanılmış olan 42 no'lu mekân bulunmaktadır. Bu yapı içinde portatif ocak ele geçirilmiştir (Esin, 1972: 143). 2a yapı katında 43 ve 44 no'lu yapının üzerine 45 no'lu yapı yapılmıştır. İki kerpiç duvarla sınırlı olan bu yapıda bir ocak ve fırın bulunmaktadır. Bu yapı katında ki

en dikkat çeken 10 İ açmasından 10 M açmasına kadar olan alanda yani yaklaşık olarak tepe düzlüğünü kaplayan kesimde kerpiç döşemenin varlığıdır. Bu kerpiç döşeme büyük dörtgen biçimli kerpiçlerle oluşturulan çerçevenin içine kerpiç tuğla, kerpiç toprağı ve çamurla doldurularak oluşturulmuştur. Bu kerpiç döşeme üzerinde 46 no'lu yapı açığa çıkartılmıştır (Esin, 1979: 83-85).

İTÇ IIIB'nin mimari kalıntıları yeni höyük olarak adlandırılan kesimin 10-14. tabakaları arasında tespit edilmiştir. Bu dönemin ait mimari kalıntılar, 7 H açmasında 12. tabakaya denk gelen 47, 48, 49 ve 50 no'lu bölmeler ile temsil edilmektedir (Çizim 55 – Resim 74). Bu bölmelerde 1.50x2.80 m boyutunda dört fırın bulunmaktadır. Bu fırınlı bölmelerin kuzeyinde büyük bir yapıya ait mimari kalıntıları açığa çıkartılmıştır. Kazıcısı tarafından bu kesim büyük bir yapının mutfağı olabileceği şeklinde yorumlanmıştır. Bu tabakanın altında yer alan 13. ve 14. tabakalarda fırın ile at nalı şeklinde ocaklar ele geçmiştir. Bu at nalı ocakların üzerinin kırmızı renkte boyanmıştır (Esin, 1982: 74-75).

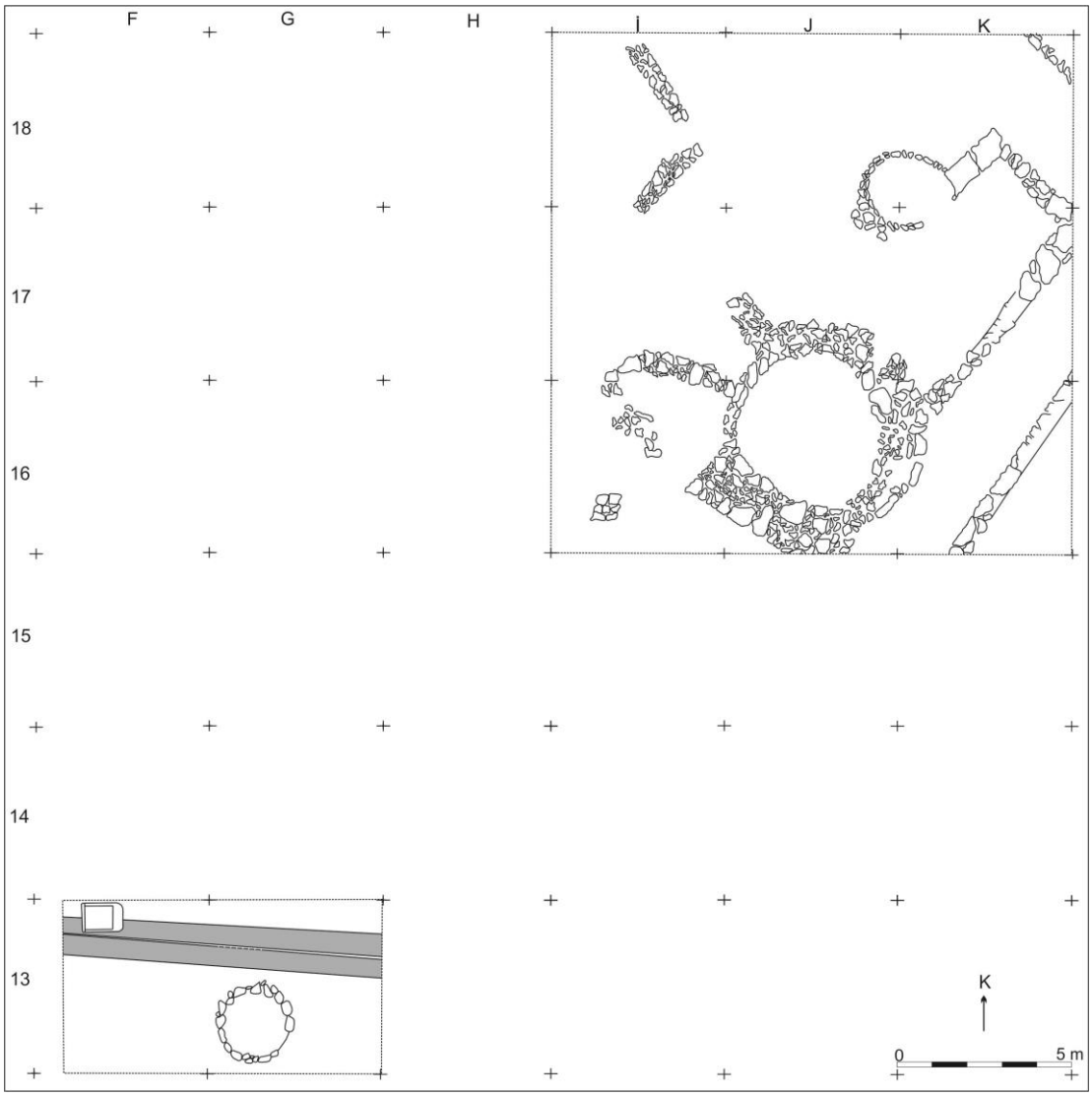

Resim 74: Tepecik İTÇ IIIB Yapı Kalıntıları
Kaynak: Esin, 1982: Levha 55.1

3.3.5. Han İbrahim Şah

Han İbrahim Şah yerleşmesinde İTÇ III, I/J/K/L-16/17/18 ve F/G-13 açmalarında araştırılmıştır. Bu araştırmalar sonucunda İTÇ III'e ait VI. ve V. tabakalar tespit edilmiştir.

Ele aldığımız dönemin ilk tabakası olan VI. tabaka mimarisi İ/J/K-16/17/18 ve F/G-13 açmalarında araştırılmıştır. Büyük alanda yani İ/J/K-16/17/18 açmasının genelinde düzensiz taşlardan oluşturulmuş, sıvasız duvarlara sahip yapılar açığa çıkartılmıştır (Çizim 56). Kerpiç kullanımına dair hiçbir kalıntı ele geçmeyen bu açmada yapılar genel anlamda tam bir plan vermeseler de yuvarlak şekle sahip yapılar bulunmaktadır (Resim 75a). H. Ertem bu yapıların konaklama amacından çok hayvan saklama işlevi için kullanıldığını belirtmiştir (Ertem, 1982: 15).

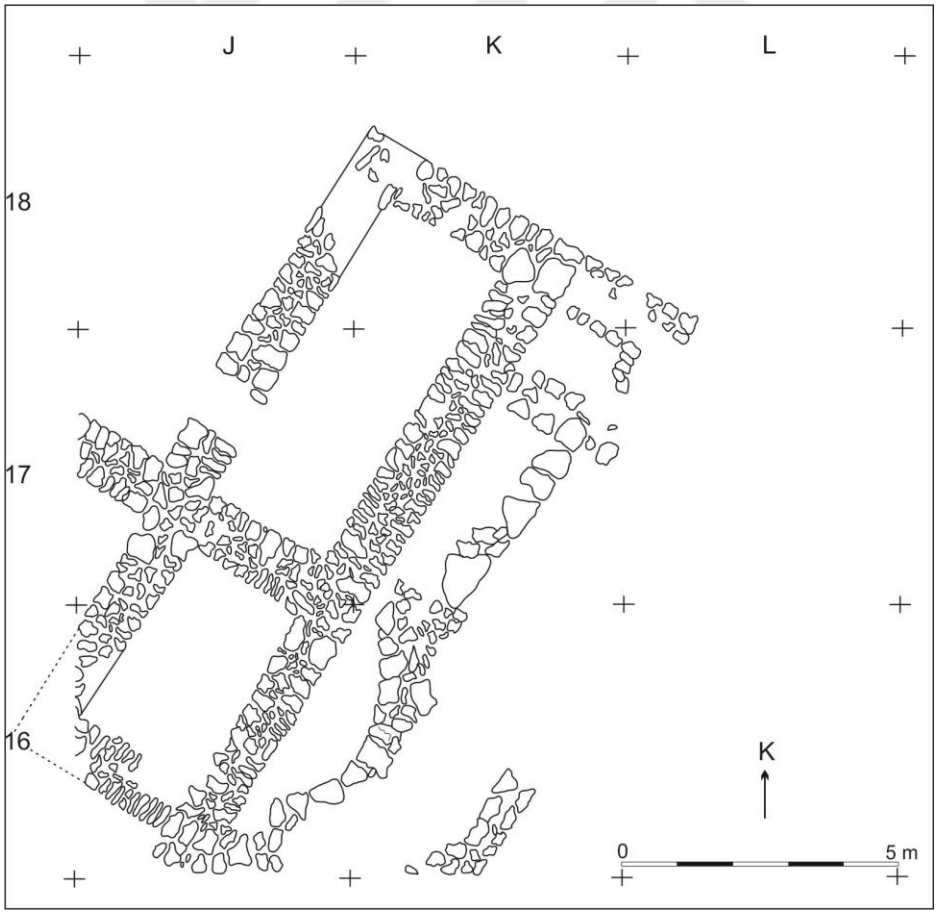

Çizim 56: Han İbrahim Şah İTÇ III, VI. Tabaka
Kaynak: Ertem, 1982: Levha 38'den yeniden çizilmiştir.

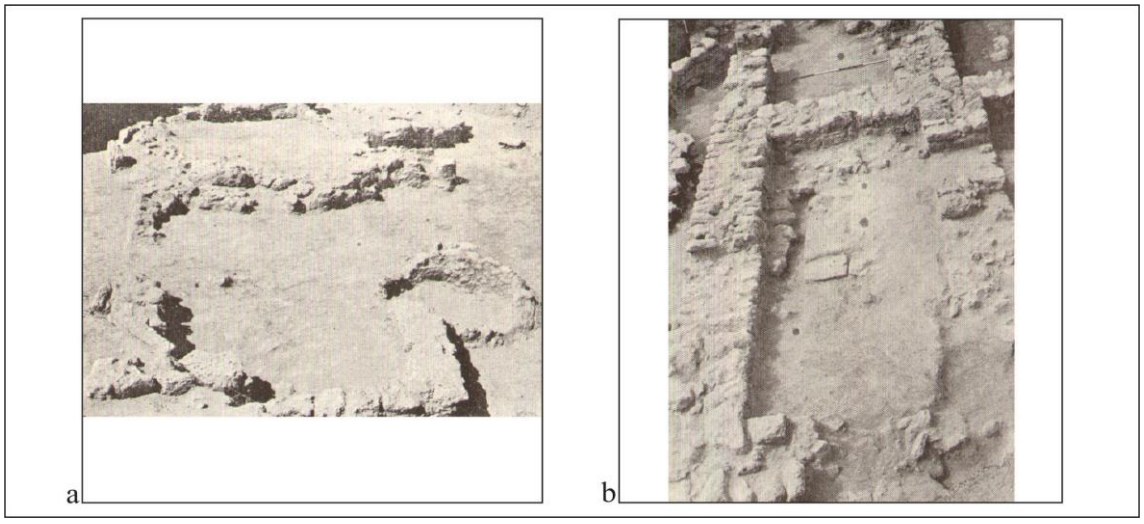
Küçük açmada (F/G-13) ise büyük açmaya göre farklı teknikte yapılmış duvarlar söz konusudur. Bu açmada açığa çıkartılan doğu-batı yönünde uzanan birbirine paralel kerpiç duvarlar açığa çıkartılmıştır. Bu duvarlarda taş temel kullanılmamıştır. Açmanın

güney tarafında etrafı taşlarla çevrelenmiş yuvarlak çöp çukuru bulunmaktadır. Ayrıca açmanın kuzeybatı köşesinde kerpiç duvarın içine sokulmuş, tabanı çanak çömlek kırıkları ile oluşturulan dikdörtgen fırın bulunmaktadır (Ertem, 1982: 15).

Höyükte dönemin ve İlk Tunç Çağı'nın son tabakası olan V. tabaka mimarisi J/K/L-16/17/18 açmasında tespit edilmiştir (Çizim 57). F/G-13 açmasında da bu tabakaya ait araştırmalar yapılsa da mimari açıdan herhangi bir veri sunmamıştır. Sadece çöp çukurları ile karşılaşılmıştır. Büyük açmada ise bir kısmı üst tabakalar nedeniyle tahrip olan ve sadece dikdörtgen planlı iki odası tespit edilebilmiş bir yapı açığa çıkartılmıştır (Resim 75b). Düzenli taşlardan temelleri oluşturulan bu yapının etrafında bulunan kerpiçlerden taş temel üzerine kerpiçten yapıldığı anlaşılmaktadır. Açığa çıkartılan iki odadan kuzeydeki 5.90x2.40, güneydeki 4.05x2.40 boyutundadır. Kuzeydeki odaya batı duvar üzerindeki kapıdan giriş yapılmaktadır. Ayrıca bu kısmın giriş olduğunu kanıtlayan söve taşları tespit edilmiştir (Ertem, 1982: 14).

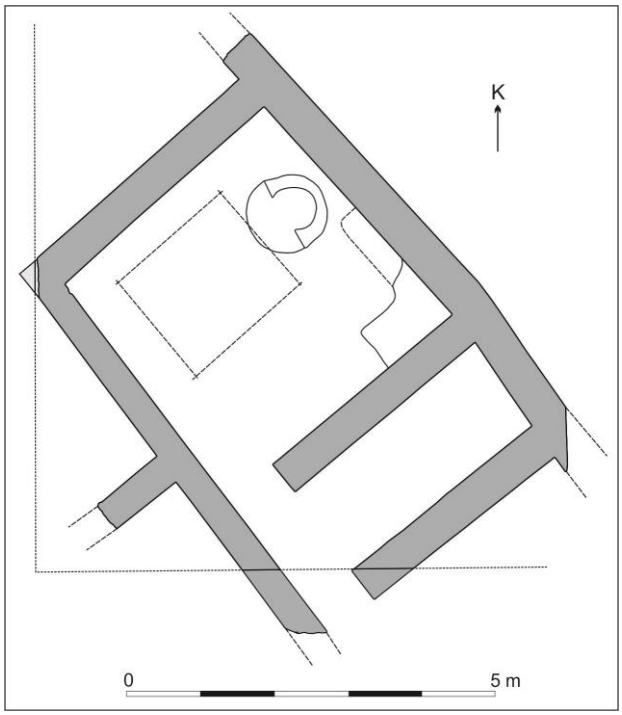
Çizim 57: Han İbrahim Şah İTÇ III, V. Tabaka
Kaynak: Ertem, 1982: Levha 37'den yeniden çizilmiştir.

Resim 75: Han İbrahim Şah **a)** VI. Tabaka Büyük Açmanın Kuzeyden Görünümü **b)** V. Tabakaya Ait Yapının Kuzeyden Görünümü
Kaynak: Ertem, 1974: Levha 55.3, 55.2

3.3.6. Taşkun Kale

Taşkun Kale yerleşmesi bölge İlk Tunç Çağı mimarisi için yeterli bilgiler sağlamamaktadır. Yerleşmede 1973 yılında S9 açmasında yapılan sondaj niteliğindeki çalışmalarda İTÇ III'ün sonuna tarihlendirilen kerpiç tuğlalı dikdörtgen bir yapı açığa çıkartılmıştır (French, 1979: 2) (Çizim 58).

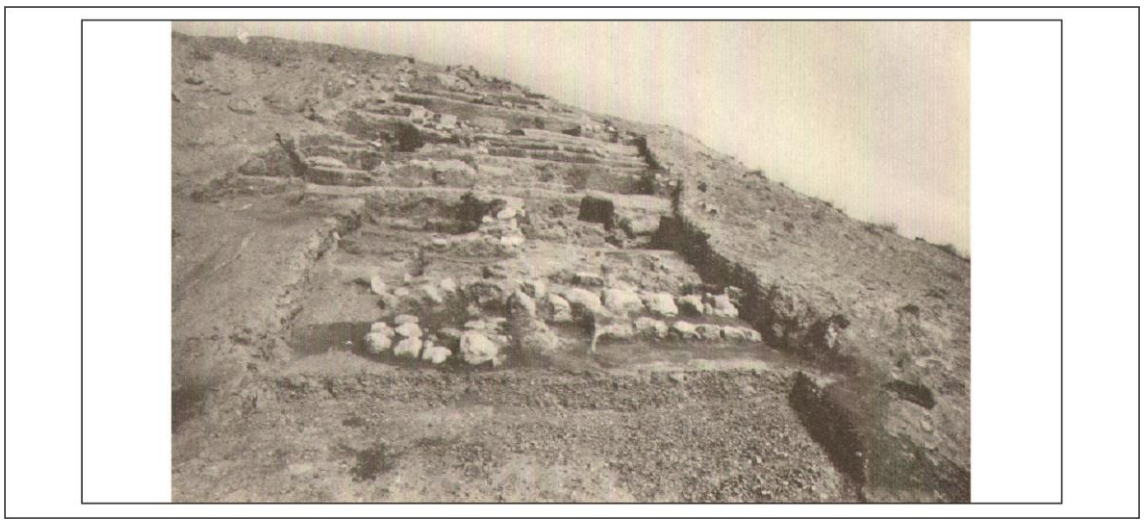

Çizim 58: Taşkun Kale S9 Açmasında Tespit Edilen İTÇ III Yapısı
Kaynak: Sagona, 1994: fig. 15

Genel olarak bakıldığında bir ana oda ve küçük dikdörtgen bir ek odadan oluşan bu yapı 6.5x4.5m boyutundadır (Sagona, 1994: 11-12). Yapının kerpiç tuğlalarının ölçüleri 0.45 m ile 0.55 m arasında değişmektedir. Güneyden girişi olan yapının ana odasının tabanı ve duvarları sıvalıdır. Ayrıca sıvalı olan duvarların üzeri kırmızımtırak pembe renkte boyalıdır. Ana odanın doğu köşesinde pise tekniğinde yapılmış seki ve kuzey ile doğu duvarına yakın yapılmış at nalı ocak yer almaktadır. Bu odanın içinde yapılan sondajda da yine ele alınan döneme tarihlendirilen yanmış ve bozuk halde kerpiç tuğlalardan oluşmuş tabakalar tespit edilmiştir (French, 1979: 2-3).

3.3.7. İmamoğlu

İmamoğlu yerleşmesinde yapılan çalışmalarda, höyükteki ilk yerleşimin İTÇ I veya bu dönemin sonlarında gerçekleştiği belirtilmiştir. Nitekim höyüğün batı yamacında açılan basamaklı açmada (8-E/F açmaları) ana kayaya kadar inilmiş ve İTÇ I ve İTÇ II'ye ait çanak çömleklerin varlığı söz konusu olan 13 taban ve erozyonu önlemek için yapılmış teras duvarları tespit edilmiştir (Resim 76). Basamaklı açmada tespit edilen 13 tabandan yukarıdan üçüncü tabanda yer alan yapının duvarı üzerinde batıya bakan yamuk dörtgen biçiminde pencere oldukça dikkat çekicidir. Çanak çömlekler üzerinden İTÇ II'ye tarihlendirilen bu yapı içinde kubbeli bir fırın ve at nalı ocak bulunmaktadır. Bunun dışında 11 G açmasında teras duvarı üzerinde yine İTÇ I ve İTÇ II'ye tarihlendirilen yangın geçirmiş bir oda tespit edilmiştir (Uzunoğlu, 1988: 210-213).

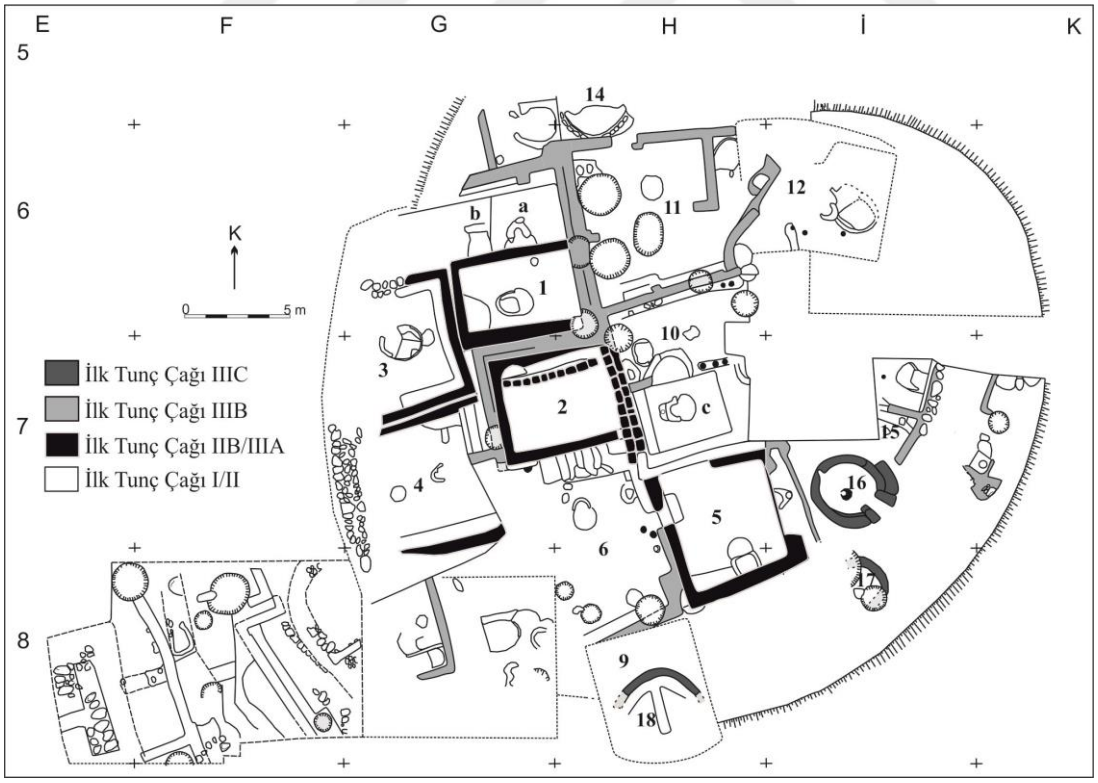
Resim 76: İmamoğlu, Basamaklı Açmanın Genel Görünümü
Kaynak: Uzunoğlu, 1988: Resim 14

İmamoğlu yerleşmesinde İTÇ I'in aksine, İTÇ II'nin sonu ile özellikle de İTÇ III'e tarihlendirilen oldukça iyi korunmuş olan bir mimari düzen karşımıza çıkmaktadır. İTÇ IIB/IIIA'ya tarihlendirilen bir yapı kompleksinin beş oda ile beş tabanı tespit edilmiştir (Uzunoğlu, 1989: 78) (Çizim 59).

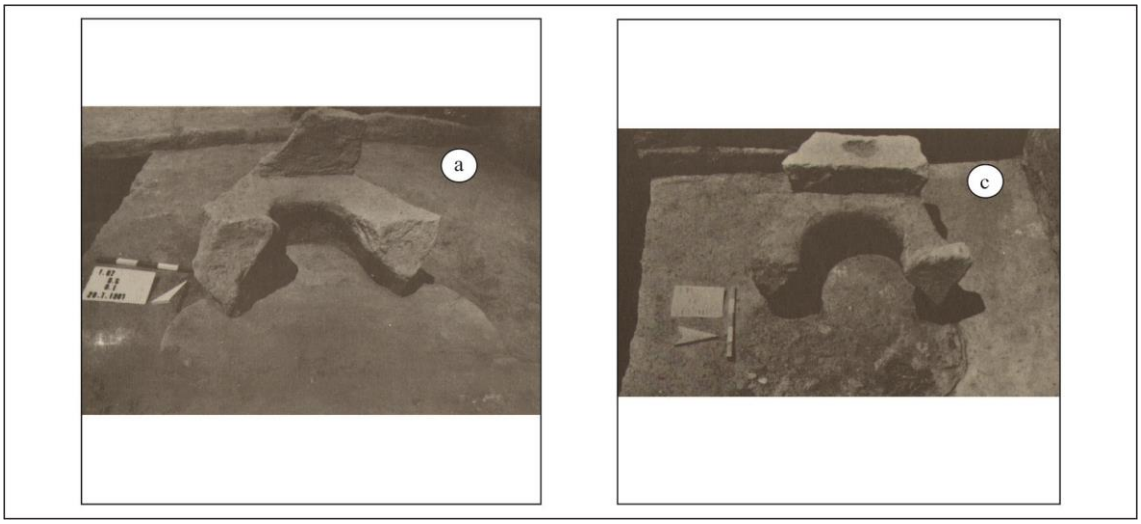
Açığa çıkartılan beş tabandan 6 G açması içinde yer alan a tabanında önünde yuvarlak küllüğü olan at nalı şeklinde bir ocak bulunmaktadır (Resim 77). Uç kısımları şematik insan yüzünü andıran bu at nalı ocağın küllüğü üst evreye ait bir yapının duvarı ile kesilmiştir. Ocağın arka tarafında küçük bir kısım kerpiç duvar ile yükseltilmiştir. Bu kısımda genişliği 1.40 m ve derinliği 1.40 m olan bir çukur bulunmaktadır. At nalı şeklinde ocağın tespit edildiği bu açmanın batısında kalan b tabanında batı yününde yerleştirilmiş genişliği 1.40 m ile derinliği 1.10 m olan kubbeli bir fırın bulunmaktadır. Arka kısmı üst evreye ait yapının duvarı ile tahrip olan ve kubbesi yıkılan bu fırın üçgen şeklinde korluğa ve yuvarlak küllüğe sahiptir (Uzunoğlu, 1989: 75-76). Diğer dikkat çekici ev içi ögesi c tabanında tespit edilmiştir. Burada a tabanında yer alan at nalı ocağın benzeri bulunmaktadır. Arkasında trapez şeklinde kalın bir duvar ile yükselti bulunan at nalı ocağın önünde yuvarlak küllüğü bulunmaktadır (Resim 76). Yükseltilmiş alanda yuvarlak bir çukur bulunmaktadır. Doğuya bakan at nalı ocağın üçgen şeklindeki uç kısımları şematik insan yüzüne benzetilmektedir. Ayrıca ocağın en arkasında 0.15 m yüksekliğinde bir seki tespit edilmiştir (Uzunoğlu, 1989: 77-78).

İTÇ IIB/IIIA'ya ait beş odadan ilki olan 1 no'lu odanın 5.60x3.50 m boyutundaki kuzeybatı kısmı açığa çıkartılmıştır. Oda içinde genişliği 1.20 m ve derinliği 1.60 m olan kubbeli bir fırın bulunmaktadır. Fırın üçgen korluğa ve yuvarlak küllüğe sahiptir. 1 no'lu odanın güneyinde yer alan ve bir sonraki evrede merdivenli evin kileri olarak kullanılacak olan 2 no'lu odanın duvarları tespit edilmiştir (Resim 78). 1 no'lu odanın batısında açığa çıkartılan 3 no'lu odanın batı duvarı erozyon nedeniyle tahrip olduğundan tespit edilememiştir. 1 no'lu odadan çift duvar ile ayrılan bu oda 6.40x5.40 m boyutundadır. Odanın iyi sıvanmış olan duvarlarından kuzey tarafındaki duvarında taş temel kullanılmışken güney ve doğu duvarlarında temellerinde taş kullanılmadan kerpiç ile yükseltildiği görülmüştür. Bu odanın içinde kuzey, doğu ve güney duvarları boyunca yerleştirilmiş olan ve yaklaşık 0.17 m yükseklik ile 0.60 m genişliği bulunan iyi sıvanmış kerpiç seki yer almaktadır. Ayrıca odanın sıvalı tabanı

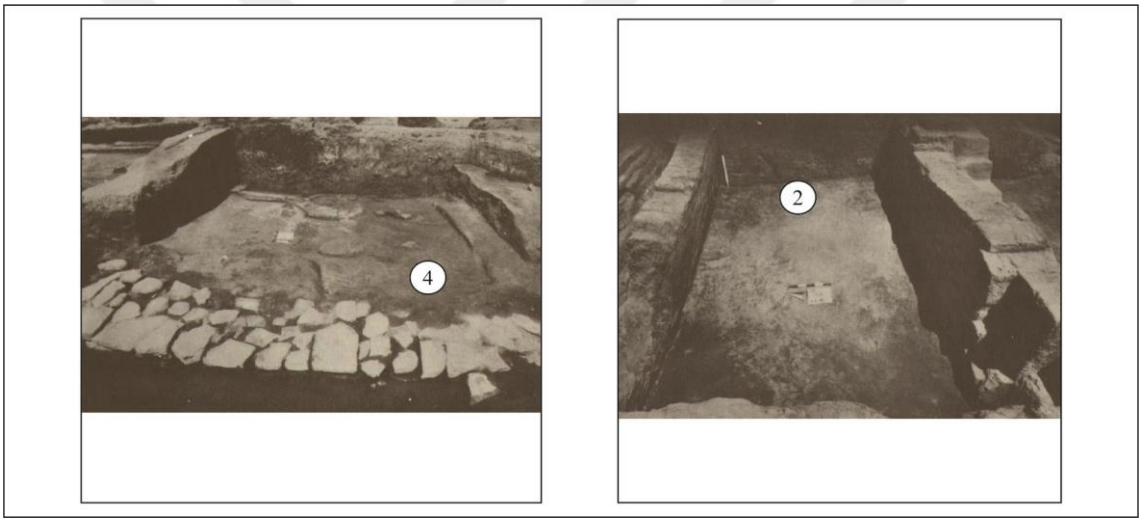
üzerinde batıya dönük bozuk halde bir ocak bulunmaktadır. Odanın diğer bir özelliği ise doğu duvarının güney kesiminde yer alan motiflerdir. Bunlar siyah ve kırmızı boyalar ile oluşturulmuş üçlü gruplar halinde üçgenlerdir. 3 no'lu odanın güneyinde yer alan 4 no'lu oda 7.0x5.40 m boyutuna sahiptir (Resim 78). Bu odanın batı duvarının taş temellerine ulaşılabilmiştir. Duvarları iyi sıvalı olan oda içinde seki, ocak ve işlik yerleri bulunmaktadır. Güney duvarı önünde yer alan ve iyi sıvanmış olan seki 0.20 m yükseklik ile 0.60 m genişliğe sahiptir. Odanın ortasında yer alan ocak bozuk halde açığa çıkartılmıştır. İyi sıvanmış olan işleklerden ilki kuzey duvarı önünde bozuk halde tespit edilirken diğerinin ocağın batısına konumlandırıldığı ve yuvarlak şekle sahip olduğu görülmüştür. Bu evrenin son odası olan 5 no'lu oda 5.70x5.20 boyutundadır. Odanın içinde seki ile kubbeli bir fırın bulunmaktadır. Kuzey ve güney duvarı önüne yerleştirilmiş olan sekiler yaklaşık 0.15 m yükseklik ile 0.60 m genişliğe sahiptir. Güney duvarının önünde yer alan kubbeli fırın ise 1.30 m genişliğinde ve 0.32 m yüksekliğindedir. Kuzeye dönük olan bu fırında da diğer fırınlarda olduğu gibi üçgen korluk ve yuvarlak küllük bulunmaktadır (Uzunoğlu, 1989: 76-77).

Çizim 59: İmamoğlu İTÇ Genel Mimari Planı
Kaynak: Uzunoğlu 1989: Plan 1'den yeniden çizilerek numaralandırılmıştır.

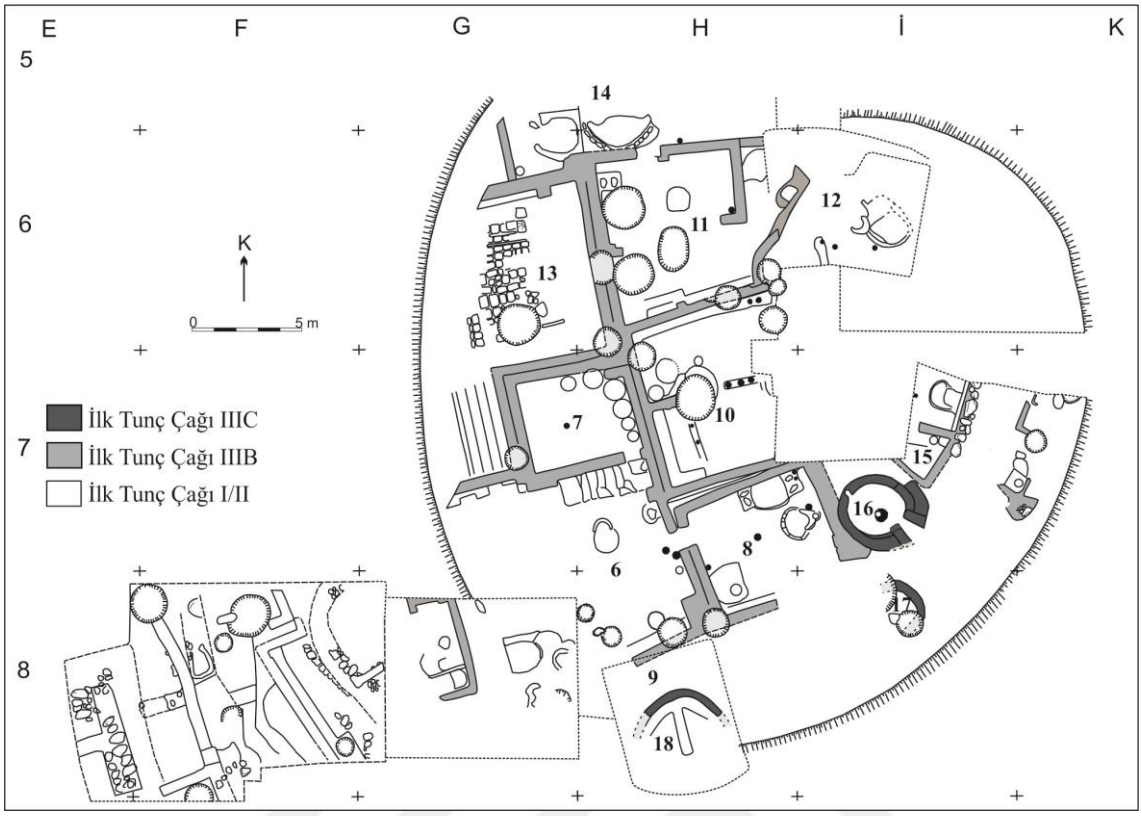

Resim 77: İmamoğlu, a ve c Tabanında Yer Alan Küllüklü At Nalı Ocaklar
Kaynak: Uzunoğlu, 1989: Resim 19, Resim 29

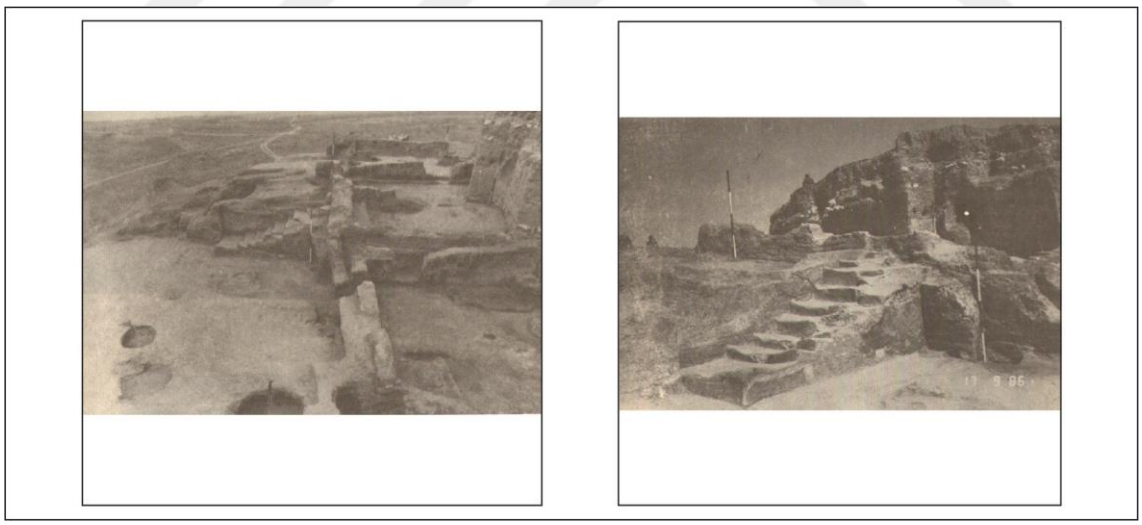

Resim 78: İmamoğlu, 4 ve 2 No'lu Odalar
Kaynak: Uzunoğlu, 1989: Resim 24, Resim 26

İTÇ IIIB'ye gelindiğinde kazıcısı tarafından yapıda tespit edilen merdivenden dolayı 'merdivenli ev' olarak adlandırılan 9 odalı bir yapı kompleksi açığa çıkartılmıştır (Çizim 60 – Resim 79). Ana malzemesi kerpiç olan bu yapı teraslar üzerine kurulmasının yanı sıra kazılan alan anlaşıldığı üzere tam olarak höyüğün tepesine kurulmuştur (Uzunoğlu, 1989: 78). Yangın geçiren merdivenli ev genel olarak fırınların olduğu mutfaklar, depolama küplerin olduğu kilerler ve seki ile ocakların olduğu oturma odalarından oluşmaktadır. Ayrıca kazıcısı tarafından merdivenli evin bu dönemde çevreyi yöneten bir beye veya ağaya ait konak olabileceği fikri ortaya atılmıştır (Uzunoğlu, 1987: 218).

Çizim 60: İmamoğlu İTÇ Genel Mimari Planı
Kaynak: Uzunoğlu 1988: Plan 2'den yeniden çizilerek numaralandırılmıştır.

Resim 79: İmamoğlu, Merdivenli Yapının Genel Görünümü ve Merdiven
Kaynak: Uzunoğlu, 1987: Resim 16, Resim 17

Merdivenli evin en büyük odası olan 6 no'lu oda 8.0 m genişliğe, doğu batı yönünde 10.0 m uzunluğa sahiptir. Odanın batı ve güney duvarları tahrip olduğu için tespit edilememiştir. Buradaki en önemli mimari öge kuzey duvarına bitişik olarak yapılmış olan yedi basamaklı kerpiç merdivendir. Geniş bir kaide üzerine inşa edilen

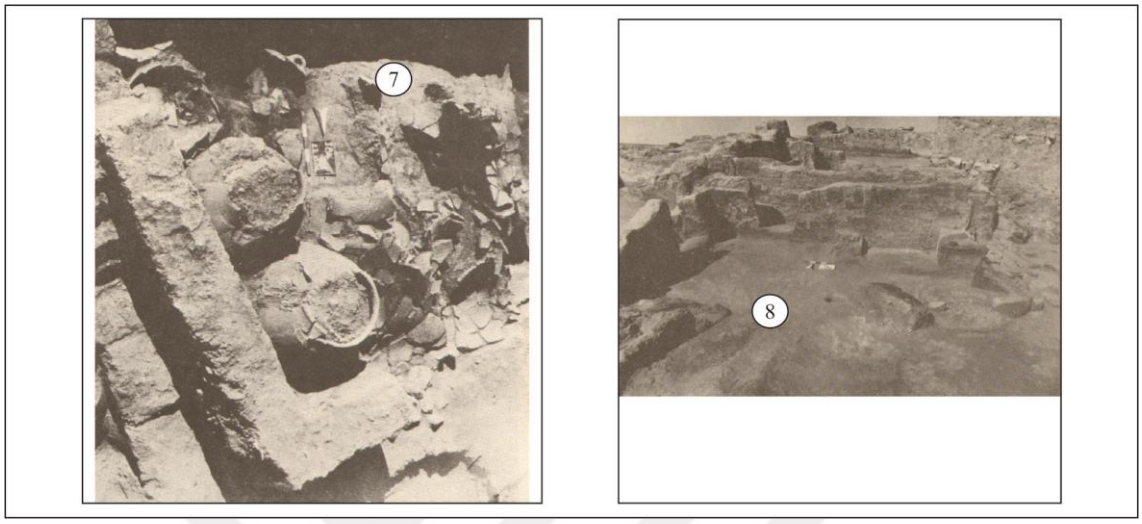
merdiven 4.0 m uzunluğa sahiptir. Ayrıca ilk basamağı geniş olarak yapılan bu merdivenin basamaklarının genişliği yaklaşık 0.30 m'dir. Bu odanın diğer dikkat çekici özelliği ise beyaz sıvalı kuzey duvarına yapılan 11 basamaklı merdiven motifi ile merdiven kaidesine yapılan iç bükey kot betimleridir. Bu betimler beyaz zeminin üzerine yapılan siyah boya ile oluşturulmuştur. Bunun yanı sıra basamakların güney yanlarında alanı aydınlatma amacı ile yapılmış olduğu düşünülen çanak şeklinde çukurla söz konusudur. Merdivenin yapılmasındaki asıl amaç ise 7 no'lu kiler odası ile arasında olan 2.0 m'lik yükseklik farkından dolayıdır. Bu sayede geniş ve kiler odası birbirine bağlanmıştır. Merdivenin güneyinde at nalı şeklinde küllüğü olan bir ocak ile odanın tahrip olan doğu duvarının önüne seki yerleştirilmiştir (Uzunoğlu, 1987: 217). Bu oda hakkında hakkın da verilecek son bir bilgiye 1987 yılında yapılan kazılarda elde edilmiştir. Odadaki merdiven üzerinde yapılan çalışmalarda ilk evresine ulaşılmıştır. Ancak tam olarak ilk evresinin zamanı anlaşılamasa da merdivenin kerpiçten yapıldığı ve ilk evresinde genişliğinin 0.60 m olduğu görülmüştür (Uzunoğlu, 1989: 75) (Resim 80).

Resim 80: İmamoğlu, Merdivenin İlk Evresi
Kaynak: Uzunoğlu, 1989: Resim 18

Büyük odadan merdiven ile ulaşımın sağlandığı 7 no'lu kiler odasının sadece kerpiçten yapılmış duvarlarının 0.75 m yüksekliği sağlam olarak ele geçirilmiştir (Resim 81). Duvarlar sıvanarak beyaz renkte badanalanmıştır. Burada sıvalı taban üzerinde dokuz tane depolama küpü tespit edilmiştir. Bu küplerin arasına taşlar koyarak düz durması sağlamıştır. Küplerin içine arpa, buğday ve kemik depolandığı

görülmüştür. Bunların dışında bu oda içinde üzerindeki izlerden çuvalın ağzına yapıldığı anlaşılan silindir mühür baskılı iki kil bulla ele geçmiştir (Uzunoğlu; 1986: 184).

Resim 81: İmamoğlu, 7 No'lu Kiler Odası ile Depolama Küpleri ve 8 No'lu Mutfak (Güney Mutfak)
Kaynak: Uzunoğlu, 1986: Resim 14; 1988: Resim 11

Büyük odanın doğusunda yer alan ve 0.80 m genişliğinde bir kapı ile eşikle iletişim sağlanan 8 no'lu oda yer almaktadır (Resim 81). Hatta iki oda arasında geçişi sağlayan kapının yanında dibek ve direk yerleri tespit edilmiştir. Fırınlı oda olarak belirtilen 8 no'lu oda 6 no'lu odadan kendine ait bir duvar ile ayrılmaktadır. Odanın tabanı sıkıştırılmış topraktan oluşturulup sıvanmıştır. Duvarları ise kat kat sıvanarak beyaz renkte badanalanmıştır. Mutfak olarak kullanılan bu odanın güneybatısında kubbeli ve üçgen küllüğü olan büyük bir fırın ile kuzey duvarı önüne yerleştirilen ve üzeri sıvanarak badanalanmış bir işlik sekisi yer almaktadır. Yapılan çalışmalarda fırının iki kez yenilenmiş olduğu ve bunun yanında işlik sekisi üzerinde *insitu* halde kalmış olan öğütme ve ezgi taşları görülmüştür. Oda içinde damı taşıyan direk yerleri ve güney duvarı önüne yerleştirilmiş seki bulunmaktadır (Uzunoğlu, 1987: 217-218). Ayrıca doğu duvarı önünde batıya dönük ve yuvarlak şekilde küllüğü olan at nalı ocak yer almaktadır (Uzunoğlu, 1988: 209).

Höyükte 1987 yılında yapılan kazılarda 6 no'lu odanın güneyinde yer alan ve yaklaşık 6 no'lu oda ile arasında 2.0 m yükseklik farkı olan 9 no'lu oda açığa çıkartılmıştır. Bu odada herhangi bir merdiven kalıntısına rastlanılmasa da kazıcısı

tarafından 6 no'lu oda ile kiler odasında olduğu gibi bir merdiven olabileceği tahmin edilmektedir. Batı duvarı üst kattan açılan çöp çukurları tarafından ve güney kısmı da erozyon nedeniyle tahrip olan oda kuzey-güney yönünden 4.0 m, doğu-batı yönünden 2.60 m boyutundadır. Çok iyi sıvalı olan duvarları 0.40 m kalınlığa sahiptir. Açığa çıkartılabilen kuzey ve doğu duvarları önünde 0.20 m yüksekliğinde ve 0.50 m genişliğinde iyi sıvanmış sekiler bulunmaktadır. Bunların dışında odanın ortasında batıya dönük 1.50 m genişliğinde ve 1.80 m uzunluğunda sıvanmış at nalı ocak yer almaktadır. İç içe iki at nalından oluşan bu ocak yuvarlak küllüğe sahiptir. Küllüğün hemen kuzeyinde kuzey duvarı önünde yer alan seki ile birleşen 0.20 m yüksekliğinde ve 0.15 m genişliğinde dar bir seki bulunmaktadır (Uzunoğlu, 1989: 73-74).

Mutfak olarak kullanılan 8 no'lu odanın kuzeyinde kendine ait duvarla ayrılan 10 no'lu oda kuzey-güney yönünde 9.0 m, doğu-batı yönünde 6.60 m boyuta sahiptir. Bu odanın içinde en önemli buluntu, diğer ocaklardan farklı olan ve 2.10 m çapında küllüğe sahip anıtsal nitelikteki at nalı ocaktır. Orta Tunç Çağı sakinleri tarından açılan çöp çukuru nedeniyle büyük bir bölümü tahrip olan at nalı ocağın arka kısmında kabartma tekniğiyle yapılmış süslemeler bulunmaktadır. Büyüklüğü ve yapılan kabartmalardan dolayı dinsel anlam yüklenen ocak doğuya bakmaktadır. Bu özellikleri dışında anıtsal ocağın güneyinde ve doğusunda kerpiç seki bulunmaktadır. Üzerinde kap izleri izlenebilen bu sekiler 0.10 m yüksekliğe ve 0.30 m genişliğe sahiptir. Uzunlukları ise doğudaki seki 1.50 m, güneydeki de 1.80 m'dir. Sekiler üzerinde tespit edilen kap izlerinden kazıcısı bu sekilerin yemek yerken masa işlevi görebileceğini vurgulamıştır. Ayrıca kazıcısının bu yorumu yapmasında odanın kuzey kesiminde bulunan *in-situ* haldeki büyüklü küçüklü kaplar da etkili olmuştur. Batı duvarı üzerinde küçük bir paye bulunan odanın kuzey, batı ve güney duvarları önünde yaklaşık olarak 0.25 m yüksekliğe ve 0.35 m genişliğe sahip kerpiç sekilerde bulunmaktadır. Bunlardan kuzey duvar önündeki duvar boyunca yani 6.60 m uzunluğundadır. Son olarak bu odanın duvarları, sekileri ve tabanı özenle sıvanarak beyaz renkte badanalandığı görülmüştür (Uzunoğlu, 1987: 218).

Özel işlevi (dini) olduğu düşünülen 10 no'lu oda ile ortak duvara sahip olan 11 no'lu oda yaklaşık 5.50x5.50 m boyutundadır. Kuzey mutfak olarak belirtilen bu birimin kuzey, güney ve batı duvarlarında küçük payeler bulunmaktadır. Mutfağın doğu

duvarı L şeklinde oluşturulmuştur. Batıdan girişi olduğu düşünülen mutfağın içinde kuzey ve güney duvarı boyunca yerleştirilmiş oturma sekisi, kuzeybatı köşesinde öğütme sekisi ve kuzey duvarının biraz önünde çevresinde oluğu olan yuvarlak ocak bulunmaktadır (Uzunoğlu, 1988: 210). Ayrıca güneyde yer alan payenin alt kısmı kırmızı renkte boyanmıştır (Uzunoğlu, 1987: 218).

1987 yılında 10 no'lu oda ile 11 no'lu odanın ortak duvarının doğusunda daha önceki kazılarda ortaya çıkartılan yuvarlak duvar üzerinde yapılan çalışmalarda burasının yapının kuzeye açılan giriş odasına ait olduğu anlaşılmıştır. Planda numara 12 olarak belirtilen bu giriş odasının yuvarlak duvarı iyi sıvanmıştır. Korkuluk görevi yaptığı düşünülen yuvarlak duvarın yanında biri 0.13 m yüksekliğinde, 0.70 m uzunluğunda, 0.30 m genişliğinde ve diğeri ise 0.17 m yüksekliği, 1.60 m uzunluğu, 0.60 m genişliği olmak üzere kenar ve köşeleri iyi sıvanmış iki basamak bulunmaktadır. Merdivenin üstteki basamağında doğuya çıkıntı yapan bir paye mevcuttur. Bu paye yakınında direk yerleri tespit edilmiştir. Bu alanda direk yerlerinin yanı sıra giriş odasının doğusunda büyük fırın ile küçük bir fırın açığa çıkartılmıştır. Batıya dönük olan ve üçgen korluğa sahip büyük fırın Orta Tunç Çağı'na ait bir yapının duvarı tarafından tahrip edilmiştir. Bu yüzden büyük fırının 1.40 m genişliği ile 2.80 m uzunluğu tespit edilebilmiştir. Ayrıca büyük fırının önünde yer alan küçük fırın ise 0.90 m genişliğe, 1.0 m uzunluğa sahiptir. Giriş odasının kuzeybatısında tespit edilen insitu haldeki kapıya ait mil taşından odanın girişinin bu yönde olduğu anlaşılmaktadır (Uzunoğlu, 1989: 74).

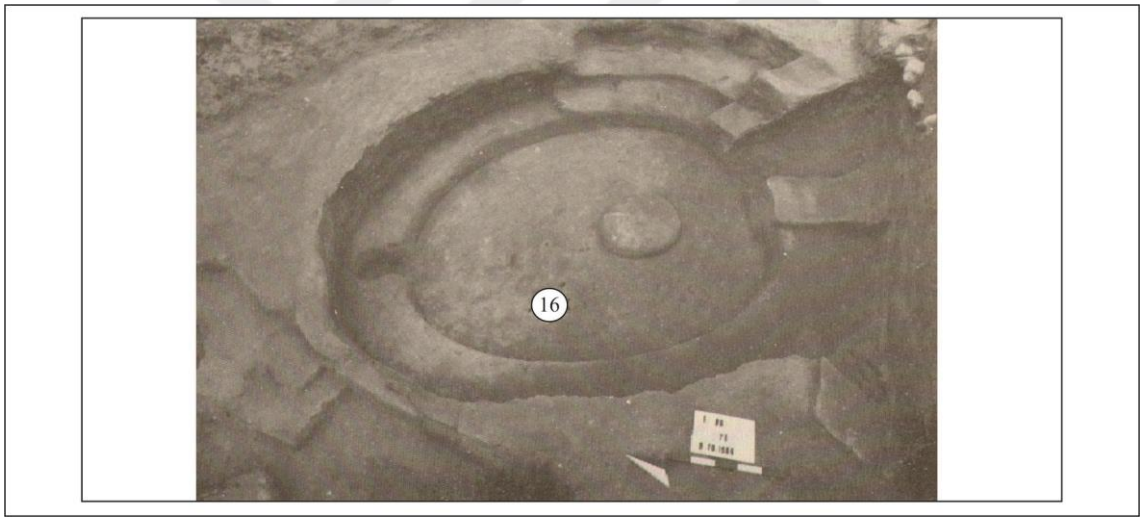
Kuzey mutfağın batısında kalan ve batı duvarı erozyon nedeniyle tahrip olmuş 13 no'lu oda da kerpiç ile oluşturulmuş bir dolgu tespit edilmiştir (Uzunoğlu, 1985: 237). Bu odanın kuzeyinde yer alan ve aralarında yaklaşık 1.00 kalınlığında bir duvar bulunan 14 no'lu fırın odası ortaya çıkartılmıştır. Duvarlarının çoğu tahrip olan odanın iyi sıvanmış tabanı üzerinde özenle yapılmış kubbeli bir fırın bulunmaktadır. At nalı şeklindeki kubbesi 1.50 m çapındadır (Uzunoğlu, 1983: 133).

1987 yılında yapılan araştırmalarda daha önceki dönem kazılarında ortaya çıkartılan 14 no'lu odadaki kubbeli fırının doğusunda diğer yandan 11 no'lu odanın kuzey duvarının hemen arkasında kalan kısımda göl sularının çekilmesiyle büyük bir fırın ortaya çıkmıştır. Güney yarısı tahrip olan fırının 3.0 m uzunluğa bulunmaktadır.

Fırın üzerinde yapılan araştırmalarda üst üste dört taban evresi olduğu görülmüştür (Uzunoğlu, 1989: 75).

Merdivenli eve ait ele alınan odalara göre güneydoğuda kalan ve merdivenli eve ait olduğu düşünülen 15 no'lu oda açığa çıkartılmıştır. Oda içerisinde seki, ocak ve üst tabakaya ait yapı nedeniyle tamamı ortaya çıkartılmamış kubbeli bir fırın bulunmaktadır (Uzunoğlu, 1988: 208).

Büyük bir yangınla son bulan merdivenli evden sonra tepenin güneyinde merdivenli evin yanmış duvarları üzerine inşa edilmiş ve içinde herhangi bir *in-situ* buluntu olmayan yuvarlak yapılar tespit edilmiştir (Çizim 60). Bu yuvarlak yapılardan 16, 17 ve 18 ile numaralandırılmış olanlar Orta Tunç Çağı altında ve İTÇ IIIB'nin üzerinde olduğu için kazıcısı tarafından İTÇ IIIC'ye tarihlendirilmiştir (Uzunoğlu, 1988: 208-209; 1989: 73, 78).

Resim 82: İmamoğlu, 16 no'lu Yuvarlak Yapı
Kaynak: Uzunoğlu, 1988: Resim 6

Merdivenli evin 8 no'lu güney mutfağının doğu duvarı üzerine kurulmuş olan 16 no'lu yuvarlak yapı güneydoğu-kuzeybatı yönünde yerleştirilmiştir (Resim 82). Güneydoğu tarafında yer alan girişinin her iki yanında paye bulunmaktadır. Bu yapının uzun çapı 4.50 m, kısa çapı ise 3.50 m olarak ölçülmüştür. Bu yapının içinde duvar boyunca yerleştirilmiş seki ile 0.50 m çapında ve 0.15 m yüksekliğe sahip bir işlik veya sunak olarak kullanılmış bir yükselti bulunmaktadır. Duvarı çevreleyen sekinin kuzeydoğu kısmına bir basamak yerleştirilmiştir. İşlik veya sunak olarak kullanıldığı

düşünülen yükseltinin ise balçık ve küçük taşlarla oluşturularak sıvandığı görülmüştür. Bunların dışında girişin tam karşısındaki sekinin üzerinde içinde yanmış ahşap kalıntıları olan niş bulunmaktadır (Uzunoğlu, 1988: 208).

Tam olarak ele geçirilemeyen 17 no'lu yapı 16 no'lu yapının hemen güneybatısında yer almaktadır. Diğer yuvarlak yapıda olduğu gibi burada da taş ve balçık ile oluşturulmuş bir yükselti tespit edilmiştir (Uzunoğlu, 1988: 208).

Merdivenli evin 9 no'lu odasının üzerine inşa edilmiş olan 18 no'lu yuvarlak yapının güneydoğu kısmı erozyon nedeniyle tahrip olduğundan yalnızca kuzeybatı tarafı ortaya çıkartılabilmiştir. Kuzeybatı-güneydoğu yönünde uzanan bu yuvarlak yapının dar çapı 3.0 m, uzun çapı ise tahmini olarak yaklaşık 4.0 m olduğu belirtilmiştir. Duvarları ve tabanı iyi sıvanmış yapıda duvar boyunca yerleştirilmiş bir seki bulunmaktadır. Ayrıca odayı ikiye bölen ikinci bir seki daha söz konusudur. Yapının girişinin ise 16 no'lu odada olduğu gibi tahrip olan güneydoğu kısmında yer aldığı düşünülmektedir (Uzunoğlu, 1989: 73). Yapılan çalışmalarda höyüğün tepesinin kuzeydoğusunda kalan 6 İ açmasında bu yuvarlak yapılarla çağdaş dörtgen planlı bir yapıdan söz edilmektedir (Uzunoğlu, 1988: 209).

3.3.8. Köşkerbaba

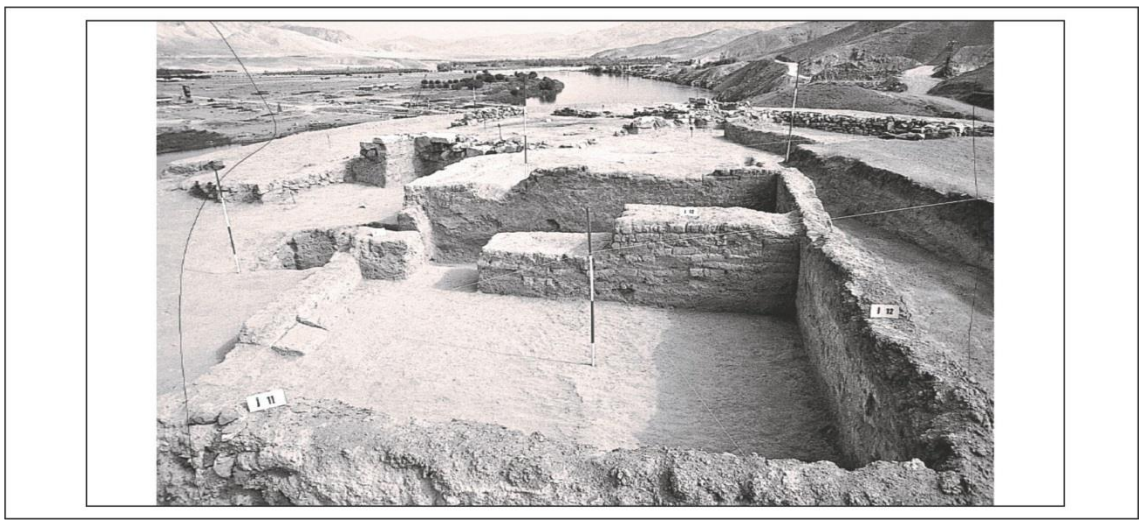
Höyükte yapılan kazı çalışmaları sonucunda ilk iskanın steril bir kum tabakası üzerinde IV. kültür katına denk gelen ve üç yapı katına sahip İTÇ III'de yaşandığı anlaşılmıştır (Bilgi, 1983: 91; 1987: 225).

Dönemin ilk yerleşim gören üçüncü yapı katına ait mimari kalıntı ilk olarak 1979 yılında B açmasında yapılan çalışmalarda steril kum tabakası üzerinde açığa çıkartılmış olan taş temel kalıntılarıdır (Bilgi, 1981: 118). 1983 yılında J/K/L 11 açmalarında bu taş temelin devamı tespit edilmiştir. Hafif kavisli olan bu taş temelin kazıcısı tarafından bir sura ait olduğu belirtilmiştir (Bilgi, 1985: 50). Bu surun dışında bu tabakada kerpiç kısımları tahrip olmuş yapıların küçük taşlardan oluşturulan temellerine ulaşılmıştır (Bilgi, 1985: 50; 1986: 144-145).

İTÇ III'ün 2. yapı katına ait mimarisi 1.yapı katına ait yapılar tarafından tahrip edilmiştir. Höyükte bu yapı katına ait sadece J/K 12 ve J/K/L 13 açmalarında bir duvar

ve pişmemiş kerpiç bloklardan yapılmış bir döşeme tespit edilebilmiştir (Bilgi, 1983: 91; 1985: 50; 1986: 144).

Dönemin mimari açıdan en iyi bilgi 1. yapı katıdan elde edilmiştir. Bu yapı katı I/J-10/11/12 ve K-11/12 açmalarında açığa çıkartılmış k, o ve p olarak adlandırılan yapıları içermektedir. J/K-11/12 açmalarında açığa çıkartılan 'k' yapısının güney, doğu ve batıdaki taş temelsiz kerpiç duvarları yaklaşık 2 m yüksekliğe kadar korunmuştur. Yapının Fırat Nehri'ne yani kuzeye bakan duvarı Demir Çağ'ı yapıları tarafından tahrip edilmiştir (Resim 83). Yapının içinde yapılan çalışmalarda ise tespit edilen çok sayıda tabandan yapının uzun süre kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bu yapının ilk evrelerinde güney duvarı farklı desenlerde boyanmıştır. Duvarın alt kısmına siyah boya üzerine yatay ve dikey olarak kırmızı renkte kalın bant şeritler yapılmışken üst kısmına bej sıva üzerinde kırmızı renkte iri noktacıklar yapılmıştır. Yapının içinde doğu duvarına bitişik olan kerpiç sekide siyah renkte boyanmıştır. Bu yapı kullanımından bir süre sonra doğu batı yönünde uzanan ve 0.50x0.35x0.10 m boyutuna sahip kerpiçlerle oluşturulmuş bir duvar ile ikiye bölünerek tüm duvarları bej renkte sıvanarak badanalanmıştır (Bilgi, 1984: 114-115). İkiye bölünen yapının batısındaki oda içinde batı duvarına bitişik sıvalı alçak seki, bir fırına ait taban ve çatıyı taşıyan ahşap direğe ait taş bir sütün kaidesi bulunmaktadır (Bilgi, 1985: 50).

Resim 83: Köşkerbaba İTÇ III Yapı Kalıntıları
Kaynak: Bilgi, 2003: 65

'K' yapısının doğu tarafında kalan açmalarda (K 12, L/M-11/12/13) yapılan çalışmalarda 'k' yapısına bitişik taş temel üzerine kerpiçten yapılmış 'o' yapısı açığa

çıkartılmıştır. Fırat Nehri'ne bakan duvarı tahrip olmuş yapının duvarları ve tabanı özenle sıvanmıştır. Yapının içinde kuzeybatı, güneybatı ve güneydoğu duvarlarına bitişik iyi sıvanmış alçak sekiler bulunmaktadır. Bu sekiler hemen üstü siyah renkte boyanmıştır. Bunlar dışında kuzeybatı sekisinin orta kesiminde yuvarlak küllüğü olan bir ocak bulunmaktadır. Anıtsal olarak nitelendirilen ocağın ön kısımları insan yüzünü andıracak şekilde tasarlanmıştır. İç ve duvarlarının üst kesimleri beyaz renkte boyanan ocağın küllüğünde neredeyse ateş izi görülmemektedir. Oda içinde dini içeriği yansıtan başka bir öge bulunmasa da bu anıtsal ocak nedeniyle burası kazıcısı tarafından 1. yapı katının küçük tapınağı olarak nitelendirilmiştir (Bilgi, 1986: 143-144).

'K' yapısının batısındaki açmalarda (I/J-10/11/12) yapılan kazılarda ise 'p' yapısı açığa çıkartılmıştır. Taş temel üzerine kerpiçten yapılan bu yapının yamaçta kalan batı duvarı tahrip olmuştur. Yapının içinde duvar boyunca yerleştirilmiş sıvalı alçak sekiler ve güneydoğu duvarına bitişik seki üzerine yapılmış ocak bulunmaktadır. Ayrıca burada ele geçen sekilerinde hemen üstü siyah renkte badanalanmıştır (Bilgi, 1986: 144).

3.3.9. Pirot Höyük

Pirot Höyük'te yapılan kazılar sonucunda VI ile X. tabakalar arası İlk Tunç Çağı'na tarihlendirilmiştir (Karaca, 1982: 114). Ancak kazıcısı tarafından bu takalardan sadece VI. tabaka İTÇ III'ün son evresine yerleştirilebilmiştir (Karaca, 1985: 39). Söz konusu VI. tabaka, D/E 10 sondaj açmasında açığa çıkartılmıştır. Burada tespit edilmiş bir kerpiç yapıdan söz edilmektedir (Karaca, 1982: 113). Bu yapıda sıkıştırılmış toprak ve büyük boyutlu kerpiçlerin kullanıldığı belirtilmektedir (Karaca, 1985: 35).

3.3.10. Arslantepe

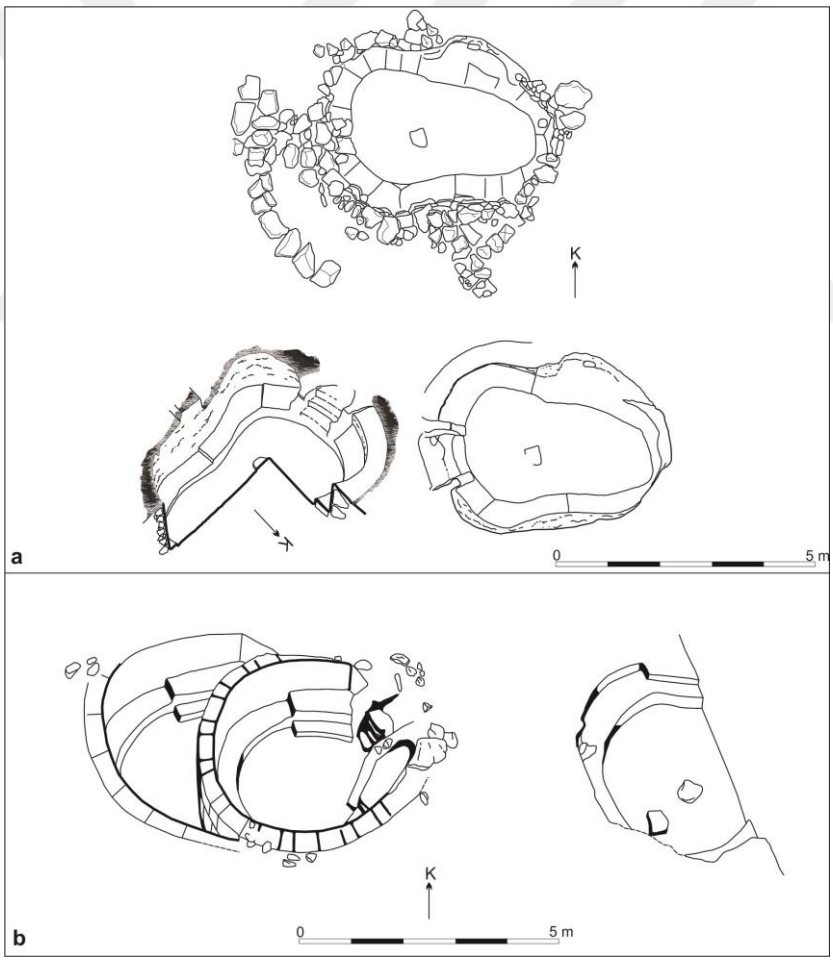
Arslantepe yerleşmesi üçüncü binyılın ikinci yarısı (MÖ 2500-2000) ile birlikte Malatya Ovası'nda en önemli ve en büyük yerleşim merkezi konumuna gelmiştir. VID tabakasına denk gelen İTÇ III'de yerleşim artık süreklilik ve gelişim göstermeye başlamıştır (Frangipane, 2012: 257-258). Bunun en iyi göstergesi olarak dönemin ortalarından sonra yerleşimin höyüğün yamacına doğru büyümesi ve ufak tefek bazı değişikliklerle devamlı kullanılması gösterilebilir. Yerleşimin planlamasında sokak, avlu, teraslar ve yerleşmeyi çevreleyen savunma duvarı ön plandadır. Ayrıca

yerleşmede bulunan atölyeler ile su kanalları sosyal organizasyonun varlığını kanıtlar niteliktedir (Conti - Persiani 1993: 368). Arslantepe bu özellikleri sayesinde İTÇ I'deki kırsal görüntüden çok kentsel bir görüntü ortaya koymaktadır (Frangipane, 1991, 209: 2012: 257).

Höyükte İTÇ III üç ana yapı katından (VID 1-VID 2, VID 3) ve bu yapı katları içinde yer alan farklı seviyelerden oluşmaktadır. Tespit edilen bu farklı seviyelerde dörtgen ve yuvarlak planlı yapılar birlikte açığa çıkartılmıştır. Farklı işlevlere sahip avlu etrafında çevrelenen ve taş temellere sahip olan dörtgen planlı yapıların içinde at nalı ocaklar, düz kubbeli fırınlar, duvar boyunca yerleştirilmiş sekiler ve platformlar ön plandadır (Conti - Persiani, 2008: 465, 466). Kullanımı tam olarak bilinmeyen yuvarlak planlı yapıların benzeri Doğu Anadolu/Transkafkasya kültüründe konut olarak kullanılmış olduğu vurgulansa da A. Palmieri buradaki yuvarlak yapıların özel amaçlar için kullanılabilmiş olabileceği şeklinde düşünülmesi gerektiğini vurgulamıştır (Palmieri, 1984: 100). M. Frangipane ise bu düşünceyi ön planda tutarak bu yuvarlak yapıların toplantı yeri olarak kullanılabilmiş olabileceği yorumunu getirmiş ve bu düşünceye ek olarak yuvarlak yapılarda konut kullanımına dair herhangi bir buluntunun ele geçirilemediğini belirtmiştir (Frangipane, 1991: 211). Bir önceki dönemden itibaren görünmeye başlayan yarı çukur tabanlı yuvarlak yapılar bu dönem içinde zamanla oval veya armut şeklinde planlara dönüştükleri de görülmektedir (Çizim 61 – Resim 84). Bu yuvarlak yapılar daha çok bir önceki seviyelerde yer alan yapıların üzerine inşa edilse de bazı durumlarda yerleşimin planına uygun olarak boş alanlara da inşa edilebilmektedir. Tabanlarına kısa bir merdiven vasıtasıyla inilen yuvarlak yapıların içinde seki ve damın direğini taşıyan düz bir taş bulunmaktadır. Ayrıca bazı yuvarlak yapıların tabanları sürekli yenilenmesi bunların uzun süre kullanılmış olduğunu da kanıtlamaktadır (Conti – Persiani, 2008: 466-467).

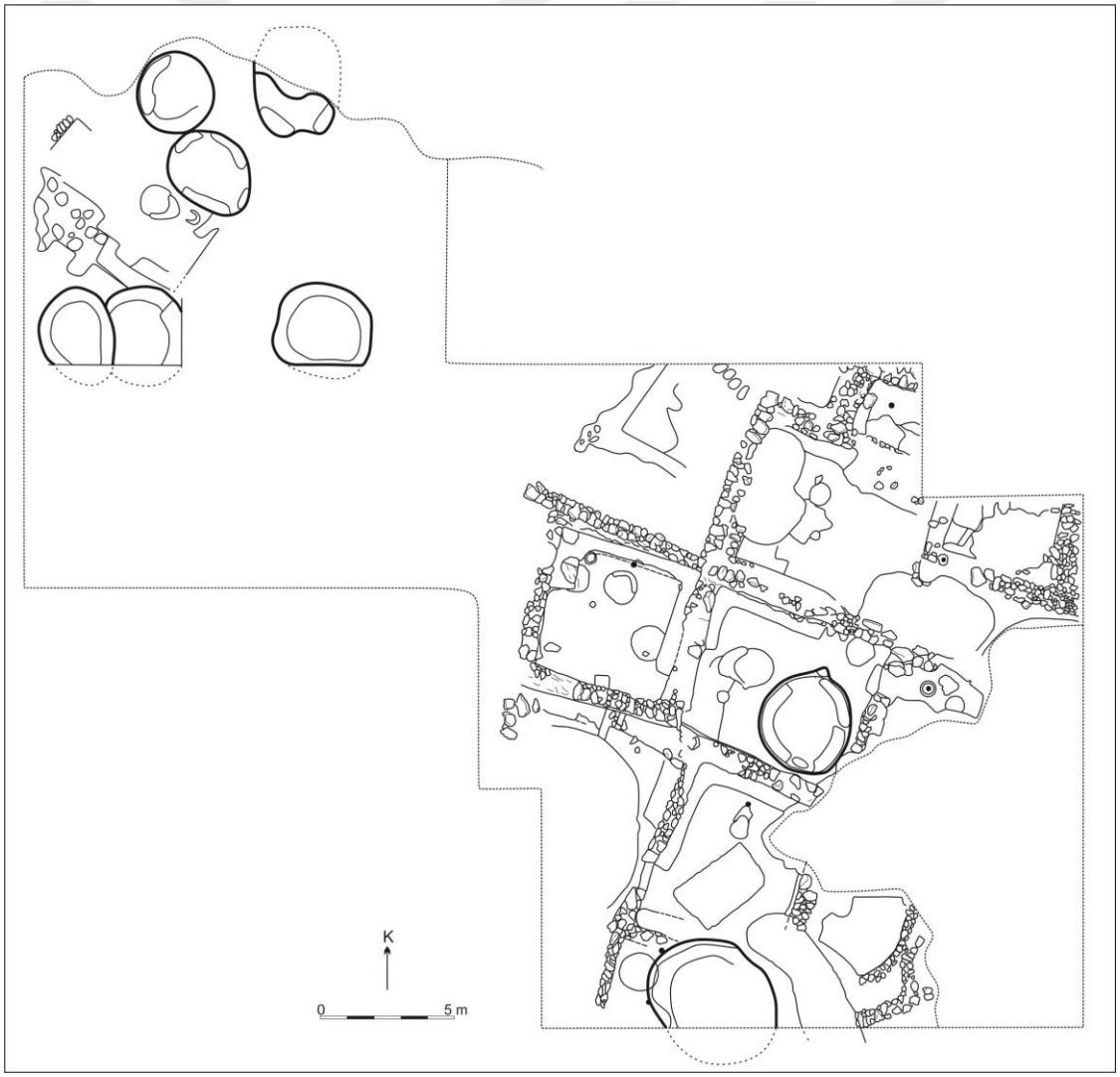
Resim 84: Arslantepe İTÇ IIIB, VI D2 Dönemi Yuvarlak Yapılar
Kaynak: Frangipane, 1992: Fig. 1

Çizim 61: Arslantepe İTÇ III B VI D2 Dönemi Yuvarlak Yapıları
Kaynak: Frangipane, 1992: Fig. 2'den yeniden çizilmiştir.

Dönemin ilk ana yapı katı VI D1'de üç farklı teras üzerine kurulmuş ve en az yedi odaya sahip bir yapı açığa çıkartılmıştır (Çizim 62 – Resim 85). Höyüğün

güneybatı kesiminde tespit edilmiş olan bu yapı taş temellere sahip ve kalın duvarlıdır. Yapı birden fazla yenileme ve düzenleme evresi geçirmiştir. Geniş olan odaların içinde yuvarlak platforma sahip at nalı ocaklar, duvar boyunca yerleştirilmiş sekiler ve belli amaçlar için kullanılmış konik çukurlar bulunmaktadır. Ayrıca bu yapının iki odası içinde de küllüğü olan fırınlar açığa çıkartılmıştır. Yapı VI D1'in üst seviyesinde yapılan yuvarlak planlı yapılar tarafından kesildiği görülmektedir (Frangipane, 1992: 179). Bu binanın yanında açılan alanın kuzeybatısında bozuk halde açığa çıkartılmış küçük bir dörtgen yapı bulunmaktadır. Ancak bu yapının da son seviyede üstüne ve çevresine yuvarlak planlı yapıların inşa edildiği görülmektedir (Conti - Persiani, 2008: 467).

Çizim 62: Arslantepe İTÇ III A, VI D1 Dönemi Genel Mimari Planı
Kaynak: Conti – Persiani 2008: Plate 1D'den yeniden çizilmiştir.

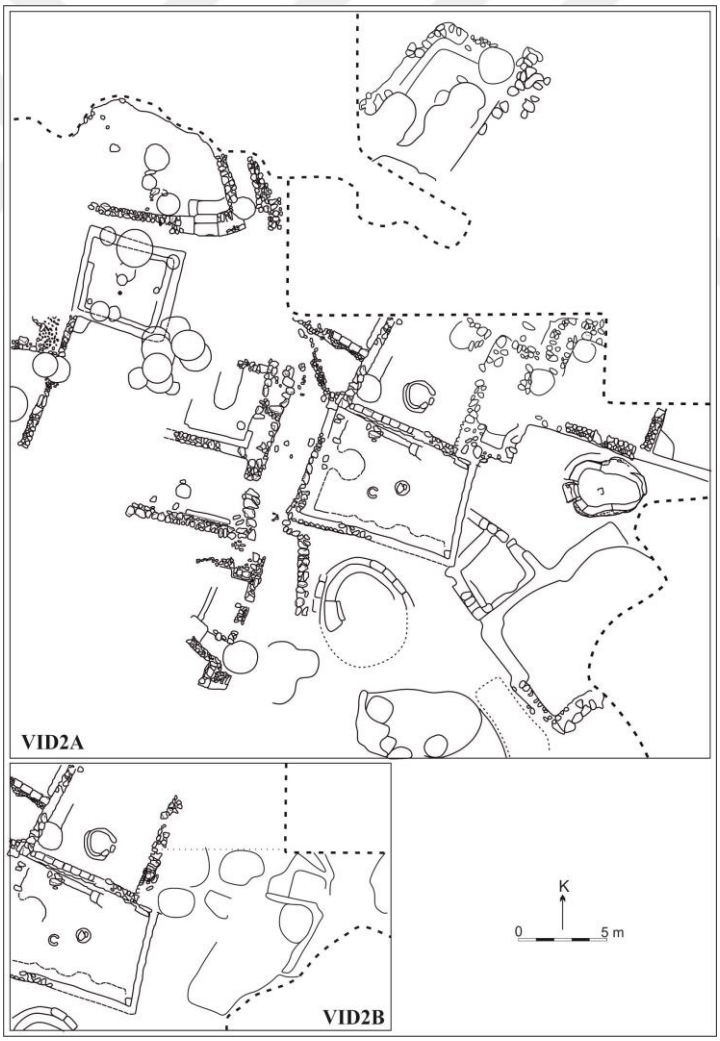

Resim 85: Arslantepe İTÇ IIIA, VI D1 Dönemi Yapı Kalıntılarının Genel Görünümü
Kaynak: Frangipane, 1992: Fig. 4b

Orta ana yapı katı olan VI D2'nin ilk evresinde (VI D2A) kurulan genel düzen ve büyüyen yerleşim planı neredeyse dönemin sonuna kadar aynı şekilde devam etmiştir (Çizim 63a). Farklı aktiviteler için kullanılmış açık alanlar ve eğri sokakların etrafına yerleştirilmiş taş temelli büyük dörtgen yapılar bu yapı katının ilk evresinde ön plana çıkar ve sonraki seviyelerde devam eder (Conti – Persiani, 2008: 467). Açılan alanda kuzey-güney yönünde uzanan sokağın hemen doğusunda tek odalı bir yapı bulunmaktadır. Sürekli yenilenen bu yapı 7.0 m uzunluğa sahip ve içinde ocak kalıntısı ile platform yer almaktadır (Palmieri, 1984: 100). Açılan alının en kuzeyinde de höyüğün yamacına inşa edilmiş dikdörtgen yapının bir merdiven sahip olduğu görülmektedir. Tespit edilen bu yapılarda kırmızı ve siyah renkte boyanmış duvar resimleri bulunmaktadır. Ayrıca bu seviyede tespit edilen iki tane yuvarlağa yakın planlı yapı diğer dikkat çeken mimari buluntulardır (Çizim 61, 63 – Resim 84). Bunların dikdörtgen planlı yapılarla aynı anda inşa edildiği görülmektedir. Bunun durumun en büyük kanıtı ise bu yapıların yerleşim planını bozmadan boş alanlara yapılmasıdır (Conti – Persiani, 2008: 468). M. Frangipane yuvarlak yapıların yerleşim planına uyum sağlayacak şekilde inşa edilmesini göz önünde tutarak bu yapıların dışarıdan gelen farklı gruplara ait olmadığını ve bu nedenle yerleşim içinde bu yapıların farklı bir işlevi olabileceği fikrini tekrar öne sürmüştür (Frangipane, 1992: 178). Yuvarlak yapılardan en doğudaki plan açısından diğerlerinden farklıdır (Çizim 61a – Resim 84). İki basamaklı bir merdiven ile ulaşımı sağlanan yapının içinde seki yer almaktadır. Yapının tüm yüzeyleri beyaz renkte sıvanmıştır. Bu yuvarlak yapının içinden ayrıca bölgenin

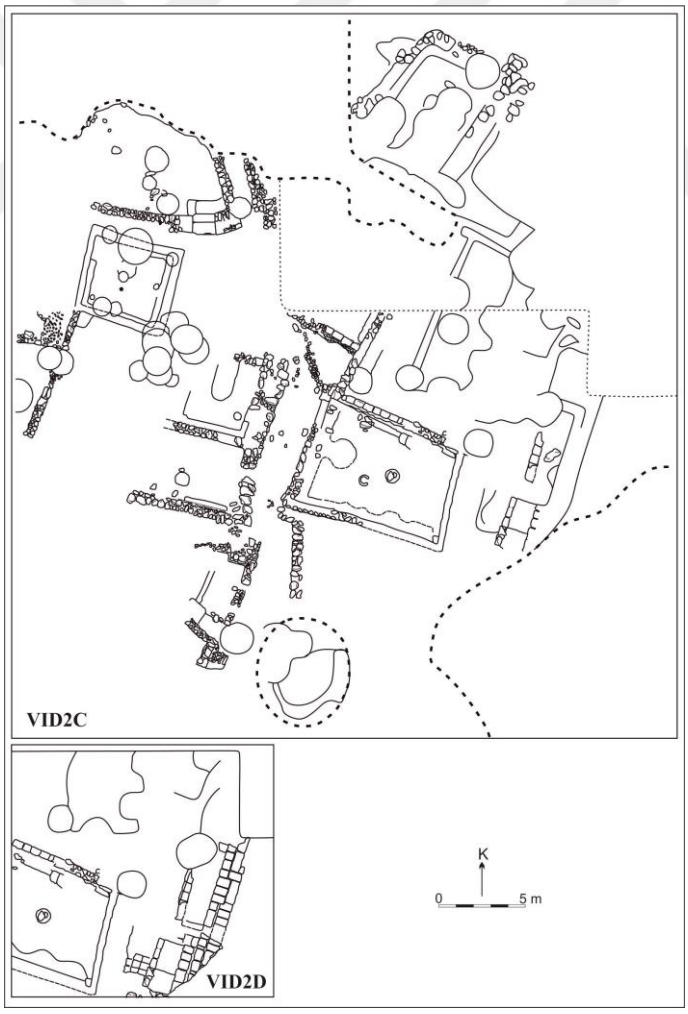
boyalı çanak çömleği ile ithal olarak bulunan Suriye şişesi ele geçirilmiştir (Frangipane, 1992: 178). Güneyde yer alan ikinci yuvarlak yapı ise VID yapı katı süresince aynı yerde süreklilik gösterecek olan yuvarlak yapıların ilk örneğidir (Conti – Persiani, 2008: 468).

VI D2'nin ikinci seviyesinde (VID2B) doğuda yer alan yuvarlak planlı yapı ile hemen çevresindeki dikdörtgen yapıların üstünde alçak seki ve ocaklara sahip açık bir alan oluşturulmuştur (Conti – Persiani, 2008: 468) (Çizim 63b). Yangın ile son bulan bu alandan kalın bir tabakaya sahip kömürleşmiş tohum yığını dışında birkaç çanak çömlek parçası ele geçirilmiştir. İşlevinin tam olarak bilinmeyen bu alanda tespit edilen tohumlar buradaki tarımsal faaliyeti en iyi şekilde yansıtmaktadır (Frangipane, 1991: 211).

Çizim 63: Arslantepe İTÇ IIIB, VID2A-VID2B Dönemi Genel Mimari Planı
Kaynak: Conti – Persiani 2008: Plate 2A-B'den yeniden çizilmiştir.

Doğudaki bu açık alan üzerine son iki seviyede (VID2C-VID2D) konut olarak kullanılmayan ve terasın kalın kerpiç duvar ile sınırlandırılmış iki küçük oda inşa edilmiştir (Çizim 64). Ayrıca bu teras duvarının hemen doğusunda bu odalara ait çamur sıvalı boş bir alan bulunmaktadır. Atölye olarak kullanıldığı anlaşılan bu odalardan kuzeydekinde herhangi bir buluntu tespit edilememiştir. Ancak güneydeki yangın geçirmiş oda içinde kemik, boynuz, kil topakları ve bu malzemeler ile oluşturulmuş bazı eserler ele geçirilmiştir. Bu eserlere örnek olarak hayvan şekilli kil figürinler, spatula, mühür, çekiç, ok başları gösterilebilir. Ele geçirilen eserler arasında en dikkat çekici olanı küçük bir araba modeline ait olduğu düşünülen kilden tekerlek ile gövde parçalarıdır. Ayrıca üretim için kullanılmış olan bazı taş aletlerde bu eserlerle birlikte yer almaktadır. Tüm bu buluntular doğu alanının uzmanlaşmış faaliyetler için kullanıldığını kanıtlamaktadır (Frangipane, 1991: 210).

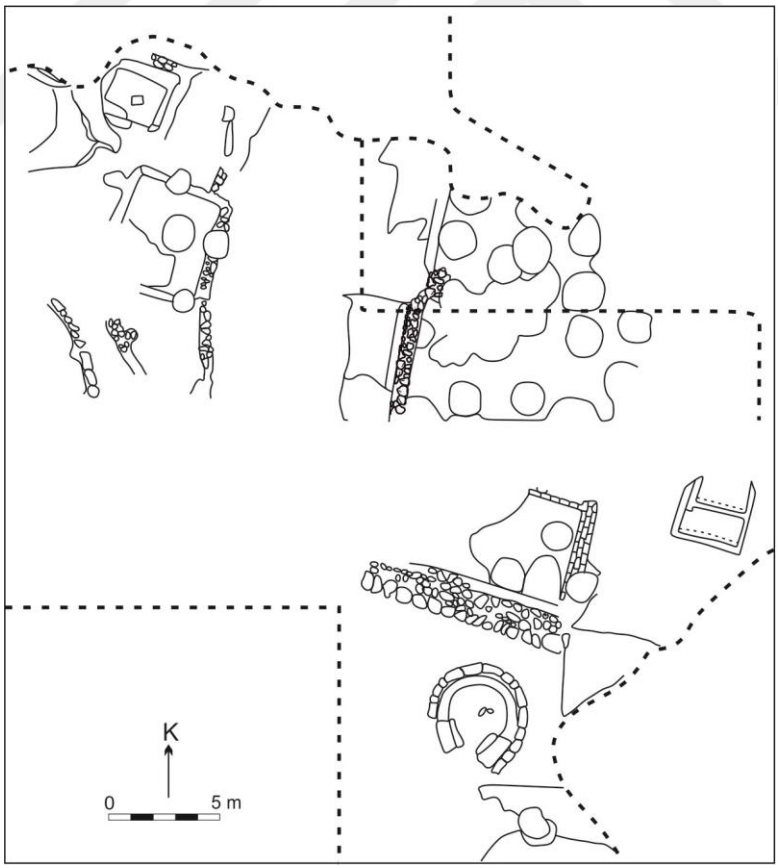

Çizim 64: Arslantepe İTÇ IIIB, VID2C-VID2D Dönemi Genel Mimari Planı
Kaynak: Conti – Persiani 2008: Plate 3A-B'den yeniden çizilmiştir.

Gelişmiş bir yapı katı olan VI D2'nin en önemli mimari buluntusu yerleşmeyi çevreleyen savunma duvarının taş temelleri ile bu savunma duvarına ait yarım daire şeklindeki burç (bastion) kalıntısıdır (Conti – Persiani, 1993: 364) (Resim 86).

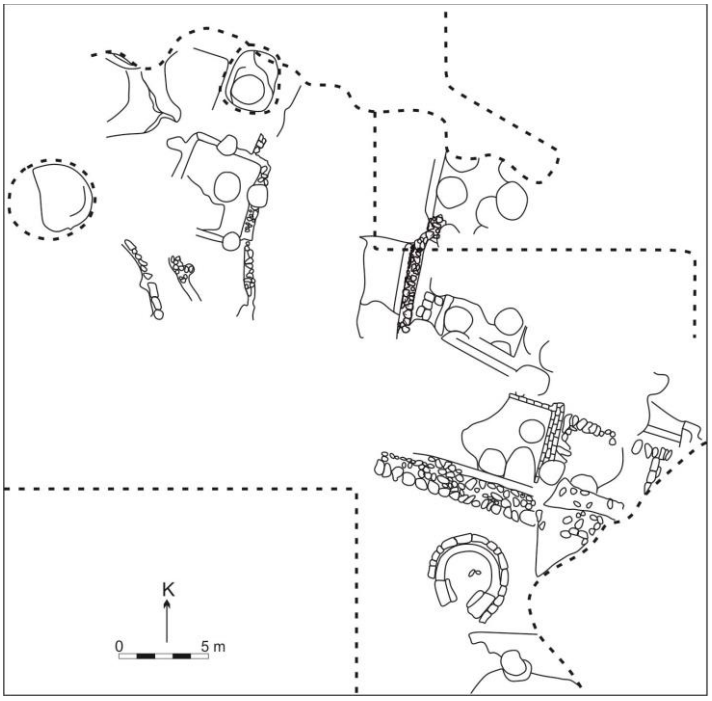
Resim 86: Arslantepe İTÇ IIIB, VI D2 Dönemi Savunma Duvarı
Kaynak: Palmieri, 1986: Fig. 1

Çizim 65: Arslantepe İTÇ IIIC, VID3A Dönemi Genel Mimari Planı
Kaynak: Conti – Persiani 2008: Plate 4'den yeniden çizilmiştir.

İki seviyeli olan VI D3 yapı katında mimari anlayış pek değişmemiştir. Kazılan alanın batı yarısında yangın geçirmiş küçük bir mahalle bulunmaktadır (Conti – Persiani, 2008: 468) (Çizim 65). Bu yapı katının ilk seviyesinde (VID3A) çakıl taşları ile döşeli avlunun batısında içindeki buluntulardan kült işlevi gördüğü belirtilen bir oda açığa çıkartılmıştır. Odada küçük kil podyum, havza şeklinde bir ocak ve büyük küpler yer almaktadır. Buradaki asıl buluntular birçok hayvana ait kemiklerdir. Bunlar arasında bir ayının bacak kemiği ile tavşan kemikleri bulunmaktadır. Ayrıca keçilere ait yaklaşık yirmi boynuz ele geçirilmiştir (Palmieri - Frangipane, 1990: 192-193). Bu yapının güneyinde kalan alanda tek odalı bir yapı ile yuvarlak planlı yapı bulunmaktadır. Tek odalı yapıya ikinci seviyede doğudan başka bir oda eklenmiştir.

İkinci seviyenin (VID3B) en önemli özelliği bu iki odaya güneyden bitişik olan derin kanaldır (Çizim 66). Üzeri levha taşlarla kaplı olan bu kanal kuzeydoğu-güneybatı yönünde uzanmaktadır. Kanalın ağız kısmı çukurlar nedeniyle tahrip olmuştur (Frangipane, 1991: 209-210). Bu seviyede de üç tane yuvarlak yapı açığa çıkartılmıştır. Bunlardan ikisi küçük mahallenin yanmış kalıntıları üzerinde bulunmaktadır. Bu seviyenin bitimiyle beraber Orta Tunç Çağı'nda yuvarlak yapılar çöp doldurularak kullanımları sonlandırılmıştır (Conti – Persiani, 2008: 469).

Çizim 66: Arslantepe İTÇ IIIC, VID3B Dönemi Genel Mimari Planı
Kaynak: Conti – Persiani 2008: Plate 5'den yeniden çizilmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

GENEL DEĞERLENDİRME ve KARŞILAŞTIRMA

Malatya-Elazığ Bölgesi'nin İTÇ mimarisini Değirmentepe, Korucutepe, Norşuntepe, Tepecik, Tülintepe, Han İbrahim Şah, Taşkun Mevkii, Taşkun Kale, Yeniköy, Pulur Sakyol, Şemsiyetepe, İmamoğlu, Köşkerbaba Pirot, Gelinciktepe ve Arslantepe yerleşmeleri yansıtmaktadır. Bu yerleşmelerden bazıları geniş alanda mimari veriler sunarken, bazıları dar alanda araştırıldığından kısıtlı bilgiler vermektedir. Bölgenin mimari değerlendirilmesini yerleşim düzeni, mimari plan ve tekniklerinin yanı sıra yapı içi ögeleri gibi belli başlı konular altında değerlendirmek doğru olacaktır. Ayrıca bölge yerleşmeleri, bölgenin yakın çevresi dışında, Erken Transkafkasya Kültürü'nün yayılım gösterdiği Transkafkasya, Kuzeybatı İran ve Doğu Akdeniz'deki yerleşmeler ile karşılaştırılmaktadır. Böylelikle bölgenin hem kendi içinde hem de belirtilen bölgeler genelinde, benzerlikler ve farklılıklar ortaya konmaktadır.

4.1. İLK TUNÇ ÇAĞI I

Malatya-Elazığ Bölgesi'nde 4. binyılda var olan Mezopotamya etkileri 3. binyılın başları ile birlikte kesintiye uğramıştır (Frangipane, 2003b: 44). 3. Binyıl'ın yani İTÇ'nin başlaması ile birlikte bölgede Transkafkasya karakterli yeni bir kültür etkili olmaya başlamıştır. Bu kültür, başta sosyo-ekonomik yapı olmak üzere mimari ve çanak çömlekte değişimlere sebep olmuştur. Tespit edilen verilere bakıldığında bölge ekonomisinin yavaş yavaş tarım ve hayvancılığa dayalı olarak geliştiği görülmektedir. Farklı bir toplumu yansıtan bu kültürün mimarisi de bir önceki dönemin yerel konut mimarisine aykırı olan çamur dal örgü tekniği ile yapılan tek odalı yapılardır (Frangipane, 2003b: 45). Ayrıca bölgede İTÇ I ile ortaya çıkan at nalı ocaklar da bu kültüre ait yapı içi ögelerinden biridir. Bölgede İTÇ I mimarisine ait net bilgiler Elazığ'daki Pulur Sakyol ile Malatya'daki Arslantepe'den bilinmektedir. Bu yerleşmeler dışında bölgede İTÇ I tabakaları içeren Korucutepe, Norşuntepe, Tepecik, Tülintepe, Han İbrahim Şah, Taşkun Mevkii ve Şemsiyetepe gibi yerleşmeler ise dar alanlarda araştırıldığından kısıtlı mimari bilgiler sunmaktadır.

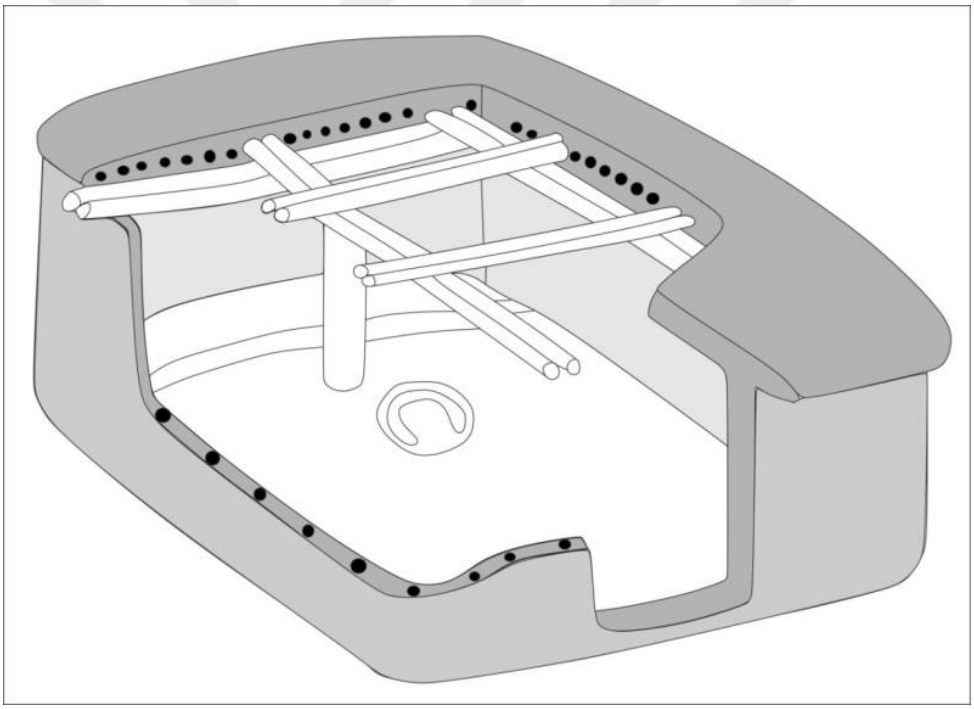
Bu dönemde, bölge mimarisinin yerleşim planlamasında tam anlamıyla bir benzerlik olduğunu söylemek zordur. Buna rağmen planlamada ortak özellik olarak ilk

dikkat çeken husus, yerleşmelerde korunmaya yönelik oluşturulan savunma duvarının varlığıdır. Savunma duvarı bölgedeki büyük çaplı höyükler olan Norşuntepe, Tepecik, Tülintepe, Pulur Sakyol ve Arslantepe yerleşmelerinde görülmektedir. Bölgenin kuzeyinde yer alan Erzurum ilindeki Sos Höyük yerleşmesinin Geç Kalkolitik Çağ tabakasında yaklaşık 2.5 m kalınlığında yerleşmeyi çevreleyen anıtsal taş duvarın varlığı belirtilmektedir (Sagona, 2003: 48). Ayrıca Erken Trankafkasya Kültürü sınırları içerisinde yer alan Kuzeybatı İran'nın Kale Revaz (Kleiss ve Kroll, 1979), Yanık Tepe (Summers, 2013), Haftavan Tepe (Burney, 1975: 149-164) yerleşmelerinin İTÇ tabakalarında savunma duvarı ile karşılaşılmıştır. Karaz Kültürü'nün dışında kalan Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki Lidar Höyük (Hauptmann, 2003b: 61) ve Hassek Höyük (Behm-Blancke 1988: 72) yerleşmelerinin İTÇ I tabakalarında da savunma duvarına ait kalıntılar bulunmaktadır.

Bölgede yerleşim planlamasında iki farklı düzen içinde yaygın olan planlama, cadde ve sokakların etrafına yerleştirilmiş yapı gruplarından oluşan düzendir. Bu düzeni en iyi olarak Arslantepe (VI B2) yansıtsa da kazılan alan itibariyle Norşuntepe'de de benzer bir sistemin olduğunu söyleyebiliriz. Buna benzer bir yerleşim planı Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan Zeytinli Bahçe (Frangipane, 2003d: 56) ve Hassek Höyük (Behm-Blancke, 1984b: Resim 1-2) yerleşmelerinde görülmektedir. Malatya Elazığ Bölgesi'nde İTÇ I'de görülen diğer bir yerleşim düzeni ise sadece Pulur Sakyol yerleşmesinde karşımıza çıkmaktadır. Burada ortak avlu etrafında trapez şeklindeki yapılar yan yana inşa edilmiştir. Batı Anadolu'daki Demircihüyük kazılarından sonra Korfmann tarafından "Anadolu Yerleşim Planı" olarak adlandırılan (Korfmann, 1983: 222) bu düzen, tez kapsamında incelediğimiz bölgede sadece bir yerleşmede karşımıza çıkmaktadır. Bu durum bir rastlantıdan ibaret olabilir. Van-Muş Bölgesi'nde yer alan Karagündüz yerleşmesinde yapıların, 5.0 m'lik bir sokağın iki yanına radyal bir düzen sergileyecek şekilde yerleştirildiği izlenmektedir (Sevin, Kavaklı, Özfırat, 2000: Çizim 4). Karagündüz bu özelliği ile radyal düzenin Anadolu'nun en doğudaki temsilcisi olarak kabul edilse de (Işıklı-Ergürer, 2017: 49) yapıların avlu yerine sokağa açılması Anadolu Yerleşim Planı özelliklerine aykırıdır. Son yıllarda yapılan yeni araştırmalar sonucunda, bu yerleşim planlamasının İç Batı Anadolu'ya özgü olduğu düşünülmektedir. (Fidan, 2013: 117) Doğu Anadolu'da Pulur Sakyol (İTÇ I) yanında, Güney Anadolu'da Yumuktepe (Orta Kalkolitik) (Garstang, 1953: 80a) ve Orta

Anadolu'da Ahlatlıbel yerleşim planları, (İTÇ II) (Koşay, 1934: 7) bu sistemin birer münferit örneği olarak görülmektedir (Fidan, 2013).

Bölgede İTÇ I'de taş temel üzerine kerpiç ve çamur dal örgü olmak üzere iki farklı mimari yapım tekniği söz konusudur. Çamur dal örgü tekniği ile yapılmış yapıların köşeleri yuvarlatılmıştır (Çizim 67). Birbirinden çok farklı olan bu iki teknik bazı yerleşmelerde birlikte kullanım da görmüştür. Bu tekniklerle yapılmış yapılar kare veya dörtgen plana sahip olup en fazla üç odadan oluşmaktadır. Transkafkasya'da Kalkolitik Çağ'dan itibaren sevilerek kullanılan çamur dal örgü tekniği bu dönemde Taşkun Mevkii ve Arslantepe yerleşmelerinde tespit edilmiştir. Bu yerleşmelere ek olarak Şemsiyetepe yerleşmesinde de kerpiçlere sokulan ahşap dikmelerle oluşturulmuş yapı birimlerin varlığı da bilinmektedir.

Çizim 67: Erken Transkafkasya Kültürüne Ait Bir Evi Gösteren Çizim

Çamur dal örgü tekniğinde yapılmış yapıların örnekleri Gürcistan'da bulunan Kvatskhelebi (Sagona, 1984: fig. 125-127) ve Khizanaant Gora (Sagona, 1984: 128-129) yerleşmelerinin İTÇ'ye tarihlendirilen tabakalarında karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca Erzurum'da yer alan Güzelova yerleşmesinde de çamur dal örgü tekniği ile yapılmış duvar parçaları tespit edilmiştir (Koşay - Vary, 1967: 7-9). Yine bu tarz yöntemin

Erzurum'da yer alan Sos Höyük'ün Geç Kalkolitik Çağ tabakalarında da kullanıldığını belirtmek gerekir (Sagona, 2003: 48).

Yapıların içinde genellikle ocaklar, fırınlar, sekiler ve silolar yer almaktadır. Bu durum bölgedeki tüm yerleşmeler için geçerli sayılır. Ancak bazı yapı ögeleri biçim ve şekil bakımından farklılık göstermektedir. Bunların en başında ocaklar gelmektedir. Ocaklarda yuvarlak ve at nalı şeklinde olmak üzere iki farklı tip söz konusudur. Başta Arslantepe olmak üzere Norşuntepe (XXVI), Taşkun Mevkii (3), Korucutepe (LI) yerleşmelerinde ocaklar yuvarlak plana sahiptir. At nalı şekilli ocaklar ise yoğun olarak Pulur Sakyol yerleşmesinde görülse de Korucutepe (L) yerleşmesinde de karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca Kuzeybatı İran'da yer alan Yanık Tepe (Summers, 2013) İTÇ tabakalarında ve Amuq Bölgesi'nin İTÇ I'e tarihlendirilen H tabakasında (Braidwood ve Braidwood: 1960: 345-350, Figs. 263, 290) at nalı ocaklar tespit edilmiştir.

Yukarıda ele alınan konuların dışında yapıları genel olarak konut olarak kullanıldığı göze çarpmaktadır. Anıtsal yapılar, Arslantepe (VI B1 kamusal yapı) dışında diğer yerleşmelerde karşımıza çıkmaz. Diğer bir yandan bazı yapıların kült yapısı (Pulur Sakyol X-IX ve Arslantepe VI B1), yönetici yapısı (Arslantepe VI B1) veya işlik (Arslantepe VI B2) olarak kullanıldıkları görülmektedir. Bunların yanı sıra Arslantepe VI B1 tabakasında ortaya çıkartılan zengin buluntulara sahip krali mezar, bölgede bir toplumsal tabakalaşmanın varlığını kanıtlar niteliktedir. Ayrıca benzer zengin buluntulara sahip mezarlar Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki Hassek (Behm-Blancke, 1984: 50-53a) Birecik (Sertok, 2003: 53), Hacınebi (Stein, 1998: şek. 7) ve Başur Höyük'ten (Sağlamtimur, 2013: 78-79) bilinmektedir.

4.2. İLK TUNÇ ÇAĞI II

Kabaca MÖ. 2750-2500 yılları arasına denk gelen İTÇ II'de, bir önceki dönemde başlayan kültürel değişim giderek artmış ve artık Transkafkasya kökenli ögeler yerel toplumların içine sızarak başta toplumsal yapı ve ekonomide daha etkin hale gelmiştir (Frangipane, 2003c: 58). Bu durum mimaride de belli başlı değişimlere neden olmuştur. Bölgede İTÇ II mimarisini başta Norşuntepe olmak üzere Değirmentepe, Korucutepe, Tepecik, Han İbrahim Şah, Yeniköy, Pulur Sakyol, Şemsiyetepe, Gelinciktepe ve Arslantepe yerleşmeleri yansıtmaktadır.

Malatya-Elazığ Bölgesi'nde farklılık olarak göze çarpan ilk husus, bir önceki dönemde var olan savunma sisteminin, bu dönemde Tepecik hariç diğer yerleşmelerde bulunmamasıdır. Ayrıca bu dönemde önceki dönemden devam eden ortak bir mimari düzenin olduğunu söylemek de mümkün değildir. Pulur Sakyol'da İTÇ I'deki ortak avlulu sistemin bu dönemde bozulduğu anlaşılmaktadır. Korucutepe (LXXIII-LXXIV), Norşuntepe (XXIV), Şemsiyetepe ve Arslantepe (VI C) yerleşmelerinde ise içlerinde ocak, fırın, tahıl deposu ve çöp çukurlarının yer aldığı çeşitli avlular karşımıza çıkmaktadır. Bu tarz avlular bu dönemde, Van-Muş Bölgesi'ndeki Dilkaya'da (Çilingiroğlu, 1993: 471, Resim 1) görülmektedir. Malatya-Elazığ Bölgesi'nde İTÇ II'de görülen diğer bir düzen cadde ve sokakların çevresine yerleştirilmiş birimlerden oluşan düzendir. Bu düzeni belirgin olarak Norşuntepe'nin XXII, XXI ve XIX tabakaları yansıtmaktadır. Benzer düzen İTÇ II'de Güneydoğu Anadolu'da Kurban Höyük IVB (Algaze, 1990: fig. 16) ve Titriş'te belirgindir. Ayrıca Levant Bölgesi'nde yer alan Khirbet Kerak (Tel Bet Yerah) yerleşmesinin İTÇ ortalarına tarihlendirilen tabakalarında savunma duvarı ile çevrelenmiş, cadde ve sokakların etrafına yerleştirilmiş, taş temel kerpiçten yapılmış dikdörtgen planlı yapıların oluşturduğu bir yerleşim modeli ortaya çıkartılmıştır (Greenberg, 2011: 41-54).

Bölgede İTÇ I'de olduğu gibi İTÇ II'de de taş temel üzerine kerpiç ve çamur dal örgü olmak üzere iki farklı mimari yapım tekniği söz konusudur. Çamur dal örgü tekniği ile yapılmış olan yapılar bu dönemde sadece Altınova'da yer alan Değirmentepe (III) ve Norşuntepe (XIX-XVI) yerleşmelerinde karşımıza çıkmaktadır. Bu teknikte yapılmış yapıların benzerleri Gürcistan'da bulunan Kvatskhelebi (Sagona, 1984: fig. 125-127) ve Khizanaant Gora (Sagona, 1984: fig. 128-129) yerleşmelerinin İTÇ'ye tarihlendirilen tabakalarında bulunmaktadır. İTÇ II'de, Doğu Anadolu'nun diğer bölümleri ile Orta Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'da çamur dal örgü tekniği ile yapılmış yapılar ile karşılaşılmadığını ve bu bölgelerde genel olarak taş temel üzerine kerpiç ile oluşturulmuş yapıların yaygın olduğunu söyleyebiliriz. Buna karşın ele aldığımız bölgenin tamamında, İTÇ II'de taş temel üzerine kerpiç tekniği ile oluşturulan yapılar mevcuttur. Ayrıca Norşuntepe'de (XIX) taş temel üzerinde kerpiç ve çamur dal örgü tekniğinin birlikte kullanıldığını belirtmek gerekir.

İTÇ II'de bölgede köşeleri yuvarlatılmış dikdörtgen veya kare planlı yapılar ön plana çıkmaktadır. Bu dönem ile birlikte bölgede karşımıza çıkan bir yenilik ise Transkafkasya kökenli yuvarlak planlı yapılardır. Bu iki yapı planı bazen bağımsız şekilde, bazen de birbirine bağlantılı olarak kullanılmıştır. Norşuntepe'nin XXIV. tabakası, bu iki mimari planın birbirine bağlantılı olarak bulunduğu tek yerleşim yeridir. Yuvarlak ve dörtgen planlı yapıların birbirine bağlı olarak görüldüğü diğer bazı yerleşmeler ise Elazığ'daki Han İbrahim Şah (İTÇ III – Tabaka VI), Ermenistan'daki Şengavit (Sagona, 1984: fig. 134) ve Kuzeybatı İran'daki Yanık Tepe'dir (Burney, 1961: 142 – Summers, 2013). Diğer bir yandan Norşuntepe XXIV tabakasındaki yuvarlak yapı Van'da yer alan Dilkaya (Çilingiroğlu, 1993: 471, Resim 1) ile Karagündüz (Sevin, Kavaklı, Özfırat, 2000: 847-881) ve Kuzeybatı İran'daki Köhneh Pasgah (Aghalari, 2007) yerleşmesindeki yuvarlak planlı yapılar ile benzerlik göstermektedir. Ayrıca Norşuntepe tabaka XVII'de ortaya çıkartılan ana oda önüne küçük bir oda eklenerek yapılan yapı, planı bakımından Gürcistan'da yer alan Kvatskhelebi'deki örneklere (Sagona, 1984: fig. 125-127) çok benzemektedir. Bunlara ek olarak yuvarlak yapılara Kuzeybatı İran'da bulunan Tepe Gijlar (Pecorella, 1984), Kül Tepe (Abedi, 2014), Kale Revaz (Kleiss ve Kroll, 1979), Van'da bulunan Dilkaya (Çilingiroğlu, 1993: 471, Resim 1), Bayburt'da bulunan Büyüktepe (Sagona vd., 1993: 71, Plate Xa), Gürcistan'da bulunan Khizanaant Gora (C/D tabakası) (Sagona, 1984: fig. 128) ve Azerbaycan'da bulunan Kültepe I (Sagona, 1984: 59-60) yerleşmelerinin İTÇ tabakalarında tespit edilenler örnek olarak gösterilebilir. Ayrıca Erzurum'da yer alan Sos Höyük (Sos VA) (Sagona, 2003: 48) yerleşmesinin ve Nahcıvan Bölgesi'nde yer alan Baba Derviş I ve Kültepe (Sagona, 1984) yerleşmelerinin Kalkolitik Çağa tarihlendirilen tabakalarında yuvarlak yapılar karşımıza çıkmaktadır. Araştırma bölgemizde yuvarlak yapılar sadece İTÇ III'de Arslantepe ile İmamoğlu yerleşmelerinde tespit edilmiştir. Sonuç olarak Malatya Elazığ Bölge'nde karşımıza çıkan yuvarlak yapıların az sayıda olduğunu, Kuzeybatı İran yerleşmelerindeki gibi çoğu yerleşmelerde ortaya çıkartılan yuvarlak yapıların ise daha karmaşık düzende olduğunu söyleyebiliriz.

Malatya-Elazığ Bölgesi'nde ortaya çıkartılan kare veya dikdörtgen planlı yapılar bir veya birden fazla odaya sahip iken, yuvarlak yapılar tek odalı olarak inşa edilmiştir. İTÇ II'de kare veya dikdörtgen planlı yapıların ev içi düzenlemesine genel olarak

baktığımızda, çatıyı destekleyen ahşap dikmelerin çukurları, kil sekiler, fırınlar ve çeşitli tiplere sahip ocaklar karşımıza çıkmaktadır. Bir önceki dönemde olduğu gibi bu dönemde de farklılığı ocakların tipleri yansıtmaktadır. En çok karşımıza çıkan ocak tiplerinin başında at nalı ocaklar gelir ve bu ocaklar Korucutepe, Norşuntepe, Han İbrahim Şah, Pulur Sakyol, Şemsiyetepe ve Arslantepe yerleşmelerinde tespit edilmiştir. Yine bu dönemde karşımıza çıkan diğer bir tip ise boynuz çıkıntılı ocaklardır. Benzerleri Gürcistan bölgesindeki birçok yerleşmeden bilinen boynuz çıkıntılı ocaklar, (Işıklı, 2011: 136) bu dönemde Norşuntepe'nin XXII, XIX, XVIII, XVII, XVI tabakalarında karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca boynuz çıkıntılara sahip taşınabilir veya sabit ocaklar Erzurum-Kars Bölgesi'ndeki Karaz, Sos Höyük (Sagona-Sagona, 2000: fig. 55) ve Güzelova (Koşay-Vary, 1967: Levha LXII) yerleşmelerinde de bulunmaktadır (Işıklı, 2015: 65). Bölgede görülen diğer tip ise oluklu veya oluksuz özelliğe sahip yuvarlak ocaklardır. Bu tipin örnekleri, Değirmentepe, Korucutepe, Norşuntepe ve Han İbrahim Şah yerleşmelerinde bulunmaktadır.

İTÇ II'de yapılar daha çok yaşam alanı yani konut olarak karşımıza çıkmakta olup, anıtsal ya da kamusal özellik taşımaz. Ancak bazı yerleşmelerde yapıların depo, işlik veya atölye olarak kullanıldığı yapılarda ele geçirilen buluntulardan anlaşılmaktadır. Norşuntepe'nin tabaka XXI ve XIX'da ortaya çıkartılan maden atölyeleri farklı işlevde kullanılan yapılara örnek olup madenciliğin geliştiğini göstermektedir. Zaten ele aldığımız bölgenin sahip olduğu kültürle ortak özellik taşıyan Transkafkasya ve Kuzeybatı İran'da da gelişkin madencilik faaliyetlerini gösteren birçok merkez bulunmaktadır (Işıklı, 2011: 116).

4.3. İLK TUNÇ ÇAĞI III

Malatya-Elazığ Bölgesi'nde İTÇ III ile birlikte göze çarpan değişikliklerin başında, bir önceki döneme göre yerleşmelerin kaplandıkları alanların büyümesi gelir. Bu dönem ile birlikte gelişkin mimari özellikler dikkat çekicidir. Söz konusu bu gelişmelere bağlı olarak bazı merkezi yerleşmelerde nüfus artışı yaşanmış ve bölgede karmaşık bir politik düzen oluşmaya başlamıştır. Bölgedeki yerleşmelerin boyutları incelendiğinde, büyük yerleşmelerin merkezi, küçük yerleşmelerin ise uydu yerleşmeler olduğu kanısı ortaya çıkmıştır (Frangipane, 2003c: 60). J. Yakar tarafından bu dönemde Malatya-Elazığ Bölgesi yer alan merkezi yerleşmeler kent devletleri olarak

nitelendirilirken (Yakar, 2000: 428), M. Frangipane bu dönemi, Anadolu'ya özgü olan ve kentleşmeye koşut olarak gelişen fakat merkezi ekonomiden yoksun oluşumlar olarak tanımlamaktadır (Frangipane, 2003c: 60). Ayrıca Ö. Çevik de doktora tezinde bu tarz yerleşmelerin kentleşme sürecinden çok merkezileşme sürecinde geliştiğini belirtmiştir (Çevik, 2004: 197).

Bölgede artık yerel kültüre dayalı olan (Frangipane, 1996: 67; Hauptmann, 2000: 424) ve daha gelişkin mimari örneklerin ortaya çıktığı bu dönemi, Değirmentepe, Korucutepe, Norşuntepe, Tepecik, Han İbrahim Şah, Taşkun Kale, İmamoğlu, Şemsiyetepe, Köşkerbaba, Pirot ve Arslantepe yerleşmelerinde ortaya çıkartılan mimari kalıntılar yansıtmaktadır. Ayrıca bölgede bu dönemde her ne kadar yerel karakterli mimari özellikler görülse de yer yer Transkafkasya kökenli at nalı ocaklara, çamur dal örgü tekniğinde yapılara ve yuvarlak planlı yapılara rastlanmaktadır. At nalı ocaklar Değirmentepe, Korucutepe, Norşuntepe, Tepecik, Taşkun Kale, İmamoğlu ve Arslantepe yerleşmelerinde varlığını devam ettirmektedir. Transkafkasya kökenli çamur dal örgü tekniği ile yapılan yapılar Değirmentepe yerleşmesinde tek bir örnek ile temsil edilirken, yuvarlak planlı yapılar İmamoğlu ve Arslantepe yerleşmelerinde karşımıza çıkmaktadır[1].

İTÇ III'deki anıtsal mimari anlayışını gösteren örneklerin başında, Arslantepe'de tespit edilen ve burçlara sahip olan taş temelli savunma duvarı gelir. Bölgede diğer merkezi yerleşmelerde savunma duvarı ile karşılaşılmasa da Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki Titriş (Algaze vd. 2001: fig. 2), Kurban Höyük (Verhaaren, 1997, 1069), Kazane (Wattenmaker, 2003: 70-71) ve Orta Anadolu'daki Alişar (Osten, 1937: fig. 212, 214) gibi büyük yerleşmelerde anıtsal denilebilecek nitelikte savunma duvarı kalıntılarına rastlanılmıştır.

Bu dönemde yerleşim planlamasında genel olarak tek bir düzenden söz edilebilir. O da cadde ve sokakların etrafına yerleştirilen yapıların oluşturduğu düzendir. Ancak Norşuntepe yerleşmesinin VII. ve VI. tabakalarında ortaya çıkartılan saraylarda çoğu odalarının avluya açıldığını belirtmek gerekir. Bu özelliği ile söz konusu sarayların, Anadolu Yerleşim Planı[2] mantığına uygun olduğunu söyleyebiliriz. Cadde ve

[1] Çamur dal örgü tekniği ve yuvarlak yapıların diğer bölgelerdeki benzerleri için bkz. sayfa: 170-171.
[2] Anadolu Yerleşim Planı benzerleri için bkz. sayfa: 167-168.

sokaklardan oluşan düzenleme, Tepecik, Norşuntepe (tabaka VIII) ve Arslantepe yerleşmelerinden bilinmektedir. Benzer planlama İTÇ III'de Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde bulunan Titriş (Algaze vd. 2001: fig. 2; Algaze-Poumelle, 2003: fig. 7) ve Kurban Höyük (Algaze, 1990: fig. 121) yerleşmelerinde görülmektedir.

Avlu veya sokak etrafına yerleştirilmiş olan yapılarda ana malzemeyi taş ve kerpiç oluşturmaktadır. Norşuntepe, Korucutepe, Tepecik, İmamoğlu ve Arslantepe gibi merkez niteliği taşıyan yerleşmelerde taş temel üzerine kerpiç ile oluşturulan yapılarda anıtsallık izlenirken, Değimentepe, Han İbrahim Şah, Taşkun Kale gibi uydu yerleşmelerde ise yapıların tek odalı basit yapılar olduğu görülmektedir. Büyük yerleşmelerde mutfak, depo, işlik, oturma alanları gibi birçok odalara sahip kompleks diyebileceğimiz yapılar bulunmaktadır. Oturma odalarında seki ve merkezi ocaklar, depo odalarında depolama küpleri, mutfaklarda başta büyük fırınlar olmak üzere öğütme sekileri ve işliklerde ise birçok alet edevat tespit edilmiştir. Ayrıca bu büyük yapılarda içinde bulunan farklı buluntular nedeniyle kült işlevi olduğu belirtilen odalar da bulunmaktadır. Norşuntepe (VIII. tabaka 31 no'lu oda) ve Korucutepe (E safhası LXXXII tabakası) yerleşmesinde bulunan ve bir ocağın üzerine yerleştirilmiş iç içe geçmiş üç at nalı şeklindeki *andironlar* en dikkat çeken buluntulardır. Birden fazla amaca hizmet eden bu yapıların bulunduğu bölgedeki seçkin kişilere ait olduğu söylenebilir. Norşuntepe'deki VII ve VI. tabaka sarayı ve İmamoğlu'ndaki merdivenli ev seçkinlerin gücünü kanıtlar niteliktedir. Diğer bir yandan İTÇ III'ün sonlarında özellikle Altınova'daki Korucutepe ve Tepecik gibi yerleşmelerin küçüldüğü ve sadece Norşuntepe yerleşmesinin dönemin sonuna kadar bölgede önemli bir merkez olarak kaldığı ortaya çıkartılan mimari kalıntılardan anlaşılmaktadır.

Tablo 10: Malatya-Elazığ Bölgesi Mimari Karşılaştırma Tablosu:

			İTÇ I	İTÇ II	İTÇ III
Yerleşim Düzeni	Savunma Duvarı		Norşuntepe, Tülintepe Tepecik, Pulur/Sakol Arslantepe	Tepecik	Arslantepe
	Ortak Avlu		Pulur/Sakyol	Korucutepe, Norşuntepe, Pulur/Sakyol, Şemsiyetepe, Arslantepe	Norşuntepe
	Cadde ve Sokak Sistemi		Norşuntepe Arslantepe	Norşuntepe, Tepecik	Norşuntepe, Tepecik, Arslantepe
Duvar Yapım Tekniği	Taş Temelli Kerpiç		Norşuntepe, Tülintepe Han İbrahim Şah Taşkun Mevkii, Pulur/Sakyol Arslantepe	Değirmentepe, Tepecik Han İbrahim Şah, Pulur/Sakyol, Yeniköy Şemsiyetepe, Arslantepe	Korucutepe, Norşuntepe, Tepecik Han İbrahim Şah, Şemsiyetepe, İmamoğlu, Arslantepe
	Taş Temelsiz Kerpiç		Korucutepe, Norşuntepe, Tepecik	Korucutepe, Norşuntepe, Tepecik	Değirmentepe, Norşuntepe Taşkun Kale İmamoğlu, Köşkerbaba, Pirot
	Dal Örgü Tekniği		Arslantepe Taşkun Mevkii Şemsiyetepe (?)	Değirmentepe, Norşuntepe	Değirmentepe
Yapı Planları	Köşeli		Korucutepe, Norşuntepe, Tepecik Han İbrahim Şah, Taşkun Mevkii Pulur/Sakyol Arslantepe	Korucutepe, Norşuntepe, Tepecik Han İbrahim Şah, Pulur/Sakyol Şemsiyetepe, Arslantepe	Değirmentepe, Korucutepe, Norşuntepe Tepecik, Han İbrahim Şah, Taşkun Kale Şemsiyetepe, İmamoğlu, Köşkerbaba Pirot, Arslantepe
	Köşeleri Yuvarlatılmış		Taşkun Mevkii, Arslantepe	Değirmentepe, Norşuntepe	Değirmentepe
	Yuvarlak-Oval			Norşuntepe	Han İbrahim Şah (?) İmamoğlu, Arslantepe
Yapı içi öğeleri	Ocak	At Nalı	Korucutepe, Pulur/Sakyol	Korucutepe, Norşuntepe, Pulur/Sakyol, Han İbrahim Şah, Şemsiyetepe, Arslantepe	Değirmentepe, Korucutepe, Norşuntepe Tepecik, Taşkun Kale, İmamoğlu, Arslantepe
		Yuvarlak	Korucutepe, Norşuntepe, Taşkun Mevkii Pulur/Sakyol, Arslantepe	Korucutepe, Norşuntepe, Tepecik Pulur/Sakyol, Han İbrahim Şah,	Değirmentepe, Korucutepe, Norşuntepe Tepecik, Köşkerbaba, Pirot
	Fırın	Kubbeli		Korucutepe, Arslantepe	Değirmentepe, Norşuntepe, Tepecik, İmamoğlu, Arslantepe
		Kubbesiz		Norşuntepe, Tepecik, Yeniköy, Şemsiyetepe	
	Seki ve Platform		Korucutepe, Norşuntepe Taşkun Mevkii, Pulur/Sakyol Arslantepe	Korucutepe, Norşuntepe Han İbrahim Şah, Yeniköy, Pulur/Sakyol Şemsiyetepe, Arslantepe	Değirmentepe, Korucutepe, Norşuntepe Tepecik, Taşkun Kale Şemsiyetepe, İmamoğlu, Köşkerbaba Pirot, Arslantepe

SONUÇ

Doğu Anadolu'nun Yukarı Fırat Bölümü içerisinde yer alan Malatya-Elazığ Bölgesi, Keban (1968-1975) ve Karakaya Barajları'nın (1978-1987) inşası sırasında gerçekleştirilen kurtarma kazıları sayesinde arkeolojik açıdan Anadolu'nun en iyi araştırılmış bölgeleri arasında yer almaktadır. Kuzey güney yönünde akan Fırat Nehri tarafından ikiye bölünen Malatya ve Elazığ bölgesinde, doğal kaynakların da zenginliği sayesinde Paleolitik Çağ'dan günümüze kadar farklı kültürlere sahip insan toplulukları yaşamıştır.

Kabaca MÖ 3000 ile MÖ 2000 yılları arasına tarihlendirilen İlk Tunç Çağı, Malatya-Elazığ Bölgesi'nde çok dikkat çekici özelliklerle karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde bölgede Erken Transkafkasya Kültürü olarak tanımlanan ve Azerbaycan, Nahçıvan, Gürcistan, Ermenistan, Suriye–Levant, Kuzeybatı/Batı İran ve Doğu Anadolu Bölgesi'ni kapsayan bir kültür hâkimdir. Siyah-kırmızı astarlı çanak çömlekler, taşınabilir veya sabit at nalı şeklinde ocaklar, dal örgü tekniğindeki yapılar, yuvarlak planlı yapılar ve diğer buluntular düşünüldüğünde, söz konusu kültürün homojen bir dokuya sahip olduğu görülmektedir. Konumuz olan bölge mimarisinin bu kültüre dayalı bir karakterde yapılanmış olduğu kabul edilmekle birlikte pek çok yerel özelliğin de vurgulanması gerekmektedir. MÖ 3. Binyıl boyunca bölgede köy mimarisinin, göçebe unsurların ya da gelişkin mimari özelliklerin hem yerleşmelerin kendileri arasında hem de kendi içindeki dönemler arasında değişiklik gösterdiğini ifade etmek doğru olacaktır. Bu tarz farklı mimari yapılanmanın oluşmasında iklim, doğal kaynaklar ve nüfus artışı gibi etmenlerin etkili olduğunu vurgulamalıyız. Söz konusu bu hususlar ışığında İTÇ'de Malatya ve Elazığ Bölgesi, Anadolu'nun diğer bölgelerine göre çok daha farklı bir karakterde karşımıza çıkmaktadır.

Ele aldığımız bölge yerleşmelerinde İTÇ tabakalarının kalın bir dolguya sahip olduğunu ve bu tabakalarda yerel kültür öğeleri ile Transkafkasya etkilerinin çoğunlukla birlikte görüldüğünü söyleyebiliriz. Söz konusu binyılın başlarında bölgedeki yerleşmeler basit bir köy konumunda iken, bölgede dönemin sonlarında şehirleşme/merkezileşme yönünde bazı gelişmeler görülür. Dönemin başında en fazla üç

odaya sahip ve taş temel üzerine kerpiç veya çamur dal örgü tekniğinde yapıların ön planda olduğunu, dönemin sonlarında ise yerleşmelerdeki mimarinin kalın duvarlara sahip, çok odalı kompleks yapılardan oluşan daha anıtsal özeliklere doğru gelişim gösterdiğini söyleyebiliriz.

Bölgedeki kurtarma kazıları ve günümüzde halen devam eden Arslantepe kazılarının da gösterdiği gibi, İTÇ'nin başına kadar özellikle Kalkolitik Çağ'da bölgede güney etkisi (Obeyd ve Geç Uruk kültürü) altında gelişmiş bir yerel mimari ön plandadır. Arslantepe'de Kalkolitik Çağ'a tarihlendirilen VIII. tabakadaki kerpiçten dikdörtgen yerel konutlar, VII. tabakadaki taş temel üzerine kerpiç ile yapılmış Mezopotamya kökenli üç kısımlı tapınak yapısı ve VIA tabakasındaki geniş bir alanı kaplayan ve içinde Mezopotamya ilişkilerini kanıtlayan buluntuların olduğu kalın duvarlı idari kamu yapısı, bölgenin güçlü Mezopotamya kültürünün etkisi altında geliştiğini kanıtlamaktadır. Ayrıca Arslantepe kadar gelişkin olmasa da Norşuntepe, Tepecik ve Tülintepe yerleşmelerinde de Mezopotamya kültürlerinin etkisi altında gelişmiş yerel bir mimarlık geleneğinden söz edebiliriz. Ancak İTÇ'nin başları ile birlikte güney merkezli ekonominin çökmesi ve ortaya çıkan Transkafkasya kökenli topluluklar bölgede her alanda olduğu gibi yerel mimaride de değişikliklere sebep olmuştur. Artık bu dönem ile birlikte yerel mimari özelliklerine tamamen aykırı olarak çamur dal örgü tekniğindeki yapılar ile yuvarlak yapılar belirginleşmeye başlamıştır. Ancak kazıları yapılan yerleşmelerde bu tarz değişikliklerin İTÇ'de her yerleşmede aynı anda gerçekleşmediği görülmüştür. Örneğin Taşkun Mevkii ve Arslantepe'de (VI B1) İTÇ I'de ortaya çıkan bu kuzey etkileri, Değirmentepe ve Norşuntepe'de (XXIV) İTÇ II'de kendini göstermiştir. Ayrıca kültürü yansıtan at nalı ocaklar Arslantepe'de İTÇ I'de karşımıza çıkmazken İTÇ II'de görülmeye başlamıştır. Ancak her ne kadar İTÇ'nin başlarında bu tarz mimari yapım teknikleri ve şekilleri ortaya çıkmış olsa da İTÇ boyunca her yerleşmede yerel karakterli mimari anlayışın devam ettiği ortaya çıkartılan kare veya dörtgen planlı kerpiç yapılardan anlaşılmaktadır. Başka bir anlatımla hem kuzey etkili mimari hem de yerel mimari unsurlar birlikte varlığını sürdürmüştür. Bu ikilemin oluşmasında ele aldığımız bölgedeki yerleşmelerin Transkafkaya kültürünün yayılım gösterdiği diğer bölgelerdeki yerleşmelere göre daha çok ovalarda kurulması ve buradaki ekolojik koşulların getirdiği değişiklikler, bölgedeki toplulukların farklı sosyo-ekonomik yapıya bürünmesine yol açmıştır (Işıklı-Ergürer, 2017: 52).

3. Binyıl'ın ortalarından sonra ise Malatya-Elazığ Bölgesi'nde yeni gelişmeler ortaya çıkmaya başlamıştır. Toros Dağları'nın kuzeyinde kalan bu bölgede artık bağımsız politik birimler söz konusudur (Frangipane, 2003: 58c). Söz konusu karmaşık politik durumun varlığına dair kanıtların başında yerleşmelerin kapladıkları alanların büyümesi gelir. Bu duruma örnek olarak ise Norşuntepe (tabaka VI) yerleşmesi gösterilebilir. Yerleşme, sahip olduğu saray ile birlikte bölgenin merkez yerleşmesi olarak kabul edilmektedir. Sarayın depo odalarında yaklaşık 200 ton tarım ürünü depolayabilecek büyük küplerin bulunması, yerleşmenin bölgedeki önemini gözler önüne sermektedir. Ancak Norşuntepe, içinde bulunduğu bölgede yer alan diğer yerleşmelere göre üst seviyede olsa da çağdaşı Mezopotamya ve Suriye'de yer alan yerleşmelerdeki saray yapıları ile karşılaştırılabilecek düzeyde değildir. Çünkü Norşuntepe'de gerçek anlamda ekonomik, siyasi ve dini bir gücün olduğunu söylemek zordur. Norşuntepe'yi, en gelişmiş özellikler sunduğu İTÇ III'te bile daha çok kendini korumaya çalışan, zamanın gerektirdiği şekilde büyümüş ve bölgenin merkezi haline gelmiş ama Mezopotamya ölçütlerinde mütevazı bir yerleşim olarak tanımlamanın doğru olacağını düşünüyoruz. Bu dönemde bölgedeki diğer önemli bir yerleşme de İmamoğlu'dur. Yerleşme, Norşuntepe'ye göre çok daha küçük bir alan kaplasa da, yerleşmede 9 odalı anıtsal bir yapının olması, burayı ayrıcalıklı kılmaktadır. Kazıcısı da bu özelliklerini göz önünde tutarak söz konusu yapıyı, yakın çevresini yöneten bir beye ait konak olarak nitelendirmiştir. Ayrıca Malatya Ovası'nda yer alan ve söz konusu ovanın merkezi yerleşmesi olduğu belirtilen Arslantepe yerleşmesi de, diğer önemli yerleşmeler gibi bu dönemde gelişim ve süreklilik göstererek bir önceki döneme göre daha geniş alana yayılmıştır. Altınova ve Malatya ovalarının doğal kaynaklar açısından zengin olması, İTÇ'nin sonunda gelişkin mimari özelliklere sahip merkezlerin ortaya çıkmasına sebep olan faktörlerin başında gelmektedir. Bununla birlikte 3. Binyıl'ın sonunda göçebe toplulukların hala varlıklarını sürdürdüğünü, hatta şehirleşmiş topluluklarla beraber yaşadıkları görülmektedir. Bu dönemde anıtsal nitelikte çok odalı yapılara sahip İmamoğlu ve Arslantepe gibi yerleşmelerde göçebe toplumlara ait olduğu belirtilen yuvarlak planlı yapıların varlığı, bu birlikteliğe en iyi örnektir.

KAYNAKÇA

Abedi, A., Khatib Shahidi, H., Chatalgner, CH., Niknami, K., Eskandari, N., Kazempour, M., Pirmohammadi, A., Hoseinzadeh, J., Ebrahimi, GH. (2014), "Excavation at Kul Tepe (Hadishahr), North-Western Iran, 2010: First Preliminary Report", *Ancient Near Eastern Studies* 51, ss.33-165

Aghalari, B. (2007), *Excavation at Kohne Pasgah Tepesi. Unpublished report prepared for ICHHTO* (In Persian).

Algaze, Guillermo (1990), *Town and country in Southeastern Anatolia, Vol. II: The Stratigraphie Sequence at Kurban Höyük*, OIP 110, University of Chicago Press, Chicago.

Algaze, G., Dinckan, G., Hartenberger, B., Matney, T., Pournelle, J., Rainville, L., Rosen, S., Rupley, E., Schlee, D., ve Valler, R. (2001), "Research at Titriş Höyük in Southeastern Turkey: The 1999 Season", *Anatolica* XXVII, ss.23-200.

Algaze, G. ve Jennifer, P. (2003) "Climatic Change, Environmental Change, and Social Change at Early Bronze Age Titriş Höyük: Can Correlation and Causation" Harald Hauptmann, Nezih Başgelen, Mehmet Özdoğan (Ed.); *Köyden Kente. Yakındoğu'da İlk Yerleşimler. Ufuk Esin'e Armağan / From Village to Cities. Early Villages in the Near East. Studies Presented to Ufuk Esin*, Cilt 1, İstanbul, ss.103-128.

Amiran (1952), "Connections Between Anatolia and Palestine in the Early Bronze Age", *Israel Exploration Journal* 2, ss. 89-103.

Aşan, Muhammet Beşir (1989), "Elazığ, Bingöl - Tunceli İlleri Ortaçağ Yüzey Araştırması", *Araştırma Sonuçları Toplantısı* VI, ss.529-555.

Bahar, Hasan (1989), "Elazığ - Bingöl ve Tunceli İllerinde Prehistorik Araştırmalar; 1987", *Araştırma Sonuçları Toplantısı* VI, ss.501-527.

Baysan, I. (1997), "Şemsiyetepe", *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi* 2, ss.1724.

Behm Blancke, M. R. (1984a), "Hassek Höyük Vorlaufiger Bericht Über die Grabungen in den Jahren 1981-1983", *İstMitt* 34, ss.31-417.

Behm Blancke, M. R. (1984b), "Hassek Höyük Kazıları", V. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, ss.163-168.

Behm Blancke, M. R (1988), "1986 Yılı Hassek Höyük Kazıları", IX. *Kazı Sonuçları Toplantısı* 1, ss.71-78.

Bilgi, Önder (1981), "Köşkerbaba Kazıları 1979", *II. Kazı Sonuçları Toplantısı,* ss.113-119.

Bilgi, Önder (1983), "Köşkerbaba Höyük 1981 Dönemi Kazıları", IV. *Kazı Sonuçları Toplantısı,* ss.89-94.

Bilgi, Önder (1984), "Köşkerbaba Höyüğü Kazıları", V. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, ss.113-116.

Bilgi, Önder (1985), "1983 Dönemi Malatya-Köşkerbaba Höyük Kurtarma Kazıları", VI. *Kazı Sonuçları Toplantısı,* ss.49-54.

Bilgi, Önder (1986), "1984 Dönemi Malatya-Köşkerbaba Höyük Kurtarma Kazıları", VII. *Kazı Sonuçları Toplantısı,* ss.143-150.

Bilgi, Önder (1987), "Köşkerbaba Höyük Kazısı 1978", *Aşağı Fırat Projesi 1978-1979 Çalışmaları,* ss.189-202.

Bilgi, Önder (2000), "Köşkerbaba Kazıları", Oktay Belli (Ed.); *Türkiye Arkeoloji ve İstanbul Üniversitesi (1932-1999),* İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü, Yayın No:4242, İstanbul, ss.133-139.

Bilgi, Önder (2003), "Köşkerbaba Höyük", Necmi Karul (Ed.); *ArkeoAtlas*, S:2, Doğan Burda Dergi Yayıncılık, İstanbul, ss.64-65.

Braidwood, R. J. ve Braidwood L. S. (1960), *Excavations in the Plain of Antioch I, the Earlier Assemblages PhasesA-J,* Oriental Institute Press, Chicago.

Burney, Charles (1958), "Eastern Anatolia in the Chalcolithic and Early Bronze Age", *Anatolian Studies,* Vol. 8, ss.157-209.

Burney, Charles (1961), "Excavations at Yanık Tepe, North-west Iran", *Iraq* 23, ss.138-153.

Burney, Charles (1975), "Excavations at Haftavan Tepe 1973: Fourth Preliminary Report", *Iran* 13, ss.149-164.

Conti, M. ve Persiani, C. (1993), "When Worlds Collıde Cultural Developements ın Eastern Anatolia in the Early Bronze Age", Frangipan, Hauptmann, vd. (Ed.); *Between the Rivers and Over the Mountains – Archaeologica Anatolica Et Mesopotamıca Alba Palmeri Dedicata*, La Sapienza, Roma.

Conti, M. ve Persiani, C. (2008), "Arslantepe.The building sequence ofthe EB3settlement", *Proceedings ofthe 5th International Congress on the Archaeology ofthe Ancient Near East*, ss.465-475.

Çevik, Özlem (2004), *Anadolu'da Kentleşme Süreci*, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı, İzmir.

Çilingiroğlu, Altan (1993), "Van-Dilkaya Höyüğü Kazıları Kapanış", XIV. *Kazı Sonuçları Toplantısı* I, ss. 469-491.

Darga, Muhibbe (1983), "Şemsiyetepe Kazıları 1981 Yılı Çalışmaları", IV. *Kazı Sonuçları Toplantısı,* ss.55-62.

Darga, Muhibbe (1984), "Şemsiyetepe Kurtarma Kazıları", V. *Kazı Sonuçları Toplantısı,* ss.91-96.

Darga, Muhibbe (1987), "Şemsiyetepe Kazıları 1978-1979", *Aşağı Fırat Projesi 1978-1979 Çalışmaları,* ss.291-298.

Darga, Muhibbe (1989), "Şemsiyetepe Kazıları 1987 Sonuçları", X. *Kazı Sonuçları Toplantısı* I, ss.181-200.

Darga, Muhibbe (2000), "Aşağı Fırat Havzası Şemsiyetepe Kazıları 1978-1979", Oktay Belli (Ed.); *Türkiye Arkeoloji ve İstanbul Üniversitesi (1932-1999)*, İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü, Yayın No:4242, İstanbul, ss.140-146.

Delaporte, Louis (1940), *Malatya; Fouilles de la Mission Archéologique Française – Arslantepe,* Institut Français D'archéologie, İstanbul.

Duru, Refik (1979a), *Keban Projesi Değirmentepe Kazısı. 1973*, ODTÜ Keban Yayınları, Seri III, No.2, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Duru, Refik (1979b), "Değirmentepe Höyüğü Kazısı, 1973", *Orta Doğu Teknik Üniversitesi Keban Projesi Yayınları,* Seri I, No:6, ss.13-24.

Duru, Refik (2000), "Elazığ–Değirmentepe Kazısı", Oktay Belli (Ed.); *Türkiye Arkeoloji ve İstanbul Üniversitesi (1932-1999),* İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü, Yayın No:4242, İstanbul, ss.130-132.

Dyson, R. H. (1973), "The Archaeological Evidence of The Second Millennium B.C. on the Persian Plateau", I. E. Edwards, C. J. Gadd, N. G. Hammond, E. Sollberger (Ed.); *The Cambridge Ancient History,* Vol. 2/1, Cambridge University Press, Cambridge, ss. 686-715.

Erinç, Sırrı (1953), *Doğu Anadolu Coğrafyası,* İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Ertem Hayri (1982), *Keban Projesi Han İbrahim Şah Kazısı. 1970-1971*, ODTÜ Keban Yayınları, Seri III, No.3, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Ertem, Hayri (1974), "Han İbrahim Şah Kazısı, 1971", *Orta Doğu Teknik Üniversitesi Keban Projesi Yayınları*, Seri I, No:4, ss.59-70.

Erzen, Afif (1992), *Doğu Anadolu ve Urartular / Eastern Anatolia and Urartians*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, XX. Dizi, Ankara.

Esin, Ufuk (1970), "Tepecik Kazısı 1968 Yılı Ön Raporu", *Orta Doğu Teknik Üniversitesi Keban Projesi Yayınları*, Seri I, Yayın I, ss.147-172.

Esin, Ufuk (1972), "Tepecik Kazısı, 1970", *Orta Doğu Teknik Üniversitesi Keban Projesi Yayınları*, Seri I, No: 3, ss.139-158.

Esin, Ufuk (1974), "Tepecik Kazısı, 1971", *Orta Doğu Teknik Üniversitesi Keban Projesi Yayınları*, Seri I, No:4, ss.109-136.

Esin, Ufuk (1979), "Tepecik Kazısı, 1973", *Orta Doğu Teknik Üniversitesi Keban Projesi Yayınları,* Seri I, No:6, ss.79-94.

Esin, Ufuk (1982), "Tepecik Kazısı, 1974", *Orta Doğu Teknik Üniversitesi Keban Projesi Yayınları,* Seri I, No:7, ss.71-118.

Esin, Ufuk (1997a), "Tepecik", *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi* 3, ss.1760-1762.

Esin, Ufuk (1997b), "Tülintepe", *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi* 3, ss.1831.

Esin, Ufuk (2000a), "Tepecik Kurtarma Kazıları", Oktay Belli (Ed.); *Türkiye Arkeoloji ve İstanbul Üniversitesi (1932-1999)*, İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü, Yayın No:4242, İstanbul, ss.123-129.

Esin, Ufuk (2000b), "Tülintepe Kurtarma Kazıları", Oktay Belli (Ed.); *Türkiye Arkeoloji ve İstanbul Üniversitesi (1932-1999),* İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü, Yayın No:4242, İstanbul, ss.87-90.

Esin, Ufuk (2003), "Tepecik", Necmi Karul (Ed.); *ArkeoAtlas*, S:2, Doğan Burda Dergi Yayıncılık, İstanbul, ss.47.

Esin, U. ve Arsabük, G. (1974), "Tülintepe Kazısı, 1971", *Orta Doğu Teknik Üniversitesi Keban Projesi Yayınları*, Seri I, No:4, ss.137-142.

Fidan, Erkan (2013), "Anadolu Yerleşim Planı Üzerine Yeni Bir Değerlendirme", *Arkeoloji Dergisi* XVIII, ss.113-125.

Frangipane, Marcella (1991), "Excavations at Arslantepe, Malatya The 1989 Campaigne", XII. *Kazı Sonuçları Toplantısı* I, ss.209-224.

Frangipane, Marcella (1992), "The 1990 Excavations at Arslantepe, Malatya", XIII. *Kazı Sonuçları Toplantısı* I, ss.177-196.

Frangipane, Marcella (1993), "The Results of the 1991 Campaign at Arslantepe – Malatya", XIV. *Kazı Sonuçları Toplantısı* I, ss.213-230.

Frangipane, Marcella (1994), "Excavations at Arslantepe – Malatya", XV. *Kazı Sonuçları Toplantısı* I, ss.211-228.

Frangipane, Marcella (1995), "Arslantepe – Malatya Results of the 1993 Season", XVI, *Kazı Sonuçları Toplantısı* I, ss.165-176.

Frangipane, Marcella (1996), "Doğu Anadolu'da Kentleşme Modelleri", Yıldız Sey (Ed.); *Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme*, Habitat II, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, ss.60-69.

Frangipane, Marcella (1997), "Arslantepe", *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi* 1, ss.138-140.

Frangipane, Marcella (1998), "Arslantepe 1996: The Finding of an E.B.I. "Royal Tomb"", XIX. *Kazı Sonuçları Toplantısı* I, ss.291-310.

Frangipane, Marcella (2001), "M.Ö. 3. Bin Yıl Başlarında Arslantepe'de (Malatya) Ortaya Çıkan İki Karşıt Erkin Yer Değiştirmesi" *TÜBA-AR* 4, ss.1-24.

Frangipane, Marcella (2003a), "Arslantepe", Necmi Karul (Ed.); *ArkeoAtlas*, S:2, Doğan Burda Dergi Yayıncılık, İstanbul, ss.19-21.

Frangipane, Marcella (2003b), "Doğu Anadolu İlk Tunç Çağı I Dönemi", Necmi Karul (Ed.); *ArkeoAtlas*, S:2, Doğan Burda Dergi Yayıncılık, İstanbul, ss.44-57.

Frangipane, Marcella (2003c), "Doğu Anadolu İlk Tunç Çağı II-III Dönemi", Necmi Karul (Ed.); *ArkeoAtlas*, S:2, Doğan Burda Dergi Yayıncılık, İstanbul, ss.58-68.

Frangipane, Marcella (2003d), "Zeytinli Bahçe", Necmi Karul (Ed.); *ArkeoAtlas*, S:2, Doğan Burda Dergi Yayıncılık, İstanbul, ss.56.

Frangipane, Marcella (2004), *Arslantepe: la collina dei leoni*, Mondadori Electa S.p.A, Milano.

Frangipane, Marcella (2011), "Arslantepe – Malatya: A Prehistoric and Early Historic Center ın Eastern Anatolia", Sharon R. Steadman - Gregory McMahon (Ed.); *The Oxford Handbook of Ancient Anatolia:* 10,000-323 BCE, Oxford University Press, ss.968-992.

Frangipane, Marcella (2012), "The Collapse of the 4th Millennium Centralised System at Arslantepe and the Far-Reaching Changes ın 3rd Millennium Societies", *ORIGINI* XXXIV, ss.237-260.

Frangipane, Marcella (2014), "After Collapse: Contınuıty and Dısruption in the Settlement by Kura-Aaxes-Lınkend Pastoral Groups at Arslantape-Malatya (Turkey). New Data." *Paléorient,* Vol. 40.2, ss.169-182.

Frangipane, M.ve Palmieri, A. (1983), "Cultural Developments at Arslantepe at the Beginning of Third Millennium", *ORIGINI* 12 (1983), ss.523-574.

Frangipane M., Di Nocera G. M., Hauptmann A., Morbidelli P., Palmieri A., Sadori L., Schultz M. ve Schmidt-Schultz T. (2001), "New Symbols of a New Power in a

"Royal" Tomb from 3 000 BC Arslantepe, Malatya (Turkey)", *Paléorient*, ss.105-139.

Frangipane, M., Balossi Restelli F. ve Çalışkan Akgül, H. (2014), "Arslantepe 2011-2012 Yılı Kazı Sonuçları: İlk Tunç Çağ'ın Yeni Buluntuları", XXXV. *Kazı Sonuçları Toplantısı* I, ss.456-469.

Frangipane, M., Balossi Restelli F. ve Çalışkan Akgül, H. (2015), "Arslantepe'de 2013 Yılı Kazı Sezonu İlk Tunç Çağı ve Geç Kalkolitik Tabakalarının Yeni Buluntuları" XXXVI. *Kazı Sonuçları Toplantısı* II, ss.177-190.

French David (1972), "Avşan Kazıları, 1970", *Orta Doğu Teknik Üniversitesi Keban Projesi Yayınları*, Seri I, No:3, ss.45-62.

French David (1974), "Aşvan Kazıları, 1971", *Orta Doğu Teknik Üniversitesi Keban Projesi Yayınları*, Seri I, No:4, ss.25-58.

French David (1979), "Aşvan Kazıları, 1973", *Orta Doğu Teknik Üniversitesi Keban Projesi Yayınları*, Seri I, No:6, ss.1-12.

Garstang, John (1953), *Prehistoric Mersin, Yümük Tepe in Southern Turkey*, Clarendon Press, Oxford.

Güney, Reha (1976), "Yeniköy Höyüğü 1972 Kazısı II. ve III. Kat Mimarisi Genel Özellikleri", *Orta Doğu Teknik Üniversitesi Keban Projesi Yayınları,* Seri I, No:5, ss.183-194.

Güngördü, Ersin (2010), *Türkiye Coğrafyası*, 3. Baskı, Gazi kitapevi, Ankara.

Greenberg, Raphael (2011), "Life In the City: Tel Bet Yerah in the Early Bronze Age", Meredith S. Chesson (Ed.); *Daily Life, Materiality, and Complexity in Early Urban Communities of the Southern Levant*, Printed in the United States of America, Eisenbrauns, ss.41-54.

Hauptmann, Harald (1970), "Norşun-Tepe 1968 Kazıları Ön Raporu", *Orta Doğu Teknik Üniversitesi Keban Projesi Yayınları*, Seri I, Yayın I, ss.103-130.

Hauptmann, Harald (1971), "Norşun Tepe Kazısı, 1969", *Orta Doğu Teknik Üniversitesi Keban Projesi Yayınları*, Seri I, No:4, ss.71-90.

Hauptmann, Harald (1972), "Norşun Tepe Kazısı, 1970", *Orta Doğu Teknik Üniversitesi Keban Projesi Yayınları*, Seri I, No: 3, ss.87-118.

Hauptmann, Harald (1974), "Norşun Tepe Kazıları, 1971", *Orta Doğu Teknik Üniversitesi Keban Projesi Yayınları*, Seri I, No:4, ss.71-102.

Hauptmann, Harald (1976), "Norşun Tepe Kazıları, 1972", *Orta Doğu Teknik Üniversitesi Keban Projesi Yayınları,* Seri I, No:5, ss.41-100.

Hauptmann, Harald (1979a), "Norşun Tepe Kazıları, 1973", *Orta Doğu Teknik Üniversitesi Keban Projesi Yayınları,* Seri I, No:6, ss.43-78.

Hauptmann, Harald (1979b), "Kalkolitik Çağdan İlk Tunç Çağının Bitimine Kadar Norşuntepe'de Yerleşmenin Gelişimi", VIII. *Türk Tarih Kongresi*, ss.55-64.

Hauptmann, Harald (1982), "Norşun Tepe Kazıları, 1974", *Orta Doğu Teknik Üniversitesi Keban Projesi Yayınları,* Seri I, No:7, ss.15-70.

Hauptmann, Harald (2000), "Zur Chronologie des 3. Jahrtausends V. Chr. am Oberien Euphrat Aufgrund der Stratigraphie des Norsuntepe." C. Marro - H. Hauptmann (Ed.), *Chronologies des pays du Caucase et de L'Euphrate aux IVe –IIIe Millenaires*, De Boccard Edition-Diffusion for Institut Français D'Etudes Anatoliennes D'Istanbul, Paris 419-430.

Hauptmann, Harald (2003a), "Norşuntepe", Necmi Karul (Ed.); *ArkeoAtlas*, S:2, Doğan Burda Dergi Yayıncılık, İstanbul, ss.22-24.

Hauptmann, Harald (2003b), "Lidar Höyük", Necmi Karul (Ed.); *ArkeoAtlas*, S:2, Doğan Burda Dergi Yayıncılık, İstanbul, ss.61.

Helms, Svend (1973), "Taşkun Mevkii 1970-71", *Anatolian Studies*, Vol. 23, ss.109-120.

Işıklı, Mehmet (2005), *Doğu Anadolu Erken Transkafkasya Kültürünün Karaz, Pulur ve Güzelova Malzemesi Işığında Tekrar Değerlendirilmesi,* Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı, İzmir.

Işıklı, Mehmet (2011), *Doğu Anadolu Erken Transkafkasya Kültürü: Çok Bileşenli Gelişkin Bir Kültürün Analizi,* Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

Işıklı, Mehmet (2014), "Yükseklerde Arkeoloji Yapmak Doğu Anadolu Arkeolojisinin Dünü-Bugünü", Aynur Özfırat (Ed.); *Arkeolojiyle Geçen Bir Yaşam İçin Yazılar Veli Sevin'e Armağan,* Ege Yayınları, Ayrı Basım, İstanbul, ss.1-12.

Işıklı, Mehmet (2015), "Erzurum'da TTK Adına Yapılan Kazılardan Ele Geçen Özel Özel Bir Buluntu Grubu: Boynuzlu Objeler", XVI. *Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler* I, ss.63-83.

Işıklı, Mehmet (2018), "Dağlık Doğu Anadolu Yaylasının Erken Halkları", *Aktüel Arkeoloji* 64, ss. 70-77.

Işıklı, M. ve Ergürer H. (2017), "Erken Tunç Çağı Doğu Anadolu Bölgesi Kura-Aras Kültürü'nde Mekân ve Mekân Kullanımına Dair Gözlemler", Gökhan Çoşkun (Ed.); *Anadolu, Arkeoloji, Zaman ve Mekan,* Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara, ss.43-64.

Karaca, Özgen (1981), "Pirot Höyük 1980 Çalışmaları", III. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, ss.109-114.

Karaca, Özgen (1982), "Pirot Höyük 1980 Çalışmaları", III. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, ss.109-114.

Karaca, Özgen (1983), "Pirot Höyük 1981 Kazıları", IV. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, ss.69-82.

Karaca, Özgen (1984), "Pirot Höyük Kazıları", V. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, ss.103-108.

Karaca, Özgen (1985), "Pirot Höyük 1983 Kazıları", VI. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, ss.37-48.

Kleiss, W. ve Kroll, S. (1979), "Ravaz und Yakhvali, zwei befestigte Platze des 3. Jahrtausends", *Archäologische Mitteilungen aus Iran* 12, ss.27-47.

Korfmann, Manfred (1983), *Demircihüyük Die Ergebnisse Der Ausgrabungen 1975-1978,* Band I, Architektur, Stragraphie und Befunde, Mainz.

Koşay, Hamit Zübeyir (1934), "Ahlatlıbel Hafriyatı", *Türk Tarih, Arkeologya ve Etnografya Dergisi* II, ss.3-100.

Koşay, Hamit Zübeyir (1971), "Pulur (Sakyol) Kazısı, 1969", *Orta Doğu Teknik Üniversitesi Keban Projesi Yayınları,* Seri I, No:2, ss.99-106.

Koşay, Hamit Zübeyir (1972), "Sakyol (Pulur) Tarih Öncesi Kazısı", *Türk Tarih Kongresi* VII/I, ss.53-55.

Koşay, Hamit Zübeyir (1976a), "Yeniköy Kazısı, 1972", *Orta Doğu Teknik Üniversitesi Keban Projesi Yayınları,* Seri I, No:5, ss.175-182.

Koşay, Hamit Zübeyir (1976b), *Keban Projesi, Pulur Kazısı 1968-70*, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Keban Projesi Yayınları Seri III, No 1, Ankara.

Koşay, H. Z. ve Turfan, K. (1959), "Erzurum-Karaz Kazısı Raporu", *Belleten, 23*, ss. 349–413.

Kuftin, B.A. (1943), "An Urartian Columbarium on the Slopes of Ararat and the Copper Age of Kura-Arex Basin", *Vestnik Gosukarstvennogo Muzeja (XIIIB),* ss. 92-123

Koşay, H. Z. ve Vary, H. (1967),"Güzelova (Tufanç) Erzurum Kazısı, 1961", *Atatürk Üniversitesi Yayınları,* No: 46, Ankara.

Kökten, Kılıç (1947), "1945 Yılında Türk Tarih Kurumu Adına Yapılan Tarihöncesi Araştırmaları", *Belleten,* C: XI, S: 43, ss.431-472.

McNicoll, Anthony (1973), "Taşkun Kale", *Anatolian Studies*, Vol. 23, Aşvan 1968-1972: An Interim Report, ss.159-180.

Meriggi, P. (1967), "Sesto Viaggio Anatolico", *OrAnt* 6, ss.269-303.

Osten, von der (1930), *Explorations in Hittite Asia Minor; 1929*, The University of Chicago Press; Oriental Institute Communications: 8, Chicago.

Osten, von der (1937), *Researches in Anatolia 7. The Alishar Hüyük: Season of 1930 and 1932,* Part 1, The University of Chicago Press; Oriental Institute Publications 28, Chicago.

Özdoğan, Mehmet (1977), *Aşağı Fırat Havzası 1977 Yüzey Araştırmaları*. ODTÜ Aşağı Fırat Projesi Yayınları Seri I, No 2, Ankara.

Özdoğan, Mehmet (2006), "Keban Projesi ve Türkiye'de Kurtarma Kazıları", V. Tolun ve T. Takaoğlu (Ed.); *Sevim Buluç Anı Kitabı*, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, Çanakkale, ss.13-19.

Özdoğan, Mehmet (2015), "Barajlar ve Arkeoloji", *İstanbul Teknik Üniversitesi Vakfı Yayını*, Sayı 70, ss.43-48.

Palmieri, Alba (1967), "Insediamento Del Bronzo Antico a Gelinciktepe (Malatya)", *Origini*, Sayı: 1, ss.117-193.

Palmieri, Alba (1981), "Excavations at Arslantepe (Malatya)", Anatolian Studies, Vol. 31, ss.101-120.

Palmieri, Alba (1984), "Arslantepe Kazıları", V. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, ss.97-102.

Palmieri, Alba (1986), "1984 Excavations at Arslantepe", VII. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, ss.29-36.

Palmieri, A. ve Frangipane, M. (1990), "The 1988 Campaign at Arslantepe, Malatya" XI. *Kazı Sonuçları Toplantısı* I, ss.191-202.

Palumbi, Giulio (2008), *The Red and Black. Social and Cultural Interaction between the Upper Euphrates and Southern Caucasus Communities in the Fourth and Third Millennium BC,* Sapienza Universita Di Roma Dipartimento di Scienze Storiche Archeologiche e Antropologiche dell' Antichità, Roma.

Palumbi, Giulio (2012), "Bridging the Frontiers. Patoral Groups ın the upper Euphrates Region ın the Early Third Millinium B.C., *ORIGINI* XXXIV, ss.261-278.

Pecorella, P. E. ve Salvini, M. (1984), *Tra Zagros eL Urmia*, Rome.

Persiani Carlo (2008), "Changıng Settlement Patterns ın the Early Bronze Age 2 at Arslantepe (Malatya, Turkey), *ICAANE*, Vol 1, ss.167-176.

Puglisi S. ve Palmieri A. (1966), "Researches in the Malatya District 1965-1966" *Tür Arkeoloji Dergisi* XV-2, ss.81-100.

Sagona, Antonio (1984), *The Caucasion Region in The Early Bronze Age*, Part1-2, BAR international Series 214, Oxford.

Sagona, Antonio (1994), *The Aşvan Sites 3 Keban Rescue Vations Eastern Anatolia,* The British Insitute of Archaelogy, Ankara.

Sagona, Antonio (2003), "Sos Höyük", Necmi Karul (Ed.); *ArkeoAtlas*, S:2, Doğan Burda Dergi Yayıncılık, İstanbul, ss.48.

Sagona, A., Pemberton, G. E. ve Phee, I. Mc. (1993), "Excavations at Büyüktepe 1992: Third Preliminary Report", *Anatolian Studies* 43, ss.69-83.

Sagona, A. ve Sagona, C. (2000), "Excavations at Sos Höyük 1998-2000 Fifth Preliminary Report", *Ancient Near Eastern Studies* 37, ss.56-127.

Sağlamtimur, Haluk (2013), "Başur Höyük / Siirt Botan Beyleri", *ArkeoAtlas,* S:8, ss.70-79.

Schachner, Andreas (1999), *Von der Rundhütte zum Kaufmannshaus*, BAR International Series 807, Oxford.

Serdaroğlu, Ümit (1977*), Aşağı Fırat Havzasında Araştırmalar 1975*, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Aşağı Fırat Projesi Yayınları, İstanbul.

Sertok, Kemal (2003), "Birecik Mezarlığı", Necmi Karul (Ed.); *ArkeoAtlas*, S:2, Doğan Burda Dergi Yayıncılık, İstanbul, ss.53-55.

Sevin, Veli (1987), "Malatya - Elazığ - Bingöl İlleri Yüzey Araştırması 1985", *Araştırma Sonuçları Toplantısı* IV, ss.279-300.

Sevin, Veli (1988), "Elazığ - Bingöl İlleri Yüzey Araştırması; 1986", *Araştırma Sonuçları Toplantısı* V/II, ss.1-45.

Sevin, Veli (1989), "Elazığ - Bingöl İlleri Yüzey Araştırması; 1987", *Araştırma Sonuçları Toplantısı* VI, ss.451-500.

Sevin, V., Kavaklı, E. ve Özfırat, A, (2000) "Karagündüz Höyüğü 1998 Yılı Kazıları", 21. *Kazı Sonuçları Toplantısı* 1, ss.409-420.

Stein, Gil (1998), "Excavations at Hacınebi Tepe", XIX. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, ss.179-209.

Summers, G. (2013), *Yanik Tepe, Northwestern Iran: The Early Trans-Caucasian Period, Stratigraphy and Architecture*, Peeters Publishers, Louvain.

Uzunoğlu, Edibe (1983), "İmamoğlu Höyüğünde 1981 Yılı Çalışmaları", IV. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, ss.131-136.

Uzunoğlu, Edibe (1985), "Malatya İmamoğlu Höyüğünde 1983 Yılı Kazı Çalışmaları", VI. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, ss.235-244.

Uzunoğlu, Edibe (1986), "İmamoğlu Kazıları 1984 Yılı Çalışmaları", VII. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, ss.181-200.

Uzunoğlu, Edibe (1987), "Malatya İmamoğlu Höyüğünde 1985 Yılı Kazı Çalışmaları", VIII. *Kazı Sonuçları Toplantısı* I, ss.213-230.

Uzunoğlu, Edibe (1988), "Malatya İmamoğlu Höyüğünde 1986 Yılı Kazısı Çalışmaları", IX. *Kazı Sonuçları Toplantısı* I, ss.205-228.

Uzunoğlu, Edibe (1989), "Malatya İmamoğlu Höyüğünde 1987 Yılı Kazı Çalışmaları", X. *Kazı Sonuçları Toplantısı* I, ss.71-94.

van Loon Maurits (1971), "Korucutepe Kazısı, 1969", *Orta Doğu Teknik Üniversitesi Keban Projesi Yayınları*, Seri I, No:2, ss.47-70.

van Loon Maurits (1973), "The Excavations at Korucutepe, Turkey, 1968-70: Preliminary Report. Part I: Architecture and eneral Finds", *Journal of Near Eastern Studies*, Vol. 32, No. 4, ss.357-423.

van Loon, Maurits (1978), *Korucutepe Final Report on the Excavations of the Universities of Chicago; California (Los Angeles) and Amsterdam in the Keban Reservoir; Eastern Anatolia 1968-1970*, North-Holland Publishing Company, Amsterdam.

van Loon M., ve Giorgio B. (1970), "Şikago ve Kalifornia Üniversiteleri 1968 Korucutepe Kazı Raporu", *Orta Doğu Teknik Üniversitesi Keban Projesi Yayınları*, Seri I, Yayın I, ss.71-102.

van Loon M., ve Güterbock Hans G. (1972) "The Euphrates Valley Expedition", *Oriental Institute Report for 1970/71*, ss.13-18.

Verhaaren, Bruce (1997), "Kurban Höyük", *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi* 2, ss.1068-1070.

Wattenmaker, Patricia, Harald (2003), "Kentleşme: İlk Tunç Çağı", Necmi Karul (Ed.); *ArkeoAtlas*, S:2, Doğan Burda Dergi Yayıncılık, İstanbul, ss.70-71.

Whollan, R. ve Kantman, S. (1970), "Keban Barajı Su Birikim Alanı Yüzey Araştırması", *Orta Doğu Teknik Üniversitesi Keban Projesi Yayınları,* Seri I, Yayın I, ss.1-12.

Yakar, Jak (2000), *Ethnoarchaeology of Anatolia: Rural Socio-Economy in the Bronze and Iron Ages*, Emery and Claire Vass Publications in Archaeology, Tell Aviv.

Yakar, Jak (2007), *Anadolu'nun Etnoarkeolojisi*, Homer Kitapevi, İstanbul.

Yakar, J. ve Gürsan Salzmann, A. (1978), "The Provinces of Malatya and Sivas", *Expedition*, S. 20, ss.59-62.

Yakar, J. ve Gürsan Salzmann, A. (1979), "Archaeological Survey in the Malatya and Sivas Provinces; 1977", *Tel Aviv*, S. 6, ss.34-53.

Yakar, J. ve Gürsan Salzmann, A. (1982), "Gemerek-Sivas-Malatya Üçgeninde Arkeolojik Bir Yüzey Araştırması", *Türk Arkeoloji Dergisi*, S. 25/2, ss.173-179.

Yücel, Talip (1987), *Türkiye Coğrafyası,* Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları 68, Seri: VII, Sayı: A.5, Ankara.